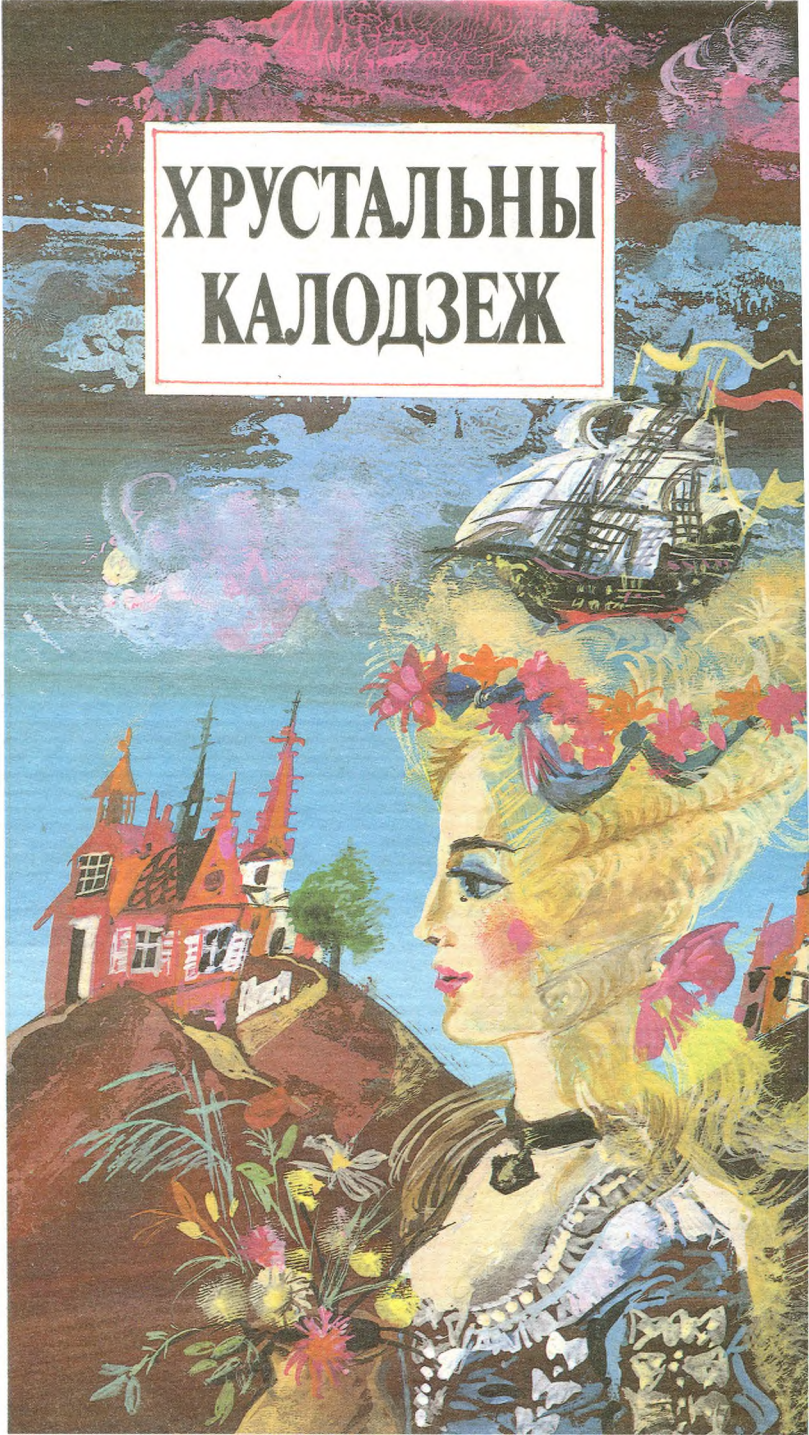

Бібліотека замежнай дзіцячай літаратуры

ХРУСТАЛЬНЫ КАЛОДЗЕЖ

*Бібліятэка
закежнай
дзіцячай
літаратуры*

ХРУСТАЛЬНЫ КАЛОДЗЕЖ

КАЗКІ НАРОДАЎ ЕЎРОПЫ

Мінск
«Юнацтва»
1996

ББК 82.33(4)-6

X95

УДК 82(4)-93+398.2(4)

Серыя заснавана ў 1991 годзе

Пераклаў на беларускую мову В. Гардзеі

Мастак В. Тарасаў

Рэдакцыйная калегія:

Міхась Пазнякоў
Іван Бокій
Уладзімір Карызна
Валянцін Лукша
Уладзімір Марук

Таццяна Петрушэня
Валерый Славук
Павел Ткачоў
Іван Чарота

820000000—013
X ————— 110—95
М 307(03)—96

ISBN 985-05-0109-X

© Пераклаў
на беларускую мову
В. Гардзеі, 1996
© Ілюстрацыі. В. Тарасаў, 1996

АЎСТРЫЙСКІЯ КАЗКІ

СЕЛЯНІН, ГРАФ І ЗВОН

Жыў на свеце адзін багаты граф. Як сыр у масле плаваў, законы сваёй краіны ні ў грош не ставіў. Усё ў ваколіцы павінна было быць, як ён скажа і як захоча.

Выправіўся аднойчы граф на прагулянку і ўбачыў на ўзлессі вялікі ды прыгожы сялянскі дом. Спадабаўся дом графу. Агледзеў ён яго з усіх бакоў і да дзвярэй пад'язджае.

Выйшаў на ганак гаспадар дома. Павітаўся з ім граф і пытаецца:

— Гэй, гаспадар! Ці не хочаш дом прадаць? Я не паскуплюся, грошай не пашкадую.

Селянін, доўга не думаючы, адказаў:

— Не, ваша светласць, ніякай куплі-продажу ў нас не выйдзе! У сядзібе гэтай яшчэ прадзеда мае жылі, хочацца і мне тут свае дні правесці. Так што маёнтак мой пры мне застанецца.

Граф яму кажа:

— Даю тэрміну да заўтра! Падумай як трэба.

Ускочыў граф на каня і прэч паскакаў. Селянін паківаў галавой і думае: «Нічога з гэтай забавы ў графа не выйдзе».

На другі дзень раніцай, толькі яшчэ золак заняўся, прыскакаў граф да селяніна.

— Ну, якое тваё апошняе слова?

А селянін адказвае:

— Я, ваша светласць, ад слова свайго не адступлюся. На сваёй сядзібе застануся, вось і ўвесь сказ!

Раззлаваўся граф і крычыць:

— Пытаюся яшчэ раз: аддасі сядзібу дабром? Не аддасі — на сябе крыўдуй! Усё адно яна мне дастанецца!

Паківаў селянін галавой і кажа графу:

— Я словамі не кідаюся: сядзібу сваю не прадам.

Ледзь не лопнуў граф ад злосці і паскакаў з узлесся. Вядомая рэч: багаты — што бык рагаты. Памчаўся граф проста да суцягаў-судзейскіх, шчодро іх золатам абдарыў і загадаў цяжбу з селянінам пачаць. Судзейскія, аднак, ведалі, што багацей за графа ў ваколіцы чалавека няма. Значыць, калі яны справу выйграюць, золата на іх дажджом пасыплецца. Вось таму і паабяцалі яны графу селяніна ўгаварыць. А ўжо калі не згодзіцца па-добраму сядзібу аддаць, давесці яго да галечы.

Паслалі судзейскія па селяніна служыцеля. Прыйшоў селянін у суд, а яны ў яго пытаюцца:

— Прадасі сядзібу ці не?

— Не, — цвёрда адказвае селянін.

Як ні ўгаворвалі, на сваім стаіць.

— Давядзецца табе з графам цяжбу весці! — узлава-ліся судзейскія.

— Ну што ж, судзіцца дык судзіцца! — кажа селянін.

Усе кручкатворы-судзейскія заадно з графам былі, а за селяніна заступіцца няма каму. Пачалася тут цяжба. Селяніна раз за разам у горад валочаць. Грошай гэта яму каштавала процьму, і залез ён па вушы ў даўгі. Нарэшце судзейскія вырашылі: селяніна з двара пратурыць, сядзібу ў яго адабраць і графу яе аддаць. Засталася ў селяніна ўсяго сотня гульдэнаў. Як вынеслі судзейскія прыгавор, стаў ён іх дакараць і кажа:

— Калі на зямлі справядлівасці ніякай не засталася, то ану ж на нябёсах знойдзецца!

Засмяяліся паны судзейскія:

— Справядлівасць і на зямлі і на нябёсах даўным-даўно памерла!

Прамаўчаў селянін, з суда выйшаў і проста да пастара ў царкву накіраваўся. Як убачыў пастар, што даўні яго знаёмы селянін ідзе, ён яму і кажа:

— Дзень добры, Ганс! Праведаць мяне захацеў?

— Але,— адказаў Ганс,— толькі справы ў мяне невясёлыя.

Расказаў ён пастару сваю прыгоду і скончыў яе так:

— Усяго ў мяне цяпер сотня гульдэнаў засталася, я іх табе аддаю. Столькі ў вас у горадзе плацяць, каб вялікі царкоўны звон па нябожчыку званіў. Вось табе грошы, і давай звані хутчэй. Няхай звон па Справядлівасці адзвоніць, бо яна памерла. Але, глядзі, як даўжэй звані!

Узяў пастар грошы, паклікаў служыцеля, падняліся яны на званіцу, зазванілі ў вялікі звон. І званілі намнога даўжэй, чым звычайна. Пайшлі тут у горадзе распыты, здагадкі: хто памёр ды па кім так доўга звон звоніць. Але ніхто толкам не ведаў.

Сабраўся на пляцы народ, пачаў крычаць:

— Чаму такі звон стаіць?

Знайшліся людзі добрыя, расказалі, якую несправядлівасць судзейскія вытварылі. Яшчэ мацней пачаў народ крычаць ды патрабаваць для графа пакарання. Спужаліся граф з судзейскімі і вярнулі селяніну яго сядзібу.

ДЗЕВЯНОСТА ДЗЕВЯЦЬ ГУЛЬДЭНАЎ

Прышоў аднойчы малады хлопец да шаўца ў чаляднікі наймацца.

— Багата вас тут такіх ходзіць,— кажа майстар.— На словах шаўцы хоць куды, а як да справы дойдзе, нічога не ўмееце.

— Выпрабуй мяне,— просіцца хлопец.

— Добра,— згадзіўся шавец,— паглядзім, ці ўмееш ты боты шыць.

Пашыў хлопец боты — любата. Зарадаваўся майстар і кажа:

— Работа ў цябе спорна ідзе.

Ударылі па руках, і наняў шавец хлопца ў чаляднікі.

Вечарам паказаў яму майстар каморку пад самым дахам, дзе той будзе жыць. Зайшоў чаляднік у каморку і за сабой дзверы замкнуў. Узяла шаўца цікаўнасць, пачаў ён у замочную шчыліну падглядваць. І бачыць — апусціўся хлопец на калені, пакланіўся і кажа:

— Ну, божа, скажаш, нарэшце, колькі мне яшчэ маліцца? Малюся, малюся, а ўсё няма толку. Ніяк у цябе дзевяноста дзевяць гульдэнаў не выпрасіць!

Сказаў, падняўся з падлогі і спаць лёг, майстар да сябе пайшоў.

На другі вечар падгледзеў шавец зноў, як чаляднік на каленях стаіць, кланяецца, з богам гутарыць.

— Ну, божа, скажаш, нарэшце, калі я ад цябе сто гульдэнаў атрымаю?!

Вырашыў шавец над хлопцам пажартаваць. Залез ён на другі дзень на дах і прабіў дзірку акурат у каморку, дзе чаляднік жыве. Вечарам зноў чуе, як чаляднік у бога грошай просіць. Узяў тады майстар кашалёк, вышыты жэмчугам, палажыў туды дзевяноста дзевяць гульдэнаў і апусціў яго ў дзірку. Упаў кашалёк на падлогу, а чаляднік і кажа:

— Паглядзім, што там упала. Можа, гэта гасподзь бог расшчодрыўся?

Узяў ён кашалёк, адкрыў яго, пачаў грошы лічыць. Налічыў дзевяноста дзевяць гульдэнаў і бурчыць:

— Эх! Хаця ты і гасподзь бог, аднак несумленны, прасіў я ў цябе сотню гульдэнаў, а ты мне ўсяго дзевяноста дзевяць паслаў. Зрэшты, кашалёк гульдэна каштуе, так што мы квіты.

Шавец усю ноч не спаў: цікаўнасць яго брала — што чаляднік будзе рабіць?

Чаляднік засеў з раницы за работу, боты шые, спявае, насвітвае. Пра грошы не ўспамінае. Крыўдна стала майстру, не вытрымаў ён і кажа:

— Атрымаў ты ўчора вечарам дзевяноста дзевяць гульдэнаў? Ды яшчэ кашалёк, вышыты жэмчугам?

— Праўда! — адказвае чаляднік.

— Ведаеш, адкуль гэтыя грошы?

— Ведаю, ад пана бога!

— Зусім не! — кажа шавец. — Грошы гэтыя ад мяне. Аддай іх зараз жа назад.

— Яшчэ чаго! — усміхнуўся чаляднік. — Я богу маліўся, грошы выпрошваў, вось яны з неба і зваліліся.

— Аддавай грошы! — кіпіць майстар.

— Нізашто! — усміхаецца хлопец.

— Я на цябе ў суд падам! — гразіцца гаспадар.

— Ну, напалохаў! — смяецца чаляднік.

Майстар і напраўду ў суд пайшоў і змовіўся з судзейскімі чалядніка свайго да галечы давесці.

Паклікалі хлопца ў суд. Падышоў ён да страпчага і пытаецца:

— Можа, ведаеш які сродак, каб кашалёк у мяне застаўся?

— Калі перападзе і мне, дам добрую раду! — адказвае страпчы.

— Добра! — абяцае хлопец.

Страпчы быў хітрун. Ведаў ён, што майстар і судзейскія ў змове, і вырашыў з хлопца пасмяяцца.

— Пачне цябе суддзя распытваць, — кажа ён яму, — а ты ведай сабе пасвітвай ды правай рукой вусы пагладжвай!

Чаляднік раду запомніў. Паклікалі хлопца ў залу, і суддзя ў яго пытаецца:

— Атрымаў ты кашалёк, вышыты жэмчугам, і дзевяноста дзевяць гульдэнаў?

Хлопец у адказ толькі пасвіствае ды правай рукой вусы пагладжвае.

Валтузіўся з ім суддзя, валтузіўся, ды ўсё дарэмна. Стаміўся ён і кажа:

— Відаць, гэты чаляднік дурнаваты. Нічога з ім не зробіш.

І як крыкне на яго:

— Выбірайся адсюль!

Не прымусіў чаляднік гэтыя словы двойчы паўтараць і выскачыў з залы. А за дзвярыма яго ўжо круцель страпчы даганяе. Ён і сам не чакаў, што чалядніку пашанцуе, але вырашыў за сваю раду грошы атрымаць.

— З цябе мне палавіна належыць!

Чаляднік у адказ толькі пасвіствае ды вусы правай рукой пагладжвае.

— Ах ты шэльма! — закрычаў сярдзіта страпчы.— Я табе пакажу!

Але хлопца ўжо і след прастыў. Ідзе, радуецца. Спрытна ж ён двух махляроў вакол пальца абвёў!

АЛБАНСКІЯ КАЗКІ

КЕМЛІВАЯ ДЗЯЎЧЫНА

Даўным-даўно жылі ў вёсцы селянін з жонкай. І быў у іх адзін-адзіны сын.

Калі сыну прыйшоў час жаніцца, бацькі паралі яму выбраць нявесту з роднай вёскі. Юнак перабраў у галаве ўсіх вясковых дзяўчат, але панараўнай нявесты не знайшоў. Рабіць няма чаго, і бацькі дазволілі яму пашукаць сабе нявесту, дзе ён захоча.

Узрадаваўся сын, што бацькі не прымушаюць яго з выбарам, і накіраваўся ў горад. Там жыў кравец, стары сябар яго бацькі. Прыйшоў юнак да краўца і кажа:

— Надумаў я ажаніцца. Ніводная дзяўчына ў нашай вёсцы мне не падабаецца. Вось я і вырашыў прыйсці да вас. Можа, вы, добры сябар майго бацькі, дапаможаце мне знайсці самую лепшую дзяўчыну на свеце?

Кравец падумаў і сказаў:

— Чуў я, што ў адной вёсцы жыве вельмі цудоўная дзяўчына. Ды бяда ў тым, што яна ў бацькі адзіная дачка, больш дзяцей няма, а жонка ў яго нядаўна памерла. Таму бацька нават слухаць пра жаніхоў не хоча і сватоў у дом не пускае.

Юнак адказаў:

— Гэта не бяды, што сватоў не пускае, з бацькам я дамоўлюся, абы дзяўчына была добрая.

Тады кравец сказаў:

— Заўтра ў нас базарны дзень, і бацька яе напэўна ж прыедзе ў горад.

Юнак вярнуўся дамоў, а раніцай падняўся зацемна і зноў накіраваўся да краўца ў яго майстэрню на базарным пляцы. Кравец ужо сядзеў за работай. Ён наліў госцю кубачак кавы, а калі ў натоўпе з’явіўся высокі сівы селянін, паказаў яго юнаку. Той добра разгледзеў бацьку дзяўчыны і быў вельмі задаволены. Вопратка ў старога чыстая, а латкі прышыты акуратна і, як відаць, з вялікім стараннем.

Пасля абеду сяляне пачалі раз’язджацца з базару. Пайшоў дамоў і бацька дзяўчыны са сваімі аднавяскоўцамі. Юнак развітаўся з краўцом і накіраваўся ўслед за імі. На паўдарозе да вёскі ён дагнаў іх, павітаўся, пажадаў усім добрага шляху. Далей яны пайшлі разам. Юнак весела малоў языком і жартаваў з маладымі хлопцамі. Дарога падымалася ўгару. На перавал ім давялося ўзлазіць па крутой камяністай сцяжынцы. Бацьку дзяўчыны было цяжка ісці, і юнак стараўся яму дапамагчы. Ён ішоў паперадзе і працягваў руку кожны раз, калі старому трэба было падняцца на круты выступ. Так у яго з’явілася магчымасць загаварыць з бацькам дзяўчыны. Ён жартаўліва сказаў:

— Бацька, а чаму б вам не патраціць лішні грош і не купіць каня? З канём лягчэй адольваць пад’ёмы.

Стары здзівіўся і адказаў:

— Што ты мовіш, сыноч? Хіба можна за грош купіць каня?

— Трэба ж! — спакойна адказаў юнак і пайшоў далей. — А я і не ведаў. Аказваецца, нельга за грош купіць каня.

Калі яны падышлі да вёскі, юнак, зірнуўшы на зялёнае зарунелае поле, спытаў:

— Бацька, а ў вас у вёсцы хто-небудзь ужо касіў азіміну?

Стары яшчэ больш здзівіўся і адказаў, трохі злуючыся:

— Пра што ты пытаешся, сыноч? Хто ж косіць рунь, калі яна толькі ўзышла?

Юнак адказаў гэтак жа спакойна і абыякава:

— Вось яно што! А я і не ведаў. Нельга, аказваецца, касіць азіміну, калі яна толькі ўзышла.

Яны рушылі далей. Юнак пацяшаў бацьку дзяўчыны размовамі, а калі сяляне прыйшлі ў вёску і пачалі разыходзіцца па вулачках і сцяжынках да сваіх дамоў, юнак правёў старога да самых варот.

Апускалася сутонне, а ў гарах цямнее хутка. Юнак паспеў расказаць старому, што ідзе ў суседнюю вёску, і цяпер, калі ён пачаў з пашанай развітвацца, стары сказаў:

— Шарэе, сёння ўжо не варта ісці далей, заставайся ў мяне начаваць, а заўтра падымешся раней і адправішся ў шлях.

Толькі гэтага юнак і дамагаўся. Ён жа і ў вёску прыйшоў, каб трапіць у дом да старога, і ўсё ў яго атрымалася, як ён хацеў. Цяпер яму заставалася спраўдзіць свой намер — убачыць дзяўчыну, даведацца, ці добрая яна гаспадыня і ці разумная яна.

Стары селянін з госцем зайшлі ў чыста прыбраны пакой. У доме скрозь быў парадак. «Бадай, дзяўчына добрая гаспадыня»,— падумаў юнак. Неўзабаве ён заўважыў яе ў акне — дзяўчына акурат выйшла на двор па дровы. Яна была стройная і вельмі прыгожая, але, відаць, нядаўна пашкодзіла нагу, таму што адна ступня ў яе была перавязана і дзяўчына кульгала. Юнак падумаў: «Калі яна яшчэ і разумная, ажанюся!» І ён сказаў старому:

— Бацька, у такім цудоўным доме, як ваш, мог бы пасяліцца кароль, ды вось бяда: комін у печкі крывы!

Дзяўчына ў гэты час была за дзвярыма. Не дачакаўшыся адказу бацькі, яна сказала:

— Нічога, што комін крывы, абы дым ішоў прама!

Юнак адразу скеміў, што дзяўчына недурная.

Але стары не ўдаваўся ў тонкасці гутаркі і раззлаваўся на дачку. Ён выйшаў за дзверы, загадаў ёй напяхчы хлеба і прыгатаваць вячэру, а пасля стаў дакараць: навошта пачала размову з чужым чалавекам, ды яшчэ з такім дурнілам.

— Усю дарогу ён балбатаў глупства,— сказаў селянін.— Калі мы ішлі цераз перавал, спытаў, чаму б мне не

патраціцца і не купіць за грош каня. Калі падышлі да вёскі, пачаў пытацца, ці не косяць нашы сяляне азіміну, а рунь толькі ўзышла. Цяпер кажа, што комін у печкі скрывіўся. Дзе ж ён скрывіўся? Комін прамы!

— Не,— адказала дзяўчына,— гэта не глупства. Не пра каня ён у цябе пытаўся, каня за грош не купіш, а пра кій. Табе цяжка лазіць на гару, а калі б ты ўзяў з сабой посах, было б лягчэй. І пра азіміну ён спытаў нездарма. Ты сам ведаеш, што ў галодны год нашы сяляне аб'ядаюць вясною азіміну, як толькі ўздыдуць расткі. Крывы комін у печкі — таксама не глупства. Проста ён пажартаваў з мяне, бо я ж кульгаю.

Юнак чуў іх размову і вырашыў заўтра ж раніцай пасватацца.

Вярнуўся ў пакой стары, яны павячэралі і леглі спаць. Раніцай юнак падняўся, падзякаваў гаспадару за начлег і наважыўся ў дарогу. Стары правёў яго да варот, але юнак, замест таго каб развітацца, раптам кажа:

— Толькі для таго я да вас у дом прыйшоў, каб назваць вас цесцем, а вашу дачку жонкай.

Стары пастаяў, падумаў трошкі і пайшоў у дом пытацца ў дачкі, як быць.

— Калі ты не аддасі мяне за яго, я ўвогуле замуж не пайду,— адказала дачка.

Стары зноў пайшоў да варот і паведаміў юнаку аб згодзе дачкі.

Задаволены юнак вярнуўся дамоў і расказаў бацькам аб сваім выбары.

Праз нейкі час бацька жаніха і кажа жонцы:

— Трэба рыхтаваць падарунак нявесце. Пашлём ёй вялікі здобны крэндзель і бурдзюк з мёдам. А ў крэндзель запячы дванаццаць залатых манет.

Маці жаніха спякла крэндзель, наліла поўны бурдзюк мёду і з гэтымі падарункамі адправіла ў дарогу батрака. А жаніх яму наказаў:

— Перадай ад мяне паклон будучаму цесцю і скажы яму так: «Жаніх зычыць вам моцнага здароўя і мовіць: поўня, дванаццаць месяцаў, казляня на ножках скача».

Адправіўся батрак у вёску нявесты. Па дарозе сеў перакусіць, паеў кукурузнага хлеба з брынзай, ды не

стрымаўся, адламаў кавалак ад здобнага крэндзеля і адпіў з бурдзюка мёду. Калі жаваў крэндзель, трапіліся яму на зуб дзве залатыя манеты. Батрак схаваў іх у кашалёк, а на гаспадыню ў думках пасварыўся за тое, што не ўмее хлеб пячы, кідае ў цеста манеты, — ён ледзь было зубы не паламаў.

Надвячоркам батрак прыйшоў у дом нявесты і перадаў старому селяніну падарунак і прывітанне ад жаніха. Стары не зразумеў, што яму хацеў сказаць жаніх. Ён пачаў праклінаць сябе за тое, што абяцаў дачку такому дурню, і наракаць на ліхі лёс дачкі, але кемлівая дзяўчына адразу ўсё зразумела. Яна накарміла і напайла батрака, а раницай правяла яго са словамі:

— Перадай ад мяне паклон жаніху і скажы яму: «Нявеста жадае ўсім вам добрага здароўя і мовіць: ушчэрбны месяц, дзесяць месяцаў, казляня ўпала на калені, але не засмучай курапатку, не забівай змяю».

Батрак вярнуўся дамоў і перадаў гаспадарам словы нявесты, якіх ён таксама не разумеў. Пачуўшы пра ўшчэрбны месяц і дзесяць месяцаў, жаніх раззлаваўся і хацеў прагнаць батрака, але, калі той сказаў: «Не засмучай курапатку, не забівай змяю», — дараваў яму.

Хутка жаніх з нявестай згулялі вяселле і жылі потым доўга і шчасліва.

ТРЫ БРАТЫ І МУДРЫ СТАРАЦ

Жылі ў адным доме каля самага балота тры браты разам са сваім бацькам. Аднак усялякі ведае, што жыць каля балота кепска: ад яго адна шкода і ніякай радасці.

Вось прыйшоў час бацьку паміраць. Паклікаў ён сваіх сыноў і сказаў:

— Слухайце, сыны! Трэба вам з гэтай мясціны перасяльца. Беды і хваробы пасылае нам балота. Пабудуйце сабе дом дзе-небудзь на схіле гары, тады і заживяце па-добраму, але, перш чым прыступіце да справы, парайцеся з мудрым старцам, які жыве ў лесе.

Час ішоў, і бачылі браты, што бацька казаў праўду. Трэба ім уцякаць з балота. Парайліся яны паміж сабой

і вырашылі, што пойдзе старэйшы брат у лес да мудрага старца прасіць парады: уцякаць ім ці не.

Вось прыйшоў старэйшы брат да мудрага старца і пытаецца:

— Як нам быць? Ці кепска мы зробім, калі з балота пойдзем і пабудуем сабе дом на схіле гары? Як скажаш?

— Кепска, — адказаў старац, не пакідаючы справы, якою быў заняты.

Не стаў старэйшы брат болей яго распытваць і, апусціўшы галаву, зажураны, пайшоў дахаты.

Дома ён перадаў братам адказ старога.

— Ды ці раскажаў ты яму пра нашы няшчасці? — усклікнуў сярэдні брат. — Пайду я сам і растлумачу старцу, як мы жывём...

І ён пайшоў у лес.

— Скажы, шаноўны, — звярнуўся ён да старца, — як нам быць? Каля балота жыць больш няма сілы. Беды і хваробы замучылі. — І ён з трывогай спытаў: — Як ты думаеш, ці варта нам пайсці адсюль? Ці кепска будзе, калі мы пабудуем дом на схіле гары?

— Кепска будзе, — зноў адказаў старац.

Вярнуўся і сярэдні брат дамоў зажураны.

Выслухалі яго браты.

— Ну што ж, — весела сказаў малодшы брат, — цяпер, відаць, мая чарга ісці да старца.

І пайшоў ён у лес.

Падышоўшы да старца, пакланіўся яму нізка малодшы брат, прысеў на пянёк і сказаў:

— О мудры старац! Паміраючы, бацька наказаў нам пайсці з балота, дзе мучаць нас хваробы і беды. Ці добра будзе, калі мы пабудуем сабе дом на схіле гары? Як ты нам парадзіш?

— Вельмі добра будзе, сын мой! — адказаў старац.

У малодшага брата быццам крылы ад радасці выраслі. Падзякаваў ён старцу і пабег дамоў, дзе яго з нецярпеннем чакалі браты.

— Браты! — крыкнуў малодшы. — Мудры старац сказаў, што будзе вельмі добра, калі мы пабудуем дом на схіле гары!

Тыя нават раты разявілі ад здзіўлення.

— Як жа так? — разам спыталі яны.— Чаго ж ён смяяўся з нас?

Пабеглі яны ўсе трое ў лес.

— О мудры старац! — сказаў старэйшы брат.— Ты хіба смяяўся з нас? Чаму ты мне і сярэдняму брату сказаў, што кепска будаваць дом на схіле гары, а малодшаму брату сказаў, што добра?

— Я і не думаў смяяцца,— адказаў старац.— Вы спыталі ў мяне: «Ці кепска будзе, калі мы пабудуем дом на схіле гары?» А малодшы брат сказаў так: «Добра ж будзе, калі мы пабудуем дом на схіле гары?» І я яму адказаў: «Вельмі добра будзе!» Я адказаў яму так, бо ён пачаў з добрага, а вы з благога. А хіба можа работа ісці спорна, калі пачаць яе са страхам, думаючы пра благое? Пра добрае трэба думаць! — дадаў стары.

Падзякавалі яму браты і пайшлі ўсе разам будаваць дом.

АНГЛІЙСКІЯ КАЗКІ

МІСТЭР ВОЦАТ

Містэр і місіс Воцат жылі ў воцатнай бутэльцы. Вось аднойчы містэр Воцат адлучыўся з дому, а місіс Воцат узялася старанна падмятаць падлогу. Яна была вельмі добрая гаспадыня! Але раптам яна знянацку стукнула драўлянай шчоткай па сцяне, і ўвесь дом — дзындзын! — разляцеўся на друзачкі.

Місіс Воцат сама не свая кінулася насустрач мужу.

— Містэр Воцат, містэр Воцат! — закрычала яна, як толькі ўбачыла яго. — Мы згалелі, зусім згалелі! Я разбіла наш дом. Ён разляцеўся на дробныя кавалачкі!

— Ну-ну, дарагая, — сказаў містэр Воцат, — давай лепш падумаем, што нам цяпер рабіць. Глядзі, дзверы цэлыя! Не дарэмна кажуць: «У каго дзверы, у таго і дом». Вось я закіну дзверы сабе на спіну, і мы з табой пойдзем па свеце шчасця шукаць.

І яны пайшлі. Ішлі-ішлі цэлы дзень, а супраць ночы дабраліся да дрымучага лесу. Абое проста з сіл выбіліся, і містэр Воцат сказаў:

— Зараз я залезу на дрэва і зацягну туды дзверы, а ты лезь за мной!

Так яны і зрабілі. Залезлі на дрэва, зацягнулі дзверы і тут жа моцна заснулі. Сярод ночы містэра Воцата

разбудзілі чыесьці галасы. Зірнуў ён уніз, і ў яго душа ў пяткі зайшла ад страху. Пад дрэвам сабралася цэлая шайка зладзеяў. Зладзеі дзялілі сваю здабычу.

— Глядзі, Джэк! — сказаў адзін. — Вось табе пяць фунтаў. А табе, Біл, дзесяць. Ну, а табе, Боб, тры фунты.

Містэр Воцат не мог болей слухаць — так жудасна яму стала. Яго нават затрэсла ад страху, ды так, што дзверы таксама затрэсліся і зваліліся проста на галовы зладзеям. Тыя кінуліся наўцёкі. А містэр Воцат баяўся і паварушыцца, пакуль зусім не развіднела. Але вась ён, нарэшце, злез з дрэва і падняў дзверы. І што ж ён убачыў пад імі? Цэлую кучу залатых гіней!

— Хутчэй злазь, місіс Воцат! — закрычаў ён. — Хутчэй злазь! Мы разбагацелі!

Місіс Воцат як убачыла грошы, так і заскакала ад радасці.

— Цяпер, мілы мой, — сказала яна, — я навучу цябе, што рабіць. Тут недалёка ў горадзе кірмаш. Пайдзі туды і купі карову. Сарака гіней якраз хопіць, яшчэ і застанецца. Я ўмею рабіць сыр і збіваць масла. Ты будзеш прадаваць іх на базары, і мы з табою заживём на славу!

Містэр Воцат з радасцю згадзіўся, узяў грошы і накіраваўся ў горад. Дабраўся да кірмашу і доўга хадзіў узад і ўперад, пакуль раптам не ўбачыў, што прадаецца вельмі добрая рыжая карова.

«Эх, вась бы мне гэтую карову! — падумаў містэр Воцат. — Тады шчаслівейшага за мяне нікога б на свеце не было!»

І ён сказаў, што дасць за карову ўсе свае сорак гіней. Прадавец адказаў, што сорак гіней — гэта, канечне, невялікія грошы, але ён, так і быць, не будзе скнарнічаць дзеля старога знаёмства. Старгаваліся. Містэр Воцат забраў карову і пачаў вадзіць яе туды-сюды, сваёй пакупкай хваліцца.

Трохі счакаўшы сустрэўся яму валыншчык. Ён іграў на валынцы — «туідл-дам, туідл-дам», за ім гурмой беглі дзеці, а грошы так і сыпаліся ў яго кішэні.

«Эх, — падумаў містэр Воцат, — вась бы мне такую

валынку! Тады шчаслівейшага за мяне нікога б на свеце не было! Ну і разбагацеў бы я!»

І ён падышоў да валыншчыка.

— Што за валынка ў цябе, дружа! — сказаў містэр Воцат.— Цуд! Мабыць, яна табе процьму грошай прыносіць?

— Ды што ўжо і казаць, — прамовіў валыншчык, — кучу грошай заграбаю. Валынка што трэба!

— Вось бы мне такую! — усклікнуў містэр Воцат.

— Што ж, — сказаў валыншчык, — магу яе прадаць дзеля старога знаёмства. Забірай валынку вась за гэтую рыжую карову!

Містэр Воцат узяў валынку і пачаў праходжвацца ўзад і ўперад са сваім набыткам. Але як ён ні стараўся сыграць на валынцы хоць просценькую песеньку, нічога ў яго не выходзіла. Не зарабіў ні пенса, а хлапчукі беглі за ім, смяяліся і закідвалі яго гразёй.

Бедны містэр Воцат вырашыў, што час вяртацца дамоў, ды і рукі ў яго зусім адубелі. І вось, калі ён ужо выходзіў з горада, сустрэўся яму чалавек у цёплых пальчатках.

«Ох, як жа ў мяне рукі замерзлі! — падумаў містэр Воцат.— Вось бы мне такія пальчаткі! Тады шчаслівейшага за мяне нікога б на свеце не было!»

Ён падышоў к чалавеку і сказаў:

— Ну і пальчаткі ў цябе, дружа! Выдатныя!

— Яшчэ б! Лістапад на дварэ, а ў іх рукам так цёпла, што цяплей і быць не можа.

— Эх, — уздыхнуў містэр Воцат, — вась бы мне такія!

— А колькі ты за іх дасі? — спытаў чалавек.— Бадай, я мог бы памяняць іх вась на гэтую валынку дзеля старога знаёмства.

— Добра! — усклікнуў містэр Воцат.

Надзеў пальчаткі і дамоў пайшоў дужа радасны.

Ішоў-ішоў, зусім з сіл выбіўся і раптам сустрэў чалавека з тоўстым кіем у руках.

«Вось бы мне гэты кій! — падумаў містэр Воцат.— Тады шчаслівейшага за мяне нікога б на свеце не было!»

І ён сказаў чалавеку:

— Што за кій у цябе, дружа! Вялікая рэдкасць!

— Кій добры,— адклікнуўся чалавек.— Нямала міль я з ім прайшоў, і быў ён мне надзейным спадарожнікам. Але калі ён табе так спадабаўся, я, бадай, гатовы аддаць яго вось за гэтыя пальчаткі. Дзеля старога знаёмства, канечне.

Рукі містэра Воцата сагрэліся, затое ногі яго так стаміліся, што ён з радасцю згадзіўся на мену.

Вось даплёўся містэр Воцат да таго лесу, дзе пакінуў жонку, і раптам чуе:

— Містэр Воцат, містэр Воцат! — Гэта папугай а-клікнуў яго з дрэва.— Эх ты, няўдачнік! Пайшоў на кір-маш, усе свае грошыкі за адну карову выкінуў. Мала таго — карову на валынку памяняў. А валынка і дзес-тай долі тваіх грошай не каштавала, да таго ж іграць на ёй ты не ўмееш. Ну і дурніла! Не паспеў узяць валынку, як памяняў яе на пальчаткі. А яны ў чатыры разы менш каштавалі. Узяў пальчаткі, памяняў іх на нікчэмны кій. Было ў цябе сорок гіней, а цяпер ні каровы, ні валынкі, ні пальчатак — няма чым пахваліцца: толькі гэты нікчэмны кій застаўся! Але ж ты ў любой жывой агароджы мог бы выказаць такі! Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

Папугай усё рагатаў і рагатаў, так што містэр Воцат нарэшце раззлаваўся і запусціў у яго кіем. Кій засеў у голлі, і вось вярнуўся містэр Воцат у лес да жонкі без грошай, без каровы, без валынкі, без пальчатак і нават без кія.

ТРЫ «РАЗУМНЫЯ» ГАЛАВЫ

Жылі калісьці на свеце фермер з жонкай, і была ў іх адна-адзіная дачка.

Заляцаўся да яе нейкі джэнтльмен. Кожны вечар ён прыходзіў да іх у госці і заставаўся вячэраць.

Вось неяк спусцілася дачка па піва ў склеп, пачала цадзіць піва ў збан, сама ж вазьмі ды і зірні на столь. А там у бэльку сякера ўваткнута. Яна ў бэльцы, напэўна, даўным-даўно тырчала, ды раней ніхто яе не заўважаў.

І вось пачала дачка думаць: «Не на дабро тут гэтая сякера тырчыць. Вось пажэнімся мы, і будзе ў нас сыноч. Вырасце ён вялікі, спусціцца ў склеп па піва, як я цяпер, а сякера раптам упадзе яму на галаву і заб'е. Гора ж якое будзе!»

Паставіла дзяўчына на падлогу свечку і збан, села на лаўку і пачала плакаць.

А наверсе думаюць: што здарылася? Чаму яна так доўга цэдзіць піва?

Спусцілася ў склеп маці. Бачыць: сядзіць дачка на лаўцы і заліваецца слязамі, а піва перапоўніла збан і ўжо цячэ па падлозе.

— Чаго ты плачаш? — пытаецца маці.

— Ах, мама! — кажа дачка. — Ты толькі зірні на гэтую жахлівую сякеру! Вось пажэнімся мы, будзе ў нас сыноч, вырасце ён вялікі, спусціцца па піва, а сякера раптам упадзе яму на галаву і заб'е. Гора ж якое будзе!

— Ах, божа, вялікае будзе гора! — згадзілася маці, села побач з дачкой і таксама залілася слязамі.

Трохі счакаўшы і бацька затрывожыўся: чаго гэта, думае, яны так доўга не вяртаюцца? Пайшоў у склеп паглядзець, куды гэта яго дачка з жонкай прапалі. Спусціўся, бачыць, сядзяць абедзве і плачуць у тры ручаі, а піва па падлозе цячэ.

— Чаго гэта вы? — пытаецца.

— Ды ты толькі паглядзі на гэтую жахлівую сякеру! — кажа маці. — Ну як наша дачка выйдзе замуж, і народзіцца ў яе сыноч, і вырасце ён вялікі, і спусціцца ў склеп па піва, а сякера раптам упадзе яму на галаву і заб'е яго. Вось гора будзе!

— Божа мой! І праўда, якое гора будзе! — сеў побач з імі бацька і таксама заліўся слязамі.

Але вось і джэнтльмену надакучыла сядзець аднаму на кухні, і ён таксама спусціўся ў склеп паглядзець, што здарылася. Бачыць: сядзяць усе трое ўпобачкі, плачуць-заліваюцца, а піва з крана цячэ, па ўсёй падлозе расцякаецца. Кінуўся ён да бочкі, закруціў кран і пытаецца:

— Што здарылася? Чаму вы тут седзіце і плачаце? Хіба не бачыце — піва ж у вас па ўсёй падлозе расцякаецца?

— Ох! — кажа бацька. — Ды вы толькі паглядзіце на гэтую жahlіваю сякеру! Што, калі вы з нашай дачкой пажэніцеся, і будзе ў вас сыноч, і вырасце ён вялікі, і спусціцца ў склеп па піва, а сякера раптам упадзе яму на галаву і заб'е яго!

І ўсе трое пачалі плакаць яшчэ мацней. А джэнтльмен засмяўся, вырваў сякеру з бэлькі і кажа:

— Нямала я паездзіў па свеце, але такіх «разумных» галоваў ні разу не сустрэаў! Цяпер зноў пайду падарожнічаць, і калі сустрэну трох такіх, што яшчэ дурнейшыя за вас, то вярнуся і ажанюся з вашай дачкой.

Пажадаў ім усяго добрага і пусціўся блукаць па свеце.

...Ідзе ён, ідзе, падыходзіць у адной вёсцы да канцавой хаты. Бачыць: прыстаўлена лесвіца, а гаспадыня прымушае карову лезці па гэтай лесвіцы на дах — дах як ёсць увесь травой зарос. Вось гаспадыня і надумалася там сваю рагулю пасвіць. А бедная жывёліна ўпіраецца, не хоча на дах лезці.

— Што ты робіш? — пытаецца ён у гаспадыні.

— А ты не бачыш? — здзівілася тая. — Глядзі, якая на даху густая трава. Чым гэтай гультайцы тут шмаццё збіраць, пасвілася б на даху!

— А як зваліцца? — кажа джэнтльмен.

— Не зваліцца! Я ёй вяроўку на шыю накіну, а канец у комін ды сабе на руку наматаю. Будзе падаць, адразу пачую!

— Ну і дурная ж ты, гаспадыня! Скасіла б траву на даху ды кінула б карове!

— Яшчэ касіць! — усміхнулася гаспадыня. — Сама сябе накорміць! — І зацягнула ўсё-такі карову на дах.

Паглядзеў-паглядзеў джэнтльмен на гэты цуд ды і пайшоў сваёй дарогай. Не паспеў да другога дома дайсці, як карова з даху ўпала і павісла на вяроўцы, а гаспадыню ў комін уцягнула. Карова ў пятлі задыхнулася, а гаспадыня ў коміне захрасла, уся ў сажу запэцкалася.

Пайшоў ён далей. Ішоў, ішоў, пакуль не дайшоў да прыдарожнай гасцініцы, дзе і надумаўся пераначаваць. Народу было ў гасцініцы дужа багата, і яму дастаўся пакой на дваіх.

Яго сусед быў слаўны хлопец, і яны хутка пасябравалі. Раніцай пачалі апранацца, і вось джэнтльмен бачыць: падышоў яго сусед да камоды, павесіў на ручкі скрыні свае штаны, а сам як разбяжыцца і — скок! Ды міма, не трапіў нагамі ў калашыну. Зноў разбегся — і зноў міма скочыў. А джэнтльмен стаіць і гадае: што гэта той задумаў?

Нарэшце хлопец спыніўся і пачаў хустачкай твар выціраць: стаміўся, спацеў!

— О божа! — кажа. — Бяда мне з гэтымі штанамі — якая нязручная вопратка! Розуму не дабярэ, і хто іх толькі выдумаў! Кожную раніцу бітая гадзіна праходзіць, пакуль у іх пацэліш. Аж запарыўся! Ну, а вы як са сваімі спраўляецеся?

Джэнтльмен зайшоўся ад смеху. Пасмяяўся ўволю, потымказаў хлопцу, як трэба штаны нацягваць. Той доўга дзякаваў яму і пераконваў, што сам ніколі б не скеміў.

І джэнтльмен зноў выправіўся ў шлях. Падышоў да другой вёскі. А там ля сажалкі сабраўся натоўп. Мацаюць у вадзе — хто мятлой, хто — граблямі, хто — віламі.

— Што здарылася? — спытаў джэнтльмен.

— Жахлівае няшчасце! — адказалі яму. — Месяц у

сажалку ўпаў! Ловім яго, ловім — ніяк не вылавім!

Засмяўся джэнтльмен і параіў шукаць месяц не ў сажалцы, а на небе, бо ў вадзе толькі яго адбітак. Але сяляне і слухаць не захацелі, так насварыліся, што ён паспяшаўся ўцячы жывым і здаровым.

Вось і даведаўся ён, што на свеце дурняў нямала, і многія яшчэ дурнейшыя, чым яго нявеста і яе бацькі, і джэнтльмен вярнуўся дамоў і ажаніўся з фермерскай дачкой.

І калі яны пасля гэтага не зажылі шчасліва, то хто-хто, а ўжо мы з вамі тут ні пры чым.

БАЛГАРСКИЯ КАЗКИ

ЧАМУ СТАРЫМ ПАШАНА

Адзін люты цар выдаў такі закон: усіх старых людзей забіваць.

— Старыя не могуць ні жаць, ні араць, ні дрэвы секчы, — казаў ён. — Толькі дома сядзяць, хлеб дарэмна ядуць ды пад нагамі блытаюцца.

І вось царскія каты закасалі рукавы і ўзялі сякеры ў рукі. Усіх старых пакаралі смерцю. Застаўся на той зямлі толькі адзін стары — бацька нейкага баярына. Пашкадаваў баярын старога бацьку, не выдаў яго катам, а схаваў у тайніку і там карміў. Ніхто пра яго чуць не чуў, ведаць не ведаў.

У лютага цара быў вараны конь, ды такі наравісты, якіх свет не бачыў. Не тое каб аб'ездзіць, але і падысці да яго ніхто не адважваўся. Жыла ў царскім палацы адна знахарка, хітрая кабета. Адночы спытаў у яе цар, як аб'ездзіць каня. А яна яму ў адказ:

— Як аб'ездзіць? А загадай, васпан, сваім баярам звіць аркан з пяску. Заарканіш свайго варанага каня пясочным арканам, стане ён рахманей за авечку.

Склікаў цар усіх баяраў і абвясціў сваю волю:

— Заўтра ж прынясіце мне аркан з пяску. А калі з'явіцеся ў палац без аркана, я вас усіх да аднаго пакараю смерцю.

Разышліся баяры, апусціўшы галовы. Ніхто не разумеў, як гэта можна звіць аркан з пяску. Сярод баяраў быў і той, хто выратаваў ад смерці свайго бацьку. Вярнуўся ён дадому, а стары ў яго і пытаецца:

— Чаго зажурыўся, сыноч?

Баярын расказаў, якога клопату задаў цар.

— Толькі і ўсяго? — кажа стары. — Ну, табе баяцца няма чаго. Заўтра раніцай, калі вы ўсе зберацесья ў палацы, цар у вас спытае: «Дзе аркан?», а ты яму адкажы: «Цар-васпан, мы гатовы звіць аркан з пяску, ды не ведаем, які табе патрэбны — ці тоўсты, ці тонкі. Дай нам узор».

Сын ухапіўся за бацькаву парадку. На другі дзень выслухаў цар разумную адгаворку, нахіліў галаву і кажа:

— Што праўда, то праўда, трэба б вам даць узор, ды толькі яго ўзяць няма дзе.

І не стаў цар баяраў смерцю караць.

У тое лета налучылася вялікая засуха, якой на зямлі яшчэ ніколі не было. Усё выгарала — і трава, і збажына. Свірны апусцелі, ні зярняці не засталася на насенне. Спалохаліся людзі — не памерці б з голаду! Цару таксама турбота немалая. Склікаў ён зноў сваіх баяраў і загадае:

— Слухайце царскае слова! Заўтра ж прыйдзіце ў палац і скажыце мне, дзе ўзяць збожжа для сяўбы. А не — дык я з вас усіх галовы паздымаю.

Выйшлі ад цара баяры самі не свае. Як быць? Нідзе ні зярняці — як вымецена! І вось бачыць стары — той, што жывіў у тайніку, — сын яго зноў зажурыўся. Пачаў ён сына распытваць, а той яму ў адказ:

— Ну, бацька, на гэты раз і ты мне не дапаможаш.

— Чаму?

— Ды таму, што на ўсёй нашай зямлі няма ні зярнятка, а цар загадаў нам, баярам, заўтра ж далажыць яму, дзе знайсці насенне для сяўбы.

— Не бойся, сыноч. Вось вы заўтра прыйдзеце да цара, а ты і парай яму, каб ён загадаў сялянам раскапаць усе мурашнікі, якія толькі ёсць у нашым царстве. Там знойдуць зерне, што мурашкамі сабрана.

На другі дзень сяляне раскапалі мурашнікі і ў кожным набралі па мяшочку адборнага збожжа. Тады цар літасціва абышоўся з баярынам і спытаў:

— Скажы, хто даў табе такую мудрую парадую?

— Не магу, васпан. Скажу — загадаеш мяне павесіць.

— Кажы! Ні воласа не ўпадзе з тваёй галавы.

Тут ужо баярын прызнаўся, што схаваў свайго бацьку, а стары навучыў яго адгаварыцца ад пясочнага аркана і параіў, дзе знайсці схаванае збожжа.

І тады выдалі новы закон: ніхто не смее крыўдзіць старых людзей, і, калі яны ідуць па вуліцы, кожны павінен саступіць ім дарогу.

СЯРЭБРАНЫ АЛЕНЬ

Жыў калісьці адзін вельмі меткі стралок. Яго стрэлы заўсёды траплялі проста ў цэль. З палявання ён ніколі не вяртаўся з пустымі рукамі. Але стралок быў рабом і ўсё, што здабываў на паляванні, аддаваў свайму гаспадару, а той — цару.

Аднойчы вяшчальнік аб'явіў, што цар выдае замуж сваю дачку, і ўсім баярам і ваяводам трэба з'явіцца ў палац. Пачаў збірацца ў палац і гаспадар стралка. Ён загадаў паляўнічаму за адзін дзень настраляць дзевяць вазоў дзічыны, каб завезці яе цару.

Цяжкую справу даручыў гаспадар стралку, але рабіць не было чаго: узяў юнак лук і стрэлы і разам з загоншчыкамі накіраваўся ў лес. Увесь дзень паляваў ён і настраляў дзевяць вазоў дзічыны. Надвечоркам ён ужо вырашыў было вяртацца дамоў, як раптам сабакі прыгналі да яго аленя. Зірнуў паляўнічы на аленя і дзіву даўся — алень не просты, а сярэбраны! Прыцэліўся ён у яго, нацягнуў цеціву, але раптам алень загаварыў:

— Не забівай мяне, юнак, за дабро дабром табе адплачу.

Пачуў паляўнічы гэтыя словы, здзівіўся і спытаў:

— Якое дабро можа зрабіць мне алень, хай нават сярэбраны? Ну падыдзі да мяне, я цябе не зачэплю.

— Кінь лук, тады падыду! — адказаў алень.

Юнак кінуў лук. Алень падышоў да яго і спытаў:

— Хочаш, я зраблю цябе зяцем цара?

— Ты зробіш мяне зяцем цара? — здзівіўся юнак.

— Толькі загадай! — адказаў алень.

— Ну добра, зрабі мяне зяцем цара!

— Зараз пайдзі правядзі свайго гаспадара, а потым вярніся на гэтае ж самае месца, свісні тры разы ў букавы ліст, і я прыбягу.

Юнак так і зрабіў. Правёў гаспадара, вярнуўся ў лес і свіснуў тры разы ў букавы ліст. Алень прыбег і спытаў:

— Хочаш паехаць на спаборніцтвы, якія наладжвае цар?

Юнак здзівіўся.

— Як жа я паеду туды, калі я не баярын, не ваявода? Як я магу паехаць у такім адзенні? Ды і няма ў мяне ні каня, ні зброі.

— Не турбуйся аб гэтым. Я стану тваім канём. Засунь руку вунь пад той камень і выцягни адтуль дзвюх змей. Яны зашыпяць, але ты не бойся. Адна з іх замهніць табе цуглі, а другая бізун.

Юнак зрабіў так, як загадаў яму алень. Выцягнуў змей, і толькі запхнуў адну з іх у рот аленю, як той перакінуўся ў дзівоснага беллага каня.

— А цяпер зрэж кій і саскрабі мох з каменя, пад якім ты знайшоў змей! — сказаў конь.

Юнак зноў зрабіў так, як загадаў яму конь. Кій адразу ператварыўся ў вострую шаблю, а пад імхом ён знайшоў вышытае золатам адзенне. Паляўнічы пераапрунуўся, узяў шаблю, лук і стрэлы, ускочыў на каня і паехаў у палац.

Калі ён прыскакаў у сталіцу, вяшчальнік акурат аб'яўляў, што цар аддасць сваю дачку за таго, хто перагоніць усіх коннікаў, падстрэліць на ляту муху і рассячэ шабляй камень.

Пачаліся саборніцтвы. Разам з іншымі сапернікамі паскакаў і паляўнічы. Яшчэ на паўдарозе ён перагнаў усіх — яго конь ляцеў хутчэй за вецер і прыйшоў першым. Потым пачалі страляць у лятучую муху. Нікому не ўдалося трапіць у яе, толькі паляўнічы пацэліў. Потым падышла чарга рассекчы камень. Ніхто не рашыўся зрабіць гэта. Конь шапнуў паляўнічаму, каб ён паспрабаваў свае сілы. Паляўнічы размахнуўся і рассек шабляй камень напалам.

Тады цар аддаў сваю дачку замуж за яго. Справілі вяселле, і конь сказаў паляўнічаму:

— Я пайду назад у лес. Вось табе мой валасок. Калі я табе буду патрэбны, паднясі яго да агню, і я прыбягу!

— Жыві сабе на волі, алень! — адказаў паляўнічы. — Цяпер я зяць цара, і мне нічога не трэба! — І не ўзяў валаска.

Ці многа, ці мала часу прайшло, і былы гаспадар паляўнічага пачаў шукаць свайго раба. Усюды яго шукаў, але так і не знайшоў. Пайшоў тады ён у лес да вядзьмаркі і спытаў у яе, куды прапаў стралок. Вядзьмарка паваражыла на бабах і сказала баярыну, што раб стаў зяцем цара.

Як пачуў гаспадар гэта, страшэнна раззлаваўся і ў той жа дзень данёс цару, што яго зяць не дваранін, а раб.

Цар разгневаўся, паклікаў сваю дачку і ўсё ёй расказаў.

— У гэтым я даўно пераканалася, бацюхна,— адказала дачка.— Ноччу ён часта трызніць, і я зразумела, што ты мяне аддаў замуж за простага селяніна.

— Вось твой сапраўдны муж, дачушка! — усклікнуў цар і паказаў на баярына.— А таго падманшчыка трэба пакараць. Скажы, дачушка, што з ім зрабіць?

— Давай кінем яго ў мора, няхай яго з'ядуць рыбы!

Цар згадзіўся і загадаў стражнікам:

— Схапіце яго, прывяжыце яму на шыю вялікі камень і кіньце ў мора!

А баярыну сказаў:

— Ты станеш маім зяцем. Я дару табе палавіну царства, цудоўны лук і дзівосную шаблю гэтага падманшчыка.

Стражнікі схапілі паляўнічага і павялі яго да мора. Яны прывязалі яму на шыю камень і кінулі ў ваду. Юнак апусціўся на дно. Тут да яго падплыла велізарная рыбіна, праглынула яго, і ён апынуўся ў яе страўніку. Потым рыбіна паплыла да берага, разявіла рот, і юнак выйшаў на сушу. Паблізу берага пачынаўся лес, і юнак паплёўся туды. Наеўся ён дзікіх ягад і лёг адпачыць. А калі прагнуўся, убачыў над сабой сярэбранага аленя. Раззлаваўся паляўнічы, схапіў кій, што трапіўся пад руку, і замахнуўся на яго.

— Пачакай, пачакай! — крыкнуў алень.— Я прыйшоў, каб выратаваць цябе.

— Прэч з маіх вачэй! Гэта з-за цябе я трапіў у бяду.

— Ты сам вінаваты,— адказаў алень.— Калі б узяў валасок, я б адразу даведаўся, што ты трапіў у бяду. Добра, што я своечасова з'явіўся!

— Гэта не ты мяне выратаваў, а вялікая рыбіна!

— Уга, але гэтай рыбінай быў я. Як даведаўся, што цябе хочуць кінуць у мора, я адразу пабег табе на помач, ды ў час не паспеў. Тады я абярнуўся ў рыбіну і выцягнуў цябе на бераг.

— Дзякуй табе, алень,— сказаў юнак.— Даруй мне за несправядлівыя словы. І дапамажы мне выбрацца адгэтуль.

— Я не магу табе больш дапамагчы. Няма ў мяне такой сілы. Але я дам табе кветку з трыма пялёсткамі.

Яна табе дапаможа. Калі прыйдзе першая бяда, з'еш зялёны пялёстак. Калі прыйдзе другая бяда, з'еш сіні пялёстак. А калі прыйдзеш у сталіцу, з'еш пунсовы пялёстак. І помні, што тваё шчасце ў першым зубе, які выпадзе, у першай трэсцы, якая адляціцца ўбок, і ў прыгожай дзяўчыне.

Сказаўшы гэта, алень тупнуў нагой і знік. А паляўнічы рушыў у дарогу. Ішоў ён, ішоў па лесе, а яму канцакраю няма. Раптам з гушчару выскачылі велізарныя страшыдлы і кінуліся на яго. Паляўнічы хутка з'еў зялёны пялёстак і ў той жа час ператварыўся ў яшчарку. Шмыгнуў ён у траву і ўцёк. Страшыдлы засталіся далёка ззаду, а перад ім адкрылася мора. Пайшоў ён уздоўж берага і хутка апынуўся на ранейшым месцы. Зразумеў паляўнічы, што ён стаіць на востраве і не пераправіцца яму цераз мора. Тады ён з'еў сіні пялёстак, і ў той жа міг над морам з'явілася вясёлка. Пайшоў паляўнічы па вясёлцы, як па мосце, мінуў мора і падаўся ў сталіцу. Перш чым увайсці ў горад, ён з'еў апошні, пунсовы, пялёстак і зараз жа перакінуўся ў дзівоснага бурага каня. Пачаў ён свавольць на паляне, а потым забег у двор да бедных старых. Ubачыла бабка каня, кінулася да варот, зачынiла iх i паклiкала дзедa. Прышоў дзед, паглядзеў на каня, пакiваў галавой i сказаў:

— Гэты конь не для нас! Прадамо яго цару!

— Добра,— згадзілася бабка.

Адправіўся стары з канём у сталіцу. Там адразу ж яго акружыў натоўп разявак — кожнаму хацелася зірнуць на дзівоснага каня. Пачуў і цар пра каня, выйшаў на балкон, каб зірнуць на яго, але нічога не ўбачыў. Паслаў ён тады свайго зяця зірнуць на скакуна. Як убачыў зяць каня, тут жа даў старому поўны кашалёк золата за яго. Потым ускочыў на каня, каб праехацца на ім, але конь падняўся на дыбкі і скінуў ездака. Упаў зяць на зямлю і ледзь было не разбіўся насмерць. Страшэнна раззлаваўся ён і загадаў забіць каня. У гэты час па сталіцы праходзіла маладая прыгожая служанка. Ubачыла яна каня, прылашчыла яго i заплакала:

— Такі прыгожы конь, а павiнен загінуць дзеля прыхамацi царскага зяця. Калi не ўмее трымацца ў сядле, не садзіўся б.

Тут конь шапнуў дзяўчыне:

— У цябе добрая душа. Калі мяне заб'юць, вазьмі мой пярэдні зуб і закапай яго ў садзе каля палаца.

Служанка згадзілася ўважыць яго просьбу. Калі каты забілі каня, у яго выпаў пярэдні зуб. Дзяўчына падняла яго, занесла ў сад і закапала перад царскім палацам. К вечару на тым месцы вырасла дзівоснае дрэва. Калі яго лістота шапацела, гучала песня. Раніцай каля незвычайнага дрэва сабраўся вялікі натоўп — усім хацелася зірнуць на яго. Прыйшоў і зяць цара. Але толькі ён наблізіўся да дрэва, як песня змоўкла і галіны абраслі калючкамі. Галіны пачалі хвастаць зяця і падрапалі яго, аж выступіла кроў.

Раззлаваўся зяць цара і загадаў ссекчы дрэва. Пачула гэта служанка і ўсклікнула:

— Такое прыгожае дрэва, а ссякуць яго дзеля прыхамаці зяця!

Тут дрэва зашалацела:

— Хочаш мяне выратаваць? Тады падымі першую трэску, якая адляціцца ўбок, калі мяне пачнуць секчы, і кінь яе ў возера!

Дзяўчына так і зрабіла. Толькі яна кінула ў возера трэску, як трэска ператварылася ў залатую качку. Убачыў качку зяць цара, схапіў лук і стрэліў у яе, але страла праляцела міма, таму што качка паплыла да супрацьлеглага берага. Другі раз стрэліў зяць, але зноў не трапіў у качку. Адно калі ён стрэліў трэці раз, качка перакулілася ў вадзе. Тады зяць распрануўся і кінуўся ў возера, каб падабраць яе. Толькі ўвайшоў ён у ваду, як качка, што прыкінулася забітай, паднялася ў паветра і паляцела да вопраткі, якую пакінуў зяць. Там яна стукнулася аб зямлю і стала чалавекам. Чалавек апрануўся, узяў лук, стрэлы, шаблю і пайшоў у горад.

Паглядзеў царскі зяць на бераг, убачыў свайго былога раба, перапалохаўся і ад страху патануў.

А паляўнічы накіраваўся ў палац. Вароты былі на замку, а з вежаў у яго пачала страляць варта. Схапіў ён тады свой лук і перабіў усю варту. Потым зламаў жалезныя вароты і ўвайшоў у палац. Убачыла яго царская дачка, кінулася да яго і пачала маліць літасці, хлусячы, што кахае яго.

Паляўнічы спытаў у яе:

— А навошта ты загадала кінуць мяне ў мора?

— Я памылілася тады. Але ж ты застаўся жывы.

— Добра,— адказаў паляўнічы,— цяпер я загадаю кінуць цябе разам з тваім бацькам у мора, а там відаць будзе — можа, і вам пашанцуе застацца жывымі!

І загадаў кінуць цара і яго дачку ў мора. Цар і яго ліхая дачка патанулі, а паляўнічы стаў царом і ажаніўся са служанкай. Ён доўга кіраваў краінай і зрабіў багата добра сумленным людзям.

БЕЛАРУСКІЯ КАЗКІ

ЯК КОТ ЗВЯРОЎ НАПАЛОХАЎ

Жыў дзед ды баба. І быў у іх кот. Дзед кашалі плёў, баба кудзелю прала, а кот паляваць на мышэй хадзіў.

Вось пайшоў раз кот у лес на паляванне ды і заблудзіўся. Шукаў, шукаў дарогу дадому — не знайшоў. Сеў пад ялінай і плача.

Бяжыць лісіца. Ubачыла ката, заглядзелася: ніколі яшчэ такога звера ў сваім лесе не сустрала!

— Ты хто такі будзеш? — пытаецца.

— Я — Кот Мурлыковіч.

— А чаго ж ты плачаш, Кот Мурлыковіч?

Расказаў ёй кот аб сваёй прыгодзе.

— Хе, — кажа лісіца, — каб толькі тае бяды! Ідзі да мяне жыць. Будзеш у мяне за гаспадара.

— Добра, — кажа кот.

Вось прыходзіць ён да лісіцы. А ў яе курэй — і смажаных, і вараных. Наеўся кот і спаць уклаўся.

Тым часам бяжыць па лесе воўк: топ-топ, шлёп-шлёп!

Пачула лісіца, выскачыла з хаты ды як закрычыць:

— Хто гэта ў маім лесе стукоча-тупоча? Хто майму гаспадару спаць не дае?

— А хто ж у цябе гаспадар? — пытаецца воўк.

— У мяне не гаспадар, а гаспадарышча, хвост з памялішча: як махне, дык адразу заб'е.

Узяла ваўка цікавасць. Ён і кажа:

— А ці нельга было б, кумка, хоць адным вокам паглядзець на твайго гаспадара?

— Паглядзець-то можна,— адказвае лісіца,— але без падарунка лепш не прыходзь. Мой гаспадар падарункі любіць.

— Добра, будзе падарунак,— сказаў воўк і пабег далей.

Вярнулася лісіца ў хату.

А тым часам ідзе па лесе мядзведзь: трэсь-лом, трэсь-лом, трэсь-лом!

Пачула лісіца, выскачыла з хаты ды як закрычыць ізноў:

— Хто гэта ў маім лесе трашчыць? Хто майму гаспадару спаць не дае?

— А хто ў цябе гаспадар? — пытаецца мядзведзь.

— У мяне не гаспадар, а гаспадарышча, хвост з памялішча: як махне, дык адразу заб'е.

І мядзведзя ўзяла цікавасць: які такі гаспадар у лісіцы, што хвостом усіх забівае? Вось ён і кажа:

— А ці нельга было б, лісічка-сястрычка, хоць паглядзець на твайго гаспадара?

— Паглядзець можна,— кажа лісіца.— Толькі без падарунка не прыходзь. Мой гаспадар падарункі любіць.

— Добра, падарунак будзе,— сказаў мядзведзь і пайшоў далей.

Прабеглі яшчэ дзік-сякач і заяц-шарак. Лісіца і іх сваім гаспадаром напалохала.

Сабраліся звяры і моцна задумаліся: якія ж ім падарункі лісіцынаму гаспадару прынесці?

Думалі-гадалі, нарэшце мядзведзь і кажа:

— Вось што, браткі, трэба смачны абед згатаваць ды ў госці яго з гаспадыняй запрасіць. Тады ўсе разам і паглядзім.

— Добра, няхай будзе так,— згадзіліся звяры.

І тут яны зноў моцна задумаліся: які абед згатаваць? Думалі-гадалі, нарэшце мядзведзь і кажа:

— Я прынясу мёду калоду.

— А я — барана,— кажа воўк.

— А я — жалудоў,— кажа дзік.

— А я — салодкай капусты,— кажа заяц.

Згатавалі абед і пачалі раіцца, каму запрашаць ісці.

Мядзведзь кажа:

— Я тоўсты, мне хадзіць цяжка.

Воўк кажа:

— Я і так набегаўся, мне ногі баляць.

Дзік кажа:

— А я складна гаварыць не ўмею.

А заяц нічога не сказаў. Вось і парашылі паслаць яго, як лягчэйшага на ногі.

Прыбег заяц да лісіцынай хаты, пастукаў лапкай у шыбіну, зажмурыўся ад страху ды прапішчаў спалоханным голасам:

— Дзень добры вам, шаноўныя гаспадары! Прасілі мядзведзь, воўк і дзік, каб вы ласкавы былі, да іх у госці прыйшлі.

Сказаў так адным духам ды ходу назад.

Падрыхтаваліся звяры гасцей сустракаць. Сядзяць ля багатага стала, чакаюць, аб лісіцыным гаспадару разважаюць.

Вось заяц і кажа:

— Не, браткі, сядзець так боязна. Хто яго ведае, які там гаспадар у лісіцы? А што, калі ён абеду нашага не ўпадабае ды ўсіх нас хвостом пазабівае... Давайце лепш схаваемся і спярша здалёк на яго паглядзім.

Згадзіліся звяры з мудрай зайцавай парадай ды пачалі хвацца.

Мядзведзь на дуб узлез, дзік у мох зашыўся, воўк пад куст забраўся, а заяц у траве схаваўся.

Тым часам узяла лісіца пад руку свайго гаспадара, і пайшлі яны ў госці.

Прыходзяць на палянку. Чуе кот — мясам запахла. Бачыць — цэлы баран ляжыць. Тут ён шэрсць наставіў, вусы натапырыў ды адразу на барана накінуўся.

Есць ды ўсё бурчыць: «Мяу-у, мяу-у!»

Звяроў аж страх узяў. Ім здалася, што ён крычыць: «Мала, мала!»

— Ну і звяруга! — кажа воўк.— Мне б і за дзень з такім рагалём не ўправіцца, а яму на раз мала...

Дзік ляжаў, ляжаў у моху ды ад страху пачаў хвастом варушыць. Кот падумаў, што мыш з норкі вылазіць. Скокнуў туды і ўчапіўся кіпцюрамі ў дзікоў хвост.

Як усхопіцца дзік, як кінецца наўцёкі! Толькі галлё трашчыць.

Кот напужаўся ды скок на дуб!

«Ну,— думае мядзведзь,— гэта ён мяне ўбачыў. Трэба ратавацца, пакуль не позна».

Грымнуўся мядзведзь з дуба проста на куст, пад якім воўк сядзеў. А таму здалося, што гэта сам лісіцын гаспадар на яго напаў. Усхапіўся воўк ды ходу далей ад бяды. А мядзведзь за ім: трэсь-лом! трэсь-лом!

Уцякалі яны так, што заяц іх ледзьве праз гадзіну дагнаў. Дагнаў і кажа:

— Каб не паслухалі мяне ды не схаваліся, ён бы нас усіх з'еў! Ну і страшэнны звер!

А кот з хітрай лісіцай нагасцяваліся ды пайшлі сабе дахаты.

ПШАНІЧНЫ КАЛАСОК

Жылі на адным двары курачка Сакатушка, гусак Шыпун ды індык Балбатун.

Курачка даглядала сваіх куранятак, грэблася на сме-тніку, шукала зярнятак. А гусак Шыпун і індык Балба-тун толькі шпацыравалі ўзад і ўперад па двары, як важ-ныя паны, ды заўсёды вялі між сабою спрэчкі аб тым, хто з іх важнейшы і разумнейшы.

— У мяне галава большая,— хваліўся гусак,— дык і розуму ў ёй больш!

Індык з гэтым не згаджаўся.

— Галава ў цябе вялікая, гэта праўда, ды дурная, як бот,— казаў ён.

— Ну, няхай сабе галава дурная,— адказваў гусак,— затое нос які ў мяне! Моцны, цвёрды, прыгожы... А ў ця-бе што за нос — смех адзін! Чарвяк, а не нос!

І гусак і індык былі страшэнныя гультаі. Яды шукаць сабе ленаваліся і таму часта галадалі. Каб не карміла іх гаспадыня, дык даўно б гультаёў і на свеце не было.

Аднаго разу знайшла курачка каля плота пшанічны каласок. Зарадавлася, засакатала на ўвесь двор:

— Ко-ко-ко! Глядзіце, які цудоўны каласок я знайшла!

Пачулі пра такую навіну Шыпун і Балбатун.

— Ану, пакажы!

Курачка паказала ім каласок. Індык панюхаў каласок сваім носам-чарвяком.

— Так, так,— сказаў ён,— каласок і праўда цудоў-ны. Трэба яго змалаціць.

— Ага, ага,— згадзіўся і гусак.— Трэба змалаціць. Тады будуць зярняткі. А яны смачныя... Ага, ага!

— Добра,— сказала курачка.— А хто яго змалоціць?

— Толькі не я! — адказаў гусак.— Я тоўсты, мне цяжка цэпам махаць.

— Дык што ж, ты хочаш, каб я малаціў? — горача забалбатаў індык.— Я табе не парабак!

— Ну добра,— сказала курачка,— я сама змалачу.

Пайшла яна на ток, узяла цэп і змалаціла пшанічны каласок. Прынесла зярняткі і цешыцца:

— Глядзіце, якія цудоўныя зярняткі! Чырванаваченькія, пузаченькія! Яны, напэўна, смачнейшыя за ячменныя.

Падышлі да зярнятак і гусак з індыком.

— Так, так,— сказаў індык.— Цудоўныя зярняткі.

— Ага, ага,— пацвердзіў гусак.— Аж шкада дзяўбці.

— І не трэба дзяўбці. Іх трэба змалоць ды напячы булак,— падаў разумную парадку індык.

— Ага, ага,— згадзіўся гусак.— Пшанічныя булкі мяккія, як мой пух. А смачныя якія!

— Добра,— сказала курачка.— А хто змеле пшанічныя зярняткі?

— Толькі не я! — буркнуў гусак.— Мне цяжка ў млын хадзіць.

— І не я! — усклікнуў індык.— З такою простаю работаю і гусак справіцца.

— Ну што ж,— сказала курачка,— калі так, то давядзецца мне самой ісці ў млын.

Усыпала яна зярняткі ў торбачку і панесла ў млын. Там змалола і прынесла муку дахаты.

— Ай, якая бялюткая мука! — засакатала курачка на ўвесь двор.

Індык панюхаў муку.

— Так, так,— сказаў ён,— добра пахне. Значыць, смачныя будуць булкі.

— Ага, ага, я ж казаў, што смачныя! — уставіў слова і гусак.

— Ну, а хто спячэ з гэтай мукі булкі? — запыталася курачка.

Гусак пакруціў галавою:

— Я не ўмею...

Індык адказаў:

— Я хоць і ўмею, ды не хачу. Няхай гусак пячэ.

— Ну добра,— сказала курачка,— тады я сама спяку.

Знайшла яна пад паветкаю дзежачку і рашчыніла цеста. Потым накалола дроў і запаліла ў печы.

Калі цеста падышло, курачка нарабіла круглых прыгожых булак і пасадзіла іх на лапаце ў печ.

Булкі пачалі пячыся. І такі прыемны пах пайшоў ад

іх па ўсім двары, што ў гусака і індыка аж слінкі пацяклі. А трэба сказаць, што яны даўно нічога не елі і так выгаладаліся, што нават спрачацца перасталі, хто з іх важнейшы ды разумнейшы.

— Хадзем у хату,— сказаў індык,— відаць, булкі ўжо гатовы.

— Ага, ага,— сказаў індык.— Хадзем, брат, у хату.

Прыйшлі індык з гусаком у хату, а там курачка булкі з печы дастае. Мяккія, румяныя, пахучыя.

— Так, так,— весела загаварыў індык,— якраз у пару прыйшлі.

— Ага, ага,— заківаў галавою гусак і першы падаўся за стол. Індык — за ім.

Але курачка спыніла іх:

— Чакайце! Не спяшайцеся, панове! Перш чым садзіцца за стол, адкажыце мне на мае пытанні.

— Давай свае пытанні! — сярдзіта прашыпеў гусак.— Толькі хутчэй.

— Але, толькі хутчэй,— шпарка забалбатаў і індык.— А то дужа есці хочацца...

— Дык слухайце! Хто пшанічны каласок знайшоў?

— Ты, курачка, вядома, ты знайшла,— адказалі індык і гусак у адзін голас.

— Хто змалаціў каласок?

— Ты, курачка, змалаціла.

— Хто зярняткі ў млын насіў?

— Ты насіла...

— А хто дровы сек, у печы паліў, пшанічныя булкі пёк?

Пераглянуліся паміж сабою індык з гусаком і адказалі:

— Ты, вядома... За гэта табе і слава.

— Дык вось,— сказала курачка Сакатушка,— каму слава, таму і булкі. А вы, гультаі, ідзіце прэч адгэтуль! Ко-ко-ко! Дзеткі, бяжыце сюды хутчэй.

Пазбягаліся з двара кураняткі і пачалі з курачкай частавацца свежымі пшанічнымі булкамі.

А галодныя гультаі індык і гусак зноў заспрачаліся, хто з іх важнейшы ды разумнейшы.

АД КРАДЗЕНАГА НЕ ПАСЫЦЕЕШ

Былі ў аднаго чалавека два сыны. Як выраслі яны, бацька сказаў:

— Пара, сыны, за сталую работу брацца. Хто з вас чым хоча заняцца?

Маўчаць сыны — не ведаюць, якую сабе работу выбраць.

— Ну, дык пойдзем, — кажа бацька, — у свет, паходзім, паглядзім, што людзі робяць.

Сабраліся і пайшлі.

Ідуць так памаленьку, сыны да ўсяго прыглядаюцца, думаюць, якую работу ім выбраць.

Падышлі да адной вёскі. Бачаць — стаіць пры канцы вёскі кузня. Зайшлі яны ў кузню. Прывіталіся з кавалём, пагаварылі. Старэйшы сын нават молат у рукі ўзяў — памог кавалю нарог выкаваць.

І зноў далей рушылі.

Падышлі да другой вёскі. Старэйшы сын паглядзеў туды-сюды: не відаць кузні ў гэтай вёсцы. Вось ён і кажа да бацькі:

— А чаму б і тут кузню не паставіць? Я мог бы за каваля застацца. Мне гэта работа падабаецца.

Бацька зарадаваўся: знайшоў, думае, большы сын сабе спосаб да жыцця!

— Добра, — кажа, — будзь кавалём у гэтай вёсцы.

Паставіў ён сыну кузню, той і пачаў кавальскаю справай займацца. Людзі яго хваляць, і сам ён сваёю работаю задаволены.

А меншы сын, колькі ні ходзіць, — ніяк не можа работу па густу выбраць.

Ідзе ён аднаго разу з бацькам каля лугу. Бачыць — пасецца на лузе вол. А вёска далекавата, і пастуха не відаць.

— Ці не пачаць мне, бацька, валоў красці? — кажа сын. — Работа гэта лёгкая, і кожны дзень з мясам буду. Растаўсцю і сам, як вол.

— Крадзь, — кажа бацька. — На тое ж я цябе і ваджу, каб ты сабе які сталы занятак выбраў.

Заняў сын вала і пагнаў дахаты. А бацька кажа:

— Пачакай мяне пры лесе — мне трэба яшчэ ў гэтую вёску заглянуць: там адзін мой знаёмы жыве...

Гоніць сын вала ды ўсё азіраецца, як воўк, ці не бяжыць хто за ім. Пакуль да лесу дагнаў, дык добра такі перадрываў. Аж млосна ад страху зрабілася.

Пачакаў ён на ўзлеску, пакуль бацька вярнуўся, і пгналі разам вала дахаты.

Зарэзалі дома вала, знялі шкуру ды пачалі варыць свежаніну.

Наварылі, бацька кажа сыну:

— Вось што, сынку, давай знімем меркі і паглядзім, хто з нас ад гэтага вала пасыцее.

Узяў ён шнурок, змераў шыю сабе і сыну і завязаў вузельчыкі.

Селі за стол. Бацька есць спакойна, а сын усё на дзверы паглядае: ці не ідзе хто вала шукаць? Забрэша сабака, пройдзе ці праедзе хто — сын за мяса ды ў каморку хаваецца... А ў самога рукі і ногі дрыжаць.

І пайшло так дзень за днём.

З'елі нарэшце таго вала. Бацька кажа сыну:

— А цяпер давай шыі мераць: хто з нас пасыцеў?

Памералі, дык у бацькі шыя ўдвая патаўсцела, а ў сына ўдвая патанчэла.

Дзівіцца сын:

— Чаму гэта так?

— Бо ты еў крадзенага вала,— кажа бацька.

— Дык жа і ты крадзенага еў!

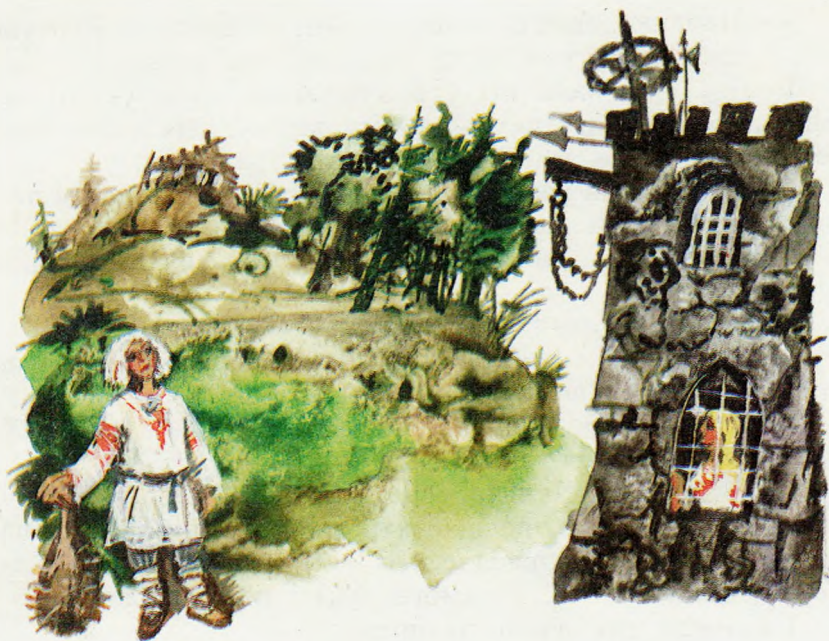
— Не, я заплаціў за вала гаспадару і еў, як свайго. Таму я і пасыцеў. А ты як сядзеш за стол, дык страх адразу на шыю скок і душыцы! Праз гэта яна і худзее. Ад крадзенага, брат, не пасыцееш!

ГАРОШАК

Жыў калісьці на свеце адзін гаспадар з жонкаю.

Былі ў іх два сыны і адна дачка.

Рэдка ў каго былі такія працавітыя хлопцы, як гэтыя сыны. Ніколі яны не сядзелі без работы, а калі дома работы не было, то хадзілі ў чужыя землі.

Яшчэ больш цікавай была іх сястра. Цяжка было знайсці такую прыгожую, такую мілую дзяўчыну. І звалася яна Ясаня.

Адзін раз улетку, парабіўшы дома работу, задумалі браты пайсці ў заробаткі.

— Калі мы не вернемся праз тры дні,— сказалі браты,— то няхай нам Ясаня прынясе есці.

— А як жа я вас, браткі, знайду? Куды мне есці прыносіць? — спытала Ясаня братоў ужо на дварэ.

— Мы будзем салому па дарозе церушыць. Па гэтай саломцы і знойдзеш ты нас.

Развіталіся яны з бацькамі, з сястрою.

Ідуць браты, саломку па дарозе раскідваюць, прыгаворваючы:

— Будзе наша Ясаня ісці і не саб'ецца з дарогі.

А ў тых месцах жыў страшны змей. У яго быў жалезны язык, вочы — як жарнавыя камяні і гарэлі агнём. Жыў ён у палацах. Тыя палацы былі зложаны з людскіх касцей.

Падслухаў змей, што казалі браты, даведаўся, на-

вошта салому цярушаць. Пазбіраў ён гэту салому і пакідаў яе па дарозе, што ў яго касцяных палацы вяла.

«Будзе яна па саломцы ісці і ў мае палацы прыйдзе», — думае змей.

Так яно і сталася.

Праходзіць дзень, праходзіць другі, — няма братаў. І трэці дзень мінуўся, а іх няма.

На чацвёрты дзень сабралася Ясаня ў дарогу братам есці несці. Узяла яна хлеба, стравы і пайшла.

Ідзе яна ды ідзе, на саломку прызіраецца. А дарога ўсё глыбей у лес забірае. Лес цёмны, глухі, нават і неба не відаць. Ідзе Ясаня, і страшна робіцца ёй. «Куды ж так далёка зайшлі яны?» — думае дзяўчына. Вось пад вечар падыходзіць яна да касцяных палацаў ліхога змея. Паглядзела Ясаня, і сэрца яе замерла ад страху: вакол чалавечыя косці ляжаць. Што ж тут рабіць? Кінулася яна бегчы назад. Бяжыць яна, бяжыць, ажно чуе — гудзе штосьці. Азірнулася — змей даганяе!

Схапіў яе змей і ў свае палацы нясе.

— Я цябе даўно чакаю, — кажа змей. — Цяпер ты будзеш жыць са мною — ты будзеш маёю жонкаю.

Плакала, прасілася Ясаня, каб пусціў яе змей, але просьба не памагла.

Браты чакаюць яе на чацвёрты дзень. Чакалі, чакалі, ды так і не дачакаліся. Пайшлі яны дадому.

— Чаму ж вы, — кажуць бацькам, — не прыслалі яды?

Напалохаліся бацькі.

— Як не прыслалі? Хіба ж не было Ясані?

Спалохаліся і браты: напэўна, з Ясаняю ліха налучылася.

— Пайду шукаць яе, — кажа старэйшы брат.

Сабраўся і пайшоў. Ідзе ён ды ідзе па той дарозе, што саломая пацярушана, ды не прымеціў, што гэта не тая дарога, кудую ён з братам ішоў, і дайшоў да касцяных палацаў. Сустрэкае сястру.

— Куды ж ты, братка, зайшоў? — пытае яго Ясаня. — Тут страшны змей жыве. З'есць ён цябе. Уцякай ты адгэтуль хутчэй.

— Калі ўцякаць — уцякайма разам, — кажа ёй брат.

— Не, братка: ён чуе мой дух — ён дагоніць і зловіць нас. А адзін ты, можа, уцячэш.

Толькі што яна так сказала, чуюць — як загудзе нешта, ды так моцна, што аж аглушыла іх. Глядзяць — аж то змей ляціць.

— Гэта мой брат прыйшоў да нас,— кажа Ясаня змею.

— Добра,— кажа змей,— вядзі ж ты яго да мяне ў госці.

Увайшлі ў палацы.

— Ну, жонка,— гаворыць змей,— дай нам пасмакаваць бобу жалезнага.

Прынесла Ясаня жалезнага бобу. Змей як пачаў есці гэты боб, дык аж іскры пасыпаліся, а той, небарака, узяў адну бобіну ды чуць быў зубы сабе не паламаў. Пажаваў дый выплюнуў з рота бобіну.

Як закрычыць тут змей:

— Ты што ж гэта дабром маім пагарджаеш? Я ем, а ты не можаш? Чым ты лепшы за мяне?

Сядзіць бедны госць, баіцца зварухнуцца.

— Хадзем — пакажу маё багацце!

Вывеў змей свайго госця на двор і павесіў яго на варотах, а потым прыйшоў да Ясані і кажа:

— Жонка! Я павесіў твайго брата, бо ён не хацеў есці майго бобу.

Залілася Ясаня горкімі слязамі, але бядзе памагчы нічым не магла.

Праз дзень ці праз два выйшла Ясаня на дарогу, бачыць — другі брат ідзе, шукаючы яе.

Такая ж самая доля напаткала і другога брата.

Чакаюць бацькі сыноў дзень, чакаюць другі... Так чакалі з тыдзень, а іх усё няма.

Аднаго разу досвіткам пайшла жонка гаспадара па вадку. Бачыць яна — коціцца па дарозе гарошак. Падняла яго, паглядзела ды і з'ела. І вось якая сталася з ёй праява. Пачула яна, што той гарошак стаў у ёй расці. А тыдняў праз два нарадзіўся ў яе сын. І такі прыгожы ды такі вялікі, што проста дзівота! І як толькі нарадзіўся ён, дык зараз жа і закрычаў:

— Мама! Дай мне есці!

А голас такі грубы-грубы, што ўсе папалохаліся. Расце той хлопец не па днях, а па часінах, і за месяц вырас такі вялікі, ды яшчэ і з барадою, ажно бацька яго баяўся. Думалі, думалі, як назваць яго, якое імя даць. І назвалі яго Гарошкам.

Праз нейкі час кажа Гарошак бацьку:

— На табе, тата, шпільку, завязі яе да каваля, няхай выкуе з яе булаву ў сем пудоў.

Бацька думае сабе: «Ось дурны які хлопец: хоча, каб са шпількі яму зрабілі булаву ў сем пудоў». Але сказаць аб гэтым сыну пабаяўся. Паехаў у горад, купіў сем пудоў жалеза, завёз да каваля.

— Зрабі ты,— кажа,— булаву, каб яна важыла сем пудоў.

Каваў, каваў каваль булаву, насілу выкаваў. Ускацілі на воз булаву. Прывозіць яе бацька дадому.

— На,— кажа,— сыноч, табе булаву.

І скаціў яе на зямлю.

Узяў Гарошак тую булаву адною рукою ды як шыбануў яе ўгору, аж яна ў небе схавалася.

Шпурнуўшы гэту доўбню, ён пайшоў у хату, паснедаў, з бацькам пагутарыў. А потым кажа:

— Ну, бацька, хадзем на двор, зараз булава вернецца.

Выйшлі за хату на поле.

Паглядзеў Гарошак у неба.

— Бач, тата: вунь булава ляціць!

Не паспеў бацька зірнуць, а булава калі загудзе!

Падставіў Гарошак калена. Як стукнецца аб калена булава! Трах — і пераламалася папалам.

Пакруціў Гарошак галавою.

— Ты, мусіць, тата, не з тае шпількі булаву зрабіў.

Паехаў бацька зноў у горад, купіў сем пудоў жалеза і зноў завёз яго да каваля. Выкаваў каваль новую булаву. Прывёз яе бацька дамоў.

Шпурнуў яе Гарошак угору, падставіў калена — булава толькі трохкі пагнулася.

— Ну, гэта булава добрая,— кажа Гарошак, павесялеўшы.

— Цяпер жа, тата, пайду сястру шукаць.

Доўга не думаючы, узяў Гарошак булаву і пайшоў проста да змея.

Пачуў змей вялікую сілу. Выскачыў на дарогу на-сустрач Гарошку. Зірнулі яны адзін на аднаго і маўчаць, як бы напужаліся адзін аднаго. Недалёка і Ясаня стаіць. Гарошак здагадаўся, што гэта сястра яго.

Нарэшце кажа змей Гарошку:

— Хадзем, браце, з'ямо трохі бобу.

Пайшлі ў палац, садзяцца за жалезныя столікі. Як толькі сеў Гарошак за свой столік, дык гэты столік так і пасыпаўся. Здзівіўся змей і яшчэ больш спалохаўся. Падаў госцю другі столік, яшчэ мацнейшы. Але і той сагнуўся пад Гарошкам. Пачалі есці жалезны боб. Елі, пакуль усяго не з'елі.

Змей аж пачырванеў, так яму моташна стала, што знайшоўся чалавек, яшчэ дужэйшы за яго. Круціўся ён, круціўся, а потым кажа:

— Хадзем, брат, агледзім маё багацце.

— Хадзем.

Прыходзяць у гумно. Гумно вялікае. Ад сцяны сцяны не ўбачыш. Ток выкладзен меддзю. Страха на жалезныя слупы апіраецца. А на гэтых слупах вісяць два чалавекі, даўно нежывыя.

— Што гэта за людзі ў цябе вісяць? — пытае Гарошак.

— Браты маёй жонкі, — адказвае змей.

Затросся Гарошак ад злосці і гневу.

— Ах ты, паганец, змяіная твая душа! То ж ты маіх братоў павешаў! — загрымеў Гарошак ды як хапіў рукамі змея, як здушыў яго ды як стукнуў, дык змей па пояс уляцеў у медны ток. Схапіў тады Гарошак сваю даўбешку ды як чахнуў змея па пераносіцы, дык той увесь юхаю заліўся. Трэснуў яшчэ раз па галаве, і дух з яго вон.

Вярнуўся Гарошак дадому і сястру прывёў.

З РОГА ЁСЯГО МНОГА

Жылі сабе дзед ды баба. Бедна жылі. Вядома, старыя: ні рабіць, ні зарабіць не могуць. Толькі тое і мелі, што нажабруюць.

Дачакаліся яны вясны. Людзі сеяць пачалі. Вось баба і кажа дзеду:

— Хоць бы ты, дзеду, пасеяў трэшкі проса. Я прыхавала гарчык на насенне. Мы тады кашы наварылі б, а то нажабраваныя сухары дужа цвёрдыя на нашы зубы.

— Добра, — кажа дзед, — пасею.

Ускапаў ён каля кустоў загончык ды пасеяў проса.

Узышло проса, расце. Сонца яго грэе, дожджык палівае. Цешыцца дзед з проса, не нацешыцца.

Вось так пайшоў ён аднойчы глядзець сваё проса. Бачыць: журавель шпацыруе па ім.

— Акыш, каб цябе! — закрычаў дзед на жураўля. — Бач, дзе месца для прагулак выбраў!

Журавель падняўся і паляцеў.

Паглядзеў дзед, аж усё яго проса здратавана — па-таптана ды паламана...

Зажурыўся дзед, прыйшоў дахаты і кажа бабе:

— Добрае проса зарадзіла, ды адна бяда: унадзіўся ў яго журавель лятаць — усё чыста пабіў, паламаў сваімі доўгімі нагамі. І жаць не будзе чаго.

Пабедавала баба, а потым кажа:

— Ты ж, дзеду, быў некалі добрым стральцом. І стрэльба твая яшчэ на вышках валяецца. Вазьмі яе, пайдзі ды застрэль таго жураўля-нягодніка. Будзе ў нас хоць мяса замест кашы.

Паслухаў дзед, дастаў з вышак стрэльбу, ачысціў яе ад пылу, набіў шротам і пайшоў на свой загон.

Прыходзіць, глядзіць — журавель зноў у просе топчацца.

Узлаваўся дзед, злажыўся і хацеў ужо бабахнуць па злодзею.

А той падняў галаву ды загаварыў чалавечым голасам:

— Чакай, дзядуля! Што гэта ты надумаўся рабіць?

— Страляць цябе буду! — кажа дзед. — Ты ўсё маё проса выгаптаў сваімі доўгімі нагамі.

Журавель кажа:

— Не ведаў я, дзядуля, што гэта тваё проса: думаў — панскае. Даруй мне.

— Добры інтарэс — дараваць! — кажа дзед. — Няма ў мяне больш нічога, толькі і меў надзею на гэтае проса. А цяпер давядзецца праз цябе з голаду паміраць.

Выслухаў журавель дзеда.

— Ну, калі ты такі бедны, — кажа, — дык пачакай трохі. Я прынесу табе падарунак за проса.

Узмахнуў крыламі і паляцеў за кусты.

Стаіць дзед з дубальтоўкаю і думае: «Відаць, ашукаў мяне журавель. Дарэмна не застрэліў яго. Што я цяпер бабе скажу?»

Але толькі ён так падумаў, як бачыць: ляціць з-за кустоў журавель і ў дзюбе торбачку трымае.

Прыляцеў, падаў дзеду торбачку.

— На табе, — кажа, — дзядуля, за проса.

Дзед коса паглядзеў на торбачку — звычайная зрэбная торбачка! Пакруціў ён галавою і кажа:

— Навошта мне гэта торбачка? У мяне, братка, і сваіх хапае. Жабрак я. А ў жабрака, сам ведаеш, торбы — усё яго багацце.

— Бяры, дзядуля: такой у цябе няма... Гэта цудоўная торбачка. Ты толькі палажы яе перад сабой і скажы: «Торбачка, раскаціся, раскруціся, дай піцення, дай ядзення», — дык адразу ўсё будзе. А як наясія, скажы: «Торбачка, скаціся, скруціся, піценне, ядзенне, згарніся». І торбачка зноў стане такой, як была.

— Дзякую, калі так, — сказаў дзед і пайшоў з торбачкаю дахаты.

Рупіць дзеду даведацца, ці праўду журавель сказаў. Прысеў ён ля дарогі, палажыў торбачку на зямлю і прагаварыў:

— Торбачка, раскаціся, раскруціся, дай піцення, дай ядзення!

І — дзіва! Тут такі багаты стол адкрыўся перад дзедам, што і ў паноў не ўбачыш: пірагі ды караваі, варанае ды смажанае, міска вяндліны ды розныя віны...

— Малайчына журавель, не ашукаў! — зарадаваўся дзед.

Наеўся, напіўся ён, потым загадаў торбачцы згарнуцца, запхнуў яе за пазуху ды, вясёлы, пайшоў далей.

Прыходзіць дахаты:

— Ці жыва ты, бабка, ці здарова?

— А жыва, дзядулька! А ты як? Нешта ты надта доўга хадзіў. Я ўжо думала, цябе ваўкі з'елі ці мядзведзі задушылі, у мох завалаклі ды ламаччам закідалі.

— Не, бабка, ваўкі не з'елі, мядзведзі не задушылі, прынёс я хлеба-солі, на ўсё наша жыццё будзе даволі. Садзіся, старая, за стол.

Выняў дзед з-за пазухі торбачку, палажыў на стол і сказаў, што належыць.

Баба аж вочы выпрашчыла: не толькі ўсяго на сталe з'явілася, а нават і сама хатка пасвятлела...

— Адкуль ты гэта ўзяў, стары?

— Журавель той даў, што ты застрэліць загадала.

— Ай-яй! — хапілася за галаву баба.— Навошта ж страляць такога слаўнага жураўля?

Наелася баба, напілася і кажа дзеду:

— Давай гасцей паклічам!

— Якіх?

— А ўсіх, у каго няма чаго есці.

— Кліч,— згадзіўся дзед.

Пайшла баба па сялу, паклікала ўсіх бедных.

Спадабалася гасцям цудоўная торбачка. Кожны дзень цяпер пачалі хадзіць яны да дзеда і бабы частавацца.

Праведаў пра цудоўную торбачку панскі аканом і казаў пану.

— Не можа гэтага быць, каб нейкі жабрак еў і піў лепш, чым я! — усхадзіўся зайздросны пан.

Запрог ён коней у брычку, прыехаў да дзеда.

— Ці праўда,— пытаецца,— што ў цябе ёсць такая торбачка, якая сама корміць?

Дзед ілгаць не ўмеў і сказаў праўду.

— Пакажы мне яе.

Дзед палажыў торбачку на стол і загадаў ёй раскруціцца.

Пан аж аслупянеў — такога піцення, ядзення і яго кухары не згатуюць!

Прыстаў пан да дзеда:

— Аддай мне гэтую торбачку! Навошта табе такія стравы далікатныя? А да мяне князі-паньы ў госці ездзяць. Я іх частаваць буду.

— Не,— кажа дзед,— не магу аддаць: хто ж тады мяне з бабаю карміць будзе?

Пан кажа:

— Я прышлю табе поўны воз прастай яды — хлеба, бульбы, сала...

Як прычапіўся пан да дзеда — рады няма.

— Не аддасі па ахвоце,— грозіць ён,— забяру па няволі, ды яшчэ бізуноў дастанеш.

З панам спрэчкі кароткія. Аддаў дзед яму торбачку.

Вярнуўся пан у свой маёнтак, жыве сабе там, балюе, кожны дзень гасцей склікае,— торбачка верна служыць яму.

А пра дзеда з бабай пан нават і не ўспамінае.

Чакаў, чакаў дзед ад пана платы за торбачку, ды так і не дачакаўся.

— Можа, ён забыўся пра ўгавор,— кажа баба.— Схадзі, дзядулька, напамні яму.

Пайшоў дзед да пана, а той — дзе там! — і гаварыць не хоча.

— Няма ў мяне для вас хлеба. Ідзіце жабруйце!

— То аддай, пане, маю торбачку, калі так,— просіць дзед.

— Ах ты, такі-сякі! — закрычаў пан.— Я табе дам торбачку! Гэй, гайдукі¹, усыпце гэтаму жабраку дваццаць пяць бізуноў, каб больш не хадзіў сюды!

Схапілі гайдукі дзеда, збілі і выкінулі за вароты.

Ачухаўся дзед, прыйшоў дахаты. Расказаў бабе, якую плату дастаў ад пана. Пабедавала баба, пакляла пана і кажа дзеду:

— Схадзі ты, стары, пашукай таго добрага жураўля: ці не дасць ён табе другую такую торбачку?

---

¹ Гайдукі — панскія слугі.

Сабраўся дзед і пайшоў на поле. Сеў у просе і сядзіць.

Раптам бачыць — ляціць журавель. Дзед да яго:

— Так і так, братка журавель: адабраў у мяне пантваю цудоўную торбачку. Ды яшчэ нават бізунамі збілі мяне яго гайдукі. Як жыць мне з бабай? Ці не даў бы ты мне яшчэ адну такую торбачку?

Падумаў журавель і кажа:

— Не, не дам я табе другой торбачкі. Лепш дам табе рог.

Паляцеў некуды за кусты, потым вярнуўся і прынёс у дзюбе срэбраны рог.

— Вось,— кажа,— табе замест торбачкі.

— А што рабіць з ім? — пытаецца збянтэжаны дзед.

— Схадзі з гэтым рогам да пана і скажы: «З рога ўсяго многа!» А калі задаволіш пана, скажы: «Ох, усе ў рог!»

Сказаў так журавель, узмахнуў крыламі і паляцеў.

Пакруціў дзед у руках срэбраны рог, падумаў: «Мусіць, нешта мудронае даў мне журавель. Але каб праз гэты рог не зарабіць новых бізуноў...»

Ідзе стары дахаты ды ўсё пра рог думае — схадзіць з ім да пана ці не? Сустракае па дарозе панскага аканома.

— Дзе быў, дзед? — пытаецца аканом.

— Хадзіў, панок, да знаёмага жураўля.

— Што ён табе даў?

— Срэбраны рог.

— Пакажы.

Дзед выняў з кішэні рог, паказаў аканому.

— А што з ім рабіць? — зацікавіўся аканом.

— Ды нічога,— адказвае дзед.

— Як гэта нічога? Ты нешта хаваеш ад мяне. Можа, з яго золата сыплецца?

— Можа, і сыплецца... Хто яго ведае.

— Дык загадай, каб з яго золата пасыпалася,— прыстаў да дзеда аканом.

— Ты можаш, панок, і сам загадаць.

— Як?

— Скажы: «З рога ўсяго многа!»

— З рога ўсяго многа! — крыкнуў зайздрослівы на грошы аканом.

Тут, адкуль ні вазьміся, выскачылі з рога дванаццаць хлапцоў-малайцоў з бізунамі ды давай лупцаваць аканома.

Заенчыў аканом, запрасіўся:

— Сунімі іх, дзед, а то заб'юць...

А дзед аж заходзіцца ад смеху:

— Не будзь такім цікаўным ды зайздросным. Не сунь носа ў чужое проса!

Збілі хлапцы-малайцы аканома на горкі яблык.

Тады дзед кажа:

— Ох, усе ў рог!

І ўсе хлапцы-малайцы тут жа зніклі ў розе.

«О, цяпер я ведаю, для чаго мне добры журавель даў гэты рог!» — усміхнуўся сам сабе дзед ды падаўся ў маёнтак да пана. На стале дзедава торбачка ляжыць.

— Што, дзед, скажаш? — пытаецца пан.

— Прыйшоў, паночку, па торбачку...

— Ха-ха-ха! — зарагатаў пан, узяўшыся ў бокі.— Бачылі вы гэтага старога дурня! Яшчэ бізуноў захацеў. Гэй, гайдукі, усыпце яму пры ўсіх маіх гасцях дваццаць пяць бізуноў!

Схапілі гайдукі дзеда, павалілі на падлогу. А дзед тым часам выняў з кішэні срэбраны рог ды як крыкне:

— З рога ўсяго многа!

Выскачылі з рога дванаццаць хлапцоў-малайцоў з бізунамі ды давай хвастаць і гайдукоў, і пана, і яго гасцей.

Найбольш пану трапляла, бо дзед стаяў збоку і камандаваў:

— Па гайдуках — раз! Па гасцях — два!! Па пану — тры!!!

Хлапцы-малайцы так і рабілі.

Енчыў, енчыў пан, а потым бачыць — рады няма.

— Вазьмі торбачку, дзед, толькі сунімі сваіх хлапцоў!

— Так бы даўно гаварыў, пане,— усміхнуўся дзед.— Але цяпер адной чужой торбачкай не адкупішся.

— А што яшчэ хочаш? Дам табе каня, карову...

— Не, пане, і гэтага мала.

— Ай-яй-яй! — енчыць пан.— Кажы хутчэй, што ты яшчэ хочаш, а то засякуць насмерць мяне твае хлапцы.

— Калі хочаш жывым застацца,— кажа дзед,— аддай маёнтак бедным людзям, а сам уцякай куды вочы глядзяць.

— Ой, ай, як жа я застануся без маёнтка? Хто ж на мяне рабіць будзе, хто карміць будзе?

— Не хочаш, як хочаш,— кажа дзед.— Гэй, хлапцы, сыпце ўсе бізуны пану!

Хлапцы-малайцы перасталі біць гасцей і гайдукоў ды ўзяліся за пана.

Круціўся, круціўся пан пад бізунамі, як уюн на гарачай патэльні, а потым такі не вытрымаў, нема закрычаў:

— Аддам, аддам маёнтак!

— Ну, добра. Толькі глядзі, без падману, бо маю на цябе лякарства,— смяецца дзед.— Ох, усе ў рог!

Хлапцы-малайцы як вокам згледзець схаваліся ў рог. Дзед палажыў рог у кішэнь і кажа:

— Заўтра прыйду праверу: калі не ўцячэш адсюль, зноў выпушчу на цябе сваіх памочнікаў.

І пайшоў дзед вясёлы дахаты — з торбачкай і з рогам.

А пан назаўтра яшчэ досвіткам пакінуў маёнтак: баяўся, каб дзед са сваімі малайцамі не вярнуўся.

БАСНІЙСКАЯ КАЗКА

ЦЫГАН І ВЕЛІКАН

У лясным гушчары стаяў закінуты млын. З даўняга часу на тым млыне ніхто не жыў і збожжа не малоў, таму што хадзілі чуткі, быццам там вядуцца прывіды.

Аднойчы цыган здабыў дзесьці мяшок кукурузы і пачаў думаць, дзе б яму зерне змалоць, каб ніхто не застаў яго за гэтым заняткам. Успомніў ён пра лясны млын і кажа жонцы:

— Пакладзі мне ў торбу хлеба ды кавалак сыру, я пайду ноччу на млын кукурузу малоць.

Пракраўся цыган на млын, запаліў лучыну, замкнуў дзверы і ўзяўся за работу. Акурат у гэты час вяртаўся аднекуль дахаты велікан і пачуў шум млынавага кола. Узяла велікана цікаўнасць, падышоў ён да млына і пастукаўся ў дзверы.

— Адчыні!

— Не адчыню, — адказвае цыган.

— Адчыні! — крычыць велікан. — А не — дык на цябе дах скіну!

Цыган мігам выцягнуў з торбы сыр, засунуў руку ў дзірку, што зеўрала ў сцяне, і пачаў сыр у кулаку сціскаць, пакуль з яго сок не закапаў.

— Гэй, ты, буян! — крыкнуў цыган, пасміхаючыся. —

Бачыш, як з гэтага каменя вада цурчыць? Хочаш, каб я з цябе таксама ўсе кішкі выпусціў?!

Такія словы не дужа велікану спадабаліся, і прамовіў ён ласкавым голасам:

— Ды чаго ж ты дарэмна завінуўся? Мы з табой можам і паладзіць, бо я і сам не з баязлівага дзсятка!

Цыган адчыніў дзверы, і яны з веліканам прасядзелі да самай раніцы, усё апавядалі адзін аднаму пра свае маладзецкія подзвігі. Нарэшце велікан прагаладаўся і кажа:

— Гэй, цыган, чым бы нам з табой паснедаць?

— Для сябе я прынёс усё, што трэба, а ты ўжо сам пра сябе паклапаціся, — адказвае цыган.

— Добра, я пайду паспрабую раздабыць вала. Вала і на дваіх хопіць. А ты дроў тым часам назапась, каб мяса падсмажыць.

Велікан прыгнаў вала з бліжэйшай пашы, зарэзаў яго, асвежаваў і хацеў было на ражон насадзіць, а цыгана з дрывамі ўсё не відаць — велікану няма з чаго ражон зрабіць. Пайшоў ён у лес і раптам бачыць: цыган як нічога і не было капае яму пад велізарным букам. Здзівіўся велікан, закрычаў:

— Што гэта ты робіш?

— Пачакаеш — убачыш! Не буду ж бегаць тудысюды з дрывамі! Лепш ужо выкарчую гэты бук і прывалаку адразу цэлае дрэва!

— Ды навошта нам цэлае дрэва? — раззлаваўся велікан, адламаў некалькі вялікіх сукоў, закінуў іх на плечы і патэпаў да млына.

— Што ты хацеў бы — пайсці па вадку ці вала на ражне пакручваць? — пытаецца велікан.

А цыган адказвае:

— Лепш ужо я вала буду пакручваць!

Велікан схапіў валовую шкуру і пабег па вадку. Вось вярнуўся ён, бачыць: адзін бок у вала засмажыўся, а другі яшчэ зусім сыры.

— Чаму ж ты вала не перавярнеш? Няхай ён з усіх бакоў добра абсмажыцца, — дакорліва сказаў велікан.

— З мяне і аднаго боку дастаткова, — праз зубы

працадзіў цыган,— а калі табе мала, сам і пераварочвай!

Велікан засмажыў вала і кажа:

— Ну вось цяпер за ядой і даведаемся, хто з нас дваіх сапраўдны зух!

Велікан прысеў каля вала з аднаго боку, цыган — з другога, і ўзяліся яны аплятаць за абедзве шчакі. Цыган, пакуль еў, напхаў смажаным мясам поўныя кішэні і торбу. Нарэшце здаволіўся велікан, ледзь дыхае, адсунуўся ад ежы. І тут жа ўбачыў, што цыган выеў у валовай тушы норку глыбейшую, чым ён. Расчуліўся велікан, абняў цыгана і кажа:

— Дарагі брат, пойдзем са мной. Хачу паказаць сваім таварышам сапраўднага зуха!

Цыгана ўлешчыў такі гонар, і яны рушылі ў дарогу. Хутка прыйшлі яны да жылля веліканаў. Гаспадары на той час збіралі ў садзе чэрэшні. Сагне велікан дрэва, адной рукою трымаецца за макаўку, а другой ягады абірае. Цыгану работа спадабалася. Падышоў ён да першага ж велікана і быццам бы дапамагае дрэва нахіляць, а сам адно і ведае вольнай рукою ягаду за ягадай у рот кідаць. Раптам велікан адпусціў макаўку, дрэва разагнулася, цыган узляцеў у паветра і — бах! — бразнуўся проста ў кусты, дзе сядзела ў гняздзе галка з птушанятамі. Цыган засунуў галку ў кішэнь і як нічога не было вылез з кустоў.

— Навошта ж ты дрэва адпусціў? — пытаецца велікан.

— Адпусціў?! Ды я птушку ўбачыў у небе і скочыў за ёю. Вось яна — глядзі! — І з гэтымі словамі цыган выцягнуў галку з кішэні.

Раптам адкуль ні вазьміся заяц бяжыць. Цыган як закрычыць:

— Трымай яго! Трымай!

Кінуўся велікан зайца даганяць, бегаў за ім, бегаў, ды так і не злавіў.

— Эх ты! — смяецца з яго цыган.— Дзе ўжо табе за птушкамі ў небе ганяцца, калі не здолеў злавіць звярка, што па зямлі бегае!

Веліканы дзіву даюцца, вераць махляру. Павялі яны цыгана ў святліцу да свайго старэйшыны, расказалі пра

маладзецкія подзвігі цыгана, якім самі яны сведкамі былі, і старэйшына прапанаваў цыгану застацца ў іх назаўсёды.

Раніцай паслаў старэйшына па ваду двух веліканаў і цыгана і кожнаму з іх даў скручаны бурдзюк з валовай скуры. Бедны цыган і пусты бурдзюк з апошніх сіл валачэ. То па зямлі цягне, то на спіну закіне, і ўсё думае, як бы яму з гэтай калатнечы выкруціцца. Прыйшлі да крыніцы. Веліканы напоўнілі ўсе бурдзюкі вадой, а цыган узяў рыдлёўку і пачаў капаць равок ад крыніцы да дома.

— Што ты такое задумаў? — пытаюцца веліканы.

— А вы хіба не бачыце? — адказвае цыган.— Якога ж ліха кожны дзень ваду цягаць, калі можна падвесці яе да самага дома. Вось і будзе ўдосталь свежай вады!

Пачалі маліць веліканы:

— Не капай канаву, барані божа! Яшчэ затопіць вадой наша жыллё.

— Не, буду капаць! — заўпарціўся цыган.— А не — дык і зусім па ваду ніколі не пайду!

— Не трэба, не капай, калі ласка, канаву, а ўжо мы і цябе і твой бурдзюк з вадой данясём да самага дома!

Расказалі веліканы свайму старэйшыне, ад якой бяды ўдалося ім дом выратаваць, а ён і кажа:

— Калі так, я цяпер цыгана буду ў лес выпраўляць па дровы.

Раніцай пасылае старэйшына веліканаў у лес па дровы, а з імі і цыгана. Вось прыйшлі яны ў лес, кожны велікан аблюбаваў сабе па букаваму дрэву, спілаваў яго і на плячо закінуў. А цыган разблытаў вельмі доўгую вяроўку, што з дому прыхапіў, і заарканіў ледзь не палавіну лесу.

— Што ты такое задумаў? — здзівіліся веліканы.

— Ды нічога асаблівага. Навошта бегаць кожную раніцу ў лес па дровы? Лепш ужо я адразу прывалаку, каб хапіла дзён на дзесяць-пятнаццаць.

Пачалі прасіцца веліканы:

— Дарагі, не трэба! Ты дрывамі ўвесь двор закідаеш, і даўдзецца нам тады пералазіць цераз бявенне ў дом!

— А я ўсё-такі па-свойму зраблю, а інакш і зусім дровы не панясу!

— Ужо ты толькі паслухайся нас, а мы самі дахаты занясём і цябе, і тваю вязанку!

Да таго часу веліканы ўгаворвалі цыгана, пакуль той не згадзіўся.

Дома расказалі яны аб новым штукарстве цыгана. Затрывожыліся веліканы. І старэйшына, параіўшыся з усім кагалам, кажа цыгану:

— Цеснаватае наша жыллё для такой процьмы. Вось табе пяцьдзесят дукатаў і ідзі пашукай сабе іншы прыстанак!

— І не падумаю! — адказвае ашуканец. — Мне і тут добра! Я з вамі, як нітка з іголкай, — куды вы, туды і я!

Цыган спаў на кухні, каля печы, там было цёпла і зручна. Вечарам чуе цыган, як веліканы ў пакоі паміж сабой шэпчацца:

— Трэба яго забіць, а то ад яго не пазбавішся!

Выведаўшы задуму веліканаў, цыган прынёс з каморы сядло, паклаў яго перад печчу замест сябе, прыкрыў, а сам пайшоў спаць у камору. Праз некаторы час крадзецца на кухню велікан з вялізным жалезным малатком у руках. Як трахне: трах! трах! трах!

— Гатовы! — прамармытаў велікан і пайшоў спаць.

Цыган занёс сядло назад у камору, лёг на сваё месца

і заснуў. Прачнуўся яшчэ да ўзыходу сонца, раздзьмуў агонь у печы і давай песні спяваць. Прыбеглі веліканы і дзіву даліся: бачаць, цыган жывы і здаровы.

— Як ты спаў? — закрычалі яны.

— Выдатна! Вось толькі блохі кусаліся.

Веліканы збянтэжана падштурхнулі адзін аднаго локцямі і замоўклі. А старэйшына зноў пачаў цыгану казаць:

— Не, і праўда, цеснаватае наша жыллё. Да таго ж, шчыра прызнаюся, не варта табе з намі вадзіцца, таму што ты з герояў герой. Вось табе сто дукатаў, і ідзі, адкуль прыйшоў!

— Ды я і за тысячу дукатаў не пайду! — адказвае цыган. — Мне і тут добра. Ды і навошта мне ісці адгэтуль? Нябось дома ў мяне ні стары, ні малы не плача і есці не просіць!

Быў святочны дзень, і таму веліканы не пайшлі працаваць, а сталі на полі спаборнічаць, хто далей за ўсіх камень кіне. Як жа! Мы з вамі, хаця і не веліканы, а таксама любім гэтую гульню...

Возьме велікан цэлую камлыгу сабе на далонь, падніме на вышыню пляча ды як шпурне яе... Прышла чарга і цыгану камень кідаць. Тут ён і пытаецца:

— Што гэта за крэпасць з вежай удалечыні відаць?

— А чаму гэта табе цікава?

— Памаўчыце трохі, зараз убачыце, як вежа на зямлю паляціць! — са злосцю адказаў цыган.

— Ой-ой! Не кідай туды камень, — закрычалі хорам веліканы. — Кідай у другі бок. У той крэпасці жыве наш цар, і калі ты трапіш у яго вежу, ён здыме нам галовы з плячэй.

— А мне дык што! — адмахнуўся цыган. — Не баюся я ні вас, ні вашага цара! — і пачаў рукавы закасваць.

Абкружылі яго веліканы:

— Дарагі, мілы наш брат! Выслухай нас! Мы табе падарым бурдзюк, укоптур напакаваны золатам, толькі ідзі ты ад нас хутчэй! Мы і цябе і ношу тваю да самага дома данясём, каб табе не надрывацца.

Жаба без прымусу ў ваду не скача, цыгана таксама доўга ўгаворваць не давялося.

Залез ён на плечы да велікана, два другія схапілі бурдзюк, поўны дукатаў, і пайшлі. Раптам чуе цыган, як старэйшына насільшчыкам шэпча:

— Хацелася б мне, каб вы прынеслі дукаты назад!
Цыган прыкінуўся, быццам нічога не чуў.

Вось прыйшлі яны к дому цыгана, праціснуліся ў нізкія дзверы. Нагнуўся той велікан, што бурдзюк з золатам цягнуў, і працяжна ўздыхнуў: «Уффф!» А цыгана быццам ветрам здзьмула — ускочыў і кінуўся на дах.

— Што такое? — затрывожыліся веліканы.

— Пачакайце, зараз мой комін дасць вам адказ, а вы перададзіце яго свайму старэйшыне, калі толькі жывымі дахаты даберацеся!

Веліканы кінуліся бегчы з усіх ног, а бурдзюк, напакаваны залатымі дукатамі, застаўся цыгану. Дукатаў было ў ім столькі, што ўсім нам хапіла б з лішкам!

ВЕНГЕРСКІЯ КАЗКІ

МАРЦІ, СУМЛЕННЫ ЗЛОДЗЕЙ

Было тое ці не было, жыла аднойчы бедная жанчына. І быў у яе сын па імені Марці. Сумленны, шчыры быў гэты Марці. А да таго ж яшчэ такі разумны, спрытны, практычны ды знаходлівы, што погалас аб ім па ўсёй краіне прайшоў: на ўсё, маўляў, здатны Марці, за якую б справу ні ўзяўся. Дайшла яго слава і да караля. А быў той кароль зайздросны на рэдкасць: прыкра яму стала, што слава Марці зацямяе яго славу. І надумаўся кароль Марці перахітрыць. Паклікаў ён яго да сябе і кажа:

— Чую я адусюль, што вельмі ўжо ты славу ты. А калі ты ўсё ведаеш ды ўсё ўмееш, дакажы гэта на справе. Калі ты ўсё ўмееш, дык, значыць, і красці ўмееш? Га?

— Ваша вялікасць, — адказвае каралю сумленны Марці, — красці я не краў ніколі. І надалей не хачу.

Зарадаваўся кароль і зараз жа яму загад аддае:

— Ну, калі ты ніколі не краў, дык цяпер або здолееш і гэта, або капец табе! Слухай жа: на маім полі зараз дванаццаць парабкаў аруць. Дык вось, або ты выкрадзеш у іх, проста з ворыва, усе дванаццаць плугоў з дванаццаццю парамі валоў, або я ўжо ведаю, што мне рабіць: загадаю галаву тваю на кол насадзіць, зразумеў? Затое,

калі выпрабаванне вытрымаеш, усе мае скарбы табе аддам, бо і я іх таксама ўкраў.

Горка стала на душы ў Марці, ды што паробіш? Пайшоў ён дадому, расказаў сваёй матулі пра размову з каралём.

— Вось цяпер добранька падумай, сыночак,— сказала яму маці.

Моцна задумаўся Марці. Але раптам усміхнуўся весела. Папрасіў ён маці знайсці яму дванаццаць куранят, чорных, без рабаціння, і квактуху, адну, таксама чорную.

— Навошта яны табе, сыноч? — спытала маці, але знайшла ўсё, што ён прасіў.

Узяў Марці куранят, пайшоў з імі ў лес. Парабкі каралеўскія паблізу, каля самага ўзлеска, аралі. Адпусціў Марці ціхенька квактуху з куранятамі ды як закрычыць:

— Глядзіце, дзікая курыца, нават з куранятамі! Лавіце, яны шчасце прыносяць!

Парабкі кінулі плугі і напярэймы за куранятамі паджгалі. Кураняты ад страху ў лес пабеглі, парабкі за імі. А Марці тым часам завярнуў валоў і павёў іх за сабой разам з плугамі.

Прывёў Марці валоў з плугамі проста на свой двор, бо дамова з каралём была такая: што Марці выкрасці здолее, тое і забярэ сабе. Таму Марці толькі матулю сваю паслаў да караля сказаць, каб не чакаў валоў.

На другі дзень кароль зноў кліча да сябе Марці. Прыняў яго сярдзіта.

— Чуў я, удалося табе маіх валоў забраць разам з плугамі.

— Удалося,— сціпла адказаў Марці.

— На гэты раз табе пашанцавала. Але пачакай. Цяпер павінен ты пшаніцу з майго хлява выкрасці, а той хлеў пільна вартуюць і ўдзень і ўночы. Калі да раніцы не выкрадзеш, так і ведай, быць тваёй галаве на калу. Ну а здолееш — дзяржаву маю табе аддам, бо я і сам яе зладзействам сабраў.

— Паспрабую, ваша вялікасць.

Зноў пачаў Марці думу думаць, як бы яму выкрасці з хлява пшаніцу, хоць і багата ў яе вартаўнікоў.

А кароль у той дзень вартаўнікоў да сябе паклікаў, шчодра пачаставаў і вельмі строга наказаў з праклятага Марці вачэй не спускаць, каб не ашукаў іх як-небудзь. «Вы,— кажа ім,— як яго ўбачыце, адразу кідайцеся на яго ўсе разам і лупцуйце куды ні пападзе».

Падслухаў Марці, што кароль вартаўнікам загадаў, і тут жа сёе-тое прыдумаў. Зрабіў ён з саломы чалавека, на галаву яму свой капялюш надзеў і ціха, непрыкметна да хлява прысланіў. Потым адышоўся ў другі бок ды як чхне! Вартаўнікі выбягаюць, адзін аднаго запырэдзіць стараюцца. Бачаць, каля хлява чалавек стаіць. І капялюш Марці пазналі! «Ану, бяры яго за бакі!» — крычаць. І давай лупцаваць пудзіла па галаве ды па капелюшы! Так раскалашмацілі, разнеслі, што і пылінкі ад яго не засталася.

Закончыўшы справу, кінуліся бягом да караля — дакладваюць: цяпер ужо не ўкрадзе Марці пшаніцу з хлява. Забілі, маўляў, злодзея да смерці.

Зарадаваўся кароль, не ведаў, куды вартаўнікоў пасадыць, чым напайць-накарміць! А Марці тым часам спакойна пшаніцу ўсю і вывез.

Паслаў ён маці да караля, далажыць, што і гэтае выпрабаванне вытрымаў.

Пазелянеў кароль, пасінеў ад злосці. На злом галавы ў хлеў кінуўся, але Марці, зразумела, і зярнятка пшанічнага каралю не пакінуў. Зноў паклікаў кароль Марці да сябе. Сядзіць, чакае, злосны-злосны.

— Выходзіць, украў ты пшаніцу, га, Марці?

— Выходзіць, так, ваша вялікасць.

— Ну што ж, калі так... Але ўжо цяпер чакае цябе з задачак задача. Павінен ты ўкрасці каня майго любімага залацістай масці, хаця сто маіх фурманаў-конюхаў днём і ноччу вачэй з яго не спускаюць. Не здолееш — быць тваёй галаве на калу! Ну а ўжо калі здолееш, аддам табе маю карону, бо я і сам яе таксама ўкраў.

Зноў думае Марці, галаву ламае. І ўсё ж прыдумаў! Апрунуўся ён у лахманы, абадранцам прыкінуўся ды бутлю з пітвом захапіў. Вечарам пайшоў да стайні, пастукаў у вароты. Не хацелі яго пускаць фурманы, вельмі строга загадаў ім кароль быць нападатове. Але

калі ўбачылі, што за варотамі няшчасны такі абадранец стаіць, ды яшчэ бутля з віном у яго, усё ж упусцілі. Пасадзілі яго каля ясляў, а Марці віно сваё пахвальвае, конюхаў частуе, ну і памякчэлі яны. Пачалі піць, яшчэ ды яшчэ, хутка ап'янелі, і дрымота іх адолела. «Чаго нам,— думаюць,— баяцца? Ужо як-небудзь зберажом каралеўскага жарабца». Адзін жа з іх каня за повад трымаў моцна, другі за хвост, а трэці сядзеў на кані вярхом. Ды толькі Марці таму, хто спрасонку хвост конскі трымаў, жменю кудзелі засунуў у руку. Таго, хто вярхом на кані заснуў, падняў асцярожна і на яслі вярхом пасадзіў. У таго ж, хто повад у руцэ заціснуў, не стаў повада забіраць, проста вуздэчку са скакуна зняў і ціхенька на двор яго вывеў, да сябе дадому прывёў.

Раніцай кароль на стайню прыйшоў. Няма каня! Ох, як жа ён раззлаваўся! Нагамі затупаў, на конюхаў-фурманаў закрычаў:

— Вось як вы каня майго любімага збераглі! Украў Марці каня!

А тыя захмялелыя яшчэ, зразумець нічога не могуць! Адзін кажа:

— Дык я ж за хвост яго трымаю!

Другі:

— А я вярхом на ім сяджу!

Трэці:

— А я повад з рук не выпускаю!

Насварыўся на іх кароль, не зважаючы ні на што. І вырашыў надалей сам за сваім дабром пасачыць, але ўжо Марці цяпер — хоць самому жывому не быць — знішчыць абавязкова!

Пачаў ён прыдумаць, як за справу ўзяцца. Хоп, прыдумаў!

Зараз жа паслаў кароль па Марці і такі яму загад даў: калі заўтра апоўдні не выкрадзе Марці абед, для самога караля прыгатаваны, быць яго галаве на калу!

— Але ўжо калі здолееш, аддам табе мой меч каралеўскі, бо я і сам яго аднойчы ўкраў.

Назаўтра апоўдні селі кароль з каралевай за стол, абеду чакаюць. Кухарка ўжо і стол накрыла, стравы на паднос паставіла, у пакоі каралеўскія несці наважылася.

Толькі хацела было паднос у рукі ўзяць, бачыць, з акна кухоннага рука цягнецца. Вопрамеццю кінулася кухарка ў пакоі каралеўскія.

А Марці яшчэ напярэдадні вечарам зрабіў цішком драўляную руку, пафарбаваў яе і вяроўкай абвязаў. Вяроўку ж другім канцом да калодзежнага кола прымацаваў. А пад акенцам кухонным дзірку выдзеўб і прасунуў руку ў яе, акурат да стала. Вось кухарка яе і ўбачыла. Пабегла яна хутчэй да караля: прыйшоў, маўляў, Марці, ужо і руку па абед каралеўскі працягнуў!

Кароль з каралевай хутчэй на кухню, пачалі тую руку да сябе цягнуць. Цягнулі, цягнулі, а вяроўка тут і парвалася, кароль з каралевай на падлогу бразнуліся. Пакуль падняліся, агледзеліся, Марці з абедам і след прастыў.

Пабалявалі ў той дзень Марці з матуляй, каралеўскім абедам паласаваліся.

Кароль не ведаў, што і зрабіць са злосці. «Ужо цяпер,— вырашыў,— знішчу яго абавязкова». На другі дзень паклікаў ён да сябе Марці і загадаў да заўтрашняй раніцы з пальца каралевы залаты пярсцёнак украсці.

— Калі здолееш, аддам за цябе дачку. Праўда, вось яе я не краў, але вырашыў за таго выдаць замуж, хто і мяне перахітрыць патрапіць. Вось для чаго наладжваў я табе ўсе выпрабаванні.

Зразумеў Марці: цяпер трэба трымаць вуха востра! Вечарам пракраўся ён у каралеўскія пакоі. Раптам чуе, кароль кажа каралеве:

— Я зараз падымуся, прайдуся трошкі, прагуляюся перад сном. А як вярнуся, ты, ясачка, дай мне на час пярсцёнак, у мяне ён цалейшы будзе.

Выйшаў кароль на двор, усе куты-закуткі агледзеў, ці няма паблізу Марці. А Марці тым часам дзверы адчыніў, зайшоў у спальню каралеўскую і, падрабіўшы голас, кажа каралеве:

— Хуценька аддай мне пярсцёнак, ясачка, бо гэты пракляты Марці ў любы момант можа тут апынуцца.

Каралева ў цемры і аддала яму пярсцёнак. А Марці стаўся ля дзвярэй і, як толькі вярнуўся кароль, нячутна вонкі выслізнуў.

Кароль зноў у пасцель лёг і кажа каралеве:

— Дай мне, ясачка, пярсцёнак!

— Ды я ж толькі што табе яго аддала,— адказвае яму каралева сярдзіта.— Сама на палец табе надзела!

Кароль ледзь не лопнуў ад злосці. Але нічога не сказаў, не стаў новыя падкопы супраць Марці строіць. Нават тады нічога не сказаў, калі не матуля Марці, а сам ён з'явіўся ў каралеўскі палац па дачку каралеўскую, па меч, па карону і па ўсю дзяржаву.

Селі яны тут за вясельны банкет, усё там было, чаго пажадалася, кожнаму пачастунак дастаўся.

КАЖУШОК

Жыў на свеце селянін. У яго былі жонка і дачка. Аднойчы прыйшоў да іх на агледзіны малады хлопец са сваім сябрам.

Паставілі ім добры пачастунак: курыцу, пірагі. А гаспадар нават паслаў дачку ў склеп па віно. Дзяўчына спусцілася ў склеп і пачала прыглядацца, якая бочка самая большая — бацька загадаў ёй нацадзіць віна з самай вялікай бочкі. Пакуль яна выбірала бочку, раптам заўважыла бервяно, прыслоненае да сцяны склепа. Як убачыла яго дзяўчына, дык і задумалася: вось, маўляў, прыйшлі да яе сватацца, выйдзе яна цяпер замуж, будзе ў яе сыноч, яна купіць яму на кірмашы кажушок, а хлопчык незнарок залезе ў склеп, пачне там скакаць каля бервяна, бервяно ўпадзе, заб'е хлопчыка, і каму ж тады застанецца кажушок? І як падумала аб гэтым дзяўчына, такі яе адчай узяў, што села яна на прыступку і заплакала.

А ў доме чакалі, чакалі яе і ніяк дачакацца не маглі. Тады бацька паслаў у склеп жонку.

— Маці, пайдзі паглядзі, куды дзеўка прапала?! Чаго яна валтузіцца так доўга ў склепе? Можна, віно ў яе выцекла і яна баіцца падняцца наверх?

Спусцілася гаспадыня ў склеп і ўбачыла: сядзіць дачка на прыступцы, плача.

— Ды што з табой зрабілася, дачушка, чаго ты так горка плачаш?

— А як жа, матуля, не плакаць, калі мне ўсё маё будучае жыццё ўявілася.

І яна расказала матулі аб тым, што ёй уявілася. А тая як пачула пра кажушок, ды пра ўнучка, ды пра тое, як ён у склеп залезе, ды каля бярвяна скакаць пачне, ды як яго гэтым бярвяном заб'е... Як пачула маці, так і села побач з дачкой і таксама заплакала.

А гаспадар сядзіць з гасцямі ў святліцы і ніяк віна не дачакаецца. Раззлаваўся, разгневаўся, нават лаяцца пачаў:

— Эх, разявакі, відаць, усё віно павылівалі. Пайду сам гляну, дзе яны там прапалі.

Спусціўся ён у склеп і бачыць: сядзяць абедзве, старая і маладая, слёзы льюць у тры ручаі, а бочкі цэлыя, поўныя віна.

Ніяк не можа гаспадар уцяміць, што гэта з імі здарылася.

— Хопіць вам роўма раўці! Кажыце, што налучылася!

А яны праз слёзы:

— Ой, бацька, ды як жа нам не плакаць, не рыдаць, калі такая самотная дума нам у галаву запала?

І расказалі яны яму пра ўсё. І так яны развярэдзілі

яго душу, што ён прысеў на прыступку ўпобачкі і ў адзін голас з імі заплакаў.

Чакаў, чакаў жаніх, дачакацца не мог. Падняўся і пайшоў за гаспадарамі ў склеп. Прыйшоў, глядзіць — усе трое плачуць-заліваюцца, адзін за другога мацней. Глядзіць жаніх і ніяк не зразумее, чаго ж яны так горка плачуць. Спытаў у іх, яны яму ўсё расказалі. Тут жаніх як пакоціцца сосмеху, нават бочкі і тыя ходырам за-хадзілі.

— Ну,— сказаў жаніх,— такіх дзівакоў я яшчэ не бачыў. Няхай ужо лепей лёс вырашыць, ці жаніцца мне, ці не жаніцца. Я зараз жа выпраўлюся ў шлях і буду падарожнічаць да таго часу, пакуль не сустрэну яшчэ трох такіх жа дзівакоў, як вы. Не сустрэну — дык не крыўдуйце! А калі сустрэну, то вярнуся і вазьму за жонку вашу дачку. Ужо як лёс накануе!

І рушыў ён у дарогу. А нявесту ды бацькоў яе пакінуў у склепе. Маўляў, няхай ужо наплачуцца ўволю.

Толькі хлопец прайшоў сем краін, як убачыў там чалавека, занятага дзіўнай справай: перад ім на зямлі кучай ляжалі арэхі, і ён спрабаваў гэтыя арэхі закінуць віламі на гарышча.

Хлопец падышоў да чалавека бліжэй і спытаў:

— Гаспадар, што гэта вы надумаліся з арэхамі рабіць?

— Ды я тут спакою не маю,— адказаў яму чалавек.— Вось ужо як паўгода працую, усё кідаю і кідаю гэтыя арэхі і ніяк не закіну на гарышча. Хаця я і не багаты чалавек, але гатовы сто форынтаў даць таму, хто арэхі перакідае на гарышча.

— Добра, я гэта зраблю,— сказаў хлопец.

Ён узяў кошык і за паўгадзіны перацягаў на гарышча ўсе арэхі. Атрымаў тут жа сто форынтаў і пайшоў далей.

«Ага,— падумаў сам сабе хлопец,— аднаго дзівака я ўжо напаткаў».

Ішоў, ішоў, і зноў сустрэўся яму чалавек. Глядзеў, глядзеў на яго хлопец і ніяк не мог даўмецца, што той робіць. У руках незнаёмец трымаў карыта і з ім то забягаў у домік, то выбягаў назад. А ў доміку — дзіўна нават — не было вокан, а замест дзвярэй зейрала дзірка.

Падышоў хлопец, павітаўся і спытаў:

— Добры дзень, зямляк! Чаго з карытам гэтак стараешся?

— Ды вось, хлопец, вясной ужо год будзе, як я пабудаваў гэты дом і не ведаю, чаму ў ім так цёмна. Гляджу, у іншых дамах светла, а гаспадары ніякай працай да гэтага не рупяцца. Я ж як пабудоваў свой дом, дык з таго часу карытам усё цягаю і цягаю святло ў яго. Вось і зараз, сам бачыш, мучуся. Сто форынтаў дам таму, хто зробіць мой дом светлым.

— Ну, гэты клопат па маёй сіле,— сказаў хлопец. Ён узяў сякеру, прасек два акны, і ў доме адразу стала светла.

Хлопец атрымаў сто форынтаў і пайшоў далей.

«Ага,— падумаў ён,— вось і другі дзівак!»

Ішоў, ішоў хлопец і раптам бачыць: нейкая жанчына сілком пхае куранят пад квактуху. Хлопец аклікнуў яе:

— Гаспадынька, ты што гэта робіш?

— Ды вось хачу куранят пасадзіць пад квактуху,— адказала жанчына.— Баюся, што яны паўцякаюць хто куды і каршун іх схопіць. А ніяк толку не даб'юся: пасаджу пад адно крыло, а яны з-пад другога вылазяць. Пасаджу пад другое крыло, яны з-пад таго вылазяць. Сто форынтаў гатова даць таму, хто навучыць мяне, што з імі рабіць!

Хлопец сказаў:

— Добра, я навучу вас. Не трывожцеся і не турбуйцеся, гаспадынька, і ніколі сілком куранят пад курыцу не падсоўвайце. Толькі квактуха ўбачыць каршуна, яна сама схвае куранят пад крылы.

Гаспадыня ўзрадавалася добрай парадзе і адразу ж аддала хлопцу сто форынтаў. Хлопец таксама ўзрадаваўся і пайшоў назад.

А сам сабе падумаў:

«Ну вось я і знайшоў трох дзівакоў».

Ён вярнуўся дадому, тут жа заручыўся з дзяўчынай, і праз два тыдні яны згулялі вяселле. А больш я пра іх нічога не чуў, хіба толькі тое, што ў іх нарадзіўся сын, купілі яны яму кажушок, а бервяном яго не прыціснула. І да сённяшняга дня яны жывуць, калі не памерлі.

СТАРАЯ І СМЕРЦЬ

Ці быль гэта, альбо небыліца, а жыла на свеце адна старая. Яна была старэй за самую старую закінутую дарогу, старэй за садоўніка, які рассадзіў дрэвы па зямлі.

Але хоць і старасць прыйшла, а старая гэтая ніколі не думала аб тым, што можа аднойчы наступіць і яе чарга — што да яе пастукаецца смерць. Дзень і ноч не разгінала яна спіны, па гаспадарцы завіхалася, прыбіра-ла, шыла, мыла. Такая яна была няўрымслівая, да рабо-ты гарачая і нястомная.

Але аднойчы смерць вывела на дзвярах крэйда і ба-бульчына імя і пастукалася да старой, каб забраць яе з сабою. А старой не пад сілу было разлучацца з гаспа-даркай, і стала яна смерць прасіць-маліць, каб яшчэ колькі-небудзь не чапала, а дала б ёй хоць трошкі, калі ўжо не з дзесятак гадоў, то хаця годзік, пажыць.

Смерць ніяк не згаджалася. А потым усё-такі рас-шчодрылася:

— Добра ўжо, дам табе тры гадзіны.

— Чаму ж так мала? — пачала прасіцца старая. — Ты мяне хоць цяпер не чапай, заўтра забяры з сабою.

— І не прасіся! — сказала смерць.

— А ўсё-такі!

— Ніяк нельга.

— Падумай лепш.

— Добра, — сказала смерць. — Калі так просішся, хай будзе па-твойму.

Старая ўзрадавалася, але выгляду не падала і кажа:

— Напішы на дзвярах, што да заўтра не прыйдзеш. Тады, як убачу тваю руку на дзвярах, спакайнейшая буду.

Надакучылі смерці дзівацтвы старой, ды і часу не хацелася дарма губляць. Выцягнула яна крэйду з кішэні ды на дзвярах ёю напісала: «Заўтра».

І пайшла па сваіх справах.

На другую раніцу, як толькі паднялося сонца, прый-шла смерць да старой, а тая на пярыне ляжыць, другою пярынай накрылася.

— Ну, пойдзем са мной, — сказала смерць.

— Ды што ты, галубка! — адказвае старая. — Паглядзі вось, што на дзвярах напісана.

Смерць заглянула, а там яе рукою крэйдай выведзена: «Заўтра».

— Добра, заўтра прыйду, — сказала смерць і патупала далей.

Слова сваё яна стрымала і на наступны дзень зноў прыйшла да старой. Тая ў гэты час яшчэ пацягвалася, на ложку лежачы. Але і цяпер, як і ўчора, смерць нічога не дамаглася. Старая зноў паказала ёй на дзверы, дзе рукою смерці было крэйдай выведзена: «Заўтра».

Так і пайшло кожны дзень, дзень за днём — тыдзень.

На сёмы дзень смерць сказала старой так:

— Добра, болей ты мяне не ашукаеш.

І сцерла слова з дзвярэй.

— Заўтра, — пагразілася старой смерць, — запомні добранька. Што б ні было, я прыйду і забяру цябе з сабой.

Пайшла смерць, а старая дрыжыць, як студзень, зразумела — хочаш ці не хочаш, а памерці давядзецца.

Сядзіць старая, а ўсё ж не журыцца. Думае і ніяк не прыдумае, дзе б ёй ад смерці схавацца.

— Не можа быць, — кажа старая сама сабе, — каб жывы чалавек — і не прыдумаў што-небудзь.

Надышла раніца, а старая нічога не прыдумала. У бутэльку гатова была нават залезці, вось да чаго ёй паміраць не хацелася.

Гадала старая, гадала, дзе б ёй схавацца лепей, і нарэшце прыдумала. Стаяла якраз у каморы бочка з малым мёдам,

«Тут мяне смерць не знойдзе», — вырашыла старая.

Яна села ў бочку з мёдам, ды так, што толькі вочы, нос і рот наверх былі. Пасядзела яна, зноў затурбавалася:

«А раптам смерць мяне і тут знойдзе! Дай жа я лепей схаваюся. Залезу ў пярыну».

Так і зрабіла. Прытаілася, сядзіць, не дышае. Раптам зноў занепакоілася: рухавая была старая! Думае:

«А раптам і тут мяне смерць знойдзе?!»

Вырашыла старая цішэйшы куточак знайсці, каб схавацца.

Вылезла яна з пярыны. Толькі стала меркаваць, дзе б схавацца, а ў гэты час у пакой смерць зайшла. І бабыць: стаіць перад ёю пачвара страшная, уся ў пер'і, і пер'е гэтае дуба тырчыць і трасецца.

Спужалася смерць, так спужалася, што ад страху пабегла прэч з бабульчынага дома: хто яго ведае, можа быць, і да гэтага часу не прыходзіла па старую.

ГРЭЧАСКАЯ КАЗКА

ЗМЯІНАЕ ДРЭЎЦА

Жыў ды быў аднойчы бедны чалавек, і называлі яго Кастакіс. Усе дні ён працаваў з узыходу да захаду сонца, а па нядзелях выходзіў у свой садок, сядзеў пад яблыняй, з'ядаў добры абед, а потым да вечара іграў на жалейцы і такім чынам з прыемнасцю праводзіў увесь свой дзень. І было ў Кастакіса добрае сэрца: ні на кога ён ні разу не раззлаваўся, ні з кім ніколі не пасварыўся.

Неяк у нядзелю, калі ён іграў на сваёй жалейцы і мурлыкаў песеньку, выпаўзла з цёмнага кутка змяя і, хітаючыся-кланяючыся, пачала танцаваць перад ім у такт музыцы. Спачатку напалохаўся Кастакіс, а затым супакоіўся. Так вось яно і было — ён іграў, а змяя танцавала. Нарэшце змяя пакланілася апошні раз і знікла, а там, дзе яна танцавала, убачыў бядняк мяшочак залатых манет. Небарака ад радасці ледзь у скокі не пусціўся, а потым і кажа жонцы:

— У другую нядзелю я зноў зайграю на жалейцы, тады ўбачым, ці прыпаўзе яна зноў. Глядзі толькі, нікому ні слова! Бо гэта не простая змяя, гэта добры дух нашага дома!

— Аб чым ты мовіш? Хіба я розум страціла, каб балбатаць пра такое! Канечне ж, гэта добры дух нашага дома, у паданнях аб ім недарэмна гаворыцца. Чула я,

што змеі любяць музыку, можа, ёй падабаецца, як ты іграеш?

— А ты, дурніца, з мяне насміхалася і ўцякала кожную нядзелю да суседак, каб не чуць маёй ігры! Цяпер бачыш, што выйшла?

Так у размовах прайшоў тыдзень, а ў нядзелю яны зноў убачылі змяю. Цэлы год так працягвалася, і кожны раз змяя пакідала Кастакісу мяшочак золата. Дзівіўся народ, што беднякі пачалі жыць з дастаткам. Пайшлі плёткі ды абгаворы, то тое, то гэта. Толькі і размоў — як бы выведаць тайну Кастакіса. І раптам змяя прапала.

Чакаў бядняк, чакаў, іграў на жалейцы, іграў — усё дарэмна: не выпаўзае змяя!

Тады вырашыў Кастакіс знайсці змяіную нару. А калі адшукаў, убачыў у ёй скручаную клубком мёртвую змейку. Зажурыўся бедны чалавек, заплакаў горка і закапаў змейку ў садзе, каля агароджы.

А праз некалькі дзён вырасла на тым самым месцы дрэўца дзіўнае, ні на якое іншае ў свеце не падобнае. Падкапаў Кастакіс трошкі карань і ўбачыў, што дрэўца вырасла на змяіных костках. Тады прыкрыў ён карані зямлёй, а дрэўца сам сабе назваў змяіным. Усе дзівіліся дрэўцу, а патайную яго назву, змяінае, ніхто не ведаў. Кастакіс нават жонцы сваёй не прызнаўся, што вырасла дрэўца на костках змяі.

І вось па нядзелях каля дрэўца пачалі збірацца людзі і ставіць заклады. Але заўсёды прайгравалі, бо яны не ведалі патайнай назвы дрэўца. Прыходзіў адзін, ставіў заклад і пытаў:

— Гэта яблыня? Гэта груша? Гэта мірабель?

Падыходзіў другі і пачынаў:

— Гэта гранат? Гэта персік? Гэта парэчка?

Падыходзіў трэці:

— Гэта абрыкос? Гэта інжыр? Гэта памеранец?

Ніхто не мог адгадаць назву дрэўца, і бядняк выйграў мноства спрэчак.

А жыў у той вёсцы адзін хітры і прагны гандляр, і вырашыў ён выведаць сакрэт у жонкі бедняка. Вось набраў ён вышыванак, цацак, упрыгожанняў з падробна-

га золата, прынёс і прадаў ёй зусім танна. Сталі яны сябрамі. Неяк гандляр і кажа:

— Няўжо і ты не ведаеш, што за дрэва расце ў ва-шым садзе ля агароджы?

— Не ведаю. Тоіцца муж і ад мяне!

— А ты ўпрасі, угавары яго. Тады падару табе тапачкі, золатам расшытыя, з шаўковымі махрамі. Ды глядзі — скажы быццам не мне, а назаві дрэўца гучна два разы ў сваёй спальні. Я схваюся пад акенцам і пачую. Вось і не будзеш ты гаварыць, што выдала тайну.

На другі дзень схваюўся хітрун пад акенцам у завулку і навастрыў слых. А жанчына пачала пытацца ў мужа:

— Скажы, мужычок, як называецца наша дрэўца, што ля агароджы?

— Навошта гэта табе ведаць? Кепска хіба выйграваць нам у спрэчках?

— Пра што хвалюешся, Кастакіс, ці ж я разбалбачу? Ты што, мяне не ведаеш? Ці ты мяне зусім не любіш?

Падумаў трошкі бядняк і адкрыў сакрэт.

— Даўно б так! Значыць, гэта змяінае дрэва! І вырасла яно на костках нашай змейкі! Ах, дарагая наша змейка, ты і мёртвая нам дапамагаеш! — І каб пачуў яе гандляр пад акенцам, крыкнула:

— Змяінае дрэва! Змяінае дрэва!

У нядзелю зноў сабраўся народ спрацацца. Прышоў і гандляр у квяцістай камізэльцы. Вось прайгралі двое, прайгралі трое, тады наперад выйшаў гандляр і кажа:

— Стаўлю на заклад усю сваю маёмасць! Стаў і ты ўсё, што маеш, Кастакіс!

Разгубіўся бядняк, не чакаў ён такога вялікага закладу, але, упэўнены, што ніхто не ведае пра яго тайну, згадзіўся.

— Па руках! Стаўлю ўсё, што нажыў!

— Дамовіліся! Гэта таполя?

— Не! Прайграў першы раз!

— Гэта ліпа?

— Не! Прайграў другі раз!

— Гэта... гэта... — Прытварыўся гандляр, што раз-

думвае, моцна абхапіў рукамі галаву, вось-вось адгадае назву.— А можа, гэта змяінае дрэва?

Знерухомеў Кастакіс з разяўленым ротам, як громам выцята. У вачах у яго ўсё пацямнела: толькі што ён быў з дастаткам, а цяпер усё страціў і стаў яшчэ бяднейшы, чым раней!

Давялося яму пакінуць уласны дом: жонка, як даведалася аб тым, што адбылося, дык і жыць не захацела з ім.

Вось ідзе бядак па дарозе і моцна перажывае:

— Так мне, дурню, і трэба, калі паверыў ліхой жанчыне!

Сустрэлася яму бабулька.

— Добры дзень, сыночак!

— Добры дзень, бабуся!

— Што шукаеш ты тут, дзе і птушкі не пралятаюць?

— Хаджу шукаю свой лёс!

— Лёс твой жыве ў доме Сонца.

— Як жа туды, бабуся, дабрацца?

— Гэта, сыноч, далёка адсюль. Спачатку мінеш ты скалу, што вісіць у паветры і калышацца, а на зямлю не падае, потым рэчку, у якой вады на дне, а там ужо і да Сонца рукой падаць!

Прамовіла гэта бабулька і знікла. А Кастакіс пабрыў далей. Ішоў ён, ішоў, доўга ішоў.

І вось нарэшце дом паказаўся, чырвоны-чырвоны, так і гарыць! А ў дзвярах жанчына сядзіць, ні маладая, ні старая. Зразумеў Кастакіс — гэта ж яго лёс!

— Навошта завітаў сюды, Кастакіс?

— Прыйшоў я дапамогі тваёй прасіць,— адказвае.— Не магу больш такое жыццё трымаць! Аддаюся на тваю волю — што хочаш, тое са мной і рабі.

— Добра,— кажа лёс,— паспрабую я табе дапамагчы. Давай дачакаемся Сонца і папросім у яго парады.

Вось селі яны чакаць. Як сцямнела, закацілася Сонца спаць-адпачываць, каб раным-рана зноў на неба адправіцца. Дала яму жанчына абед, паказала Кастакіса і папрасіла:

— Дапамажы, Сонейка, гэтаму беднаму чалавеку! Бо гэта ён іграў на жалейцы майму дзіцятку — змейцы!

Мовіла тады Сонца:

— Вяртайся ў сваю вёску і паспрачайся з гандляром. Няхай ён цяпер ставіць у заклад сваю маёмасць. А спрэчка будзе вось аб чым: спытай ты ў яго, адкуль Сонца ўстае. Ён адкажа, нядоўга думаючы,— з усходу, а ты кажы — з поўначы, і нічога не бойся!

— Як жа мне спрачацца, у мяне і для закладу нічога няма!

— А ты пашукай ля каранёў змяінага дрэўца! Ану ж знойдзеш што-небудзь!

Нарэшце датэпаў бядняк да сваёй вёскі. Дачакаўся ён ночы, падышоў да свайго дома, пералез цераз агароджу ў сад, капануў зямлю пад змяіным дрэўцам і выцягнуў мяшочак з залатымі манетамі. Схапіў ён мяшочак, пераскочыў цераз загарадзь і схваўся за вёскай у чаканні нядзелі.

У нядзелю, ледзь заднела, з'явіўся ён да гандляра.

— Гэй, ты навошта тут? — здзівіўся гандляр.

— Хачу пайсці з табой у заклад!

— А што паставіш у залог? Ты ж жабрак! Без залогу няма і спрэчкі!

— Не зусім ужо я і жабрак. Вось мой залог. Або ён табе не да спадобы?

З гэтымі словамі Кастакіс патрос мяшочкам з залатымі. Ён ведаў, што дзеля золата гандляр згодзіцца на любую спрэчку.

Так і здарылася! Убачыў гандляр грошы, пацямнела ў яго ад прагнасці ў галаве, і, забыўшы пра ўсякую асцярожнасць, ён крыкнуў:

— Дык аб чым будзе спрэчка?

— Давай паспрачаемся, адкуль Сонца ўстае!

— Ха!.. Ха! Адкуль жа яшчэ — з усходу, канечне!

— Спрачаемся, што з поўначы?!

Падумаў гандляр, што ў Кастакіса ад гора з галавой непарадак, і ўсклікнуў:

— Ды я гатовы спрачацца аб гэтым хоць тысячу разоў, на любы залог!

— Калі ты так упэўнены,— адказвае бядняк,— пастаў усю сваю маёмасць! А я — гэты мяшочак, больш у мяне нічога няма!

Засмяяўся пражны гандляр: хутка гэтае золата ў яго кішэнь перасыплецца!

Вось на наступны дзень, калі яшчэ не развіднела, залезлі яны абодва і ўсе суседзі на дах дома і пачалі чакаць узыходу Сонца. У бедака сэрца калацілася ад страху, ці не падмануў яго лёс, а ў гандляра сэрца калацілася ад радасці, што хутка золата ягоным будзе. Так глядзелі адны на ўсход, а другія — на поўнач. Раптам азарылася неба, і чырвоныя сонечныя промні паказаліся на поўначы! Ахнуў народ ад здзіўлення, а гандляр упаў без прытомнасці. Давялося яму, хочаш ці не хочаш, аддаваць усю сваю маёмасць бедняку. І зажыў Кастакіс добра, а мы з вамі яшчэ лепш!

ДАЦКІЯ КАЗКІ

ХАНС-АСІЛАК

Жылі-былі муж з жонкаю, і нарадзіўся ў іх сыноч. А муж чуў, быццам дзеці, якія даўжэй за іншых матчыны грудзі ссуць, на дзіва дужыя вырастаюць, і загадаў ён жонцы, каб дзесяць поўных гадоў хлопчыка сваім малаком карміла. Вось прайшло дзесяць гадоў, павёў ён сына ў лес выпрабаваць, ці багата ў яго сілы. Паказаў ён яму дрэва і кажа:

— Ану, Ханс, паспрабуй, ці зможаш яго з каранямі вырваць?

Ухапіў Ханс дрэва рукамі, ірвануў што было моцы, затраслося яно ад камля да макаўкі, а ўсё ж у зямлі выстаяла. Завёў яго бацька назад дадому і загадаў жонцы яшчэ дзесяць гадоў сына сваім малаком карміць. Як прайшло яшчэ дзесяць гадоў, бацька зноў яго ў лес павёў, і на гэты раз Ханс жартуючы дрэва з зямлі вывернуў. Зарадаваўся бацька, ну, думае, сын даволі сілачкі набраўся, добры памочнік у гаспадарцы будзе. Ды вось няўдача: як убачылі парабкі ў сядзібе, які ў гаспадара сыноч, ледзь усе не разбегліся. Ці жарты, возьмецца ён жаць — каласы так далёка адкідвае, што іх іншы раз зусім не знойдзеш, і такі ён быў на любой рабоце. Вось аднойчы бацька яму і кажа:

— Не, Ханс, так справы ў нас не пойдучь, нязручна мне дома цябе трымаць. Пайдзі ты, сын, у белы свет ды пашукай сабе службу ў такім месцы, дзе прастору на-многа больш і людзі жывуць багацей, чым мы, драбната.

І адправіўся Ханс у белы свет, службу сабе шукаць. Вось прыйшоў ён у адно паселішча, людзі яму паралі да пастара наведатца, у яго парабак нядаўна сышоў, дык месца, пэўна, знойдзецца. Адно кепска — пастар у іх вялікі скнара. Ну, Ханс, на гэта не паглядзеў, хай сабе і скнара. Прыйшоў ён на пастарскую сядзібу і просіцца ў парабкі, яму, маўляў, і жалавання нікага не трэба: як год пройдзе, ён гаспадару тры аплявухі дасць — вась і ўся плата. Пастар як пачуў, што ўсе яго грошыкі пры ім застануцца, зараз жа і згадзіўся яго наняць.

У першы дзень загадалі Хансу вады і дроў у кухню нанасіць. Ды вёдры яму занадта малымі падаліся, што ад іх карысці, узяў ён два велізарныя брадзільныя чаны і пачаў у іх ваду насіць, а дровы цягаў па цэламу кастру адразу. Пабачыла гэта дзяўчына-служанка, з перапуду да пастара пабегла: маўляў, новы парабак, пэўна, не ў сваім розуме, вунь як дзіўна са справамі ўпраўляецца. Пастара таксама мінтрэга ўзяла, ён адразу пра плату ўспомніў, якую парабак у яго праз год спытае.

— Добра, пачакай,— кажа ён служанцы,— я вась яго ў лес пашлю, там мярзота кішма кішыць, жывым яму адтуль не выбратца — мы ад яго і пазбавімся.

Паклікаў ён Ханса і загадвае:

— Заўтра ў лес па дровы паедзеш.

— Слухаюся, гаспадар! — Ханс адказвае.

На другі дзень падняўся ён на досвітку, запрог коней і на фурманцы ў лес пакіраваўся. Зваліў ён дрэва, рассек і пачаў на фурманку грузіць, а тым часам аднекуль чарцянят павылазіла вялікая процьма, так вакол і круцяцца, рабіць не даюць. Ханс, аднак жа, не збаяўся, ухапіў рослае дрэва з галінастай макаўкай і выдраў яго з каранямі з зямлі, а потым пачаў у руках яго варочаць і чарцянят, быццам мятлой, раскідваць у бакі. Расправіўся ён з імі, закінуў дрэва на фурманку і дадому сабраўся. А воз занадта цяжкі выйшаў, коні з месца яго не

скранулі; Ханс, рабіць няма чаго, выпраг коней, паставіў іх зверху на воз, а сам у фурманку запрогся і дамоў яе пацягнуў. Ох і задрыжаў пастар, глядзіць і вачам сваім не верыць: парабак жывы з лесу ідзе ды яшчэ фурманку з дрывамі і коньмі вязе. І надумаў пастар новую штуку, каб ад парабка збавіцца. Паклікаў ён Ханса і кажа: у яго вось з нячысцікамі дамова ёсць, дык трэба ў апраметную пайсці, паперу ў чорта вызваліць. Калі выканае Ханс яго даручэнне, атрымае, як узнагароду, поўны воз грошай. А сам сабе ён так памеркаваў: «Хто ў апраметную трапіць, таму назад шляху няма».

Ханс усё зрабіў, як гаспадар загадаў: прыйшоў у апраметную і пытаецца ў чорта пастараву паперу. А чорт прывалок дужа цяжкі жалезны вобад і кажа:

— Давай спярша сілай памераемяся, падкінеш гэты вобад вышэй за мяне — аддам табе паперу, а не — пакіну яе ў сябе, і тады табе з апраметнай не выйсці.

Вось чорт першым узяў вобад і падкінуў яго так высока, што ён з вачэй схваўся і не хутка назад упаў. Надышла чарга Ханса вобад падкідваць, а ён ужо здагадаўся, што слабы ў гэтай забаве з чортам спрачацца, аднак выгляду не паказаў. Ухапіў ён як мацней вобад, ногі шырэй раскірачыў, быццам падрыхтаваўся ўгару яго падкінуць, а сам не кідае: стаіць, вобад у руках круціць, быццам аб чымсьці раздумвае.

— Чаму не кідаеш? — чорт у яго пытаецца. — Пра што думаеш?

А Ханс у адказ:

— Ды вось, мяркую, на самы верх яго закінуць, каб ён да старца даляцеў, ведаеш, што на троне там сядзіць? Ды толькі тады не бачыць табе больш твайго вобада.

— Не, не, пачакай! Не кідай! — крычыць чорт. — Лепш ужо я табе так паперу аддам.

Узяў Ханс паперу і пайшоў з ёю да скнары пастара, а той як парабка ўбачыў, дык і абамлеў. Шкада яму было грошай, ды нікуды не дзенешся, давлялося поўны воз нагрузіць, на тым Ханс з ім і развітаўся.

Едзе ён па дарозе, бачыць, кузня стаіць, зайшоў ён да каваля і пытаецца, ці не выкуе ён яму пасашок, а той адказвае:

— Не, не выкую. Я каваль, не з рукі мне з гэткай драбязой валтузіцца.

— Ды чаму ж драбяза? — кажа Ханс. — Мне такі пасашок патрэбны, каб у ім было ніяк не менш за дзесяць пудоў жалеза ды яшчэ ў булдавешцы пуды два.

— Ого, — падзівіўся каваль, — столькі жалеза ў мяне зроду не было.

— Не бяды, — кажа Ханс. Узяў ён з воза прыгаршчу манет і дае кавалю. — На вось табе грошы на жалеза, а я праз тыдзень пасашок прыйду забіраць.

Вярнуўся Ханс дадому, бацька, як сына ўбачыў, зарадаваўся, а грошай воз убачыў — таксама не вельмі зажурыўся. Ханс усе грошы бацьку аддаў, сам ён да іх не вялікі быў аматар. Бацька ж думаў, сын цяпер у родным доме пажыве, ніякіх клопатаў мець не будзе. Ды Ханс па-іншаму вырашыў. Як прайшоў тыдзень, развітаўся ён з бацькам, узяў у каваля свой посах і пусціўся зноў вандраваць па свеце.

Ішоў ён, ішоў і дайшоў да моста, а каля моста чалавек стаіць, камяні абчэсвае: раз стукне — глыбу з жорнавы камень надвое расколе. «Ай ды здаравяка!» — думае Ханс. Падыходзіць ён да яго і пытаецца:

— Хочацца табе стаяць тут, камяні часаць?

— Дык жа хоць якой працай хлеб здабываць трэба, — адказвае той.

— Незайздросная ў цябе работка, — кажа Ханс, — ішоў бы ты лепш са мною, не пашкадуеш.

Што ж, каменячос ахвотна згадзіўся, жонкі ды дзяцей у яго не было, ён і пайшоў з Хансам.

Ішлі яны, ішлі і дайшлі да лесу, глядзяць, стаіць чалавек, дровы коле: раз стукне — таўшчэзнае бярвяно надвое расколе. «Вось дык здаравяка!» — думае Ханс. Падыходзіць ён да яго і пытаецца, што яго няволіць стаяць тут, з дрывамі мучыцца.

— Ды хоць якую-ніякую справу трэба рабіць, — адказвае дрывасек.

— Нічога не вартая ў цябе работка, — кажа Ханс, — ішоў бы ты лепш са мною, не пашкадуеш. — І патэпалі яны далей утрых.

Доўга яны ішлі, пакуль не прыйшлі ў густы, цёмны лес, а ў самым гушчары замак стаіць цудоўны.

— Ну і любата! — кажа Ханс.— Давайце паглядзім, хто тут жыве.

Зайшлі яны ў замак, а там залы — адна за другую багацейшая, і ўсе пусценькія, ані жывой душы. А ў адной зале сцены знізу да столі зброяй абвешаны. Ханс і кажа:

— Давайце возьмем сабе па стрэльбе ды пойдзем у лес, дзічыны настраляем, каб было чым падмацавацца, а то, здаецца, няма ад каго нам пачастунку чакаць.

Узялі яны кожны па стрэльбе і пайшлі на паляванне, а як настралялі багата дзічыны, дамовіліся, што дрывасек дома застанецца абед гатаваць, а двое іншых зноў на промысел пойдучь. Вось застаўся дрывасек дома, поліўкі наварыў, мяса насмажыў, пастараўся, каб усё ў яго было гатова да прыходу Ханса і каменячоса. Раптам адкуль ні вазьміся заходзіць у пакой бабуля; убачыла яна прыгатаваную ежу і кажа дрывасеку:

— Дай ужо і мне трошачкі паесці.

— Еш на здароўе,— кажа дрывасек.

Наліў ён ёй поліўкі, смажанага мяса палажыў, яна ўсё і ўходила. А як скончыла есці, падхапіла сваю кульбаку і ну лупцаваць дрывасека. Спачатку ён адбіваўся, ды бабуля дужэйшая была і да таго часу яго дубасіла, пакуль ён на зямлю не ўпаў, ні рукой, ні нагой варухнуць не можа. Падняла бабуля люк у падлозе і спіхнула дрывасека ў сутарэнне.

Вярнуліся два іншыя дамоў, глядзяць, абед ім прыгатаваны, а дрывасека нідзе не відаць. Яны падумалі: мусіць, журба яго ўзяла, ён і ўцёк. Паелі яны, папілі і спаць леглі. На другі дзень каменячосу выпала дома заставацца ды абед гатаваць, а Ханс зноў у лес пайшоў. Ну і з каменячосам цот у цот тое ж здарылася, што і з дрывасекам. Ханс дахаты вярнуўся, глядзіць, абед прыгатаваны, а каменячоса няма як няма. «Добрыя сябры, што тут сказаць»,— падумаў Ханс. Назаўтра давялося яму самому і дзічыну здабываць, і абед гатаваць. Толькі ён скончыў ежу варыць, заходзіць у пакой бабуля і просіць паесці. Што ж, Хансу не шкада, селі яны разам за стол і пачалі частавацца, а як паелі, накінула бабуля

на Ханса і давай яго дубасіць кульбакай. Ханс, аднак жа, не зазяваўся: схапіў жалезны пасашок і таксама пачаў што было моцы яе лупцаваць. Хутка ён стаў заўважаць: як бабуля яго стукне, у яго на цэле рана застаецца, а ён, зразумела, таксама бабулю раніць, ды вось у чым штука: у яе пад фартухом бутэлечка прыхавана з лячэбнай маззю, яна ранку сабе памажа — у яе тут жа ўсё і загойваецца. «Калі справа далей так пойдзе, думае Ханс, заб'е яго бабуля». Кінуўся ён на яе, прымеркаваўся і выхапіў бутэлечку з маззю, потым як агрэў бабулю разок-другі жалезным посахам,— яна і ўпала, літасці папрасіла. А Ханс ёй: маўляў, пакуль не скажаш, куды таварышы мае падзеліся, нізавошта біць не перастану. Давялося бабулі прызнацца і пастку яму паказаць. Адкрыў ён сутарэнне і выцягнуў адтуль дрывасека з каменячосам — абодва пабітыя і да крыві падрапаняны, ледзь-ледзь жывыя. Узяў ён бабуліну мазь, памазаў ім раны, у іх адразу ўсё загаілася. А вядзьмаркі між тым і след прастыў.

Селі яны ўсе трое за стол, падмацаваліся. Ханс і кажа:

— Пайшлі агледзім лепей увесь замак. Тут, трэба думаць, такое ёсць, аб чым мы з вамі не чулі і ведаць не ведаем.

Пачалі яны абыходзіць усе залы адну за адной і на-

рэшце набрылі на дзірку ў падлозе, а пад ёю — глыбокая яма, быццам прорва.

— Трэба паглядзець, што там унізе, — кажа Ханс.

Знайшлі яны даўжэзную вяроўку, прывязалі да яе моцны кош і згодна вырашылі, што першага дрывасека апусцяць, за ім каменячоса, а потым Ханс іх назад падыме, і яны раскажуць, што бачылі. Апусціліся дрывасек з каменячосам у падзямелле, пахадзілі туды-сюды і наткнуліся на дзверы. Адчынілі яны дзверы, глядзяць, сядзяць дзве прынцэсы, адна за другую прыгажэй. Убачылі яны чужых людзей і крычаць: ідзіце, маўляў, адгэтуль па сваёй волі, пакуль вядзьмаркі няма, трапіце ёй у лапы — прапалі вы тады. Напалохаліся яны ды бягом да каша і Хансу знак падаюць, каб рухавей наверх іх выцягнуў. Падняў ён іх, яны і казалі, што ў падзямеллі бачылі.

— Ану, спусціце цяпер мяне, — кажа ім Ханс.

Апусціўся ён, знайшоў дзверы і зайшоў у пакой да прынцэс. А вядзьмарка тым часам вярнуцца паспела, аднак Ханс і брывом не павёў, схапіў ён жалезны посах і ну яе лупцаваць — да таго часу біў, пакуль не адпусціла яна з ім абедзвюх прынцэс. Завёў Ханс прынцэс да каша, і падняліся яны наверх, спярша адна, а за ёю і другая. А як абедзве прынцэсы наверх падняліся, змовіліся тут каменячос з дрывасекам Ханса ўнізе, у сутарэнні, пакінуць: калі ён наверх выберацца, адна ж прынцэса яго будзе, а з іх двух хто-небудзь без нічога застанецца. Вось апусцілі яны кош, потым пачалі наверх яго цягнуць, а кош цяжкі, яны і падумалі, што Ханс у ім сядзіць, да палавіны паднялі і вяроўку перарэзалі — кош уніз і бухнуўся. Ды толькі выйшаў у іх недагляд: Ханс у кош толькі посах палажыў, і цяпер ён яму пад ногі ўпаў. Скумекаў ён тут, што ды як. «Эге, — думае, — гэтым шляхам наверх мне не выберацца». І пачаў ён па падзямеллі хадзіць, вакол сябе глядзець, ці не ўбачыць чаго новага. Хадзіў-хадзіў і набрыў на тоўстую жалезную клетку — за прутамі трэцяя прынцэса сядзіць, у тролі ў галаве шукае, а троль не проста, з сямю галовамі, разлётся і спіць. Ханс падышоў ды як стукне посахам па жалезных варотах — вароты насцеж, а троль адразу

ад сну прачнуўся. Ханс, аднак жа, не праяваў: падскочыў да яго і адным махам усе сем галоваў адсек. Потым узяў ён прынцэсу за руку і павёў яе за сабою, а яна з радасцю за ім пайшла. Адшукалі яны вядзьмарку, і ўзяўся Ханс яе дубасіць жалезным посахам, да таго часу не адстаў, пакуль яна не паабяцала яго з прынцэсай наверх выбавіць. Прынцэса адразу дамоў папрасілася, да бацькі з маткай, давялося вядзьмарцы і яе жаданне выканаць. Ханс з ёю ехаць не захацеў, і падарыла яму прынцэса на развітанне дзве залатыя рэчы: адна — як палавінка сонца, другая — як палавінка месяца.

Рушыў Ханс зноў па свеце вандраваць. Вось прайшло некалькі часу, пачуў ён, што ў адным горадзе кароль багатую ўзнагароду абяцаў, калі знойдзецца ўмелец, залатых спраў майстар, каб вырабіць яму з золата палавінку сонца і палавінку месяца. Прышоў Ханс да залатых спраў майстра і папрасіўся ў чаляднікі: я, кажа, без цяжкасці выраблю з золата палавінку сонца і палавінку месяца, майстар можа хоць зараз да караля пайсці і сказаць, што згаджаецца на гэтую работу — праз тры дні ўсё будзе гатова. Стары майстар паверыў яму і пачаў чакаць абяцанага. Хансу час за работу брацца, а ён і ў вус не дзьме, цэлы дзень па горадзе гуляе, а вечарам дамоў ідзе, песні спявае. Залатых спраў майстар маркоціцца, жонцы сваёй жаліцца: няйнакш, ашуканец яму трапіўся замест чалядніка, пасмяяцца хоча над старым. Аднак раніцай апошняга дня пачуў ён стук і грукат у майстэрні, ды такі, што хоць вушы затыкай.

— Здаецца, ён і сапраўды за справу ўзяўся, — кажа майстар, — пайсці хіба паглядзецц, чаго ён там нарабіў.

Прышоў ён у майстэрню, а Ханс стаіць і жалезным посахам з усяго размаху аб падлогу лупіць — аж іскры ляцяць і ўся майстэрня як агнём занялася.

— Ты што ж робіш? — пытаецца майстар, ні жывы ні мёртвы.

— Ды вось, усё ў мяне гатова, — Ханс адказвае, — майстру самы час у палац ісці, палавінку сонца ды палавінку месяца несці!

— Не ўжо, дзякуй! — кажа залатых спраў май-

стар.— Я з-за цябе страху нацярпеўся даволі, ідзі ж ты лепш сам.

— Ну, сам дык сам,— кажа Ханс.

Прыйшоў ён у палац і як сказаў, што прынёс палавінку сонца і палавінку месяца, дык яго адразу да караля правялі, а кароль за сталом сядзеў, і з ім каралева і тры дачкі — тыя самыя прынцэсы, што палонніцамі былі ў замку троля з сямю галовамі. Ды прынцэс Ханс ужо потым заўважыў, а як зайшоў ён у каралеўскія пакоі, убачыў перш-наперш сваіх сяброў, дрывасека з каменячосам, яны таксама за сталом сядзелі, абодва ў вялікія людзі выбіліся, кожны прынцэсу за жонку ўзяў. Паказаў Ханс залатыя рэчы, што прынцэса яму на развітанне падарыла, убачыла іх трэцяя прынцэса, сярод усіх іх самая прыгожая, і пазнала яна тут свайго выратавальніка і расказала пра ўсё каралю з каралевай. А яшчэ сказала, што толькі за Ханса замуж пойдзе, бо ніхто другі ёй не любы. Ну, кароль даў сваю згоду, і справілі яны багатае вяселле, увесь двор каралеўскі гуляў ды баляваў. І засталіся Ханс з прынцэсаю жыць у палацы, а можа, і да сённяшняга дня там жывуць.

МАЛЁК

У аднаго чалавека было трое сыноў: старэйшы — Поуль, сярэдні — Педэр і малодшы — па мянушцы Малёк. Поуль і Педэр былі хлопцы хоць куды, а Малёк шалапутны выйшаў: ля печкі ляжыць ды ў попеле калупаецца. І не зразумееш, які ён ёсць,— да таго ўвесь у попел запэцкаецца.

Неяк прыходзяць Поуль з Педэрам да бацькі і кажучь, што наважыліся яны пайсці ў свет, службу сабе пашукаць. Ну, бацька даў ім сваю згоду. А Малёк як даведаўся, што браты ідуць, таксама з імі папрасіўся. Бацька і слухаць не захачеў, каб яго з дому адпусакаць. Ён жа ні да якой справы не прыстасаваны, ды і з выгляду слабенькі. Гэткаму заморку чужым людзям і на вочы паказацца сорамна. А Малёк сваё заладзіў: пайду ды пайду!

Сталі Поуль з Педэрам у дарогу збірацца, справілі ім новую прыгожую вопратку, а Малёк як быў у бруднай, зацяганай старызне, так і застаўся. Старэйшыя браты яго саромеліся, ніяк не хацелі, каб ён следам увязаўся, а Мальку і гора мала, ідзе сабе за імі — і ўсё тут.

Вось прыйшлі Поуль з Педэрам у каралеўскі замак, і ўзялі іх там у прыслугу, ды прытым на добрыя месцы прызначылі. А як Малёк туды з'явіўся, для яго і работы знайсці не маглі: куды паставіш гэткага заморка? Пасля, аднак жа, паслалі яго на стайню, самым найапошнім падручным конюха — бруд ды гной вычышчаць.

Старэйшыя браты бачыцца з ім не жадалі: мала што сам заморак, дык і месца жабрацкае — горшага не знойдзеш. Малёк між тым працаваў старанна і ў хуткім часе атрымаў лепшае месца. Тут Поулю з Педэрам зайздросна стала, ды і боязна: ну як Малёк іх запырэдзіць? Прыйшлі яны да караля і кажуць: маўляў, Малёк выхваляўся, што можа ў горнага троля¹ барана ўкрасці, а баран той незвычайны — як крок ступіць, дык паўфунта воўны з сябе скіне; каралю ад яго выгада будзе немалая, усяму войску сукна на мундзіры хопіць. Толькі няхай кароль Малька напалохае, што загадае галаву з яго зняць, калі ён барана не здабудзе: без пагроз толку ад яго не даб'ешся.

Паклікаў кароль Малька і пытаецца: ці праўда, што ён чарадзейнага барана здабыць выхваляўся? Малёк адказвае, што ён пра барана чуць не чуў, ды і дзе яму з гэткай справай зладзіць.

А кароль кажа:

— Не здабудзеш барана — галаву далоў, а здабудзеш — дам табе добрае месца.

Малёк у слёзы, але ж плач не плач — з каралём не паспрачаешся.

Папрасіў ён, каб далі яму драўляную дзяжу, чаранок ад мятлы ды фартух. Дзяжу ён сабе пад судна прыстасоваў, з чаранка мачту зрабіў, а фартух замест ветразя нацягнуў. І паплыў ён па моры да таго месца, дзе было жыллё горнага троля.

---

¹ Тролі — казачныя каралі гор.

Чарадзеіны баран на беразе пасвіўся, схапіў яго Малёк ды хутчэй на судна — і прэч паплыў. А троль жа са сваёй гары ўбачыў яго. Кінуўся ён з усіх ног на бераг, стаў ля вады і крычыць:

— Гэй, хто ў мяне барана ўкраў?

А Малёк у адказ:

— Гэта я ўкраў, Мальком дражнюся!

— Ну, трымайся, зараз даганю! — крычыць троль.

— Давай даганяй! — адказвае Малёк.

Горны троль ну шалець, па беразе скача, а вады баіцца. А Малёк ад яго і ўцёк.

Вярнуўся ён у замак з бараном, кароль яго ад радасці на добрае месца прызначыў.

А братоў яшчэ большая зайздрасць узяла: гэтак Малёк, чаго добрага, не сённяя-заўтра з імі ўпоравень стане. І надумалі яны новую хітрасць.

Прышлі да караля і кажуць: маўляў, Малёк выхваляўся, што можа ў горнага троля чарадзеіны свяцільнік здабыць, які на тры каралеўствы свеціць; каралю ад яго выгада будзе немалая, асабліва як прыйдзе яму патрэба з войскам сваім у паход выступіць. Толькі няхай ён Мальку пагрозіць пакараць смерцю, калі ён чарадзеянага свяцільніка не здабудзе.

Зноў паклікаў кароль Малька і пытаецца, ці праўда, што ён чарадзеіны свяцільнік у горнага троля дастаць выхваляўся.

І зноў Малёк у слёзы: пра свяцільнік ён і чуць не чуў. А кароль яму:

— Здабудзь мне свяцільнік! Не здабудзеш — не знасіць табе галавы, а выканаеш мой загад — яшчэ лепшае месца атрымаеш.

Рабіць няма чаго, папрасіў Малёк, каб далі яму мяшок солі, і пад вечар паплыў у драўлянай дзяжы да жылля горнага троля.

Як зашарэла, забраўся ён на гару, дзе ў троля агонь у печцы гарэў, і давай у кацёл з кашай соль кідаць прыгаршчамі. Вось прыходзіць старая троліха кашу паспытаць на смак, а каша яшчэ якая салёная. Разбавіць бы трэба, вады прынесці, а на дварэ ўжо зусім сцямнела.

Пайшла старая троліха па чарадзеіны свяцільнік і падалася з ім па ваду, а Малёк тут як тут: схапіў чарадзеіны свяцільнік — толькі яго і бачылі!

Ледзь ён ад берага адплыў, а троль ужо да вады прыбег і крычыць:

— Гэй, Малёк, гэта ты?

— Я! — адказвае Малёк.

— Ты ў мяне барана ўкраў?

— Украў!

— Ды яшчэ і чарадзеіны свяцільнік прыхапіў?

— Прыхапіў!

— Ну трымайся ў мяне, зараз даганю!

— Давай даганяй! — адказвае Малёк.

Забігаў горны троль па беразе, заскакаў, быццам у ваду кінуцца наважыўся, а Малёк ведай сабе далей плыве.

Вярнуўся ён дадому вясёлы і здаволены, кароль яшчэ лепшае месца яму даў, ён ужо і над братамі сваімі ўзвысіўся, а яны ад зайздрасці спакой згубілі, толькі аб тым і думаюць, як бы яго са свету зжыць.

Прышлі зноў Поуль з Педэрам да караля і кажуць: маўляў, Малёк выхваляўся, што можа ў горнага троля чарадзеіны званок здабыць, які на тры каралеўствы звоніць; ад яго выгада будзе немалая, асабліва калі наважыцца кароль на ворага вайной пайсці. Толькі няхай ён Мальку смяротнай карай пагрозіць, а не — дык толку не будзе.

Зноў кароль Малька паклікаў і пытаецца, ці праўда, быццам ён выхваляўся ў горнага троля званок здабыць, які на тры каралеўствы звоніць.

Малёк адказвае: ён, маўляў, пра званок чуць не чуў, ды і не пад сілу яму такая справа.

А кароль яму:

— Не здабудзеш чарадзеіны званок, тады з жыццём развітвайся, а здабудзеш — возьмеш прынцэсу за жонку ды паўкаралеўства ў прыдачу. Ну, а пасля маёй смерці — і ўсё каралеўства.

Што тут рабіць? Спусціў Малёк на ваду дзяжу і палыў зноў да горнага троля. Прыплыў ён туды позна ноччу, троль з жонкаю ўжо спаць леглі. Пракраўся

Малёк у глыб гары, у тролевыя пакоі, і залез пад ложка, дзе быў схаваны чарадзеіны званок. Малёк мігам яго намацаў і сабраўся бегчы, ды не тут было: званок як зазвоніць! Горны троль і прачнуўся. Штурхнуў ён у бок жонку-троліху і пытаецца:

— Што гэта такое?

А яна яму спрасонку:

— Хто яго ведае, можа, гэта я званок зачапіла, ён і зазваніў.

Пабурчаў троль на жонку, потым уціхамірыліся яны і заснулі. Малёк як пачуў, што ціха стала, вырашыў яшчэ разок паспрабаваць, ды дзе там: толькі ён за званок схапіўся, такі зноў перазвон пачуўся, што троль падхапіўся, раскатурхаў троліху і крычыць:

— Што за напасць, зноў гэта ты?

А яна адказвае:

— Каму ж яшчэ быць? Мусіць, я незнарок званок зачапіла.

На гэты раз троль разбурчаўся не на жарты: і што ёй не спіцца, ляжала б спакойна! А потым абое зноў заснулі.

Малёк і думае: «Была ці не была, паспрабую апошні раз».

Толькі ён сабраўся з-пад ложка вылезці і ўцячы, троль пачуў нядобрае, хоп рукой побач з ложкам — і злавіў Малька. Ну, троль, вядома, здагадаўся, хто гэта, і кажа:

— Малёк, гэта ты?

— Я! — адказвае Малёк.

— Ты ў мяне барана ўкраў?

— Украў!

— Чарадзеіны свяцільнік у мяне прыхапіў?

— Прыхапіў!

— А цяпер і званок хацеў украсці?

— Хацеў!

— Скажы, а што б ты са мною зрабіў, калі б я вось так табе ў рукі папаўся? — пытаецца троль.

— Адкарміў бы арэхамі ды смятанкай адпаіў, а потым бы і засмажыў, — адказвае Малёк.

— Добра, і я з табою так зраблю, — кажа горны троль.

Пасадзілі Малька ў клетку і пачалі яго арэхамі адкормліваць і смятанкай адпойваць. Прыставілі да яго дзяўчыну, каб ежу гатавала ды падавала, а дзяўчыну тую троль з бацькоўскага дома выкраў і служыць сабе прымусіў. І змовіліся Малёк з дзяўчынай адно аднаму дапамагаць.

Вось прайшоў тыдзень альбо два, захацеў троль паглядзець, як там Малёк, ці нагуляў тлушчу. Вочы ў троль слабыя былі, дзяўчына і навучыла Малька замест пальца лучынку яму падаць. Бачыць троль, не вельмі Малёк і растлусцеў, і загадаў ён яго яшчэ два тыдні адкормліваць.

Як прайшлі два тыдні, троль зноў захацеў паглядзець, ці багата Малёк тлушчу нагуляў. Тут Малёк замест пальца каровін сасок падсунуў, убачыў троль, які ён тлусты, і сказаў, што час з яго абед гатаваць.

Вось пайшоў троль працаваць на поле, а жонцы загадаў Малька засмажыць і, калі будзе гатовы, у чарадзейны званок пазваніць. А дзяўчына зноў навучыла Малька, што яму рабіць.

Падрыхтавалася троліха смажаніну гатаваць, пасадзіла Малька на бляху, падобную на тую, у якой хлеб пякуць, і хацела ў печку засунуць, а Малёк жа з бляхі вазьмі і зваліся! Яна яго саджае, а ён падае, быццам ніяк утрымацца не можа. Тут Малёк і кажа тролісе: ён, маўляў, у толк не дабарэ, як гэта на блясе сядзець і не падаць, няхай ужо яна яму пакажа.

Ну, троліха і ўселася на бляху. Толькі яна добранька прымасцілася, сунуў Малёк бляху ў печку і засланку закрыў. Потым узяў яе начны каптур і паклаў у пасцель на падушку: збоку паглядзець — быццам сама троліха ляжыць. Адшукаў ён чарадзейны званок, і кінуліся яны з дзяўчынай да берага, а там іх дзяжа на вадзе чакала.

Пакуль яны з гары беглі, званок званіў бесперапынку, а троль жа падумаў, жонка яго кліча смажанае мяса есці, ён і прыпусціў дамоў з усіх ног. Зайшоў, а ў доме нікога не відаць, потым заўважыў каптур у пасцелі і думае: «Пэўна, жонка адпачыць прылегла, стамілася, пакуль мяса смажыла». Потым прыгледзеўся, а там нікога, адзін каптур.

Кінуўся троль што было духу на бераг, а Малёк з дзяўчынай толькі-толькі адплылі, зусім яшчэ недалёка былі. Узяўся тут троль бегаць ды скакаць, быццам вось-вось у ваду кінецца, наўздагон паплыве. А сам крычыць Мальку:

- Ты ў мяне барана ўкраў?
- Украў! — адказвае Малёк.
- Чарадзейны свяцільнік у мяне прыхапіў?
- Прыхапіў!
- І чарадзейны званок украў?
- Украў!
- Ды ў прыдачу дзяўчыну забраў?
- Забраў!
- Ну, трымайся ў мяне, зараз даганю!
- Давай даганяй! — адказвае Малёк.

Тут троль да таго раз'ятрыўся, што ад злосці лопнуў. І рассыпаўся горны троль на тысячы чырвоных каменчыкаў, цвёрдых і вострых, аб якія хлапчукі ногі сабе рэжуць, калі летам басанож бегаюць.

А Малёк паспяхова дадому прыплыў, кароль і прынцэса зарадаваліся, сустрэлі яго з пашанай, і ў хуткім часе вяселле згулялі, багата і весела балявалі.

ІРЛАНДСКАЯ КАЗКА

ЛЯНІВАЯ ПРЫГАЖУНЯ І ЯЕ ЦЁТУХНЫ

Жыла калісьці на белым свеце бедная ўдава, і была ў яе дачка — прыгожая, як дзень ясны, але вельмі лянівая.

І вось у адну цудоўную раніцу, калі справы ішлі горш не трэба, толькі бедная ўдава раскрычалася з прычыны вялікіх падаткаў на муку, як паўз яе дом праскакаў сам прынц.

— Ай-ай-ай, галубка! — здзівіўся прынц. — У цябе, напэўна, вельмі непаслухмянае дзіця, калі яно прымушае сваю маці так лаяцца. Бо не магла ж гэтая прыгожанькая дзяўчына так раззлаваць цябе!

— Ах, што вы, ваша вялікасць, канечне, не! — адказала маці. — Я толькі папракнула яе за тое, што яна занадта старанна працуе. Ці паверыце, ваша вялікасць, яна можа за адзін дзень спрасці тры фунты льну, на другі — наткаць з яго палатна, а за трэці дзень нашыць з яго сарочак.

— О неба! — здзівіўся прынц. — Вось дзяўчына, якая прыйшлася б даспадобы маёй матулі. Будзьце так ласкавы, васпані, надзеньце на вашу дачку капар і плашч

і пасадзіце яе на каня ў мяне ззаду! Ах, мая матуля будзе ў захапленні ад яе, што, магчыма, зробіць яе сваёй нявесткай і маёй жонкай. Канечне, калі сама дзяўчына не будзе мець нічога супраць.

Жанчына не ведала, што рабіць ад радасці і збянтэжанасці ды і ад страху, што падман выявіцца. Але не паспела яна яшчэ ні на што рашыцца, як юную Энці пасадзілі на каня, і прынец паскакаў са сваёй світай прэч, а ў маці ў руках застаўся важкі кашалёк.

Каралева так і абамлела, убачыўшы на кані за сваім сынам сялянскую дзяўчыну. Але калі яна разгледзела яе прывабны тварык і да таго ж пачула ад прынца, што Энці ўмее прасці, ткаць і шыць, каралева вырашыла, што дзяўчыне проста цаны няма. А прынец выбраў хвілінку і шапнуў Энці на вушка, што, калі яна не супраць выйсці за яго замуж, яна павінна абавязкова спадабацца маці-каралева.

Час быў вечаровы. Прынец і Энці чым далей, тым болей падабаліся адно аднаму. Але калі прыйшла пара сну, каралева-маці завяла Энці ў прыбраную спальню і, пажадаўшы ёй спакойнай ночы, паказала на вялікі ахак-пак ільну і сказала:

— Ты можаш пачаць заўтра ж раніцай, і я спадзяюся, што да наступнай раніцы мы ўбачым выдатную пражу!

У гэтую ноч бедная дзяўчына амаль не звяла вачэй. Яна плакала і злавалася на сябе, што не слухала парад матулі і не навучылася прасці і ткаць.

Раніцай, як толькі яе пакінулі адну, Энці з цяжкім сэрцам узялася за работу. І хаця ёй далі прасніцу з сапраўднага чырвонага дрэва і лён, аб якім можна толькі марыць, у яе кожную хвіліну рвалася нітка. То яна атрымлівалася тонкая, быццам павуціна, то грубая, нібы шнур для бізуна. Нарэшце яна адсунула сваё крэсла, апусціла рукі на калені і горка заплакала.

У гэты самы момант перад ёю адкуль ні вазьміся вылезла маленькая бабулька з дзіўна вялікімі ступнямі і спытала:

— Аб чым ты, красуня?

— Ды вось я павінна ўвесь гэты лён да заўтрашняй

раніцы перавесці ў пражу. А ў мяне і пяці ярдаў тонкіх нітак з яго не выходзіць.

— А ты не пасаромеешыся запрасіць на сваё вяселле з маладым прынцам жабрачку Вяліканогую Бабулю? Абядай паклікаць мяне, і, пакуль ты сёння ноччу спіш, усе тры фунты льну ператворацца ў танчэйшую пражу.

— Канечне, я запрашу цябе, і з задавальненнем, і буду клапаціцца пра цябе ўсё маё жыццё!

— Вось і цудоўна! Ты пакуль заставайся ў сваім пакоі да вячэрняга чаю, а каралеве можаш сказаць, каб яна прыходзіла па пражу заўтра раніцай, хоць на світанку, калі ёй заўгодна.

І ўсё адбылося, як бабулька паабяцала. Пража выйшла тонкая і роўная, ну быццам найтанчэйшая лёска.

— Вось малайчына дзяўчына! — сказала каралева — Я загадаю прынесці табе мой уласны ткацкі станок з чырвонага дрэва. Толькі сёння табе больш не трэба працаваць. Папрацаваць і адпачыць, папрацаваць і адпачыць — вось мой дэвіз! Ты заўтра паспееш наткаць палатна з гэтай пражы. А там хто ведае...

На гэты раз дзяўчыну мучыў страх яшчэ болей: яна не ўмела нават падрыхтаваць аснову тканіны і не ведала, як карыстацца чаўнаком. І яна сядзела зажураная, як раптам перад ёю вырасла маленькая і абсалютна квадратная бабуля: такія шырокія ў яе былі плечы і бёдры. Госця сказала, што яе завуць Квадратнай Бабуляй, і заключыла з Энці тую ж дамову, што і Вяліканогая Бабуля.

Ну і зарадавалася каралева, калі раніцай знайшла гатовае палатно, такое белае і тонкае, быццам самая лепшая папера, якую толькі даводзілася бачыць.

— Ах, якое міленькае! — сказала каралева. — А цяпер адпачывай з дамамі і кавалерамі. І калі заўтра ты з гэтага палатна нашыеш цудоўных сарочак, адну з іх ты зможаш падарыць майму сыну. І хоць тут жа выходзь за яго замуж!

Ну як было не паспачуваць беднай Энці: вось-вось і прынец будзе яе навекі, а можа здарыцца, яна страціць яго назаўсёды! Але Энці набралася цяргення і чакала з нажніцамі, іголкай і ніткай у руках да самага паўдня.

Прайшла яшчэ хвіліна, і тут нарэшце з'явілася трэцяя бабуля. У бабулі быў велізарны чырвоны нос, і яна тут жа паведаміла Энці, што яе так і завуць — Чырвананосая Бабуля. Яна была зусім не горшая за іншых бабулек, і, калі на другі дзень раным-рана каралева прыйшла да Энці, тузін цудоўных сарочак ужо ляжаў на сталі.

Што ж, цяпер справа тычылася толькі вяселля. І паверце ўжо мне, вяселле зрабілі на славу. Бедная матуля Энці таксама была сярод гасцей. За абедам старая каралева не магла гаварыць ні аб чым, акрамя сарочак. Яна марыла пра той шчаслівы час, калі пасля мядовага месяца яны з нявесткай толькі і будуць што прасці, ткаць дышыць сарочкі і кашулі.

Жаніху былі не даспадобы такія размовы, а нявесце тым болей. Ён хацеў ужо ўставіць сваё слова, як да стала падышоў лёкай і сказаў, звяртаючыся да нявесты:

— Цётхна вашай міласці, Вяліканогая Бабуля, прасіць даведацца, ці можа яна зайсці?

Нявеста зачырванелася і гатова была скрозь зямлю праваліцца, але, на шчасце, умяшаўся прынец:

— Скажыце місіс Вяліканогай, што ўсім сваякам маёй нявесты і я і яна заўсёды сардэчна рады.

Бабуля з вялікімі нагамі зайшла і села побач з прынцам. Каралеве гэта не вельмі спадабалася, і пасля некалькіх слоў яна даволі злосна спытала:

— Ах, васпані, чаго гэта ў вас такія вялікія ногі?

— Э-э, матухна! Ці верыце, ваша вялікасць, амаль усё сваё жыццё я прастаяла каля прасніц. Вось ад гэтага!

— Клянуся гонарам, мая любімая, — сказаў тады прынец, — ніводнай гадзіны больш я не дазволю табе стаяць каля прасніцы!

Той жа самы лёкай зноў абвясціў:

— Цётхна вашай міласці, Квадратная Бабуля, хоча зайсці, калі вы і іншыя высакародныя пані не пярэчаць.

Энці была вельмі незадаволеная, але прынец запрасіў госцю зайсці. Яна села і выпіла за здароўе кожнага госця.

— Скажыце, васпані, — звярнулася да яе старая каралева, — чаму гэта вы такая квадратная?

— Таму, ваша вялікасць, што ўсё сваё жыццё я прасядзела каля кроснаў.

— Клянуся ўладай, — сказаў прынц, — мая жонка не будзе сядзець каля кроснаў ніводнай гадзіны!

Зноў зайшоў лёкай.

— Цётхна вашай міласці, Чырвананосая Бабуля, просіць дазволу прысутнічаць на банкете.

Нявеста яшчэ гусцей пачырванела, а жаніх ветліва сказаў:

— Перадайце місіс Чырвананосай Бабулі, што яна робіць нам гонар!

Бабуля зайшла, яе ўсяляк ушанавалі і пасадзілі за стол. А ўсе госці, якія былі на вяселлі, паднеслі да носа хто келіхі, хто шклянкі, каб схаваць свае ўсмешкі.

— Васпані, — звярнулася да яе матухна-каралева, — ці не будзеце вы добрыя расказаць нам, чаго гэта ваш нос такі вялікі і чырвоны?

— Бачыце, ваша вялікасць, я ўсё сваё жыццё схіляла галаву над шытвом, і таму ўся мая кроў набягала да носа.

— Мілая, — звярнуўся прынц да Энці, — калі я хоць раз убачу ў тваіх руках іголку, я ўцяку ад цябе за тысячу міль!

Па праўдзе кажучы, мае мілыя дзеці, хаця гэтая гісторыя і забаўная, мараль у ёй зусім няправільная!

І калі хто-небудзь з вас будзе браць прыклад з лянівіцы Энці, самі ўбачыце: вам ужо так не пашанцуе, як ёй. Па-першае, яна была вельмі прыгожанькая, а па-другое, ёй дапамагалі ўсёмагутныя феі. Цяпер феяў няма, няма і прынцаў, якія праязджаюць міма і забіраюць вас з сабой, ці працавітыя вы, ці лянівыя. І, патрэцяе, яшчэ невядома, ці такія ўжо шчаслівыя былі прынц і сама Энці, калі яны сталі дарослымі і на іх абрынуліся жыццёвыя клопаты і цяжкасці.

ІСЛАНДСКІЯ КАЗКІ

ГІЛІТРУТ

Жыў у даўнія часы адзін малады працавіты селянін. Быў у яго свой хутар з прасторнаю пашай і багата-багата авечак. І вось ён ажаніўся. Жонка яму, на бяду, трапілася легкадумная і гультайка. Цэлымі днямі яна біла бібікі, нават абед мужу і то ленавалася прыгатаваць. І муж нічога не мог з ёю зрабіць.

Аднойчы восенню прыносіць ён жонцы вялікі мяшок воўны і загадвае за зіму спрасці ўсю воўну і выткаць з яе світку. Жонка нават не зірнула на воўну. Час ідзе, а яна і не думае брацца за работу. Гаспадар не-не ды і на-помніць ёй пра воўну, толькі яна і вухам не вядзе.

Неяк прыйшла да гаспадыні велічэзная непрыгожая бабуля і папрасіла дапамагчы ёй.

— Я табе дапамагу, але і ты павінна зрабіць мне адну паслугу, — адказвае гаспадыня.

— Гэта справядліва, — кажа бабуля. — А што я павінна для цябе зрабіць?

— Спрасці воўну і выткаць з яе світку, — адказвае гаспадыня.

— Давай сюды сваю воўну! — кажа бабуля.

Гаспадыня прыцягнула ўвесь мяшок. Бабуля закінула яго на плячо, як пушынку, і мовіць:

— У першы дзень лета¹ я прынясу табе світку!

— А як я з табой разлічуся? — пытаецца гаспадыня.

— Ну, гэта дробязь! — адказвае бабуля. — Ты павінна будзеш з трох разоў угадаць маё імя. Угадаеш, і добра, больш мне нічога не трэба.

Гаспадыня згадзілася на гэтую ўмову, і бабуля пайшла.

У канцы зімы гаспадар зноў спытаў у жонкі пра воўну.

— Не трывожся, — адказвае жонка. — У першы дзень лета світка будзе гатова.

Гаспадар прамаўчаў, але западозрыў нядобрае.

Між тым зіма ішла на згон, і вось заўважае гаспадар, што яго жонка з кожным днём робіцца ўсё змрачнейшай і змрачнейшай. Відаць, што яна чагосьці баіцца. Пачаў ён у яе выпытваць, чаго яна баіцца, і ў рэшце рэшт яна расказала яму ўсю праўду — і пра велічэзную бабулю, і пра воўну. Гаспадар так і абамлеў.

— Вось дурніца, што нарабіла! — сказаў ён. — Бо то ж была не простая бабуля, а скеса², што жыве тут у гарах. Цяпер ты пад яе ўладай, дабром яна цябе не адпусціць.

Неяк пайшоў гаспадар у горы і набрыў там на кучу камянёў. Спыраў ён яе нават не заўважыў. Раптам чуе: стукае штосьці ў каменнай кучы. Падкраўся ён бліжэй, знайшоў шчыліну паміж камянямі і зазірнуў усярэдзіну. Глядзіць: сядзіць за ткацкім станком велічэзная непрыгожая бабуля, ганяе чаўнок і спявае сабе пад нос:

— Ха-ха-ха! А як мяне завуць,
не знаюць людзі тут!

Хо-хо-хо! Ну, хто б хацеў пачуць
маё імя — Гілітрут!

І тчэ сабе ды тчэ.

Скумекаў гаспадар, што гэта тая самая скеса, якая

---

¹ Першы дзень лета святкуецца ў Ісландыі ў першы чацвер пасля 18 красавіка.

² Скеса — казачныя персанажы ісландскага фальклору, веліканшы, як правіла, непрыгожыя, дурнаватыя і злосныя, баяцца царкоўнага звону і дзённага святла.

приходзіла да яго жонкі. Пабег ён дадому і запісаў яе імя, толькі жонцы аб гэтым нічога не сказаў.

А тым часам жонка яго ад суму ды ад страху ўжо і з пасцелі падымацца перастала. Пашкадаваў яе гаспадар і аддаў ёй паперку, на якой было запісана імя веліканшы. Зарадавалася жонка, а ўсё адно трывога яе не адпускае — боязна, што імя можа быць не тое.

І вось надышоў першы дзень лета. Гаспадыня папрасіла мужа не ісці з дому, але ён ёй сказаў:

— Ну, не. Ты без мяне са скесай дамовілася, без мяне і разлічвайся.— І пайшоў.

Засталася гаспадыня дома адна. Раптам зямля затрэслася ад нечых цяжкіх крокаў. Гэта з'явілася скеса. Гаспадыні яна падалася яшчэ большай і брыдчэйшай, чым раней. Кінула скеса на падлогу світку і закрычала грамавым голасам:

— Ну, гаспадыня, кажы, як мяне завуць?

— Сігні,— адказвае гаспадыня, а ў самой голас так і дрыжыць.

— Можа, Сігні, а можа, і не, паспрабуй жа ўгадаць яшчэ разок!

— Оса,— кажа гаспадыня.

— Можа, Оса, а можа, і не, паспрабуй жа ўгадаць трэці раз!

— Тады ныйнакш, як Гілітрут! — сказала гаспадыня.

Пачула скеса сваё імя і ад здзіўлення асунулася на падлогу, так што ўвесь дом задрыжаў. Праўда, яна тут жа падхапілася і пайшла без нічога. І з таго часу ў тых краях ніхто яе не бачыў.

А ўжо жонка селяніна была вельмі рада, што збавілася ад скесы. І з таго дня яе быццам падмянілі, такая яна стала добрая і працавітая. І заўсёды сама ткала світку з воўны, якую восенню прыносіў муж.

ЖАНИХ І ЗДАНЬ

Аднойчы чатыры чалавекі капалі на могілках дол; некаторыя кажуць, што гэта было ў Рэйкхоўлары. Усе чацвёрэ былі людзі вясёлыя і любілі пасмяяцца, але больш за ўсіх пацяшаўся адзін малады бадзёры хлопец. Калі дол быў амаль гатовы, яны знайшлі ў ім багата чалавечых костак, у тым ліку і бярцовую костку небывалую памераў. Вясёлы далакоп схапіў гэтую костку, агледзеў з усіх бакоў і прыставіў да сябе. Кажуць, быццам яна дастала яму да пояса, а ён быў сярэдняга росту. Тады ён вазьмі ды і скажы жартам:

— Вось пэўна быў славуты воін! Хацеў бы я, каб такі госць завітаў да мяне на вяселле!

Астатнія яму падтаквалі, аднак самі не жартавалі, і ў рэшце рэшт весялун паклаў бярцовую костку назад у магілу.

Калі прайшлі яшчэ пяць год, нічога не гаворыцца, але вась той самы весялун наважыўся ажаніцца. Ён узяў шлюб, і ў царкве ўжо былі зроблены два абвяшчэнні. Пасля другога абвяшчэння яго нявесце тры ночы запар сніўся адзін і той жа сон. Ёй сніўся асілак нябачанага росту, які пытаўся ў яе, ці помніць яе жаніх, як ён жартаваў некалькі гадоў назад. У апошні раз асілак папярэдзіў нявесту, што хоча яе жаніх ці не хоча, а на вяселле да іх ён усё адно з'явіцца. Нявеста нічога не адказала, аднак ёй стала вусцішна, ды і не дзіўна: ужо ж вельмі ён быў высокі ростам. Раніцай яна спытала жаніха:

— Каго ты збіраешся запрасіць да нас на вяселле?

— Я яшчэ не думаў аб гэтым,— адказаў жаніх.— Давай пачакаем трэцяга абвяшчэння.

— Значыць, ты яшчэ нікога не запрашаў?

— Не, нікога,— адказаў жаніх, аднак задумаўся.— Запрашаць усё ж я нікога не запрашаў, гэта дакладна,— прамовіў ён далей.— Зрэшты, некалькі гадоў назад я сказаў жартам велізарнай бярцовай костцы, якую мы знайшлі, капаючы дол, што хацеў бы бачыць у сябе на вяселлі такога асілка. Толькі, па-мойму, гэта нельга лічыць запрашэннем.

Нявеста нахмурылася і заўважыла, што жарт быў недарэчны.

— А ці ведаеш ты, — дабавіла яна, — што той, над якім ты пажартаваў, мае намер прыйсці да нас на вяселле?

І яна расказала жаніху пра свае сны. Затрывожыўся жаніх і пагадзіўся, што лепш бы яму ў той раз прытрымаць язык.

На другую ноч асілак прысніўся яму самому. Ростам ён быў не меншы за велікана і на выгляд грозны і нелюдзімы.

— Ужо ці не задумаў ты адмовіцца ад свайго запрашэння? — спытаў ён у жаніха. — Помніш, пяць гадоў назад ты запрасіў мяне да сябе на вяселле?

Жаніх спужаўся не на жарты, але сказаў, што назад сваіх слоў не бярэ.

— Ну, ты як хочаш, а я ўсё роўна з'яўлюся, — сказаў асілак. — Пасмяяўся дарма над маёй косткай, вось цяпер і расплачвайся.

З гэтымі словамі здань знікла, і жаніх спакойна праспаў да раніцы. А раніцай ён расказаў свой сон нявесце і прасіў у яе парады, як яму быць.

— Вось што зрабі, — сказала нявеста. — Наймі цесляроў і пабудуй дом для чалавека, які наведаў нас у сне. Такі, каб ён мог стаяць у ім на ўвесь рост. Шырыня дома павінна быць не меншая, чым вышыня. Сцены трэба ўпрыгожыць, як у вясельнай зале, стол накрывь белай сурвэтай і паставіць пачастунак — талерку пасвенчанай зямлі і бутэльку вады. Іншай ежы здані не ядуць. Перад сталом трэба паставіць крэсла, а побач паслаць пасцель, бо раптам госцю захочацца адпачыць. На стале павінны гарэць тры свечкі. І табе давядзецца самому правесці туды госця. Але толькі помні, нельга заходзіць у дом паперадзе госця, а таксама заставацца з ім пад адным дахам. Жывы павінен адмаўляцца ад усяго, што б яму ні прапанаваў мярцвяк, і наогул менш з ім размаўляць. Запрасі яго пакаштаваць таго, што стаіць на стале, а потым зачыні дзверы на засаўку і ідзі.

Жаніх зрабіў усё, як загадала нявеста.

Падышоў дзень вяселля, жаніха і нявесту павянчалі,

і госці селі за стол баляваць. Вось ужо сцямнела, а між тым нічога асаблівага не адбылося. Госці сядзелі і размаўлялі, тут жа былі і жаніх з нявестай, як таго патрабаваў звычай. Раптам пачуўся моцны стук у дзверы. Нікому не хацелася ісці адчыняць. Нявеста штурханула жаніха ў бок, ён збялеў. Стук паўтарыўся ўжо мацней. Тады нявеста ўзяла жаніха за руку, падвяла яго да парога, хоць ён і супраціўляўся, і адмакнула дзверы. За дзвярыма стаяў чалавек вялізнага росту. Ён сказаў, што прыйшоў да іх на вяселле. Нявеста загадала жаніху прыняць госця і выпхнула яго з вясельнай залы, потым яна памалілася за яго і зноўку замкнула дзверы.

Кажуць, што жаніх правёў госця да дома, які быў пабудаваны знарком для яго, і запрасіў зайсці ўсярэдзіну. Прышэлец папрасіў жаніха зайсці першым, але той наадрэз адмовіўся. У рэшце рэшт госць зайшоў у дом.

— Я адаб'ю ў вас ахвоту смяяцца над мёртвымі касцямі! — буркнуў ён.

Жаніх прыкінуўся, быццам нічога не чуў, папрасіў госця падмацавацца і не крыўдаваць, што гаспадару няма як пабыць з ім.

— Ды зайдзі ты хоць на хвілінку! — папрасіў госць.

Жаніх зноў рашуча адмовіўся.

— Ну, не хочаш зараз пасядзець са мной, зайдзі пазней мяне праведаць,— сказала здань.

Але жаніх і ад гэтага адмовіўся, прычыніў дзверы і замкнуў іх на засаўку.

Пасля ён вярнуўся да гасцей. Усе сядзелі моўчкі — прыход незвычайнага госця паўплываў на вяселле. Толькі нявеста засталася вясёлай. Хутка госці разышліся, і маладыя леглі спаць. Раніцай жаніх хацеў пайсці зірнуць на ўчарашняга госця, але нявеста сказала, што яму не варта ісці туды аднаму, і яны пайшлі разам. Нявеста першая адчыніла дзверы. Госця ў доме не было. Ён выліў усю ваду, а зямлю з талеркі рассыпаў па падлозе.

— Так я і думала,— сказала яна.— А калі б ты зайшоў першы ды крануўся гэтай зямлі хоць бы мыском чаравіка, ты апынуўся б ва ўладзе здані і ўжо ніколі не вярнуўся б да людзей. Мне ж ад гэтай зямлі шкоды не будзе. Зараз я тут падмяту і прыбярэ.

А іншыя кажуць, што здань перад развітаннем падышла да дзвярэй вясельнай залы,— а можа, да спальні жаніха і нявесты,— і праспявала:

— Дзякаваць не буду нікога,
бо не паспытала нічога,
апроч чыстай вадзіцы
і чорнай зямліцы.

Пасля вяселля здань болей ні разу не наведвала гэтую пару. Яны жылі доўга і шчасліва і вельмі кахалі адзін аднаго.

ІСПАНСКІЯ КАЗКІ

НЯВЕСТА ТРОХ ЖАНІХОЎ

Жыў чалавек. А ў яго была дачка. Дзяўчына была прывабная, як сонца, але свавольнага нораву, як горны вецер.

Аднойчы бацька працаваў у садзе. Адчыніліся весніцы, і тры юнакі, адзін за аднаго прыгажэйшы, зайшлі ў сад і сказалі:

— Твая дачка цудоўная, як сонца. Мы просім яе рукі.

Бацька адказаў:

— Яна свавольная, як вецер. Трэба спытаць у яе згоды.— І схаваўся ў доме, а юнакі засталіся чакаць каля весніц.

Бацька прыйшоў да дачкі і сказаў:

— Тры юнакі, адзін за аднаго прыгажэйшы, просяць тваёй рукі. Каго ж з трох назавеш ты сваім мужам?

Дачка паглядзела ў акенца і ўбачыла, што бацька сказаў праўду: такіх прыгажуноў яна яшчэ не сустракала!

Усміхнуўшыся, адказала:

— Усе трое мне даспадобы.

Бацька раззлаваўся:

— Ты ж не можаш выйсці замуж за трох?

— Згодна выйсці за любога з іх,— адказала дачка.— Але зразумей, мне патрэбны ўсе трое.

І колькі бацька ні спрачаўся, паўтарала адно і тое ж:

— Зразумей, мне патрэбны ўсе трое!

Няшчасны стары не ведаў, што адказаць юнакам. Ён доўга думаў, нарэшце выйшаў і сказаў жаніхам:

— Мая дачка прывабная, як сонца, але свавольная, як горны вецер: ёй патрэбны ўсе трое! Але ж не можа яна выйсці замуж за траіх. Паслухайце маю параду: адпраўляйцеся ў чужыя землі і далёкія краіны — шукайце там сваё шчасце.

Юнакі пераглянуліся.

Бацька растлумачыў:

— Шукайце ў далёкіх краінах для сваёй нявесты самы лепшы, самы рэдкі падарунак, якога няма нідзе на свеце. І той, хто знойдзе яго, стане мужам маёй дачкі.

Жаніхі моўчкі пакланіліся і выйшлі.

У той жа дзень яны пакінулі берагі Іспаніі і адправіліся ў чужыя землі і далёкія краіны на пошукі свайго шчасця. Кожны ехаў сваім шляхам, але ніводзін не знайшоў для нявесты падарунка, якога няма нідзе на свеце. Доўга блукалі яны па бурных морах, не адну пару туфляў парвалі аб вострыя камяні, ходзячы па чужых дарогах. Смутак ахінуў іх сэрцы, але не пазбавіў надзеі.

І вось аднойчы першы жаніх спаткаў нямоглага старога.

— Добры дзень, юнак,— прашамкаў вандроўнік,— ці не хочаш ты купіць люстэрка?

Люстэрка было маленькае, і юнак, горка засмяяўшыся, адказаў:

— Такое люстэрка мне не патрэбна. Я шукаю для нявесты падарунак, якога няма нідзе на свеце.

Стары ўсміхнуўся:

— Ты знайшоў яго, сыноч. Гэтае люстэрка не простае: у любую хвіліну ты можаш убачыць у ім таго, каго пажадаеш.

Юнак вельмі зарадаваўся, узяў люстэрка і аддаў за яго старому ўсе свае грошы.

Неўзабаве другі жаніх сустрэўся з тым жа вандроўнікам.

— Ці не патрэбна табе бутэлекка з бальзамам? — спытаў вандроўнік.

— Мне бальзам без патрэбы, — адказаў юнак. — Я шукаю для нявесты падарунак, якога няма нідзе на свеце.

Аднак і бальзам быў не прасты, а чарадзейны. Вандроўнік растлумачыў юнаку, што гэтым бальзамам можна не толькі загойваць раны, але і ажыўляць мёртвых. Абрадаваны юнак узяў бутэлекку з бальзамам і аддаў за яго вандроўніку ўсе свае грошы.

Трэці жаніх, не знайшоўшы нічога, маркотна блукаў па беразе мора і думаў ужо кінуцца са скалы ў марскую бездань, як раптам убачыў, што па хвалях плыве вялікая скрыня. Скрыня наблізілася да берага, у ёй адчыніліся маленькія дзверцы, і з іх адзін за адным пачалі выходзіць людзі. Іх было такое мноства, што юнак не мог палічыць. Апошнім выйшаў стары, пакланіўся жаніху і сказаў:

— Юнак, ці не хочаш ты купіць маю скрыню?

— Такая старая скрыня мне не патрэбна! — усклікнуў замаркочаны юнак. — Яна прыдатная толькі на дровы, а я шукаю для нявесты падарунак, якога няма нідзе на свеце.

— У такім разе, лепшага за гэтую скрыню ты нічога не знойдзеш,— адказаў стары.— Мая скрыня плавае па хвалях, лётае па паветры, сама бяжыць па зямлі, і не паспее камень, кінуты ў хвалі, дасягнуць марскога дна, як скрыня перанясе цябе і тваіх сяброў куды ты толькі ёй ні загадаеш.

Яны дамовіліся, і юнак аддаў старому ўсе свае грошы і стаў гаспадаром чарадзейнай скрыні.

Не паспела сонца тройчы падняцца на поўдзень, як тры юнакі сустрэліся.

— Я знайшоў дзівосны падарунак, якога няма нідзе на свеце! — усклікнуў радасна першы жаніх і паказаў сваё люстэрка.

— Мой падарунак яшчэ больш дзівосны,— сказаў другі і дастаў бутэлечку з чарадзейным бальзамам.

— Я думаю, што вы абодва саступіце першынства майму падарунку,— з пахвальбой сказаў трэці і паказаў на вялікую скрыню, якая гайдалася на хвалях ля самага берага.

Пачалі юнакі спрачацца, і кожны стаяў на тым, што яго падарунак самы лепшы, самы рэдкі, лепей за яго і няма на свеце.

Нарэшце першы жаніх усклікнуў:

— Выпрабуйце мой падарунак на справе! Зірніце ў люстэрка, і вы ўбачыце дзяўчыну, прывабную, як сонца, і свавольную, як горны вецер.

Усе трое зірнулі ў люстэрка і з жахам адхіснуліся: нявеста трох жаніхоў ляжала на пасцелі без руху і без дыхання.

— Яна мёртвая! — усклікнуў з адчаем першы юнак і заплакаў.

— Не плач! — суцешыў яго другі.— Мой бальзам ажывіць яе.

— Мы спазніліся,— запярэчыў першы.— Пакуль мы дабярэмся да берагоў Іспаніі, яе ўжо пахаваюць, і ніякі бальзам не выратуе яе.

— Мы будзем там раней, чым сядзе сонца! — сказаў гаспадар скрыні.— Паспяшаемся да мора: нас усіх перанясе на радзіму мой дзівосны карабель!

Усе трое, забыўшы пра нядаўнюю спрэчку, памчаліся

да марскога берага. Заскочылі ў скрыню, дзверцы зачыніліся — жжжы! — і дзівосная скрыня ўзвілася ў паветра. Не паспела сесці сонца, а юнакі, усе трое, ужо стаялі каля знаёмых весніц. Стары бацька выбег ім насустрач і, плачучы, аб’явіў жаніхам, што яны прыйшлі занадта позна. Але юнакі смела зайшлі ў дом, дзе без руху і дыхання ляжала нявеста трох жаніхоў. Толькі пакрапілі яе вусны дзівосным бальзамам, дзяўчына ўсміхнулася і паднялася. Радасці юнакоў не было мяжы. А дзяўчына падышла да бацькі, абняла яго і сказала:

— Ты бачыш, тата, я не хлусіла: мне былі патрэбны ўсе трое, усе трое мне і спатрэбіліся. Калі б не яны, не давялося б мне зноў убачыць сонца, а табе — абдымаць мяне сёння. А цяпер дай мне год тэрміну, і я выберу аднаго з трох жаніхоў і назаву яго сваім мужам. А іншыя двое няхай не сярдуюць на мяне: не магу ж я быць нявестаю трох жаніхоў. Да таго ж у нашым паселішчы нямала прыгожых дзяўчат, і яны без цяжкасці знойдуць сабе сябровак па сэрцы.

Так і было. Прайшоў год, мінула зіма, у гарах зноў зацвіў міндаль, а ў паселішчы, дзе жыў бацька са сваёй дачкою, згулялі адразу тры шчаслівыя вяселлі. Каго ж з трох братоў выбрала сабе за мужа дзяўчына — угадайце самі!

САСТУПІ З ДАРОГІ!

У горных паселішчах Андалузій вуліцы такія вузкія і дамы стаяць так блізка адзін да аднаго, што жыхары могуць павітацца за руку, не выходзячы з хаты. Праходжы, сустрэўшы асла з паклажай, абавязкова павінен саступіць дарогу, а вялікія карзіны, наўючаня на жывёл, чапляюцца нават за сцены дамоў. Да таго ж горцы — народ гарачы і цярпець не могуць, калі жывёла сунецца марудна. Куды там — ім трэба абавязкова скакаць з усіх сіл, а ад гэтага здараецца нямала няшчасцяў.

Вось чаму стары алькальд, стараста і суддзя аднаго з такіх паселішчаў, выдаў строгі загад, які абавязвае кожнага, хто гоніць жывёлу па вуліцах, яшчэ

здалёку крычаць: «Саступі з дарогі!» — і крычаць так гучна, каб нават глухі пачуў.

Гэта ведаў і селянін Санча. Кожны дзень ён ганяў сваіх двух аслоў на базар у горад і не шкадаваў кія. Яго аслы мчаліся, як скакавыя коні, але затое і Санча ўмеў крычаць мацней за ўсіх. Ён заліваўся, як салавей, і праходжыя, яшчэ за вярсту пачуўшы яго гучнае: «Саступ-п-пі з дар-р-рогі!», паспявалі своечасова адысціся ўбок і схавацца ў бяспечным месцы.

Аднойчы вечарам Санча вяртаўся з базару са сваімі асламі і раптам убачыў на шляху дзвюх жанчын. Сялянкi ў шырокіх спадніцах і прыгожых карункавых накідкамантылях, напэўна, сабраліся ў госці, але, сустрэўшыся выпадкова, пачалі размову, і размова была вельмі гарачая. Гэта была ўжо не размова, а сапраўдная спрэчка, таму што сялянкi размахвалі рукамі і з усіх сіл стараліся перакрычаць адна адну. Тады Санча выцяў сваіх аслоў кіём і крыкнуў так гучна, як толькі мог:

— Сас-туп-пі з дар-р-рогі!

Але жанчынам было ўжо не да яго. Спрэчка зайшла так далёка, што яны ўчапіліся адна адной у валасы і не чулі вокрыкаў Санчы.

Пагоншчык зразумеў, што справы дрэнныя: яшчэ хвіліна — і здарыцца бяда. Тады закрычаў ён яшчэ раз, і крыкнуў так моцна, што, здаецца, яго пачулі б нават у Сявілы. Але і гэта не дапамагло. Што павінна было здарыцца, тое і здарылася. Аслы з разбегу наляцелі на жанчын, збілі іх з ног і затапталі ў дарожны пыл іх прыгожыя карункавыя мантылі. Канечне, сялянкi адразу ж падхапіліся. Забыўшы варожасць, яны накінуліся на збянтэжанага Санчу.

— Бессаромны! — закрычалі абедзве разам. — Куды ты гоніш сваіх аслоў? Прымусіць цябе алькальд расплачвацца за нашы спадніцы і карункавыя мантылі.

Не марнуючы часу, яны пабеглі да дома старога алькальда. Але Санча таксама не стаў чакаць.

«Калі яны прыбягуць раней за мяне, то я буду вінаваты. Калі ж я паспею першы, то змагу яшчэ апраўдацца», — так памеркаваў Санча. Ён пакінуў аслоў у чужым двары і нацянькі, праз чыесьці сады і платы, памчаўся да

алькальда. Ён паспеў прыбегчы раней за сялянак і шчыра расказаў суддзі ўсё, як было.

Алькальд выслухаў селяніна і, падумаўшы, сказаў:

— Дапамагчы табе нялёгка, таму што ніхто не можа даказаць, што ты сапраўды папярэдзіў гэтых жанчын крыкам, і я магу параіць табе толькі адно: што б ні казалі табе, у чым бы ні абвінавачвалі — маўчы. Калі нават я сам буду несправядліва вінаваціць цябе — таксама маўчы. Нават калі я загадаю адвесці цябе ў турму, не кажы ні слова. Я хачу, каб гэтыя жанчыны прынялі цябе за глуханямога. У гэтым адным тваё выратаванне.

Так сказаў алькальд. Ён выклікаў двух стражнікаў-альгвасілаў і загадаў адвесці селяніна ў сутарэнне, дзе чакалі суда вінаватых.

Ён зрабіў гэта якраз своєчасова, таму што зараз жа ў дом уварваліся разгневаныя жанчыны. Яны закрычалі навывперадкі, што два аслы збілі іх з ног, парвалі спадніцы і патапталі прыгожыя карункавыя накідкі. А трэці асёл нават не паспрабаваў папярэдзіць іх крыкам; ён парушыў загад алькальда і павінен купіць ім новыя мантылы.

Алькальд пляснуў у далоні, і альгвасілы ўвялі сумнага Санчу.

— Селянін Санча, хіба ты не ведаеш майго строгага загаду? Чаму ты не крычаў: «Саступі з дарогі!», калі гнаў сваіх аслоў праз паселішча? — строга спытаў алькальд.

Але Санча не вымавіў у адказ ні слова — ён маўчаў.

— Адказвай жа!

Але селянін працягваў маўчаць.

Алькальд пагразіў:

— Калі ты будзеш насміхацца з мяне, я адпраўлю цябе ў турму.

Але і на гэтыя грозныя словы селянін нічога не адказаў.

Тады алькальд узяў аркуш паперы, памачыў пяро ў чарніліцы, быццам бы збіраючыся пісаць прыгавор, але, падумаўшы, адклаў паперу ўбок. Паціснуў плячыма і сказаў скаржніцам:

— Шаноўныя жанчыны, мне здаецца, што я не магу

судзіць гэтага чалавека. Вы бачыце — ён глуханямы і за ўчынкi свае не адказвае.

Такое рашэнне вельмі не спадабалася сялянкам. Яны зразумелі, што не атрымаюць ад «глуханямога» ні песеты за свае парваныя мантылы, і закрычалі разам:

— Гэта вось ён глуханямы? Ды гэты ашуканец проста здзекуецца над вамі! Нябось у яго хапіла горла, каб крычаць на ўсю вуліцу: «Саступі з дарогі! Саступі з дарогі!», і ён крычаў так моцна, што дай бог кожнаму!

Тады алькальд засмяўся:

— Ідзіце дахаты, красуні. Вы зразумелі, што вы толькі што мне сказалі? Вы засведчылі самі, што Санча выканаў мой загад і папярэджаў вас крыкам, ды такім, што дай бог кожнаму! Давядзецца ўжо вам самім латаць вашы прыгожыя карункавыя мантылы.

Прысаромленыя жанчыны пайшлі, а суддзя загадаў альгвасілам вызваліць селяніна.

СЕЛЯНІН І МАЛАДЫЯ СЕНЬЁРЫ

Селянін жыву ў вёсцы, а кароль — у сталіцы, у Мадрыдзе. Вёска была далёка ад Мадрыда, і, канечне, кароль нічога не чуў пра селяніна. Затое селянін ведаў многае пра караля.

Ён ведаў, што кароль жыве ў вялізным палацы, што есць ён самыя лепшыя стравы, якія падаюць яму на золаце, што ў яго мноства слуг і ўсе яго баяцца — не толькі слугі, нават міністры, разадзетыя ў шоўк і аксаміт. «І канечне, гэты кароль ростам з велікана! — так думаў селянін. — Калі б ён не быў такі высозны і дужы, то чаго людзі сталі б яго баяцца!» Адным словам, захацелася селяніну на караля падзвіцца, паглядзець на яго ўласнымі вачыма.

Прышоў ён да жонкі і кажа:

— Марыана, ці не пайсці мне ў сталіцу караля паглядзець? Што ты на гэта скажаш?

— Я скажу табе, што ты апошні дурань, і не дам грошай на дарогу, — разважліва адказала жонка. —

У нас у доме ўсяго тры рэалы, да зімы трэба купіць і тое і другое, а кароль абыдзецца і без цябе!

Вось марока! Бачыць селянін — нялёгка з жонкай дамовіцца. А сам думае: «Як бы не так! Я ж не малады, а да гэтага часу караля не бачыў. Калі зараз не выберуся ў Мадрыд, дык і не даведзецца мне на караля паглядзець!»

Рабіць няма чаго — пусціўся на хітрыкі. На другі ж дзень зноў прыходзіць да жонкі, стогне:

— Жоначка, зуб баліць! Да цырульніка¹ трэба бегчы: няхай выцягне! — І за шчаку рукой трымаецца.

Жонка ведала, што часцяком у мужа баляць зубы. Паверыла, пашкадавала:

— Дык чаго стаіш? Ідзі!

— Аднак цырульнік у Мадрыдзе жыве!

— У Мадрыдзе?

А муж як упадзе на падлогу, як закрычыць:

— Ой, не магу цярпець, так баліць!

Перапалохалася гаспадыня:

— Вось табе тры рэалы. Бяжы зараз жа, ды хутчэй вяртайся назад!

Селянін схапіў грошы — і за дзверы.

Ідзе па дарозе, радуецца, песні спявае. Але мы ведаем, што ад вёскі да сталіцы няблізка. Тры дні ішоў селянін, за тры дні ледзь не ўсе грошы праеў: засталася ўсяго толькі паўрэала!

Прышоў у Мадрыд — на плошчы мітусня. Народ шуміць, коні скачуць — ледзь з ног не збілі.

— Што такое?

— Кароль з царквы выходзіць!

Праплішчыўся селянін бліжэй, бачыць: выходзяць з дзвярэй прыдворныя міністры, саветнікі, а вось і сам кароль!

— Віват! Жыві многа гадоў! — закрычаў народ.

А селянін нават плюнуў з прыкрасці:

— Ну і кароль! Глядзець няма на што! І зусім не велікан. Праўда, золата на ім начапляна багата: на

¹ Цырульнік — майстар, які выконваў таксама некаторыя абавязкі лекара.

грудзях — золата, на плячах — золата, на капелюшы, на рукавах — усюды золата, а ростам такі, як усе! Што за дзіва! — раззлаваўся селянін.

Есці захацеў. Пайшоў на рынак.

Палічыў грошы — усе кішэні абмацаў: паўрэала, і ні больш! А тут і на самой справе зуб разбалеўся.

Спыніўся селянін насупраць лаўкі пірожніка, а прадавец аж надрываецца — так ужо расхвальвае свой тавар:

— Піражкі румяныя,
Свежыя, духмяныя,
Смачней не бывала,
За тузін — паўрэала!

Вочы ў селяніна разгарэліся:

«Вось гэта піражкі! Ніколі такіх не еў! На ўсе грошы б накупляў, ды нельга — зуб баліць. Не выцягну зуба — не дайсці да вёскі, а не паем — таксама ног дадому не давалачэш!»

Так ён стаяў і думаў і ўсё на здобныя піражкі паглядваў, не заўважыў, як падышлі тры маладыя сеньёры. Плашчы да пят, капелюшы з пер'ямі, адным словам, — славутыя паны. Убачылі, што стаіць чалавек, на румяныя піражкі ўтаропіўся, і вырашылі над ім пажартаваць.

— Гэй ты, вёска! — закрычалі яму сеньёры. — Колькі з'ясі піражкоў за адзін раз?

— Я хіба? — адклікнуўся селянін, а сам з піражкоў вачэй не зводзіць. — Хоць сотню з'ем!

— Сотню? — здзівіліся сеньёры.

— І яшчэ папрашу!

Як узяліся яны рагатаць:

— Ні за што табе не паверым. Не з'есці табе сотні.

— З'ем! Чаму не з'есці?

Разгарэлася спрэчка. Селянін даводзіць: з'ем ды з'ем! А сеньёры — сваё: ніколі не з'ясі! Сабраўся народ. Рагочуць, таксама крычаць, адны: «З'есць!», другія: «Не з'есць ні за што!»

Нарэшце кажуць сеньёры:

— Аб заклад пабіся, што з'ясі. А мы за ўсе піражкі заплацім.

А які заклад у селяніна? Вось тут ён і скумекаў,— кажа сеньёрам:

— Добра! Няхай аб заклад! А не з'ем — што хочаце са мной рабіце. Хочаце — пабіце, хочаце — ды што там: нічога для спрэчкі не пашкадую. Вось зуб, бачыце,— і паказвае ім на свой хворы зуб: — Не з'ем сотні — няхай вырве мне зуб мадрыдскі цырульнік!

— Еш, пачынай! — разрагаталіся сеньёры.— Быць табе, дурніла, без зуба!

Натоўп расступіўся, глядзяць: падышоў да піражкоў селянін, адзін з'ёў няспешна, па другі цягнецца.

— Адзін! — лічаць сеньёры.

А ён ужо і другі праглынуў.

— Другі! — крычыць натоўп.— Трэці! Чацвёрты!

А селянін часу не марнуе — піражкі ў рот кладзе.

— Дзесяты! — крычаць сеньёры.

— Дзесяты! — крычыць народ.

— Дваццаты!

— Дваццаты!

А селянін усё есць ды есць.

— Ды што ён — бяздонны? — смяюцца ў натоўпе.

— Дваццаць пяты! — лічаць сеньёры.

Але селянін ужо наеўся. Жарт сказаць — дваццаць пяць піражкоў з начынкай з'ёў! А піражкі ж адзін за другі большы! З'ёў і рот рукавом выцер.

— Даруйце,— сказаў,— сеньёры, я прайграў! Не магу сотні з'есці.

Што тут было!

— Прайграў! — зашумеў натоўп.

— Прайграў! — узрадаваліся сеньёры.— Кліцце хутчэй цырульніка.

А цырульнік ужо тут як тут са сваімі шчыпцамі.

Убачыў яго селянін і зрабіў такую маркотную міну, што сеньёры яшчэ мацней разрагаталіся.

— Разяўляй рот! — крычаць.

Быццам нехаця, разявіў рот селянін, а цырульнік ухапіўся за зуб і давай цягнуць. Цырульнік цягне, селянін крычыць, а сеньёры смяюцца. Чым мацней крычыць, тым веселей смяюцца. Нарэшце выцягнуў цырульнік зуб.

Расплаціліся сеньёры за піражкі, далі і цырульніку

колькі трэба і сказалі людзям, якія яшчэ ўсё тоўпіліся навокал:

— Бачылі дурня? За нейкія піражкі ён расквітаўся з зубам!

А селянін у адказ:

— Ну не, я зусім не дурань. Ці не засталіся вы дурнямі, паважаныя сеньёры?

— Як ты смееш?!

— Вы плацілі за піражкі?

— Плацілі.

— І цырульніку заплацілі?

— Спаўна.

— Вось і дзякуй. Бо зуб жа ў мяне і на самой справе балеў. А цяпер я і наеўся і здаровы. Пазбавілі вы мяне адразу ад двух няшчасцяў: ад голаду і ад балючага зуба.

Сказаў і пайшоў сваёй дарогай.

Насунулі сеньёры капелюшы да самых вачэй і бягом з плошчы.

А ім услед ляцелі рогат, свіст і кпіны.

ІТАЛЬЯНСКІЯ КАЗКІ

РАЗИНА Ў ПЕЧЫ

У аднаго бедняка памерла жонка і пакінула яму прыгожанькую дачку па імені Разіна. Бядняк з раніцы да ночы працаваў, а даглядаць дачку не было каму. Вось і вырашыў ён зноў ажаницца. Другая жонка таксама нарадзіла яму дачку, і назвалі яе Асунтай. Была яна непрывабная і кепскага нораву. Дзяўчынкі разам раслі, разам хадзілі ў школу, але кожны раз Асунта вярталася дамоў вельмі сярдзітая.

— Мама, — казала яна, — не хачу я болей хадзіць з Разінай! Хто нас ні спаткае, усяляк толькі яе і хваліць: і прыгожая яна, і ветлівая, а мне кажуць, што я насупа і чорная, як асмалак.

Маці Асунту моцна любіла. Бачыць, што яна ад зайздрасці ледзь не лопае, і пытаецца аднойчы:

— Ну як жа мне дапамагчы твайму гору?

— Пашліце Разіну пасвіць кароў, — адказвае Асунта. — І загадайце ёй спрасці маток ільняной кудзелі. А калі вернецца яна дахаты без пражы ды з галоднымі каровамі, надавайце ёй кухталёў. Сёння кухталі, заўтра кухталі — гэтак яна хутка пабрыдчэе і ветліваецца з яе зляціць.

Маці саступіла капрызам дачкі, паклікала Разіну і кажа:

— Не думай больш хадзіць з Асунтай. Будзеш цяпер пасвіць кароў і рваць для іх траву, а яшчэ будзеш прасці за дзень па матку кудзелі. Глядзі ў мяне, калі дахаты вернешся без пражы, а каровы прыгоніш галоднымі, дык заслужыш добрую лупцоўку. Маё слова цвёрдае.

Разіна ад здзіўлення і слова не магла вымавіць, але мачаха ўжо схапілася за кій, і дзяўчынцы давялося скарыцца.

Узяла яна прасніцу з кудзеляй і пагнала кароў у поле. Ідзе і прымаўляе:

— Кароўкі вы мае, кароўкі! Як нарву я вам травы, калі ж мне прасці кудзелю? Хоць бы хто дапамог!

Тут самая старая карова і кажа ёй:

— Не журыся, Разіна. Ідзі па траву, а мы табе кудзелю спрадзём і зматаем. Ты толькі скажы:

— Кароўка, кароўка,
Прадзі маю кудзельку,
Рагамі памагай,
У клубочак наматай!

Пад вечар каровы напасвіліся ўволю. Разіна прыгнала іх дамоў і паставіла ў стойла. На галаве яна прынесла вялікі ахапак травы, а ў руцэ трымала клубок пражы.

Як убачыла гэта Асунта, ад злосці ледзь не задыхнулася. Кажа яна маці:

— Заўтра зноў пашліце Разіну кароў пасвіць, але дайце ёй два маткі кудзелі, а калі яна не спрадзе ўсяго, няхай зведае кія.

Але і на гэты раз варта было Разіне сказаць:

— Кароўка, кароўка,
Прадзі маю кудзельку,
Рагамі памагай,
У клубочак наматай!—

і вечарам каровы былі пад'еўшыя, трава назапашана, а два маткі кудзелі спрадзены і навіты ў клубкі.

Асунта ўся пазелянела ад злосці:

— Як гэта ты ўсё паспяваеш зрабіць за адзін дзень?

— А так,— адказвае Разіна.— Ёсць жа добрыя сэрцы на свеце. Мне дапамагаюць мае кароўкі.

Асунта адразу бягом да маці.

— Мама, няхай заўтра Разіна сядзіць дома і гаспадарыць, а я з каровамі пайду. Дайце і мне кудзелі.

Вось з раніцы Асунта пагнала пасвіць статак. У руцэ яна трымала дубец і хвастала кароў што было сілы. Як дайшлі яны да лугу, Асунта навіла кудзелю на рогі каровам. А каровы стаяць сабе не варухнуцца.

— Вы што! Прасці не хочаце? — закрычала Асунта.— Вось я вас!

І давай хвастаць іх дубцом яшчэ мацней. Каровы заматалі галовамі і ў момант зблыталі ўсю кудзелю. Застаўся ад яе касмыль пакулля.

Няма спакою Асунце. Вось і кажа яна маці аднойчы вечарам:

— Мама, штосьці мне рэдзкі захацелася. Няхай Разіна нарве яе ў суседа на агародзе.

Каб дагадзіць дачцэ, маці загадала Разіне пайсці па рэдзьку ў суседскі агарод.

— Ды што ж гэта? — пачала прасіцца Разіна.—

Няўжо вы хочаце, каб я крала! Ніколі я такога не рабіла! Калі сусед убачыць, што да яго лезуць цераз плот, заб'е!

А Асунце толькі таго і трэба. Пачала яна цяпер сама ў доме кіраваць і кажа сястры:

— Ідзі, ідзі, а не дык кіем пачастую!

Пабрыла ў цемры бедная Разіна, пералезла цераз плот на чужы агарод, але замест рэдзькі ўхапіла рэпу. Цягне-пацягне яна рэпу, нарэшце выцягнула; мацаецца, а пад ёю кратовая норка, а ў норцы пяцёра прыгожанькіх маленькіх кратоў.

— Ой, якія міленькія! — сказала Разіна і пачала збіраць іх у фартух.

Але тут незнарок упусціла яна адно крацяня на зямлю, і яно выцяла сабе лапку.

— Ох, даруй мне, міленькае, я ж не хацела, — сказала Разіна.

І пачала яна кратовую сямейку лашчыць і гладзіць. Спадабалася Разіна тым чатыром кратам, што сядзелі ў яе фартуху, яны і кажуць:

— Мілая дзяўчына, ты такая добрая і ласкавая, мы хочам зрабіць табе падарунак. Станеш ты прыгажэйшай за ўсіх на свеце і будзеш ззяць, як сонейка. Так таму і быць.

Але крот, які стаў кульгавым, прабурчаў:

— Якая ўжо ласкавая, я з-за яе ледзь без нагі не застаўся! Няхай жа, як толькі ўпадзе на яе прамень сонца, ператворыцца яна ў змяю, а чалавекам зноў стане, толькі калі трапіць у полымную печ.

Вярнулася Разіна дадому, было ёй і радасна і боязна. А вакол яе, хоць і ноч была, стала светла як днём — так ярка зіхацела яе краса. Глянулі на яе мачаха і сястра, такую цудоўную і зіхатлівую, як сонца, ды толькі раты разявілі. Разіна расказала ім ўсё, што здарылася на агародзе.

— Няма тут маёй віны, — кажа яна. — Толькі пашкадуйце мяне, не пасылайце на сонца, а то я змяёй зраблюся.

З таго часу Разіна выходзіла з дому толькі вечарам альбо ў пахмурнае надвор'е. Яна праводзіла ўсе дні

ў цяньку ля акенца, працавала і спявала. А з акенца прамянілася зьянне далёка-далёка.

Аднойчы праязджаў міма каралевіч. Зьянне асляпіла яго, ён падняў галаву і ўбачыў Разіну. «Адкуль такая прыгажуня ў сялянскай хаціне?» — падумаў каралевіч і зайшоў у дом.

Так яны і пазнаёміліся. Разіна расказала прынцу сваю гісторыю, расказала і аб закляцці, што павісла над яе галавой.

Каралевіч і кажа:

— Што ўжо ні будзе! Няма чаго такой прыгажуні заставацца ў халупе. Вы станеце маёй жонкай — я так вырашыў, і маё слова цвёрдае.

Тут умяшалася мачаха:

— Ваша вялікасць, будзьце асцярожнымі, а то ў бяду трапіце. Самі памяркуйце: як упадзе на Разіну прамењ сонца, яна адразу перакінецца ў змяю.

— Гэта ўжо мая справа, — адказвае каралевіч. — Здаецца мне, што не любіце вы гэтую дзяўчыну. Загадваю адправіць яе ў палац. А каб сонца не асвятліла яе па дарозе, я прышлю закрытую карэту. Глядзіце, каб усё было зроблена. А цяпер — шчасліва заставацца!

Мачаха з Асунтай пабаяліся не паслухацца каралевіча і пачалі збіраць Разіну ў дарогу. Але ў душы затаілі злосць.

Нарэшце прыехала карэта — старадаўняя, зусім закрытая, толькі маленькае вочка наверху, а на запятках слуга, увесь у стужках, у капелюшы з пяром і са шпагай на перавязі.

Разіна зайшла ў карэту, і мачаха села разам з ёю — праводзіць у палац. Але перш адвяла яна слугу ўбок і кажа яму:

— Добры чалавек, калі хочаш зарабіць на чай, адкрыў у карэце вочка, калі сонца будзе над галавой.

— Добра, сіньёра, — адказаў слуга. — Як загадаецца!

І карэта паехала. А ў поўдзень, калі сонца стаяла акурат над галавой, слуга, не ведаючы тайны і ліхой задумы, адкрыў у карэце вочка, і сонечны прамењ упаў на галаву Разіны. У той жа момант дзяўчына стала змяёй і з шыпеннем папаўзла ў лес.

Расчыніў каралевіч дзверцы карэты ля варот свайго замка, а Разіны там няма! Як пачуў ён, што здарылася, заплакаў, закрычаў і ледзь не забіў мачаху. Але тут усе навывперадкі пачалі казаць яму, што такі ўжо, відаць, лёс Разіны: каб не налучылася гэтага няшчасця цяпер, яно адбылося б пазней. Перастаў каралевіч плакаць, але застаўся сумны і несучешны.

А тым часам кухары на каралеўскай кухні даўно пяклі, варылі і смажылі ў печах, на плітах і на пожагах стравы для вясельнага банкету, і госці ўжо сядзелі за сталом. Даведаліся яны, што нявеста знікла, і разважылі так: «Калі ўжо мы тут, пабалюем». І слугам было загадна разагрэць стравы.

Тут з лесу прынеслі вязанку сухога галля, і адзін з кухароў кінуў яе ў полымную печ. Раптам бачыць, у вязанцы ж змяя! Не паспеў ён яе выцягнуць — галлё так і хапілася агнём! Пачаў кухар глядзець у печ, як згарыць змяя, раптам з полымя скок на падлогу дзяўчына, чырвоная, як ружа, і ззяе ярчэй за сонца.

Кухар проста анямеў, а потым як закрычыць:

— Сюды! Сюды! З печы дзяўчына выскачыла!

На крык прыбег каралевіч, а за ім і ўсе прыдворныя. Пазнаў прынец сваю Разіну і моцна абняў яе.

Тут жа адсвяткавалі вяселле. Разіна зажыла шчасліва, і яе ўжо ніхто не крыўдзіў.

ТРАДЗІЧЫНА

Жыла адна бедная жанчына, і было ў яе трынаццаць дзяцей. Самага малодшага звалі Традзічына. Гэта таму, што ён быў трынаццаты сярод братоў, а ў Італіі такіх хлопчыкаў заўсёды называюць Традзічынам. Беднай жанчыне было вельмі цяжка пракарміць сваіх дзяцей.

Калі дзеці падраслі, яна неяк паклікала іх да сябе і сказала:

— Старая я стала, не магу больш вас карміць — давядзецца вам самім пра сябе клапаціцца.

Падаліся браты ўдачы шукаць. Ішлі яны, ішлі, бацаць — на ўзлеску дом стаіць. А ў гэтым доме летам жыў

король. Пастукаў Традзічына ў дзверы і папрасіў у караля кавалак хлеба для сваіх галодных братоў. Надзьмуўся кароль, як індык, і кажа:

— Не магу я даваць хлеб усім галодным абадранцам! Вось калі знойдзецца сярод вас храбрэц, які адбярэ ў ваўка маю коўдру, тады я дам яму хлеба і нават грошай.

Разгубіліся браты, не ведаюць, што адказаць каралю. Адзін Традзічына не спалохаўся. Падышоў ён да караля і кажа:

— Дайце мне вялікую іголку, і я прынясу вам коўдру.

Далі Традзічыне іголку, і пайшоў ён проста к дому, дзе жыў воўк. Схаваўся Традзічына за дрэвам і пачаў чакаць. Толькі выйшаў воўк з дому на паляванне, Традзічына ціхенька залез на дах, спусціўся ўніз праз комін і схаваўся ў ваўка пад ложкам. Вярнуўся воўк з палявання стомлены, выцягнуў з кufра коўдру, лёг на ложка і адразу ж захроп. Тады Традзічына падкраўся да ваўка і давай яго калоць іголкай то ў бок, то ў спіну. Закруціўся воўк — коўдра і спаўзла з яго. Тут Традзічына падхапіў яе, вылез назад праз комін і пабег да караля.

А трэба вам сказаць, што быў у ваўка вучоны папугай. Што ні папытаеш у папугая, ён на ўсё мог адказаць і час умеў пазнаваць. Прачнуўся воўк раніцай і пытаецца ў папугая, якая гадзіна.

— Яшчэ толькі пяць гадзін раніцы, а хітры хлапчук Традзічына ўжо ўкраў у цябе коўдру! — адказвае папугай.

— Няхай толькі гэты разбойнік трапіцца мне ў лапы, я яму пакажу! — завьў воўк, ды так моцна, што зайцы ў лесе перапалохаліся.

А тым часам Традзічына быў ужо ў каралеўскім доме і чакаў абяцанай узнагароды. Але кароль і не думаў спраўдзіць сваё абяцанне.

— Гэта не мая коўдра, — сказаў ён Традзічыне. — Адбяры ў ваўка маю коўдру, са званочкамі. Тады я ўжо абавязкова цябе ўзнагароджу.

— Добра, — адказаў Традзічына. — Дайце мне вату і ніткі, і я прынясу вам вашу коўдру са званочкамі.

Ноччу пракраўся Традзічына ў дом ваўка, а каб званочкі не звінелі, хітры хлапчук захутаў іх у вату і абвязаў ніткамі. Потым ён схапіў коўдру і бягом у дом да караля.

Прачнуўся воўк раніцай і пытаецца ў папугая, якая гадзіна.

— Усяго толькі чатыры гадзіны раніцы, а Традзічына паспеў ужо ўкрасці ў цябе коўдру са званочкамі!

Яшчэ больш раззлаваўся воўк, зубамі заскрыгітаў, зароў:

— Злаўлю Традзічыну — разарву яго на кавалкі.

А Традзічына ў гэты час прыбег ужо ў каралеўскі дом, аддаў слугам коўдру і пачаў чакаць узнагароды.

Вы думаеце, кароль узнагародзіў хлапчука? Не!

Захацелася цяпер каралю вучонага папугая прыдбаць — няхай час яму кажа, калі ён прачнецца.

Зажурыўся Традзічына: «Як папугая ўкрасці? Толькі да яго падыдзеш, ён так запішчыць, што воўк адразу пачуе».

Ды толькі недарэмна Традзічына быў самы разумны з братоў. Ён усё-такі прыдумаў, як перахітрыць папугая.

Папрасіў Традзічына ў каралеўскіх слуг розных прысмакаў, паклаў іх у кошык і пайшоў у лес. Дачакаўся ён, калі воўк выправіўся па ваду, пракраўся да яго ў дом, паставіў адкрыты кошык на стол, а сам пад стол схаваўся. Бачыць папугай — кошык з ласункамі і нікога няма. Ну хіба мог папугай не паквапіцца на прысмакі, калі ён іх любіў больш за ўсё на свеце! Залез ён у кошык, напхаў поўны рот, жуе ды ад асалоды языком прыцмоквае.

Тут падкраўся Традзічына, лягнуў вечкам, схапіў кошык і пусціўся з усіх ног да караля.

Бедны Традзічына вырашыў, што ўжо цяпер усе яго выпрабаванні скончыліся і ён з братамі вернецца дамоў. Ды не тут было! Узяў кароль у Традзічыны папугая і сказаў яму:

— Паслухай, Традзічына, даю табе маё каралеўскае слова, што ўзнагароджу цябе, як абяцаў. Але спачатку ты павінен выканаць апошняе маё жаданне: хачу, каб ты злавіў самога ваўка. А калі ты не зловіш яго, не мінуць табе смерці. Зразумеў?

Усю ноч думаў бедны Традзічына, як яму злавіць ваўка, і прыдумаў. Раніцай збіў ён вялікую скрыню, паставіў яе на каламажку і пашыбаваў у лес.

Падышоў ён да воўчага дома і давай крычаць што ёсць сілы:

— Кароль загадаў злавіць непаслухмянага Традзічыну! Хто дапаможа мне злавіць Традзічыну?

А воўк тут як тут:

— Гэта ты, малышок, хочаш злавіць Традзічыну? Я дапамагу табе. Цяпер той паганы хлапчук не ўцячэ ад нас!

— Я ўжо і скрыню падрыхтаваў,— кажа ваўку Традзічына.— Вось баюся, ці не цесная будзе. Кажуць, Традзічына аднаго росту з табою. Ляж, калі ласка, у скрыню, я праверу.

Дурны воўк пакорліва залез у скрыню. Не паспеў ён добра ўлегчыся, як Традзічына схапіў малаток і хуценька пачаў забіваць вечка скрыні цвікамі.

— Што ты робіш, добры малышок? Я ж так магу задыхнуцца! — закрычаў воўк.

— Нічога, нічога, куме воўк, дарога тут блізкая. Можна і патрываць,— адказаў яму Традзічына.

Так вось злавіў Традзічына ліхога ваўка.

Давялося на гэты раз каралю даць Традзічыне і яго братам абяцаную ўзнагароду.

Задаволеныя вярнуліся браты да маці. Пабудавалі яны сабе новы дом і пачалі жыць у ім дружна і весела.

КАРЭЛЬСКІЯ КАЗКІ

ТОРБА, ДАЙ РОЗУМУ!

Жылі-былі два браты. Адзін бедны, другі багаты.

Ішоў аднойчы бядняк лесам, раптам бачыць — на зямлі маленькі чалавечак у чырвоным каптане ляжыць, дрэвам яму нагу прыціснула.

Падняў бядняк дрэва, вызваліў чалавечка ў чырвоным каптане.

Сказаў той бядняку:

— Дзякуй табе, добры селянін. Калі б не ты, давялося б мне тут загінуць. А за тое, што ты мяне выратаваў, прасі чаго хочаш.

Бядняк яму і сказаў:

— Чаго ж мне прасіць? У мяне нічога няма. Што дасі, усё спатрэбіцца.

Пахваліў яго чалавечак у чырвоным каптане:

— Добры ты, відаць, зусім не сквапны. Дам я табе за гэта капейку — не простую, залатую. Падкінь яе ў руцэ, і будзе ў цябе золата колькі захочаш! Толькі беражы яе, глядзі, нікому не аддавай!

Узяў бядняк залатую капейку, падзякаваў чалавечку ў чырвоным каптане і пайшоў дахаты.

Толькі ў дом зайшоў, падкінуў капейку і сказаў:

— Капейка, капейка, хачу мяшок золата мець!

Азірнуцца не паспеў, стаіць пасярод хаты мяшок, поўны грошай, ніводнага медзяка, ніводнага сярэбранага грошыка няма, адны толькі залатыя!

Разбагацеў бядняк, пачаў жыць — і ні ў чым патрэбы не мае.

Дачуўся пра тое багаты брат, пайшоў да беднага і спытаў:

— Дзе ты, братка любы, столькі добра ўзяў?

А бядняк жа, добрая душа, усё яму і расказаў: як па лесе ішоў, як чалавечка ў чырвоным каптане ўбачыў і вызваліў з-пад паваленага дрэва.

— Цяпер, — кажа, — калі залатую капейку не згублю, век мне жыць не тужыць, ніколі не збяднею!

Стаў багаты брат у беднага залатую капейку прасіць:

— Хоць на час, на адзін дзень дай мне капеечку! Я толькі трошачкі ёю пакарыстаюся і табе аддам. Ты ж ведаеш, братка мой любы, што на ўсім свеце для мяне ты самы родны чалавек!

А бядняк, добрая душа, забыў, што залатую капейку аддаваць нельга, кажа брату:

— Вазьмі! Мне не шкада, у мяне добра ўдосталы!

Прынёс багацей залатую капейку дадому і давай золата грабці мяшкамі. А потым схаваў яе ў самы далёкі куфар і не думае аддаваць свайму брату.

Прайшоў час і яшчэ столькі ж. Пражыў бядняк сваё добро, патраціў грошы. І бачыць — багаты брат яму залатую капейку не нясе. Пайшоў да яго і сказаў:

— Калі ты не прыйшоў, дык я па сваю капеечку сам з'явіўся!

А багацей яму адказвае:

— Пра якую такую капеечку ты размову вядзеш? Я табе нічога не вінаваты і браць у цябе нічога не браў!

Надаваў яму штурхалёў, прагнаў з двара.

Вярнуўся дамоў бядняк, жонцы скардзіцца. А яна кажа:

— Што цяпер з ім зробіш? Ён багаты, ён дужы, на яго ўправу хіба знойдзеш? Не, відаць, не лёс нам багата жыць!

Прышлі ў хату да бядняка жабрацтва, галеча ды голад.

Успомніў тады бядняк пра чалавечка ў чырвоным каптане, вырашыў да яго пайсці.

Падаўся бядняк у лес. Знайшоў тое месца, дзе чалавечка першы раз сустрэў. Бачыць — дрэва, як і тады, ляжыць. Лісце з яго абляцела, галіны на ім пасохлі.

Пачаў бядняк чалавечка клікаць, а ніхто не адгукаецца. Што рабіць? Здагадаўся бядняк — па дрэву паваленаму пастукаў:

«Тук-тук! Тук-тук!»

Адкуль ні возьміся, з'явіўся чалавечак у чырвоным каптане, спытаў:

— Гэта ты мяне клікаў? Ну, раскажвай, як жывеш. Ці многа добра нажыў залатой капеечкай?

Заплакаў бядняк і расказаў чалавечку ў чырвоным каптане аб тым, як брат брата пакрыўдзіў.

Раззлаваўся чалавечак у чырвоным каптане, а потым сказаў:

— Ну добра, на першы раз дарую табе. А другі — не прасі! Стары я стаў: пайду ў далёкі лясок, знайду там масток — адпачываць буду.

І даў бедняку абрус.

— Рассцялі яго, — сказаў чалавечак у чырвоным каптане, — і ў цябе ад пачастунку стол будзе ўгінацца! Еш і пі, колькі душа захоча. Толькі глядзі, нікому абруса не аддавай!

Прыйшоў бядняк дамоў, разаслаў абрус і спытаў у жонкі:

— Ну, жонка, есці хочаш? Толькі скажы. Што ні пажадаеш — усё будзе.

Сказала жонка:

— Вось каб зараз кашы з маслам паесці!

Толькі прамовіла, з'явілася на стала каша з маслам, рассыпістая, гарачая, аж пара ідзе.

Елі яны, елі кашу, наеліся, а яе не меншае. Паклікалі гасцей, і тыя наеліся. З іншых вёсак людзі прыйшлі. Бядняк усіх запрашае:

— Ешце, людзі добрыя! Частуйцеся!..

Дачуўся пра той дзівосны абрус багаты брат, прыйшоў да беднага, просіць:

— Дай ты мне, братка любы, хоць на адзін дзень абрус гэты!

А бядняк яму адказвае:

— Навошта табе абрус? Еш уволю. Што хочаш, тое і падам, усім, чаго пажадаеш, цябе накармлю!

Бачыць багацей, не дае яму бедны брат абруса, і кажа:

— Хачу я, братка, курачку смажаную з'есці і салодкага віна папіць!

Толькі сказаў — увесь стол смажанымі курамі застаўлены, ад цяжкіх бочак з віном прагінаецца.

Пачалі яны курачак смажаных есці, віно папіваць. А багацей жа бедняку ўсё падлівае і падлівае.

Захмялеў бядняк, павесялеў, песні спявае, радуецца, а чаго — сам не ведае. Тут багацей і папрасіў у яго:

— Дай ты мне, братка мой шаноўны, хоць на адзін дзень абрус свой. Я толькі сямейку, дзетак накармлю і зараз жа табе з удзячнасцю найвялікаю вярну яго. Заўтра ж у мяне імяніны!

А бядняк ап'янеў і крычыць:

— Бяры абрус! Што хочаш бяры, мне нічога табе не шкада.

Схапіў багацей абрус і панёс дадому.

Вось прыходзіць да яго назаўтра бядняк з імянінамі віншаваць, багацей як закрычыць:

— Ты куды лезеш, торба жабрацкая! Пайшоў прэч! І сабак на яго нацкаваў.

Вярнуўся бядняк дамоў, плача. Есці няма чаго, і ўзяць цяпер няма дзе. Успомніў зноў пра чалавечка ў чырвоным каптане, вырашыў да яго пайсці. А жонка кажа:

— Ну куды ж ты пойдзеш? Ён табе дапамагаў, а ты ўсё, што атрымаў ад яго, багацею аддаў!

Бядняк ёй сказаў:

— Што ж цяпер рабіць? Усё адно паміраць, пайду ў лес.

Прышоў да таго месца заповітнага, у далёкі лясок. А там масток. Глядзіць — унізе чалавечак у чырвоным каптане ляжыць, адпачывае. Аклікнуў яго бядняк. Падняўся чалавечак у чырвоным каптане, заспаны, сярдзіты:

— Зноў прыйшоў мяне турбаваць!

Заплакаў бядняк, пачаў маліць:

— Даруй мне, толькі ўжо што рабіць, не ведаю. Без цябе загіну і я, і сямейка мая. Збраў у мяне хітрасцю багаты брат той абрус, што ты мне даў.

Выслухаў яго чалавечак у чырвоным каптане і сказаў:

— Чаго ўжо! Другі раз пашкадую цябе, але ведай — на трэці раз не прыходзь. Залатую капейку ты аддаў. Абрус ты аддаў. Што ж табе цяпер падарыць?

Задумаўся чалавечак у чырвоным каптане, а потым сказаў:

— На, вазьмі гэтую торбу. Павесь яе цераз плячо, стукні па ёй кіёчкам і скажы: «Торба, дай розуму!» А цяпер пакажы, як ты з ёю спраўляцца будзеш.

Павесіў бядняк торбу сабе цераз плячо, стукнуў па ёй кійком і сказаў:

— Торба, дай розуму!

Толькі сказаў, як выскачылі з торбы сем маленькіх чалавечкаў у зялёных каптанах і давай бядняка кіямі лупцаваць. Спалохаўся бядняк, пачаў свайго дабрадзея прасіць:

— Галубок, заступнік мой, злітуйся! Скажы, каб біць перасталі!

А той смяецца:

— Зараз розуму набярэшся — і перастануць.

Пачакаў трошкі і сказаў:

— Торба, хопіць розуму!

Толькі сказаў, чалавечкі ў зялёных каптанах, усе сямёра, у торбу схаваліся.

І ўздыхнуў бядняк:

— Ну і ну! Набраўся я розуму!

— Вось так! — сказаў чалавечак у чырвоным каптане. — Цяпер ведаеш, што з торбай рабіць, як быць?

— Ведаю! — сказаў бядняк.

Падзякаваў і пайшоў адразу да свайго багатага брата.

Прыйшоў і кажа слугам:

— Хутчэй клічце брата сюды, важны клопат да яго ёсць!

Выйшаў багацей, смяецца:

— Зноў па даўгі прыйшоў, жабрак!

А бядняк кажа:

— Што ты, брат мой шаноўны! Атрымаў я новы падарунак ад чалавечка ў чырвоным каптане. Апошні. Мабыць, ён самы лепшы і ёсць. Давай мянцца?

Узяў багаты брат торбу, павесіў цераз плячо, махнуў кіем і кажа:

— Ну, жабрак, не бачыць табе і гэтага падарунка!

Стукнуў тады бядняк кіем па торбе і крыкнуў:

— Торба, дай розуму!

Як выскачылі сем чалавечкаў у зялёных каптанах, як пачалі багацея лупцаваць, дык ён закрычаў:

— Братка, братка, пашкадуй мяне! Спыні іх!

А бядняк стаіць, паглядвае.

— Не, — кажа, — пакуль яшчэ іх спыняць рана. Вось набярэшся ты розуму, тады і спынім.

А чалавечкі ў зялёных каптанах малоцяць багацея! Багацей крычыць:

— Браткі! Адпусціце! Не біце!

А тыя, ведай, дубасяць яго.

Убачыў багацей, што так не вырабіцца з бяды, скумекаў хутка.

— Жонка! — крычыць. — Нясі залатую капеечку!

Бядняк кажа:

— І абрус не забудзь!

А багацей услед паўтарае:

— І абрус, абрус не забудзь!

Адаў ён бедняку залатую капейку і абрус-самабор.

РАЗУМНЫ КАЗАЧНІК

Жыў у даўнія часы адзін цар. І да таго ён любіў казкі, што дня не мог правесці без іх. А ці лёгка было расказаць таму цару казкі, калі іх усе яму пераказалі, а ён іх пераслухаў! Ды мала таго: ты яму не проста казку раскажы, а кожны раз новую, пра якую ён і чуць не чуў. А раскажаш старую, дык абавязкова галаву табе адсякуць. Такое было яго рашэнне, такі быў яго загад. На тое ён і цар. Ну, і ляцелі ў яго дзяржаве галовы з плячэй, таму што не было каму расказаць казку, якую б цар не ведаў.

Вось і настаў дзень, калі ніхто не згадзіўся да цара пайсці, ніхто не рашыўся дзеля царскай прыхамаці галаву злажыць.

Забегалі міністры, замітусіліся слугі. А цар крычыць:

— Калі не знойдзеце казачніка — усім галовы паздымаю!

Цяпер зразумела, чаго міністры забегалі?

Аднак бегай ці не бегай—ахвотнікаў няма дарэмна сваю галаву аддаць. Не ідзе ніхто, і ўвесь сказ.

Раптам, уявіце, знайшоўся адзін маладзец, адчайная галава! Сам напасіўся.

— Давайце, — кажа, — я пайду да цара!

Узяў ды і пайшоў.

Цар пасадзіў яго і кажа:

— Расказвай!

А маладзец пачынае:

— Было тое ў часы даўнія, калі мой дзед і твой дзед разам адзін хлеў будавалі, ды такі вялікі, што вавёрка па ім з канца ў канец за цэлы дзень ледзь даскакаць магла. Вось гэта быў хлеў дык хлеў!.. Не чуў?

— Не чуў, — сказаў цар.

— Ну, калі не чуў, — сказаў маладзец, — дык і спі, а я заўтра прыйду.

І пайшоў.

На другі дзень прыходзіць. Цар яму сам крэсла падстаўляе, кажа:

— Расказвай казку!

А той пачынае:

— Помніш, які хлеў мой дзед і твой дзед пабудавалі? Дык вось, выгадавалі яны ў тым хляве быка, ды такога, што ластаўцы, каб з аднаго яго рога на другі перабрацца, цэлы дзень ляцець трэба было! Пра гэта чуў?

— Не, не чуў!

— Ну, а калі і гэтую казку не чуў,— кажа маладзец смела,— тады кладзіся спаць, а я заўтра прыйду.

Пайшоў і зноў галаву целую панёс.

Ляжыць цар, з боку на бок варочаецца, думае: «Вось жа разумны, умее прыдумляць! Але і я не лыкам шыты: розуму не хопіць — хітрасцю адолею. Прычаплюся, і ўсё адно адсякуць табе галаву!»

Раніцай склікаў цар сваіх міністраў і кажа ім:

— Прыходзьце вечарам казкі слухаць. І запомніце: што гэты малойчык ні скажа, вы на тое дружна кажыце, што, маўляў, ужо чулі.

Прышоў маладзец трэці раз. Цар яму крэсла насустрач выносіць. Маладзец і кажа:

— Калі твой бацька і мой бацька па суседству царавалі, твой бацька ў майго бацькі пазычыў золата: сорак бочак тым золатам напоўнілі, і кожная бочка — укоптур! Вось колькі золата ў іх было... Чулі?

А міністры царскі загад помнілі і закрычалі:

— Чулі!

— Ну, калі чулі,— сказаў маладзец,— то тады прыйшоў час — аддавай, цар, даўгі!

Што рабіць? Тут ужо не да пакарання смерцю, не да галавы, сорам вунь які — золата ўзяў і не аддае! Давялося цару раскашэліцца!

Пачалі золата збіраць, усё сабралі, усю казну чысценька падмялі, і назбіралася ўсяго адна бочка.

Ну, ды наш маладзец не сквапны. Яму і адной бочкі хапіла. Забраў ён золата і паехаў. А цар з таго часу асцерагаўся галовы секчы! І казкі слухаў, ды яшчэ дзякуй казаў.

Вось так яно!

ЛАТВІЙСКІЯ КАЗКІ

БЯДНЯК І БАГАЦЕЙ

Бядняк у лесе на беразе ракі сек дрэвы. Толькі раптам сякера свісь! — і зляцела з тапарышча. У раку ўпала і патанула.

Горка заплакаў бядняк:

— Ай, ай, я няшчасны! Чым цяпер буду дрэвы секчы, на хлеб зарабляць?

У гэты час — таптык-патаптык! — выходзіць з лесу кульгавы стары, ядлоўцавая барада, нос — яловая шышка, і пытаецца:

— Чаго ты плачаш, добры чалавек? Што з табою здарылася?

— Як мне не плацаць, калі мая сякера ўпала ў раку, а другую купіць не змагу! Чым цяпер буду дрэвы секчы, дзецям як на хлеб зараблю?

— Добра, не плач, я табе яе вылаўлю!

Стары скінуў кажух, зняў лапці і скочыў у ваду! Хвіліны не прайшло — вынырнуў з залатой сякерай і кажа:

— На, бяры! Бо гэта ж твая сякера?

— Ах, не! Ах, не! Гэта не мая! — адказвае бядняк.

Нырнуў стары зноў і вынырнуў з сярэбранай сякерай.

— Ой, не, не! Гэта не мая сякера! — крыкнуў бядняк.

Трэці раз нырнуў стары і выцягнуў жалезную сякеру.

— Вось гэта мая! — заскакаў бядняк ад радасці.—
Дзякуй табе, дзядок, за добрую падмогу, за паслугу.

Узяў бядняк сякеру з рук старога і ўжо хацеў было бегчы дадому.

— Гэй! — аклікнуў яго стары.— Калі ты такі праўдзівы і не сквапны — на, вазьмі і гэтыя сякеры, залатую і сярэбраную.

Прыйшоў бядняк дадому з трыма сякерамі і аб усім раскажаў сям'і.

Пачуў пра гэтае шчасце адзін багаты сусед. Узяў ён сваю сякеру і пайшоў у лес. Прыйшоў на тое ж самае месца ля ракі, стук-стук аб дрэва... Сякера лёгенька была прымацавана да тапарышча — плясь! — і ўпала ў ваду.

Заенчыў багацей:

— Ай, ай, я няшчасны! Ай, ай, я прапашчы!

У гэты час з лесу — таптык-патаптык! — і прычы-
кільгаў кульгавы стары, ядлоўцавая барада, нос — яло-
вая шышка, і пытаецца:

— Чаго, чалавек, бядуеш?

— Як мне не бедаваць: сек дрэва, сякера з тапа-
рышча зляцела і ўпала ў ваду! Хто мне яе цяпер выла-
віць?

— Ну, супакойся, я яе выцягну,— сказаў стары і,
скінуўшы кажух, скочыў у ваду.

Хвіліны не прайшло, выплыў з жалезнай сякерай
у руках.

— Гэта твая?

— Не, не мая! — адказвае багацей.

Стары зноў апусціўся ў ваду і вынырнуў з сярэбранай
сякерай.

— Ці твая гэта?

— Не, не мая! Мая была лепшая!

Трэці раз нырнуў стары і выцягнуў залатую сякеру.

— Вось, вось гэта мая! — зарадаваўся багацей.—
Я здалёк яе пазнаў.

Толькі ён гэта сказаў, стары плюхнуўся ў ваду з зала-
той сякерай — і прапаў. А багацей, мабыць, яшчэ і сённа
на беразе сядзіць і чакае, калі стары вынырне і прынесе
яму брыльянтавую сякеру.

СИЛА І КЕМЛІВАСЦЬ

Ішоў аднойчы па лесе селянін. Раптам насустрач яму — воўк. Убачыў селяніна і кажа:

— Ну, рыхтуйся да смерці: зараз я цябе з’ем!

— Што ж я табе зрабіў? — пытаецца селянін. — За што ты мяне загубіць хочаш?

— А ты быццам не ведаеш?

— Не, не ведаю. Зрабі ласку, скажы!

— Сёння раніцай ты не даў мне выспацца ў ядлоўцы. Мне да гэтага часу баліць галава ад гуку тваіх труб!

— Мілы мой, падумай, што ты кажаш! Якія там трубныя гукі? Бо я толькі высмаркаўся.

— Што б там ні было, усё роўна я цябе зараз з’ем.

— Ну, хто дужэйшы, за ім заўсёды праўда, — сказаў селянін. — Нічога з табой не паробіш: калі хочаш з’есці мяне — еш. Толькі дазволь мне спачатку памыцца ля ручая, а то я запыліўся і забрудзіўся.

— Ну, так і быць, ідзі да ручая, памыйся, — дазволіў воўк.

Сеў ён збоку і пачаў чакаць. А селянін пайшоў да ручая, нагнуўся, быццам і напраўду мыецца, а сам непрыкметна адламаў тоўсты рабінавы сук.

— Ці гатовы ты? — пытаецца воўк.

— Гатовы, — адказвае селянін.

Падышоў ён да ваўка, схапіў левай рукою яго за хвост, а правай узяўся лупцаваць кіем ды прымаўляць:

— У цябе сіла — у мяне розум! У цябе зубы — у мяне кемлівасць!

І так моцна аддубасіў ваўка, што ў таго на баках поўсці не засталася.

Ірваўся, ірваўся воўк, нарэшце рвануўся так, што хвост у яго адарваўся. Воўк уцёк, а хвост застаўся ў руках селяніна.

Паклаў ён воўчы хвост у сваю торбу і пайшоў, пасмейваючыся, далей.

А воўк хутка ачухаўся і пачаў выць — склікаць іншых ваўкоў:

— Гэй, ваўкі, бяжыце хутчэй да мяне!

На яго выццё сабралася так багата ваўкоў, што і не палчыш.

Расказаў ім куртаты воўк, што з ім чалавек зрабіў.

Завылі ваўкі і кінуліся даганяць селяніна.

Пачуў селянін воўчае выццё і зразумеў, што ваўкі яго даганяюць.

Не доўга раздумваючы, залез ён на высокую сасну і сеў на тоўсты сук. Сядзіць, паглядвае ўніз.

Падбеглі ваўкі, сталі вакол сасны, глядзяць на чалавека, ляскаюць зубамі. Стаяць і змаўляюцца:

— Трэба яго з дрэва сцягнуць!

— Трэба дык трэба, але як сцягнем?

Доўга думалі ваўкі, што рабіць. Нарэшце самы стары сказаў:

— Няхай адзін воўк стане пад сасною, яму на спіну стане другі, а на другога — трэці, на трэцяга — чацвёрты, на чацвёртага — пяты, — словам, колькі спатрэбіцца, каб дабрацца да сука, на якім чалавек сядзіць... Тут мы яго і сцягнем ўніз!

Гэта вельмі спадабалася ваўкам, а асабліва куртатаму.

Ён зараз жа стаў пад сасной і загадаў іншым ваўкам лезці яму на спіну:

— Дастанем нягодніка і разарвём на кавалкі!

Вось ваўкі і палезлі адзін за адным — усё вышэй ды вышэй, усё вышэй ды вышэй...

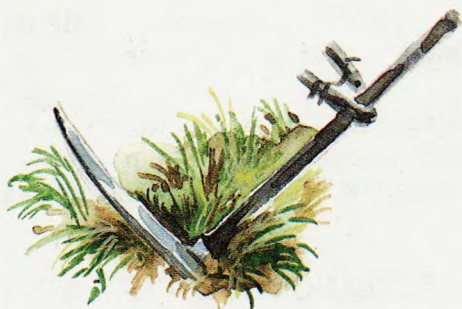
Вось ужо ўскарабкаўся і апошні воўк, наважыўся схопіць селяніна...

Бачыць селянін, што справы дрэнныя, ды не разгубіўся — выняў з торбы воўчы хвост, кінуў яго ўніз і крыкнуў:

— Гэй, куртаты! Вось твой хвост! Бяры яго! Можа, зноў сабе прыставіш!

Зарадаваўся куртаты, кінуўся да свайго хваста. Тут усе ваўкі і пасыпаліся на зямлю, ледзь сабе шыі не скруцілі! Завылі ад злосці і пабеглі даганяць куртатага: бо па яго віне ўсё гэта здарылася.

А селянін спусціўся з сасны і шчасліва вярнуўся дахаты.

ЛІТОЎСКІЯ КАЗКІ

НАЙШЛА КАСА НА КАМЕНЬ

Адзін скупы кулак да смерці не любіў парабкаў сваіх карміць. Як прыйдзе час палуднаваць — усім з дому хатулі ды збаны нясуць, а ў яго ўсё не так, як у людзей: то карова дайніцу перавярнула, то хлеб у печы згарэў.

А як сядуць суседзі ў халадок, кулак і кажа парабку:

— Адпачнём жа і мы, Ёнаса, пакуль усе палуднуюць. Няхай людзі думаюць, што мы з табой таксама ямо.

І гэтак кожны дзень.

Стаў галодны парабак думаць, як бы яму скупага гаспадара ад такой звычкі адвучыць. І вось аднойчы папалуднавалі суседзі, адпачываюць, а парабак схпіў касу і падняўся з месца.

— Чаго дарма сядзець, — кажа, — давай лепш папрацую!

Хочаш ці не хочаш — давялося і гаспадару ў гэткае пекла падымацца. А за ім і іншыя касцы падняліся. Кулак першы пайшоў, а парабак за ім, ды так хутка ідзе, ледзь на пяткі гаспадару не наступае.

Пачаў прасіцца кулак:

— Не спяшайся ты так, Ёнаса, а то мне яшчэ пяткі абрэжаш!

А парабак усё не сунімаецца. Азірнуўся гаспадар, а Ёнас і траву нават не кранае, толькі касавільнам размахвае.

— Што гэта ты, Ёнас? — пытаецца гаспадар.

— Памахаем косамі, гаспадар, пакуль усе працуюць, — кажа парабак. — Няхай людзі думаюць, што і мы косім.

ПРЫГОННЫ ЛЕКАР

Павёз неяк селянін на базар воз сухіх бярозавых дроў. Падышоў да яго пан і пытаецца:

— Колькі просіш за сваю салому?

— Ды што вы, пане, не салома гэта, а бярозавыя дровы!

Пан выхапіў бізун, сперазаў селяніна па спіне і зноў пытаецца:

— Дык жа колькі ты за сваю салому просіш?

— Воля ваша, — кажа селянін, — колькі дасце.

Пан заплаціў за воз дроў, як за воз саломы, і паехаў.

Давялося другі раз гэтаму селяніну павесці быка на базар прадаваць. І зноў яму той самы пан трапіўся.

— Колькі хочаш за свайго казла?

— Што вы, пане, гэта не казёл, а бык!

Пан выхапіў бізун, адлупцаваў бедака і зноў пытаецца:

— Колькі хочаш за гэтага казла?

— Воля ваша, пане, колькі дасце.

Пан заплаціў яму столькі, колькі каштаваў казёл. Селянін і кажа:

— Дазвольце мне хоць бы хвост у быка адрэзаць — на памяць, што і ў мяне калісьці жывёла была.

Пан дазволіў.

— Дзякуй і на гэтым! — сказаў селянін. А калі адышоўся крыху, крыкнуў: — Пачакай, пане, ты мяне два разы біў, а сам за гэта тры разы біты будзеш!

Схапіўся было пан за бізун, а селяніна і след прастыў.

Ці многа, ці мала часу прайшло — уздумалася пану ветраны млын ставіць. Пачуў пра гэта селянін, апануўся

чысцей, пагаліў бараду і вусы, узяў сякеру, пілу і іншы цяслярскі інструмент — чым жа не майстрывы! — і пайшоў у маёнтак на будоўлю наймацца.

Паехаў з ім пан у лес — дрэвы на высечку выбіраць. Аднаго слугу яны з коньмі пакінулі, другі з імі ў лес пайшоў.

Разглядвае селянін дрэвы і раптам у кішэні капацца пачаў.

— А, каб цябе! Аршын забыў! — кажа.

— Не бяды, я слугу па аршын пашлю,— супакойвае яго пан.

Пабег слуга па аршын, а пан з цясларом удвух у лесе засталіся, чакаюць яго.

— Доўга штосьці не ідзе ваш слуга,— кажа цясляр.— Ну нічога, другі ёсць спосаб дрэвы мераць.— Вы, пане, абдыміце дрэва, заўважце сабе яго аб'ём, расстаўце рукі, а я пядзяю рукі вашы і памераю. У нас інакш дрэвы і не мераюць.

Абхапіў пан дрэва рукамі, тут жа селянін і звязаў пану рукі, выцягнуў з-за пазухі бычыны хвост і пытаецца:

— Чый гэта хвост?

— Бычыны,— адказвае пан.

— Ну і дурань жа ты! Не можаш бычыны хвост ад казлінага адрозніць!

І давай пана сцябаць бычыным хвостом!

Потым на дрэва паказаў і пытаецца:

— А гэта што такое?

— Бяроза.

— Ну і дурань жа ты! Не можаш салому ад бярозы адрозніць!

І зноў аддубасіў пана. Біў, колькі сіл хапіла, а адыходзячы, сказаў:

— Адзін раз ты ўжо атрымаў, яшчэ два разы за мной засталася.

Вярнуўся слуга, а пан яго да дрэва прывязаны, ледзь жывы. Адвязаў яго слуга, адліў вадой, дадому завёз.

Захварэў пан, ды сорамна яму лекарам прызнацца, што гэта селянін яго збіў. Не даецца нават, каб яны агледзелі яго як трэба. Возяць да яго з Вільні і з Каўнаса дактароў, але і тыя ніяк не могуць даведацца, што гэта ў яго за немач.

А селянін наш прыклеіў сабе сіваю бараду, апрануўся ў даўгаполае адзенне, у адну бутэлечку капуснага расолу наліў, у другую — бурачнага, узяў тры канапляныя зернеткі і падаўся пана лячыць. Паглядзеў ён здалёку на хворага і кажа:

— Вы былі збіты бычыным хвостом.

Здзівіўся пан. Ні адзін з гарадскіх дактароў не мог вызначыць яго хваробу, а гэты вясковы лекар усю праўду сказаў. Просіць ён у селяніна ўзяцца за яго як трэба і немач з яго выгнаць.

— Трэба лазню гарачэй напаліць ды папарыцца там добранька, — кажа лекар.

Тут жа пан загадаў лазню выпаліць. Завезлі яго слугі туды. З'явіўся і лекар са сваімі лекамі. Дае ён слугам тры канапляныя зернеткі і кажа:

— Хутчэй ідзіце дамоў, пакладзіце гэтае лякарства ў гарлачык з вадою і па чарзе боўтайце да таго часу, пакуль вада ў гарлачыку белай не стане.

Застаўся лекар сам-насам з панам. Выцягнуў з-за пазухі бычыны хвост і пытаецца:

— Чый гэта хвост?

— Казліны, казліны! — крычыць пан.

— Ну і дурань! Няўжо не бачыш, што бычыны? Пачакай, навучу я цябе бычыны хвост ад казлінага адрозніваць?

І зноў селянін так пана адлупцаваў, што на тым жывога месца не засталася.

Правучыў ён яго бычыным хвостом і, адыходзячыся, кажа:

— Два разы ты ўжо атрымаў, яшчэ адзін раз за мною.

Ледзь-ледзь пан ад немачы сваёй збавіўся. Ён і дактарам сваім не прызнаўся, што гэта селянін яго набіў. Баіцца ён селяніна да смерці, без слуг нікуды носа не высуне.

А селянін пачаў рыхтавацца трэці раз пана правучыць. Пачуў ён, што пан ужо выздаравеў і на багамолле збіраецца — падзячны малебен служыць.

Падышоў селянін да цыгана аднаго — той сваім рухавым конікам на ўсю ваколіцу славіўся — і кажа яму:

— Дапамажы мне пана набіць — рубель заробіш.

Апрануўся цыган у сялянскае адзенне, сеў на свайго коніка і чакае ў кустах, калі пан паедзе. Як убачыў панскую карэту, давай крычаць:

— Два разы атрымаў, яшчэ адзін раз за мною!

— Злавіце яго, звяжыце ды забіце да смерці! — загадаў пан слугам.

Тыя пагналіся было за цыганом, ды дзе там — ён на сваім коніку ўжо далёка заскакаў! А тут з-за куста селянін выходзіць. Выцягнуў пана за каўнер з карэты, тыцнуў яму бычыны хвост под нос і пытаецца:

— Ну, пане, чый гэта хвост?

— Што ўжо там пытаць! — кажа пан праз слёзы. — Бі ўжо, не здзекуйся.

Селянін зноў адлупцаваў пана і, адыходзячыся, кажа:

— За дровы і быка мы разлічыліся. Але ты зноў мой даўжнік: я ж цябе ад панскай тваёй немачы назаўсёды, відаць, вылечыў!

КАРОЛЬ І ЗЕМЛЯКОП

Захацелася неяк каралю працуць, як яго народу жывецца. Прыбраўся ён разносчыкам і пайшоў па дарозе.

Ішоў раницай паўз лес, бачыць: чалавек ля дарогі канаву капае. Вечарам вяртаецца — той яшчэ работу не скончыў.

— Бачу, працуеш багата! — кажа кароль. — На што ж заробленыя грошы траціш?

— Адно частку зароботку я ў ваду кідаю, — адказвае землякоп, — з другой часткі доўг выплачваю, трэцюю — сам у доўг даю, а з чацвёртай мы з жонкай кормімся, ды і тое надгаладзь.

Задумаўся кароль. І так і гэтак ацэньвае словы землякопа і ніяк не можа іх у толк узяць. Калі землякопу так цяжка працаваць — навошта ён грошы ў ваду кідае? А калі ён доўг выплачвае — навошта яму грошы на пазыку раздаваць?

Думаў, думаў кароль, нічога не прыдумаў і кажа:

— Не разносчык я, а твой кароль. Разносчыкам я прыбраўся, каб даведацца, як мой народ жыве. Разгадай мне тваю загадку — я табе тры залатыя дам. Толькі так мне гэтая загадка спадабалася, што ты больш нікому не думай яе разгадаць, пакуль яшчэ разоў са мной не пабачышся.

Схаваў землякоп залатыя.

— На адну частку зароботку я соль купляю — не магу прэснага есці. Ты ж, кароль, такі падатак на соль прызначыў, што бедны люд іншы раз толькі на соль і працуе. З другой часткі зароботку я бацькоў сваіх кармлю — значыць, доўг ім свой вяртаю. Усё жыццё яны на паноў рабілі, а на старасці гадоў, калі б не я, з голаду б памерлі. На трэцюю частку я дзяцей сваіх гадую — значыць, на пазыку ім грошы даю. А на чацвёртую частку мы з жонкай кормімся, ды і тое надгаладзь. Вось ты і даведаўся, як народ твой жыве.

Прыехаў кароль дадому і зараз жа разаслаў ва ўсе канцы каралеўства такую граматы: хто яго каралеўскую загадку разгадае, той першым чалавекам пасля яго ў

краіне будзе. З'ехаліся вяльможы ды знаць з усяго каралеўства, і задаў ім кароль землякопаву загадку. Ламалі яны галовы так і гэтак, але ніхто не мог загадку разгадаць. Так і раз'ехаліся вяльможы ды знаць ні з чым па дамах.

Другім разам кароль загадаў дробнапамесным дваранам прыехаць адгадаць загадку.

Вось прыйшоў да землякопа яго пан і скардзіцца:

— Кароль мне задаў такую цяжкую загадку, што ніхто адгадаць не можа: маўляў, нехта частку зароботку ў вадку кідае, частку на пазыку дае, часткай доўг выплачвае.

— Скажы на ласку, ды ж гэта я такую загадку яму загадаў! А ён, бачыш, колькі людзей цяпер мучыць!

— А разгадку гэтай загадкі ты ведаеш? — пытаецца пан.

— А як жа! Кароль мне за яе тры залатыя даў.

— Я не тры, а два разы па тры залатыя табе дам, — кажа пан. — Толькі ты мне загадку гэтую адгадай!

Атрымаў землякоп шэсць залатых, а пан адправіўся ў палац каралеўскую загадку разгадаць. Ды так, слова ў слова, разгадку землякопа і сказаў.

Ну, кароль, канечне, здагадаўся, што землякоп абяцання свайго не стрымаў.

«Ах ён такі-сякі! Разгадку расказаў! — думае кароль. — Я ж яму загадаў, пакуль ён мяне хоць раз яшчэ не ўбачыць, нікому загадку не разгадаць!»

Кліча кароль землякопа — смерцю караць яго хоча.

Сбраўся бядняк у палац, а ў хатулі з сабой залатыя прыхапіў — тыя тры, што кароль яму даў, ды яшчэ шэсць, якімі пан з ім разлічыўся.

— Навошта ж ты пану сваю загадку разгадаў? — спытаў кароль грозна. — Мы ж дамовіліся: пакуль ты не пабачышся са мною, нікому загадкі сваёй на адкрыеш.

— Я ўжо не раз пабачыў цябе, — адказаў землякоп, — а тройчы тры разы. — Развязаў ён хатуль, паказаў свае залатыя. — Бачыш, на кожнай манеце твая галава.

А каралю і сказаць няма чаго!

МАКЕДОНСКАЯ КАЗКА

БЯДНЯК І ЛІСЦА

Жыла бедная ўдава. Неяк яе сын, гуляючы на вуліцы, выцяў, на няшчасце, царэвіча. Той моцна закрычаў і па-бег скардзіцца бацьку. А ўдовін сын пайшоў дамоў вінаваціцца перад маці.

— Як жа магло з табою такое здарыцца, сыноч? — залямантавала маці.— За гэта можна і без галавы застацца. Ну, што здарылася, таго не паправіш. Лезь на гарышча, вазьмі бацькаву стрэльбу і бязы, пакуль ногі цябе будуць несці.

Так і зрабіў удовін сын. Бег ён тры дні і тры ночы праз зялёныя даліны і крутыя горы, пакуль яго неслі ногі, і дабраўся да ўскрайку глухога лесу. Прысланіўся да дрэва і агледзеўся. Убачыў ён круглае возера, у якім плавалі качкі.

«Вось гэта будзе паляванне! — падумаў удовін сын.— Застануся я тут назаўсёды».

Пабудаваў ён хаціну на беразе возера і пачаў у ёй жыць, каб перачакаць бяду. Мінулі дні за днямі, і ўдовін сын так прыжыўся ў тых мясцінах, што адчуваў сябе як дома. Але вось прыйшла зіма. Цісканулі моцныя маразы, а снегу накідала столькі, што ні прайсці ні праехаць. Але ўдовін сын яшчэ з лета назапасіўся дрывамі, качак настраляў і жыў сабе прыпяваючы ў цяпле ды ў сытасці.

А зіма бушавала ўсё суровей і суровей. І лясных жыхароў не шкадавала. Гінулі яны ад марозу і ад голаду. Неяк голад выгнаў з лесу лісіцу. Ubачыла яна хаціну, прынюхалася да дыму, што ішоў з коміна, і вырашыла:

— Папрашуся хіба пагрэцца. А там няхай будзе што будзе!

Праз глыбокія сумёты прабралася лісіца да хаціны і пастукалася. Пашкадаваў яе ўдовін сын і адчыніў дзверы.

Адагрэлася лісіца каля агню, ажыла і пачала аглядвацца. Бачыць — пад самай столлю на круку вісіць тлустая качка. Тут голад ёй аб сабе і напамніў. Просіцца лісіца:

— Дай мне трошкі качынага мяса. А не — дык памру ад голаду. А я ўжо табе таксама калі-небудзь спатрэблюся.

Зноў пашкадаваў яе ўдовін сын і накармаў. Дзень прайшоў, другі скончыўся, а лісіца і не думае ісці — вельмі ўжо ёй тут спадабалася. Так і зажылі яны ўдваіх. Удовін сын за гаспадара, а лісіца па гаспадарцы клапаціцца.

І вось аднойчы прыцягнуўся да хаціны велізарны ваўчына. Дрыжыць, хвост падцінае і ў дзверы скрабецца.

— Прашу цябе, брат, і цябе, цётка лісіца, пусціце мяне пагрэцца, а не то загіну ад марозу.

Упусціў яго ўдовін сын у дом. Лісіца і кажа ваўку:

— Слухай, кум воўк, пагрэцца мы цябе ўпусцілі, сядзі ля агню, але каб галавы не падымаў, на столь не глядзеў. Інакш выганім цябе назад на мароз.

Як толькі воўк сагрэўся, ён і падумаў:

«Чаму ж гэта цётка лісіца не дазволіла мне глядзець на столь? Трэба неяк даведацца».

Ён выбраў момант і скасавурыў вочы на столь. А там на круку тлустая качка вісіць. Тут воўк не вытрымаў і давай маліць:

— Не дай, брат, з голаду памерці, пачастуй качацінай. А трапіш у бяду, і я спатрэблюся.

Даў удовін сын ваўку качку. А на крук другую павесіў. Як толькі воўк убачыў другую качку, ён і падумаў:

«Лепшага месца, каб зіму перазімаваць, мне і не знайсці».

Так воўк і застаўся з імі жыць. Не прайшло і трох дзён, прыпёрся да хаціны мядзведзь. Ён націснуў на дзверы і ўваліўся ў дом.

— Гэй, гаспадары! — зароў ён.— Хочаце ці не хочаце, а прымайце госця!

— Калі ласка, дзед мядзведзь! — заспявала спалоханая лісіца.— Толькі аб адным цябе прашу — ні за што на свеце не глядзі на столы!

Ну, мядзведзь, канечне, тут жа і падняў галаву і ўбачыў качку на круку.

— Гэй, хлопец! — крыкнуў ён.— Ты, здаецца, тут гаспадар. Лісіца вунь штосьці наконт століказала. Дык я там качку бачу. Дай мне паесці. А за мною затрымкі не будзе — дапамагу, калі спатрэблюся.

— Бяры качку і садзіся ля агню, дзед мядзведзь,— сказаў удовін сын.— Ты ж замёрз і прагаладаўся.

Спадабалася тут мядзведзю, і ён абвясціў, што нікуды не пойдзе, а застанецца ў гасцях назаўсёды. Прайшло яшчэ тры дні. І прывалокся да хаціны арол. Крылы ў яго змерзліся. Ледзь адагрэўся ля агню. А пра столь лісіца і рэкнуць не асмелілася. Хіба ад арла зберажэш качку пад столлю?

Ужо поўная хаціна звярамі напхана, але тут заяц на агеньчык прыбег. Як яго, беднага, не пусціш? І лісіца, якая зусім ужо сябе адчувала гаспадыняй, пярэчыць не стала. Тым болей што заяц мяса зусім не есць. Яму качкі не трэба.

Так яны ўсе разам у цяпле і перазімавалі. А як пачыпала, наважыліся звяры ў лес вяртацца. Думала, думала лісіца, як ёй аддзякаваць удоўінага сына, і прыдумала. Вырашыла яна яго ажаниць з царскай дачкой. Пасмяяўся з яе ўдовін сын:

— Як жа гэта я, бядняк, сабе за жонку вазьму царскую дачку?

— А гэта ўжо наш клопат,— сказала лісіца.

Паклікала яна мядзведзя, ваўка, арла, зайца і сказала ім:

— Гаспадар нас усю зіму абаграваў і карміў. А за дабро дабром трэба плаціць. Пойдзем на царскі двор. Украдзем царскую дачку і ажэнім з ёй нашага гаспадара.

Лёгка сказаць, а як зрабіць? Але хітрая лісіца і аб гэтым падумала. Яна здабыла плуг, запрэгла ў яго ваўка і мядзведзя, быццам валоў. Сама прыкінулася аратым, а зайца прыставіла валоў паганяць. І так рушылі яны да царскага двара. Арол кружыўся над імі і выглядваў зверху царскую дачку.

Пад'ехалі яны да царскага двара, а вароты на замку. Тады заяц праціснуўся ў шчыліну, адчыніў вароты і ўпусціў звяроў. Пачалі яны царскі двор араць, быццам поле. Цар выглянуў у акно і здзівіўся.

— Глядзі! — крыкнуў ён царыцы. — Вось дык цуд! Звяры аруць.

Усе выбеглі на двор. Глядзяць, галовамі хітаюць, пальцамі паказваюць, смяюцца. І царэўна тут жа. Каменем упаў на яе арол, схапіў кіпцюрамі і панёс. Войкнула царыца, закрычала. Пачаўся тут перапалох. А лісіца, воўк, мядзведзь і заяц тым часам уцяклі.

Пачала жыць царэўна ў хаціне ўдовінага сына. Спачатку ўсё звяроў баялася, а як убачыла, што ўдовін сын іх любіць, таксама да іх прывыкла. Занялася царэўна гаспадаркай — прыбірала ў хаціне, абед варыла. І так атрымалася, што замест лісіцы гаспадыняй стала.

Між тым цар загадаў аблазіць усю даліну, абшукаць увесь лес, агледзець кожнае дрэва, перавярнуць усялякі камень. Таму, хто знойдзе царэўну, ён абяцаў вялікую ўзнагароду. А царскае слова далёка чуваць, хутка бяжыць. Дайшло яно і да тых людзей, што жылі недалёка ад хаціны.

Так цар даведаўся, дзе схавана царэўна. Паслаў ён вялікае войска. Але арол, які лятаў высока ў небе, яшчэ здалёк убачыў царскіх воінаў. А лісіца адправіла хутканогага зайца збіраць па навакольных лясах усіх мядзведзяў, ваўкоў, лісіц. Накінуліся звяры на царскае войска. Арлы зверху дзяўбуць. Ваўкі рвуць на шматкі. Мядзведзі ў ахapak і кідаюць на зямлю. А зайцы пішчаць і пад нагамі блытаюцца. Так і разагналі ўсё незлічонае войска.

Зразумеў цар, што сілай яму не справіцца. Пайшоў ён да старой чарадзеякі. Паабяцаў ён ёй вялікае багацце і папрасіў рады. Абяцала чарадзеяка дапамагчы цару.

Яна ўзяла вялікі гліняны збан і пайшла да хаціны. Выбрала бабуля час, калі царэўна засталася дома адна, і пастукалася ў дзверы.

— Дай мне што-небудзь паесці, дачушка, — пракрактала яна.

Царэўна накарміла яе і паклікала ў хаціну адпачыць. Зайшла бабуля, агледзелася і загаласіла:

— Шчаслівая ты, дачушка, у доме жывеш, прасторна ў цябе і цёпла. А як мне і ў дождж, і ў холад у простым збане жыць!

Здзівілася царэўна, як гэта можна ў збане жыць. Пайшла паглядзець. Заглянула яна ў збан, а старая чарадзейка піхнула яе туды. Уздрыгнуў збан, закруціўся, быццам ганчарны круг, падняўся ў паветра і панёс царэўну на царскі двор. Дамогся цар свайго.

Але лісіцу не так проста перахітрыць. Даведалася яна пра старую чарадзейку і адразу здагадалася аб усім. Зноў запрэгла яна ваўка і мядзведзя ў плуг і паехала на царскі двор. На гэты раз цар не дазволіў дачцэ выйсці з дому. Але як толькі яна высунулася з акна, арол падхапіў яе і панёс.

Зразумеў тады цар, што не справіцца яму з хітрай лісіцай. Згадзіўся ён аддаць царэўну за беднага ўдовінага сына, адно каб жыла яна з ім у палацы.

У адзін цудоўны дзень спынілася перад хацінай царская карэта. Селі ў яе ўдовін сын з царэўнай і паехалі ў палац вяселле гуляць. Арол ляцеў над імі. А воўк, мядзведзь, лісіца і заяц услед беглі. Так і пачалі яны жыць усе на царскім двары. Жывуць там і да гэтага часу, калі жывыя.

МАЛДАЎСКІЯ КАЗКІ

ДЗІВОСНЫ СКАРБ

Жыў калісьці на свеце адзін чалавек. У яго былі тры сыны. Быў той чалавек старанны і працавіты, ніколі без справы не сядзеў. Працаваў ён з раніцы да позняга вечара, не ведаючы стомы. Усюды паспяваў.

Сыны ў яго былі рослыя, прыгожыя, дужыя, а працаваць не любілі.

Бацька і на полі, і ў садзе, і дома шчыраваў, а сыны сядзелі пад дрэвамі ў цяньку і малолі языкамі або хадзілі на Днестр рыбу лавіць.

— Што ж вы не працуеце ніколі? Чаму бацьку не дапамагаеце? — пытаўся ў іх суседзі.

— А навошта нам працаваць? — адказвалі сыны.— Пра нас бацька клапаціцца!

Так яны і жылі год за годам.

Сыны выраслі, а бацька пастарэў, саслабеў і ўжо не мог працаваць як раней. Запусцеў у іх сад каля дома, зарасло поле пустазеллем.

Бачаць гэта сыны, а працаваць не хочуць.

— Што ж вы, сынкі, без справы сядзіце? — пытаецца бацька ў іх.— Пакуль я быў малады, я працаваў, а цяпер ваш час прыйшоў.

— Паспеем яшчэ папрацаваць,— кажуць у адказ сыны.

Крыўдна стала старому, што сыны ў яго такія гультаі. Захварэў ён з гора і злёг.

Тут ужо сям'я зусім у беднасць прыйшла. Сад увесь зарос, адзічэў, выраслі ў ім крапіва ды лебяды, так што з-за іх нават дома не было відаць.

Аднойчы паклікаў стары сваіх сыноў і сказаў ім:

— Ну, сынкi, прыйшоў мой смяротны час. Як вы цяпер без мяне жыць будзеце? Працаваць вы не любіце і не ўмеце.

Сціснуліся ў сыноў сэрцы, заплакалі яны.

— Скажы нам, бацька, што-небудзь напаследак, парай што-небудзь! — папрасіў старэйшы брат.

— Добра! — сказаў бацька. — Адкрыю я вам адну тайну. Усе вы ведаеце, што я і нябожчыца ваша маці працавалі не складаючы рук. За доўгія гады сабралі мы для вас багацце — гаршчок з золатам. Закапаў я гэты гаршчок каля дома, толькі не помню, у якім месцы. Шукайце мой скарб, і тады будзеце вы жыць, не ведаючы галечы.

Развітаўся бацька з сынамі і памёр.

Пахавалі сыны старога, пагаравалі. Потым старэйшы брат сказаў:

— Што ж, браты, прыйшлі мы ў вялікую беднасць, нам няма за што нават хлеба купіць. Помніце, што бацька перад смерцю казаў? Давайце шукаць гаршчок з золатам!

Узялі браты рыдлёўкі і пачалі капаць каля самага дома невялікія ямкі.

Пакапалі яны, пакапалі, але знайсці гаршчок з золатам не змаглі.

Тады сярэдні брат кажа:

— Браты! Калі мы так будзем капаць, то ніколі не знойдзем бацькоўскага скарбу. Давайце раскапаем усю зямлю вакол нашага дома!

Браты згадзіліся. Зноў узяліся за свае рыдлёўкі, ускапалі ўсю зямлю, але гаршка з золатам так і не знайшлі.

— Эх! — кажа малодшы брат. — Давайце ўскапаем зямлю яшчэ раз, ды як глыбей! Можа, бацька закапаў гаршчок з золатам глыбока.

Згадзіліся браты. Вельмі ўжо ім хацелася адшукаць бацькоўскі скарб!

Зноў узяліся ўсе за работу.

Капаў-капаў старэйшы брат, раптам наткнулася яго рыдлёўка на штосьці вялікае і цвёрдае. Затрымцела ў яго сэрца, зарадаваўся ён, клікнуў сваіх братоў:

— Хутчэй да мяне: я бацькоўскі скарб знайшоў!

Прыбеглі сярэдні і малодшы браты, пачалі дапамагаць старэйшаму.

Працавалі, працавалі і выкапалі з зямлі не гаршчок з золатам, а цяжкі камень.

Крыўдна ім стала, яны і кажуць:

— Што ж нам з гэтым каменем рабіць? Не пакідаць жа тут. Занясём яго далей ды кінем у яр!

Так яны і зрабілі. Прынялі камень — і зноў зямлю раскопваць. Цэлы дзень працавалі, пра яду, пра адпачынак забылі! Перакапалі яшчэ раз усю зямлю. Зямля стала пухлай і мяккай. А гаршка з золатам так і не знайшлі.

— Што ж, — кажа старэйшы брат, — раскапалі мы зямлю — не пуштаваць жа ёй! Давайце пасадзім на гэтай зямлі вінаград.

— Правільна, — кажуць браты. — Хоць марна не прападзе наша праца.

Пасадзілі яны вінаградную лазу і пачалі даглядаць яе.

Не багата часу прайшло, разросся ў іх вялікі ды цудоўны вінаграднік. Выспелі сакавітыя, салодкія гронкі.

Сабралі браты вялікі ўраджай. Пакінулі сабе колькі трэба, а астатняе прадалі — багата грошай атрымалі.

Тады сказаў старэйшы брат:

— Недарэмна мы раскапалі ўсю нашу зямлю: знайшлі мы ў ёй каштоўны скарб, пра які нам перад смерцю бацька казаў!

КУХАР І ПАН

Аднойчы пан, едучы ў карэце гуляць, загадаў кухару засмажыць да яго вяртання гусь.

— Але калі паблытае цябе нячысцік з'есці хоць

кавалачак, загадаю я звязаць цябе па руках, па нагах і столькі кіеў адлічыць, каб надалей не панадна было і думаць пра мяса.

— Зразумела, паночку.

— Глядзі ж: калі зразумела, дык зразумела; і да майго прыезду каб гусь была гатова, не гарачая, не халодная, а ў самы раз на страўнік галодны.

Узяўся кухар за справу, засмажыў гусь на славу, румяная, духмяная — у самога слінкі цякуць.

Трываў ён, трываў, ды не стрываў, адрэзаў ножку гусіную ды і з'еў.

Прыехаў пан і, убачыўшы, што гусь без адной нагі, ледзь не лопнуў ад злосці і гневу.

— Вось, значыць, які ты скнара! А ці не загадваў я табе не датыкацца да гусі?

— Але ж гусь цэлая, паночку.

— А ножку хто з'еў?

— Паночку, у гусі была толькі адна ножка.

— Ды што ты плявузгаеш, дзе гэта бачана, каб гусі аднаногімі былі! — усклікнуў пан, аплятаючы смажанае мяса.

— Не верыш, паночку, пойдзем на сажалку, паглядзім.

— Добра, але калі не так, то я ўжо ведаю, што з табой рабіць.

Пайшлі на сажалку. Ці доўга ішлі яны, ці хутка, вось і на бераг выйшлі. Сонца прыпякала, дзень быў цудоўны, і гусі стаялі ўсе на адной ножцы, дзюбамі крылы тузалі, прыхарошваліся.

— Ну вось, паночку, бачыш, гусі ўсе аднаногія.

А пан як плясне ў далоні, ды як закрычыць: хышш... халя... халя... халя...

Страпянуліся гусі, спалохаліся і разбегліся па беразе хто куды.

— Бачыш, у іх у кожнай па дзве нагі?

— Дык што ж, паночку... чаму ж ты не крыкнуў і той гусі: хышш... халя... халя... халя?!

Глядзіць на яго пан, а сказаць няма чаго. Прамаўчаў і з таго часу больш не загадваў кухару не каштаваць тое, што гатаваў.

НЯМЕЦКІЯ КАЗКІ

ТРЫ МАТЫЛЬКІ

Жылі-былі тры матылькі — белы, чырвоны і жоўты. Усе дні навывёт толькі і клопату ў іх было, што гуляць ды танцаваць. Асабліва калі сонца прыгравала. Пырхаюць матылькі з кветкі на кветку, з адной на другую. Вось дзе весела! Але аднойчы пайшоў праліўны дождж. Вымаклі матылькі і пачалі шукаць, дзе б схавацца. А дождж усё лье.

Дабраліся матылькі да Белай Лілеі і кажуць:

— Прымі нас, дазволь ад дажджу схавацца.

Лілея ім у адказ:

— Так і быць, белага матылька ад дажджу схаваяю, ён на мяне падобны, а чырвоны і жоўты няхай сабе іншага месца шукаюць.

Тут белы матылёк ёй і кажа:

— Калі ты маіх брацікаў прыняць не хочаш, то і я да цябе не пайду! Лепш нам разам пад дажджом мокнуць!

І паляцелі далей.

А дождж яшчэ гусцейшы лье. Падляцелі матылькі да Чырвонага Цюльпана і кажуць:

— Прымі нас, дазволь ад дажджу схавацца, мы наскрозь прамоклі.

Цюльпан ім у адказ:

— Добра, чырвонага схаваю, ён на мяне падобны, а белы і жоўты няхай сабе іншага месца шукаюць.

Тут чырвоны матылёк яму і кажа:

— Калі ты маіх брацікаў прыняць не хочаш, то і я да цябе не пайду! Лепш нам разам пад дажджом мокнуць!

І паляцелі далей.

Дабраліся матылькі да Жоўтай Ружы і кажуць:

— Прымі нас, дазволь ад дажджу схавацца, мы наскрозь прамоклі.

Ружа ім у адказ:

— Жоўтага схаваю, ён на мяне падобны, а белы і чырвоны няхай сабе іншага месца шукаюць.

Тут жоўты матылёк ёй і кажа:

— Калі ты маіх брацікаў прыняць не хочаш, то і я да цябе не пайду! Лепш нам разам пад дажджом мокнуць!

Пачула сонца, што за хмарами хавалася, словы матылькоў і зарадавалася: ёсць жа на свеце сапраўдная дружба! І вырашыла матылькам дапамагчы.

Прагнала сонца дождж і зноў заззяла, сад асвяціла, матылькам крыльцы высушыла. Сталі яны туды-сюды лятаць. Гуляюць, танцуюць, з кветкі на кветку пыраюць. Толькі да Лілеі, да Цюльпана і да Ружы больш не падляталі. Так тыя і засохлі зусім адзінокія. Весяліліся матылькі, кружыліся да самага вечара. А як вечар надышоў, спаць леглі. Што з імі далей было, пра тое не ведаю. Толькі ведаю, што дружба — у любой бядзе апора.

ЗА СЕМ ДЗЯЎЧАТ ПРЫГАЖЭЙШАЯ

Жылі-былі ў адной вёсачцы муж з жонкай. І была ў іх адна-адзіная дачка. Такая разумніца, працаўніца! Усё ж яна дома рабіла: мыла, прыбірала, абед варыла. Усюды паспявала: сад перад домам дагледжаны, у доме чыста прыбрана, падлога так і блішчыць. Не нарадуюцца, бывала, на дачку старыя. А ўжо такой рукадзельніцы, майстрыхі шыць ды вышываць усю ваколіцу абыдзі — не знойдзеш. Шыццём-вышываннем яна сваім бацькам на хлеб зарабляла.

Прыгожая была тая дзяўчына — ні ў казцы сказаць,

ні пяром апісаць. Хоць сем самых прыгожых дзяўчат на свеце збяры і побач з ёю пастаў, усё роўна яна прыгажэйшая за ўсіх. Таму яе Сямікрасуняй і назвалі.

А ўжо сціплая была! Ідзе па вёсцы — твар хустачкай прыкрывае. Не хоча, каб людзі на яе глядзелі, яе хвалілі.

Убачыў аднойчы Сямікрасуню каралеўскі сын. Глядзіць, дзяўчына ідзе, як бярозка, стройная. Захацелася яму ў твар ёй зазірнуць, а хустка перашкаджае. Пытаецца ён у сваіх слуг:

— Чаму Сямікрасуня заўсёды хусткай прыкрываецца, так што і твару яе не разгледзець?

Адказваюць слугі:

— Таму, што сціплая без меры.

Паслаў тады прынц слугу з залатым пярсцёнкам да Сямікрасуні і загадаў:

— Прасі дзяўчыну вечарам да векавога дуба прыйсці. Скажы: прынц хоча з табой паразмаўляць.

Прышла Сямікрасуня вечарам да векавога дуба, а прынц як яе твар убачыў, дык закахайся без памяці. І просіць Сямікрасуню:

— Будзь маёю жонкай!

Яна ж яму ў адказ:

— Ты багаты, а я бедная, мы адзін аднаму не пара. Ды і бацюхна твой разгневаецца, калі пачуе, каго ты хочаш за жонку ўзяць.

А прынц на сваім стаіць. Просіць ён яе, моліць, так што Сямікрасуня нарэшце сказала:

— Дазволь колькі дзён падумаць.

На другі дзень каралеўскі сын зноў слугу да Сямікрасуні пасылае і кажа:

— Занясі ёй чаравічкі сярэбраныя, прасі, каб прыйшла вечарам да векавога дуба. Скажы, прынц хоча з табой паразмаўляць.

Прышла Сямікрасуня вечарам да векавога дуба, прынц у яе і пытаецца:

— Ці надумалася жонкай маёю стаць?

— Калі ж мне думаць? — кажа Сямікрасуня. — Галубоў і курэй трэба накарміць-напаіць, капусту нашынкаваць, кашулі сшыць. А што раней думала, ужо сказала: ты багаты, я бедная, мы адзін аднаму не пара. Таму не магу табе згоды даць.

Пачаў прынц зноў прасіць яе і маліць. Давялося Сямікрасуні адказаць:

— Добра, падумаю, з таткам, з матуляй маімі па-раюся.

І вось каралеўскі сын зноў слугу да Сямікрасуні пасылае і кажа:

— Занясі ёй сукенку, золатам вышытую. Прасі, каб прыйшла вечарам да векавога дуба. Скажы, прынц хоча з табой паразмаўляць.

Прышла Сямікрасуня вечарам да векавога дуба, прынц у яе і пытаецца:

— Ці надумалася жонкай маёй стаць?

— Калі ж мне думаць? — кажа Сямікрасуня. — І з бацькамі пагаварыць не паспела. Спраў у мяне і ў доме, і на двары столькі, што ўздыхнуць няма калі. Не да вяселля мне! Казала я табе раней і цяпер кажу: не магу табе згоды даць.

Толькі прынц ад Сямікрасуні не адступаецца. Прасіць яе, моліць каралевай стаць, клянецца:

— Што б з табой ці са мной ні здарылася, буду табе вернасьць хаваць, ніколі з другой не ажанюся.

Зразумела Сямікрасуня, як моцна ён яе кахае, і кажа:

— Згодна я!

Яна ж і сама даўно ўжо яго пакахала. Баялася толькі, што няроўня яму.

Пачалі прынец з Сямікрасуняй з таго дня кожны вечар пад дубам сустракацца. І такія яны былі шчаслівыя! Бачыліся яны, праўда, тайком ад караля. Баяліся, як бы ён не даведаўся, што сын з беднай дзяўчынай сустракаецца.

А пры двары жыла ліхая бабуля-чарняўка. Высачыла іх і каралю данесла.

Разгневаўся кароль, паслаў сваіх людзей дом Сямікрасуні падпаліць: няхай яна ў агні згарыць!

Сямікрасуня якраз ля акенца сядзела, вышывала. Раптам дом загарэўся. Падступіла да яе ў той жа момант полымя, выскачыла яна сама не свая з акенца ды проста ў пусты калодзеж і трапіла. А бедныя яе бацькі разам з домам згарэлі.

Узяла бедачыну туга: гаравала яна, журылася, з калодзежа выходзіць не хацела. Сядзіць дні і ночы навывёт у калодзежы ды плача.

Выплакала Сямікрасуня мала-памалу ўсе свае слёзы і выбралася з калодзежа. Прыйшла на пажарышча роднага дома і некалькі манет з попелу выграбла. Купіла на гэтыя грошы мужчынскае адзенне, апранула яго і пайшла ў каралеўскі двор. Просіць караля:

— Вазьмі мяне ў слугі, буду верна табе служыць, а завуць мяне Гаротнік Злашчасны.

Спадабаўся юнак каралю. Узяў ён яго ў слугі. Служыў Гаротнік каралю верна і старанна. Зусім мала часу прайшло — палюбіў стары кароль Гаротніка больш за ўсіх іншых слуг. Павінен быў ён пры ім неадлучна быць, нікому, акрамя Гаротніка Злашчаснага, не дазвалялася яго каралеўскай асобе прыслугоўваць.

А прынец ад гора сябе не памятаў. Як пачуў, што дом яго суджанай згарэў, замкнуўся ў сваіх пакоях і думае: «Пэўна, і нявеста мая, якая за сем дзяўчат прыгажэйшая, у доме згарэла». Кароль жа вырашыў сына ажаніць, каб ён Сямікрасуню забыў. Хацелася старому каралю дзяржаву сыну яшчэ пры жыцці перадаць. І без каралевы тут ніяк не абыдзешся. Хоць не мог прынец Сямікра-

суню забыць, клятву парушыць, аднак давялося яму да дачкі суседняга караля пасватацца. Хочаш ці не хочаш, і заручыцца з ёю давялося.

Надышоў дзень вяселля. Прыехалі кароль з сынам паянвесту, а світа следам цягнецца. Сумны быў поезд, хоць і вясельны. Наперадзе прынец едзе, Сямікрасуню ўспамінае, слязамі горкімі абліваецца. Позаду — Гаротнік, а на сэрцы ў яго быццам цяжкі камень ляжыць. Стараўся Гаротнік у хвасце вясельнага пезда трымацца. Не хацелася яму, каб людзі журбу яго заўважылі. А як стаў поезд да нявесцінага замка пад'язджаць, заспяваў Гаротнік, ды так чыста, так звонка:

— Сямікрасуня шчасліваю была,
Але Гаротнікам няшчасным стала я!

Пачуў прынец песню і пытаецца ў бацькі:

— Хто гэта так хораша спявае?

— Гаротнік, верны мой слуга, — адказвае кароль.
Завёў Гаротнік песню другі раз:

— Сямікрасуня шчасліваю была,
Але Гаротнікам няшчасным стала я!

Пачуў прынец песню Гаротніка і пытаецца ў бацькі зноў:

— Няўжо, шаноўны бацюхна, гэта і праўда Гаротнік, твой слуга, спявае?

— А хто ж яшчэ? — адказвае стары кароль. — Нікому болей так не заспяваць!

Як пад'ехаў поезд да самых варот замка, завёў Гаротнік песню трэці раз:

— Сямікрасуня шчасліваю была,
Але Гаротнікам няшчасным стала я!

Павярнуў тут прынец каня, падскакаў да Гаротніка, заглянуў юнаку ў твар і самлеў: «Сямікрасуня, ды і толькі!» Хаця і пазнаў ён сваю суджаную, але ні слоўца не вымавіў, толькі галавой ёй ласкава кінуў. Павярнуў каня і зноў наперад паскакаў.

Гасцей у нявесціным замку сабралася — не пералічыць. Усе падданыя з двух каралеўстваў прыехалі. Пача-

лі госці спяваць, скакаць, казкі расказваць. Вось нявесцін бацька і кажа:

— Давайце адзін аднаму загадкі загадваць, а жаніх няхай пачынае.

Загадаў прынец загадку:

— Была ў мяне шкатулка каштоўная, і неяк страціў я да яе ключык. Загадаў майстру новы вырабіць. Вярнуўся дамоў, гляджу — ранейшы ключык на сталі ляжыць. Вось і адгадайце загадку, ваша каралеўская вялікасць, які ключык мне даражэй — ранейшы ці новы?

— Ясная справа, ранейшы! — адказвае нявесцін бацька.

Не ведаў ён, што сам дачцэ прыговор вынес.

А прынец яму і кажа:

— Калі так, забірай сваю дачку назад. Не магу я яе за жонку ўзяць, таму што ранейшае маё каханне знайшлося.

Падышоў прынец да Сямікрасуні, за руку яе ўзяў, да бацькі падвёў.

Стары кароль нічога зразумець не можа:

— Ды гэта ж Гаротнік, верны мой слуга!

— Шаноўны баццохна, не Гаротнік гэта, а Сямікрасуня, нявеста мая!

Адкрыліся тут у прыдворных вочы, убачылі яны, якая цудоўная дзяўчына ў мужчынскім адзенні.

Адзін кароль нічога чуць не жадае, усё сваё сцвярджае:

— Якая там Сямікрасуня! Слугі ж яе разам з домам спалілі. Гаротнік гэта, верны мой слуга!

Разгневаўся прынец, зразумеў, што бацька яго нявесту загубіць хацеў, што гэта ён яе бацьку з маці жьўцом спаліў. Узяў ён Сямікрасуню за руку і кажа каралю:

— Не магу дараваць табе тваю лютасць. Не патрэбна нам тваё багацце. Рукі-ногі ў нас ёсць, а на хлеб мы заўсёды заробім.

І пайшлі яны куды вочы глядзяць. Але баюць — шчасліва яны жылі, дружна, моцна адзін аднаго любілі, ніякой працы не цураліся. Сямікрасуня ж майстрыхай была, ды і прынец рамяству навучыўся. Так што ні голаду, ні холаду яны не ведалі.

НАРВЕЖСКІЯ КАЗКІ

СЯМЁРА ЖАРАБЯТ

Жылі-былі беднякі, муж і жонка; жылі яны ў старэнькай хатцы далёка-далёка ў лесе, ледзь перабіваліся з дня на дзень, галадалі і халадалі, і трэба ім было карміць трох сыноў, а малодшага сына звалі Аскеладэн, бо ён толькі і рабіў, што сядзеў каля печы і калупаўся ў попеле.

Вось аднойчы вырашыў старэйшы сын пайсці па свеце і паспрабаваць шчасця. Маці з бацькам адразу яго адпусцілі, і ён выправіўся ў шлях. Ішоў ён, ішоў, цэлы дзень ішоў, а калі пачаўся вечар, прыйшоў да каралеўскага палаца. Кароль стаяў на ганку і спытаў у яго, што яму патрэбна.

— Ды вось хаджу я па свеце і шукаю работу,— адказаў старэйшы сын.

— Хочаш служыць у мяне і пасвіць маіх семярых жарабят? — спытаў кароль.— Калі здолееш увесь дзень іх пасвіць і вечарам скажаш, што яны ядуць і што п'юць, я аддам табе за жонку сваю дачку і паўкаралеўства ў прыдачу, а калі не здолееш — я загадаю выразаць у цябе са спіны тры рамяні.

Як тут быць? Старэйшы сын вырашыў, што гэтая работа лёгкая. Няўжо ён не саўладае з ёю?

Раніцай, калі развіднела, конюх вывеў семярых жарабят, і яны паскакалі прэч, а старэйшы брат Аскеладэна — за імі. І вось паскакалі яны праз горы і даліны, праз кусты і яры. Бег ён за імі, бег і стаміўся. Патрываў ён яшчэ трошкі, і вось зусім яму надакучыла пасвіць жарабят, а тут якраз прыйшоў ён на ўзлесак, і на ўзлеску сядзела бабуля з верацяном і прала пражу. Убачыла яна, як бяжыць хлопец за жарабятмі, а пот з яго так і льецца, і закрычала:

— Ідзі сюды, ідзі сюды, сыночак мой мілы, я ў цябе ў галаве пашукаю!

Ён з радасцю згадзіўся, сеў побач з бабуляй, паклаў галаву ёй на калені, і шукала яна ў яго ў галаве да самага вечара, а ён спакойна адпачываў.

Вось пачало шарэць, і брат Аскеладэна сабраўся ў дарогу.

— Пайду ж я ціхенька дамоў, — кажа, — а на каралеўскім двары рабіць мне больш няма чаго.

— Пачакай, няхай зусім сцямнее, — сказала бабуля, — тады сямёра жарабят паскачуць да каралеўскага двара паўз гэтае месца; а ты бяжы за імі ўслед, ніхто і не даведаецца, што ты цэлы дзень тут праляжаў, падумаюць, быццам ты жарабят пасвіў.

Дала яна яму збан вады, пучок журавін і загадала паказаць каралю і сказаць: «Вось гэта яны ядуць, а вось гэта п'юць».

— Ну што, ты праўда іх пасвіў з раніцы да вечара? — спытаў кароль.

— Праўда, — адказаў брат Аскеладэна.

— Тады скажы мне, што ж ядуць і што п'юць мае сямёра жарабят?

Паказаў яму хлопец збан вады і пучок журавін, што дала яму бабуля.

— Вось іх пітво, а вось і ежа, — кажа.

Кароль адразу здагадаўся, як ён пасвіў жарабят, і так раззлаваўся, што загадаў тут жа гнаць яго прэч з вачэй, толькі спачатку выказаць у яго са спіны тры рамяні і раны соллю пасыпаць.

Вярнуўся хлопец дадому, і ўжо, канечне, не вельмі яму было прыемна.

— Разок паспрабаваў я пашукаць работу, і хопіць з мяне! — сказаў ён.

На другі дзень вырашыў сярэдні сын пайсці па свеце і паспрабаваць шчасця. Бацька з маці не пускалі яго, прасілі-малілі толькі зірнуць на спіну старэйшага брата, але ён стаяў на сваім, і — рабіць няма чаго — яны яго адпусцілі. І ён накіраваўся ў дарогу.

Ішоў ён, ішоў цэлы дзень і таксама прыйшоў да каралеўскага палаца. Кароль стаяў на ганку і спытаў, што яму патрэбна. Сярэдні сын адказаў, што шукае работу, а кароль спытаў, ці не хоча ён служыць у яго і пасвіць семярых жарабят. І прызначыў ён яму тую ж узнагароду і пакаранне такое ж, як і старэйшаму брату. Хлопец адразу згадзіўся і наняўся на службу. «Цяжка, ці што пасвіць семярых жарабят і сказаць каралю, што яны ядуць і што п'юць», — падумаў ён.

Раным-рана, ледзь развіднела, конюх выпусціў семярых жарабят, і яны зноў паскакалі праз горы і даліны, праз кусты і яры, а сярэдні сын — за імі. І здарылася з ім усё дакладна тое ж, што і з яго братам. Доўга-доўга ён бегаў за жарабятамі і стаміўся, а потым убачыў на ўскрайку лесу бабулю, якая сядзела з верацяном і прала пражу, і яна закрычала:

— Ідзі сюды, ідзі сюды, сыночак мой мілы, я ў цябе ў галаве пашукаю!

І сярэдні сын згадзіўся. Адстаў ён ад жарабят, сеў побач з бабуляй, ды так і прасядзеў цэлы дзень, да самага вечара.

А вечарам, калі жарабяты паскакалі дамоў, бабуля дала яму збан вады і пучок журавін.

І калі спытаў у яго кароль: «Што ж ядуць і што п'юць мае сямёра жарабят?» — сярэдні сын паказаў яму ваду і журавіны і сказаў:

— Вось іх пітво, а вось і ежа.

Кароль раззлаваўся і загадаў выразаць са спіны ў сярэдняга сына тры рамяні, пасыпаць раны соллю і тут жа прагнаць яго з двара. Вярнуўся ён дадому, расказаў аб усім, што з ім здарылася, і сказаў бацьку з маці:

— Паспрабаваў я раз пашукаць работу, і з мяне досыць!

І вось на трэці дзень сабраўся Аскеладэн у шлях-дарогу.

— Дай жа і я паспрабую пасвіць сямёра жарабят,— сказаў ён.

Пачалі тут браты над ім смяяцца:

— Ужо калі ў нас нічога не выйшла, ты ж на што спадзяешся? Ты толькі і ўмееш, што каля печы сядзець і ў попеле калупацца!

— Я ўсё адно пайду,— сказаў Аскеладэн.— Як я задумаў, так і зраблю.

І як ні смяяліся з яго браты, як ні прасілі бацька з маці — нічога не дапамагло, і ён накіраваўся ў дарогу.

Ішоў ён таксама цэлы дзень, а надвячоркам прыйшоў на каралеўскі двор. На ганку стаяў кароль і спытаў, што яму патрэбна.

— Ды вось шукаю работу,— адказаў Аскеладэн.

— А адкуль ты? — спытаў кароль. Ён вырашыў цяпер не наймаць на работу абы-каго.

Аскеладэн адказаў, што яго браты ўжо сцераглі сямёра жарабят, а потым спытаў, ці нельга і яму папасвіць іх заўтра.

— Цьфу ты! — кажа кароль.— Калі ты ім брат, дык ужо, пэўна, ні на што не варты. Не, досыць з мяне такіх работнікаў!

— Але ж я ўжо сюды прыйшоў, няхай бы далі мне паспрабаваць! — сказаў Аскеладэн.

— Добра, калі табе ўжо хочацца, каб з цябе скуру злупілі, паспрабуй! — сказаў кароль.

— Не, мне хочацца прынцэсай завалодаць,— адказаў Аскеладэн.

Раным-рана, як толькі развіднела, конюх зноў выпусціў сямёра жарабят, і яны паскакалі праз горы і даліны, праз кусты і яры, а Аскеладэн — за імі.

Бегаў ён за імі доўга-доўга і таксама прыбег на ўскраек лесу. Там зноў сядзела бабуля з верацяном і прала пражу. Ubачыла яна Аскеладэна і закрычала:

— Ідзі сюды, ідзі сюды, сыночак мой мілы, я ў цябе ў галаве пашукаю!

— Прападзі ты, старая вядзьмарка,— адказаў Аскеладэн і пабег за сваімі жарабятамі.

Мінулі яны ўзлесак, і тады самае малодшае жарабятка кажа:

— Садзіся на мяне, таму што дарозе нашай канцакраю не відаць.— Аскеладэн яго паслухаўся.

Так беглі яны яшчэ доўга-доўга.

— Ці бачыш ты што-небудзь? — пытаецца жарабятка.

— Не,— адказвае Аскеладэн.

Зноў яны беглі доўга-доўга.

— А цяпер? — пытаецца жарабятка.

— Нічога,— адказвае Аскеладэн.

Зноў прайшло нямала часу, а яны ўсё беглі.

— Ну, а цяпер што-небудзь бачыш? — спытала жарабятка.

— Але, цяпер наперадзе быццам бы штосьці бялеецца,— адказаў Аскеладэн.— Накштальт велізарнага бярозавага пня.

— Туды ж нам і трэба,— гаворыць яму жарабятка.

Падбеглі яны да пня, жарабятка адпихнула яго ўбок,

а пад пнём дзверцы былі. Зайшлі яны ў тыя дзверцы і апынуліся ў маленькім пакойчыку. Там нічога не было, толькі стол ды печка, а за дзвярыма вісеў вялікі ржавы меч і маленькі збаночак.

— Можаш ты падняць гэты меч? — спытала жарабятка.

Аскеладэн паспрабаваў, але меч быў такі цяжкі, што не падняць. Тады сказала яму жарабятка, каб ён адпіў са збаночка. Выпіў ён адзін глыток, потым другі, а потым і трэці, і пасля гэтага меч яму здаўся лягчэйшым за пярынку.

— Забірай меч з сабою, — сказала жарабятка. — Гэтым мячом ты ўсім нам адсячэш галовы ў дзень твайго вяселля, і мы зноў станем прынцамі. Бо нас зачараваў ліхі троль, а мы, усе сямёра, браты той прынцэсы, якая дастанецца табе за жонку, калі ты раскажаш каралю, што мы ямо і што мы п'ём. Толькі як адсячэш нам галовы, прыкладзі кожную на ранейшае месца, і тады з нас спадуць чары ліхога троля.

Аскеладэн абяцаў, што ўсё так і зробіць, і яны паскакалі далей.

Доўга-доўга беглі яны, і малодшае жарабятка спытала ў Аскеладэна:

— Ці бачыш ты што-небудзь наперадзе?

— Не, — сказаў Аскеладэн.

Зноў беглі яны доўга-доўга.

— А цяпер? — спытала жарабятка.

— Не, нічога не відаць, — адказаў Аскеладэн.

І зноў беглі яны доўга-доўга, праз горы і даліны, праз кусты і яры.

— А цяпер? — спытала жарабятка. — Няўжо і цяпер нічога не бачыш?

— Не, — адказаў Аскеладэн, — цяпер бачу! Далёка-далёка наперадзе быццам уецца сіняя дарожка.

— Гэта рака, — адказала жарабятка, — і нам трэба перабрацца на другі бераг.

Перабраліся яны на другі бераг цераз прыгожы доўгі мост, а потым зноў беглі яшчэ доўга-доўга, і зноў малодшае жарабятка спытала ў Аскеладэна:

— Ці бачыш ты што-небудзь наперадзе?

— Бачу,— адказаў Аскеладэн,— штосьці чарнее далёка-далёка наперадзе, быццам высокая царква.

— Туды ж нам і трэба,— сказала жарабятка.

Зайшлі яны на царкоўны двор і перакінуліся ў людзей, у семьярых цудоўных прынцаў, і адзенне на іх так зіхацела, што глядзець балюча. І зайшлі яны ў царкву, а Аскеладэн — за імі. Поп ля алтара даў ім віна і хлеба і блаславіў іх, і яны выйшлі з царквы, і Аскеладэн выйшаў услед за імі, а віна і хлеба ад святых дароў узяў з сабою. Як толькі каралевічы сышлі з цвінтара, яны зноў перакінуліся ў жарабят; Аскеладэн сеў малодшаму на спіну, і яны паскакалі назад той жа дарогай, толькі яшчэ намнога хутчэй. Вось праскакалі яны мост, вось мінулі бярозавы пень, вось прамчаліся ўскрайкам лесу, дзе сядзела бабуля. Калі яны беглі міма, яна штосьці ім закрычала, але Аскеладэн не пачуў, зразумеў толькі, што яна вельмі злуецца.

Калі яны вярнуліся на каралеўскі двор, ужо амаль зусім звечарэла, і сам кароль стаяў ля ганка і чакаў іх.

— Ну? — спытаў кароль у Аскеладэна. — Ты пасвіў іх цэлы дзень з раніцы да вечара?

— Я стараўся як мог,— адказаў Аскеладэн.

— Тады раскажы мне, што яны ядуць і што п'юць? — сказаў кароль.

Выняў Аскеладэн хлеб і віно ад святых дароў і паказаў каралю.

— Вось іх ежа, а вось пітво,— кажа.

— Так, ты сцярог іх верай і праўдай,— сказаў кароль. — Атрымай жа прынцасу і паўкаралеўства ў прыдачу.

Тут жа пачалі рыхтавацца да вяселля, і кароль надумаўся зрабіць такія багаты і вясёлы баль, каб аб ім гаварылі ва ўсіх суседніх каралеўствах. А як селі ўсе за вясельны стол, жаніх раптам падняўся і пайшоў на стайню.

— Я там сёе-тое забыў, пайду прынясу,— сказаў ён. Зайшоў ён туды і зрабіў усё, як загадалі яму каралевічы: спярша адсек галаву ў самага старэйшага, пасля ў другога, і так ва ўсіх семьярых, і ў самага малодшага — у апошняга, а потым кожнаму адсечаную галаву да цела

прыставіў. Як толькі ён гэта зрабіў, усе сямёра перакінуліся ў каралевічаў, і Аскеладэн павёў іх на вясельны банкет. Ubачыў кароль сваіх дзяцей і так зарадаваўся, што пачаў абдымаць і цалаваць Аскеладэна, а прынцэса, яго маладая жонка, пакахала мужа яшчэ болей, чым раней.

— Паўкаралеўства ты ўжо атрымаў,— сказаў кароль,— а другую палавіну возьмеш пасля маёй смерці. Таму што прынцы, мае сыны, цяпер самі пра сябе паклапоцяцца.

Ну і ўжо, канечне, на вясельным балі добра паскакалі, усе пілі і елі колькі хацелі.

І я там быў, мёд-піва піў, толькі ніхто мяне не бачыў, і дастаўся мне адзін кавалачак піражка, і я намазаў яго маслам і на печку паклаў. Масла расцяклося, піражок згарэў, так я на вяселлі нічога і не еў.

СУМЛЕННА ЗДАБЫТАЯ МАНЕТА

Жыла-была на свеце бедная жанчына. Жыла яна ў маленькай убогай хатцы на самым ускрайку сяла. Есці ёй не было чаго, печку паліць няма чым, вось і паслала яна свайго маленькага сыночка ў лес па ламачча. На дварэ стаяла халодная асенняя пагода, і хлопчык усю дарогу да лесу бег падскокам, каб хоць трошкі сагрэцца. Кожны раз, паклаўшы ў кашэль галінку альбо корань, хлопчык пляскаў рукамі, таму што ад холаду яны сталі чырвоныя-чырвоныя, рыхтык брусніцы, якія зрэдку трапляліся ў яго пад нагамі.

Назбіраў хлопчык поўны кашэль сухога галля і толькі было хацеў вяртацца дадому, як набрыў на прасеку. І ўбачыў раптам белы патрэсканы камень.

— Бедны старэнькі камень! Які ты белы ад інею! Як жа ты, мабыць, прамёрз! — сказаў хлопчык, зняў з сябе куртку і накрыў ёю камень.

• Прыйшоў дадому, а маці пытаецца ў яго, як гэта ён такім холадам у адной кашулі ў лес хадзіў. Ён і расказаў ёй, як убачыў у лесе стары гарбаты камень, белы ад марозу, і як накрыў яго сваёй курткай.

— Дурань ты гэткі! — кажа яму маці.— Няўжо ты думаеш, камяні мёрзнуць? А калі нават і замёрз твой камень — свая кашуля бліжэй да цела. Вопратка цяпер і так дарагая, а ты яшчэ будзеш раскідваць яе па ўсялякіх камянях! — І яна прагнала хлопчыка зноў у лес па куртку.

Прыйшоў ён на тое месца, дзе першы раз знайшоў камень, і бачыць: камень адным бокам павярнуўся і трошкі прыпадняўся ад зямлі.

— Бядак! Гэта таму, што ты трошкі сагрэўся пад курткай, ці ж не праўда? — сказаў хлопчык.

Але калі ён уважлівей паглядзеў на камень, то ўбачыў пад ім шкатулку, поўную бліскучых сярэбраных манет. «Напэўна, крадзеныя, — падумаў хлопчык. — Ну хто будзе хаваць у лесе пад каменем сумленна заробленыя грошы?»

Узяў ён шкатулку, занёс яе да возера непадалёку ад прасекі і выкінуў у яго грошы. Але адна манетка выпала са шкатулкі і паплыла па вадзе.

— Вось ужо гэта здабыта сумленным шляхам. Манета, якая здабыта сумленна, ні за што не патоне, — сказаў хлопчык, злавіў манетку і, захапіўшы куртку, пашыбаваў дадому.

Прыйшоў дадому і давай расказваць маці, як камень прыпадняўся ад зямлі, як ён знайшоў шкатулку, поўную сярэбраных манет, і як выкінуў яе ў возера, таму што грошы напэўна былі крадзеныя.

— Але адна манетка не патанула. Я ўзяў яе, таму што яна здабыта сумленным шляхам, — скончыў хлопчык.

— Ну што за боўдзіла! — залавала маці. — Калі б з усіх манет толькі адна была здабыта сумленна, то, значыць, не так ужо многа на свеце сумленнасці. Але хоць бы іх укралі дзесяць разоў запар, ты ж знайшоў іх — а свая кашуля бліжэй да цела. Узяў бы ты гэтыя грошы — жыць бы нам прыпяваючы да канца дзён нашых. Але ты як быў дурнем, так дурнем і застаўся. Не жадаю я больш гнуць спіну на цябе! Ідзі на ўсе чатыры стараны і сам зарабляй сабе на хлеб!

І пайшоў хлопчык па беламу свету. Ішоў ён, ішоў і,

куды б ні прыходзіў, усюды прасіўся служыць. «Вельмі ж ужо маленькі ды кволы»,— думалі, гледзячы на яго, людзі і не бралі яго.

Ці доўга, ці коратка ён ішоў, толькі прыйшоў ён на двор да купца. І ўзяў яго купец да сябе на кухню — насіць кухарцы дровы і ваду.

Стаў хлопчык жыць у купца. І вось аднойчы сабраўся купец у іншую краіну, далёка-далёка за мора. Пачаў ён пытаць у слуг, што ім прывезці з заморскай краіны. Кожны сказаў, і вось дайшла чарга да хлопчыка, што цягаў на кухню дровы і ваду. Хлопчык падаў манетку.

— Што ж табе прывезці? — спытаў купец.— Бо многа ж на яе не купіш.

— Купіце тое, што дадуць. Гэта сумленна здабытая манета,— адказаў хлопчык.

Паабяцаў яму купец споўніць просьбу і паплыў.

Разгрузіў купец за морам свае тавары, нагрузіў новыя, накупляў усяго, што абяцаў слугам, і вярнуўся на свой карабель. Хацеў ужо было адплываць ад прыстані і толькі тут успомніў, што хлопчык даў яму манетку, а ён паабяцаў купіць за яе што-небудзь. «Няўжо мне з-за нейкай манеткі зноў вяртацца ў горад? — падумаў купец.— Глупства! Ад такой дробязі толькі лішнія турботы».

Тут адкуль ні вазьміся бабуля з мяшком на спіне.

— Што ў цябе ў мяшку, маці? — пытаецца ў яе купец.

— Усяго толькі кошка. Няма чым мне яе карміць, вось і надумалася я выкінуць яе ў мора, ды і справа з канцом,— адказвае бабуля.

«Хлопчык прасіў купіць тое, што дадуць за яго манетку»,— падумаў купец і спытаў у бабулі, ці не аддасць яна за манетку сваю кошку.

Бабуля не прымусіла сябе доўга ўпрошваць, і купля адбылася.

Толькі адплыў купец ад прыстані, як разгулялася на моры страшная бура. Дзіка завуў вецер, карабель кідала з боку на бок, і купец нават не ведаў, куды нясуць іх уздыбленыя хвалі.

Нарэшце іх прыбіла да берага, і яны апынуліся ў

краіне, у якой купец ніколі раней не быў. Ён адразу ж накіраваўся ў горад. Заходзіць у шынок і бачыць: на кожным стале ляжаць розгі, ля кожнага прыбора па дубчыку. Здзівіўся купец. «Навошта ім столькі розгаў? — падумаў ён. — Пагляджу, што будуць рабіць з імі людзі», — вырашыў ён і сеў за стол. А калі прынеслі ежу, зразумеў купец, для чаго на кожным стале ляжалі дубчыкі: з усіх шчылін павылазілі тысячы мышэй і накінуліся на ежу. Кожнаму, хто сядзеў за сталом, давялося адбівацца ад іх, размахваючы вакол сябе розгамі. У шынку нічога не было чуваць, акрамя моцнага свісту і стуку, а іншы раз людзі зачэплялі адзін аднаго, і тады ім даводзілася казаць: «Прабачце».

— Цяжка жывецца людзям у гэтай краіне! — сказаў купец. — А чаму б вам не трымаць кошку?

— Кошку? — здзівіліся людзі. Яны нават не ведалі, што такое кошка.

Тады купец прынёс з карабля кошку, якую купіў для хлопчыка, і ўсе мышы ў момант разбегліся, і людзі ўпершыню з незапомных часоў змаглі спакойна павячэраць. Ужо ж і дзякавалі яны купцу! Пачалі яны прасіць яго прадаць ім кошку. Не згаджаўся купец, а потым усё ж паабяцаў саступіць ім кошку, але запатрабаваў за яе сотню талераў. Яны ахвотна заплацілі, ды яшчэ тысячу разоў дзякавалі купцу.

І зноў купец рушыў у шлях-дарогу. Але не паспеў ён выбрацца ў адкрытае мора, глядзіць — на грот-мачце сядзіць кошка! А хутка зноў разбушавалася на моры бура, яшчэ мацнейшая за першую, і карабель кідала з боку на бок і гнала па хвалях, пакуль нарэшце не прыгнала да краіны, у якой купец ніколі раней не быў.

Зноў купец пайшоў у шынок і зноў убачыў на сталах розгі. Але тут яны былі куды большыя і даўжэйшыя. Ды яно і зразумела: мышэй у шынку валтузілася цэлая процьма, і былі яны буйнейшыя за тыя, што ён бачыў першы раз.

Зноў прадаў купец кошку і зноў узяў за яе сто талераў. І зноў не давялося яму доўга цанавацца.

Паплыў купец далей. Толькі выйшаў у адкрытае мора, глядзіць, а кошка тут як тут: сядзіць сабе на грот-

мачце. І зноў разгулялася бура, і хвалі гналі карабель да таго часу, пакуль не прыбіла яго да краіны, у якой купец ніколі раней не быў.

Прайшоў ён зноў у шынок. І тут таксама на сталах ляжалі розгі, але кожная розга была ў паўтара аршына даўжынёй, а таўшчынёй з маленькую мяцёлку. Купцу расказалі, што паесці для жыхароў гэтай краіны — вялікая пакута: тысячы вялізных мязотных пацукоў накідваюцца на ежу, і людзям ледзь удаецца вырваць у іх акрайчык і кінуць сабе ў рот.

Прынёс купец кошку з карабля, і жыхары краіны ўздыхнулі з палёгкай. Пачалі яны ўпрошваць купца прадаць ім кошку. Доўга не згаджаўся купец, але нарэшце абяцаў прадаць кошку і запатрабаваў за яе трыста талераў. Яны з радасцю згадзіліся, не перастаючы дзякаваць і бласлаўляць купца.

І зноў рушыў купец у шлях-дарогу. «Колькі ж грошай зарабіў хлопчык на манеце, што паслаў са мной? — раздумаў ён.— Ну што ж, давядзецца аддаць яму малую крыху, але, канечне, не ўсё. Бо гэта я купіў яму кошку. Свая кашуля бліжэй да цела».

Толькі ён гэта падумаў, як разгулялася на моры бура, ды такая моцная, што ўсім пачало ўжо здавацца, што карабель вось-вось пойдзе на дно. Скумекаў купец, што нічога іншага яму не застаецца, як паабяцаць вярнуць хлопчыку ўсе грошы. І праўда: варта было яму гэта зрабіць, як бура сціхла, і карабель на ўсіх ветразях памчаўся па моры.

Вярнуўся купец дадому і аддаў хлопчыку пяцьсот талераў ды сваю дачку ў прыдачу. Таму што цяпер хлопчык, які цягаў дровы і ваду на кухню, стаў юнаком і багатым, як сам купец.

І пачаў ён жыць-пажываць ды дабро нажываць. А маці сваю ўзяў да сябе і заўсёды быў добры да яе.

— Не веру я,— казаў ён,— што свая кашуля бліжэй да цела.

ПОЛЬСКІЯ КАЗКІ

ПАСТУХ, ЯКІ ТЫСЯЧУ ЗАЙЦОЎ ПАСВІЎ

Даўно гэта было, яшчэ ў часы татарскіх набегаў. Хмарай наляталі татары з паўднёвых стэпаў і, быццам паводка, залівалі польскія землі. Нікому ад іх не было ратунку. Вёскі і гарады знішчалі яны агнём, старых і дзяцей забівалі, а маладых у ясыр — у палон — забіралі.

З татарскай няволі рыцараў выкуплялі каралі, багатыя гараджане — сваіх родных, а сялян хто выкупіць? Вось і заставаліся яны ў палоне-няволі, пакуль смерць не выкупіць. Хіба што ўцячы пашанцуе.

Пашчасціла Усямілу — уцёк ён з татарскага палону.

Колькі дзён, колькі начэй ішоў ён на радзіму — не пералічыць! Дажды палівалі яго, сонца пякло, вецер наскрозь працінаў, халадаў ён і галадаў.

Але яму ўсё нішто. Пратаптанымі дарогамі ідзе, глухімі сцежкамі, стэпам раздольным, лесам дрымучым: сум па дому гоніць яго наперад. І здаецца яму, нідзе такой залатой пшаніцы няма, пагоркаў такіх прывольных, ручаёў серабрыстых, як у родным краі, дзе Вісла цячэ.

Вось прабіраецца ён бяскрайняй прыкарпацкай пушчай. Вакол лес ды лес, ні адзінай жывой душы. На парванай світцы — пыл чужадалёкіх дарог, за спінай

торба пацёртая, а ў торбе ўсё яго багацце: акраец хлеба, кварта з малаком — добрых людзей міласціна ды жменька манет, што на дарозе знайшоў.

Ідзе, ягады збірае і есць, а хлеб ды малако не чапае, напаследак пакідае, калі голад зусім дойме.

Раптам з-за дрэва дзядок выходзіць. Згорблены, барада сівая, кіем падпіраецца.

— Добры дзень, вандроўнік!

— Добры дзень, дзядуля!

— Мілы чалавек, ці няма ў цябе хлебка? Зусім я згаладаўся, ледзь на нагах стаю.

— А чаму, дзядуля, ты ягады не збіраеш? — пытаецца Усяміл.

А стары ў адказ:

— Ах, мілы! Гэта маладому лёгка: нагнуўся, ягадку сарваў і пайшоў далей. А старыя косці не гнуцца.

«Старасць не радасць, — думае Усяміл. — Трэба дапамагчы старому. А з мяне і ягад хопіць!»

Выняў ён з торбы хлеб і старому падае.

— На, дзядуля! Еш на здароўе.

Зарадаваўся стары. Адною рукою акраец схапіў, другой дудачку з-за пазухі выцягвае.

— Вазьмі дудачку на памяць. Мож, спатрэбіцца.

Як сустрэліся яны выпадкова, так і рассталіся, і кожны ў свой бок пабрыў: адзін — на ўсход, другі — на захад.

І дзесяці крокаў не ступіў Усяміл, азірнуўся, а дзед як скрозь зямлю праваліўся.

«Нябось, за дрэвамі не відаць яго», — падумаў Усяміл і пайшоў далей.

Вось скончыўся лес, і расцвілаецца перад ім пустэча, сонцам апаленая, сухая, камяністая. Расце на ёй траўка чэзляя ды чырвоны чабор, сухая аўсяніца каласкамі шорхае ды ядавіты расходнік жаўцее. Адно слова — пустэча. Ні дымкоў, ні жылля не відаць.

Гадзіна за гадзінай мінае, сонца пячэ няшчадна, а пустэчы канца-краю няма.

«Адпачыць бы ды малака папіць», — думае Усяміл і па баках азіраецца — лагчынку шукае, дзе б прымасціцца.

Раптам падняўся вецер, зашумеў, засвістаў зверху, а на ніз спусціўся — хмары пяску сыпануў, свет белы засціў.

Ці доўга, ці коратка бушаваў вецер, а калі ўлёгся, бачыць Усяміл — насустрач яму дзядок брыдзе. Зусім старэнькі ды нямоглы. Той, якога ён у лесе сустрэў, супраць гэтага маладзец-малайцом.

— Дай вадзіцы, добры чалавек! — прахрыпеў стары. — Ад смагі паміраю.

Як быць? І старога шкада, і малако аддаваць не хочацца.

— Выратуй мяне! Выратуй! — моліць дзед.

Адмовіш, утоіш малако — душой пакрывіш.

«Ану ж давалакуся як-небудзь да вёскі ці на ручаёк набрыду і нап'юся ўволю», — думае Усяміл, вымае з торбы кварту з малаком і старому падае.

— Пі, дзядуля, на здароўе!

Зарадаваўся стары. Да кварталы прыліп і ўсё малако да кроплі выпіў.

Спталіў смагу і кажа:

— Ад немінучай смерці выратаваў ты мяне! Чым жа мне аддзячыць цябе? Вазьмі вось пугу, можа, спатрэбіцца.

Сказаў і выцягнуў з-за пояса ядлоўцавае пугаўё з канаплянай вярхоўкай і хлапушкай з конскага воласу на канцы.

Тут зноў падняўся вецер, сыпануў, закружыў пясок — нічога не відаць.

А калі вецер сціх, старога быццам і не было.

Няма калі Усямілу галаву тлуміць, куды стары падзеўся. Спяшаецца ён, пакуль светла, пустэчу прайсці і ў бяспечным месцы заначаваць.

Пад вечар бачыць ён: наперадзе макаўкі дрэў хістаюцца, паміж галінамі шызы дымок уецца, а ўбаку бялеецца дарога, каляямі з'езджаная.

«Мабыць, вёска блізка», — зарадаваўся Усяміл, і сіл ў яго прыбавілася.

Па дарозе ісці ходка, не тое што па пустэчы. Ідзе ён і радуецца, што хутка ў хаце за стол сядзе.

Раптам бачыць — ля дарогі пад дрэвам стары сядзіць і горка плача.

— Ты чаго, дзядуля, плачаш? — пытаецца Усяміл.

— Ох, мілы чалавек, бяда са мной здарылася! Прадаў сын у горадзе парася і загадаў мне грошы дамоў занесці, а я іх згубіў па дарозе. Цяпер нявестцы на вочы паказацца баюся. Выгане ліхая баба мяне з дому. А куды я на старасці гадоў падзенуся? Каму я, нямоглы ды хворы, патрэбны?

А сам плача, дрыжма дрыжыць, быццам ліхаманка яго трасе. Пашкадаваў Усяміл старога.

«Ёсць у мяне грошы ў торбе. Не запрацаваў я іх, а на дарозе знайшоў. Даліся яны мне лёгка, лёгка з імі і расставацца. Аддам жа я іх старому».

— На, дзядуля, вазьмі! — кажа Усяміл і працягвае старому грошы. — І глядзі зноў не згубі.

Зарадаваўся стары, у ногі Усямілу пакланіўся.

— Вось не чакаў, не гадаў, што шчасце такое прыбудзе. Чым жа я аддзячу цябе, добры чалавек? Вазьмі хоць кульбаку маю, можа, спатрэбіцца.

Не захацеў Усяміл старога крыўдзіць, узяў кульбаку і пайшоў сваёй дарогай. Але не адышоўся далёка і падумаў: «Трэба дапамагчы старому з зямлі падняцца». Павярнуўся, а старога і след прастыў.

«Ого! Дарма што стары, а пабег, як малады», — падзівіўся Усяміл.

Вось ідзе ён па вёсцы, да хат прыглядаецца. У якую пагрукаць, не ведае. Боязна яму: а ну як прагоняць? Спыніўся каля адной хаты — двор перад ганкам чыста вымецены, пясочкам жоўтым пасыпаны. «Зайду хіба я сюды», — вырашыў Усяміл і пастукаўся ў дзверы. Пашанцавала яму, на добрых людзей натрапіў. Накармілі яго дасыта і спаць на сенавал пусцілі.

Раніцай Усяміл зноў у шлях выправіўся. Прыйшоў ён на тое месца, дзе раней яго вёска была, а ад роднай вёскі пасля татарскага набегу і следу не засталася. Дамы стаяць новыя, людзі жывуць у іх чужыя, прышлыя.

«Рабіць няма чаго, давядзецца служыць ісці», — падумаў Усяміл. А ад людзей ён чуў: у замку пастух патрэбен. Але не коней пільнаваць, не кароў пасвіць, не свіней, не авечак, не гусей, не індыкоў... А каго — людзі не кажуць, толькі скрыва пасміхаюцца.

Накіраваўся Усяміл у замак. «Сам даведаюся,— думае,— які ім пастух патрэбны».

Вось і замак за высокай сцяной, да варот мост пад'ёмны вядзе. Сказаў Усяміл, навошта прыйшоў, і яго адразу ў пакоі панскія вядуць. Выходзіць да яго важны пан-кастэлян і кажа:

— Пастух мне патрэбны, тысячу зайцоў пасвіць на лузе. Праслужыш месяц, не ўцячэ ні адзін заяц, ды яшчэ поўны мяшок казак мне раскажаш,— аддам за цябе сваю дачку і дзесятак вёсак у прыдачу. А ўцячэ хоць адзін — да самай смерці на мяне будзеш дарэмна працаваць. Ідзі падумай, апоўдні адказ мне дасі.

Пакланіўся Усяміл пану-кастэляну і на двор выйшаў. Там яго слугі абступілі, пытаюцца: хто такі, адкуль ды навошта завітаў?

Стаіў Усяміл, хто ён ды адкуль. Кажа, у пастухі наймацца прыйшоў, зайцоў пасвіць.

— Вось дурань,— кажуць слугі і па баках азіраюцца, ці не чуе хто з панскіх паслугачоў.— Магчымая хіба справа — зайцоў на лузе пільнаваць. Ды яны мігам разбягуцца. Багата тут да цябе ахвотнікаў знаходзілася, а цяпер да самай смерці на кастэляна спіну гнуць, быццам нявольнікі. Вось паглядзі: хто камяні носіць, хто сцяну вакол замка ставіць.

Зірнуў Усяміл, і страшна яму стала.

«Мяшок казак раскажаць — гэта для мяне не штука,— думае ён.— Нямала я іх пачуў у татар. Вось з зайцамі справа цяжэй. Ну, дзе наша не прападала!»

А слугі адно цвердзяць:

— Не лезь ваўку ў зяпу. Ідзі адсюль, пакуль цэлы. Свет вялікі. Знойдзеш сваю долю, ажэнішся, вольным чалавекам будзеш.

А Усяміл: не і не. Буду зайцоў пасвіць.

Людзям шкада хлопца: малады ён ды з сябе прыгожы.

Паднялося сонца высока на небе. Поўдзень надыйшоў. У замку звон зазваніў — на абед людзей склікае. Усяміл да пана-кастэляна ідзе і кажа: згодзен, маўляў, зайцоў пасвіць. А кастэлян рады вельмі: будзе ў яго новы нявольнік, дармавы парабак.

— Ідзі,— кажа,— у людскую кухню, папалуднуй. А пасля абеду аканом зайцоў выпусціць.

Так і зрабілі.

Пасля абеду загадаў аканом гумно адчыніць. Скок-падскок, на двор тысяча зайцоў выбягае.

Глядзяць людзі, што далей будзе. Хто хлопца шкадуе, хто смяецца.

«Які ж я пастух без дудачкі»,— разважыў Усяміл. Дудачку — падарунак першага старога — дастаў і зайграў. Толькі зайграў, зайцы, што па ўсім двары разбегліся, скакалі ды шалелі, збіліся ў чараду, пастроіліся па чацвёрка ў рад, як салдаты, і чакаюць.

Ідзе Усяміл да варот, а зайцы за ім — скок-падскок — бягуць, аглядваюцца, ці не адстаў хто, ці не забег наперад.

Людзі ад здзіўлення раты разявілі. А аканом пасярод двара слупам стаіць, на заечае войска дзівіцца, нават народ на працу не гоніць.

Апошняя чацвёрка за варотамі схавалася, толькі тады апомніліся людзі.

Вось і луг, дзе Усямілу загадана зайцоў пасвіць.

«Ай ды я! — смяецца Усяміл.— Зайцоў выгнаў, а цяпер трэба добра глядзець, як бы яны не разбегліся».

Уваткнуў у зямлю кульбаку, каб не перашкаджала яму за зайцамі бегаць.

Што за дзіва!

Зайцы вакол кульбакі згуртаваліся і, быццам іх хто на вярвачцы трымае, не разбягаюцца, траўку пашчываюць. А калі ўсю траву з'елі, Усяміл кульбаку ў другое месца перанёс, у зямлю ўваткнуў, і зноў зайцы пасвяцца, не разбягаюцца.

Тут, адкуль ні вазьміся, прыляцелі вароны ды як пачалі каркаць. Тры самыя маленькія зайчыкі спалохаліся — і ў кусты.

— Гэй вы, касавокія! Куды пабеглі, вяртайцеся назад! — крыкнуў Усяміл, узяў пугу — падарунак другога старога — ды як стрэліць.

І ў той жа момант зайчыкі з кустоў выскачылі і назад вярнуліся.

«Што за цуд! На дудачцы зайграю — зайцы за мной бягуць. Кульбаку ў зямлю ўваткну — яны вакол пасвяцца, не разбягаюцца. Адлучыцца касавокі — стрэльну пугай — назад бяжыць. Відаць, не простыя гэты дары, а чарадзейныя», — мяркуе Усяміл.

Вечарам пералічыў аканом зайцоў: усе!

Лічыць на другі дзень: зноў усе!

На трэці дзень, на чацвёрты — тое ж самае!

У замку — пярэпалах. Пан-кастэлян злуецца, з сябе вылузваецца:

— Як?! Гэты жабрак сівалапы, гэты голы пастух з маёй дачкой ажэніцца і дзесяць вёсак атрымае? Не быць таму!

Вось пасе Усяміл зайцоў на лузе, глядзіць — ад замка да яго круглы піражок коціцца.

Што такое?

Падкаціўся піражок бліжэй. Тут Усяміл разгледзеў: не піражок гэты, а кухарка.

Кінулася кухарка да Усяміла і загаласіла:

— Ой, выратуй мяне, мілы пастушок! Выратуй!

А сама фартухом вочы трэ, прытворныя слёзы лье.

— Смажыла я зайца для пана-кастэляна. А ён згарэў у мяне, абвугліўся ўвесь. Што мне цяпер, гаротніцы, рабіць, дзе зайца ўзяць? Прагоніць мяне ў каўнер кастэлян, сабакамі зацкуе. Выратуй мяне, прадай зайчыка.

І пастуху манету соўгае.

«Пастка гэты, — здагадаўся Усяміл. — Хочуць, каб вечарам аднаго зайца не хапіла». Але выгляду не падае і кажа:

— Схавайце грошы. Зайца я не прадам, не мой ён, а панскі. Але так і быць, выручу вас, а вы за гэты паскачыце мне. Сумна ж цэлы дзень аднаму сядзець ды за зайцамі глядзець.

Кухарка рада, што ціхоню ашукала і панскі загад выканалала. Правай рукой за правы канец зборчатай спадніцы ўхапілася, левай рукой — за левы і давай круціцца, тоўстымі нагамі перабіраць, прытопваць. Быццам мячык, падскоквае, кланяецца на ўсе бакі, кругамі ходзіць.

Развесяліўся Усяміл, пасмяяўся ўдосталь, а потым і кажа:

— Ну, хопіць, стаміліся вы. Зараз вам зайца злаўлю.
Схапіў першага сустрэчнага зайца і кухарцы падае.
Таўстуха зайца да сябе прыціснула, фартухом прыкрыла — выпусціць баіцца і ў замак бяжыць, ад шчасця ног пад сабою не чуе.

Толькі на мост узышла, Усяміл пугай стрэліў! Заяц з фартуха скок і назад на луг прыбег. І зноў усе да аднаго вакол кульбакі пасвяцца.

Гэй! На лузе — весялосць, а ў замку — сум-маркота!

Кастэлян лаецца, пані слёзы лье. Кухарка хусткай завязалася, быццам у яе зубы баляць, а сама злосная, зласней і не бывае: гаршкамі грыміць, скавародкамі грукае, пожагамі брынчыць, аж гром у кухні стаіць.

Як тут быць, як панскаму гору дапамагчы?

Кастэлян прыдворных ды чэлядзь на раду склікае.

Думалі яны, думалі, як пастуха ашукаць, зайца ў яго ўкрасці, і прыдумалі.

Вось прыбіраецца дачка кастэляна сялянскай дзяўчынай і на луг адпраўляецца. Спадніца на ёй старая, злінялая, на галаве вяночак, каралі драўляныя, у руках кошык з вярбовых пруткоў.

Падыходзіць яна да пастуха, усміхаецца ласкава і кажа:

— Прадайце мне аднаго зайчыка. Бацька хоча ў гаі зайцоў развесці. Манахі аблажылі яго аброкам: кожны год дваццаць зайцоў вымі ды пакладзі! Самец у нас ужо ёсць, цяпер нам зайчыха патрэбна.

— Як жа твой бацька загадае ім у лес не ўцякаць, па панскаму лугу не скакаць? Перастраляюць іх паляўнічыя — і прапала справа.

— Ды ён... ды яны... — запінаецца паненка, што сказаць не ведае. — Ды тата гай плотам абгарадзіў.

«Зноў пастка», — здагадаўся Усяміл і кажа:

— Такой прыгажуні прадаваць зайца нягожа. Выбрай любога, але спярша пакланіся мне дзесьяць разоў.

Кланяецца паненка пастуху, ціха ды пакорліва да самай зямлі згінаецца.

Злавіў Усяміл зайчыху і паненцы ў кошык пасадзіў.

— Няхай жыве ў вас на здароўе і кожны год па дваццаць зайчанят прыводзіць.

Зарадавалася паненка, кошык хусткай прыкрыла і бягом у вёску. А ля першай хаты да замка павярнула.

Усяміл зорка за ёю сочыць, усё бачыць.

Стала яна да варот замка падыходзіць, Усяміл стрэліў пугай, зайчыха з кошыка скок і на луг прыбегла.

Зноў у замку гора, зноў кастэлян прыдворных ды чэлядзь на раду склікае. Думалі, меркавалі, як пастуха ашукаць, як зайца ў яго ўкрасці. Але так нічога і не прыдумалі.

І вырашыў кастэлян сам да пастуха ісці, зайца ў яго прасіць.

«Бадай, я не баба, у мяне заяц не ўцячэ. Толькі б людзі пра гэта не даведаліся», — разважыў кастэлян.

Пасылае ён дачку на гарышча, загадвае ў кufры самыя блagі, моллю праедзены каптан знайсці і яму прынесці. Апранае ён той каптан, перавяслам саламяным падпяразваецца, са стайні старую клячу выводзіць, замест сядла радно кладзе і тайком з замка едзе.

Пад'ехаў да Усяміла і просіць гэтак жаласліва:

— Добры чалавек, прадайце зайчыка танней. Хочацца хоць раз у жыцці зайчаціны паспытаць.

Усяміл адразу пана пазнаў, але выгляду не падае.

— Нядобра ў такога бедняка грошы браць, — кажа ён. — Я вам задарма зайца аддам, але спярша выканайце маю просьбу.

А кастэлян у адказ:

— Чаму не выканаць — выканаю!

— Вунь бачыце, па мяжы Барбоска бяжыць, хвостом віляе?

— Бачу, бачу...

— Даганіце яго і пацалуйце ў нос.

Раззлаваўся кастэлян: ды як ён адважыўся, жабрак сівалапы, над панам здэкавацца!

Але рабіць няма чаго. Скарыўся пан, бо давядзецца дзесяць вёсак аддаць ды простага селяніна ў зяці ўзяць.

Скурчыўся пан, быццам ніжэй ростам стаў, і пытаецца:

— А праз лісцік можна?

— Давайце праз лісцік!

Кастэлян па мяжы ідзе, спатыкаецца і прымаўляе:

— Барбоска, Барбоска! Ідзі сюды, сабачка мой харошы! Ідзі сюды!

Не прывык вясковы сабака да такога ласкавага абыходжанья: прыпыніўся і чакае.

А кастэлян перад ім на калені — бух! Ліст трыпутніку сарваў і праз ліст гэты сабаку проста ў нос цмокнуў.

Ідзе назад да пастуха, ад злосці чырвоны, як бурак.

— Споўніў я тваю просьбу, — кажа.

— Як жа, бачыў, бачыў! Цяпер мая чарга вашу просьбу выканаць.

Злавіў Усяміл зайца і кастэляну аддаў.

Кастэлян мацней зайца за вушы ўхапіў, на камень залез, з каменя на клячу ўскараскаўся, трук-трук — у замак патрухаў.

Вось ужо і мост недалёка. Тут Усяміл як стрэліць пугай!

І адкуль толькі ў зайчыка сіла ўзялася! Вырваўся ён з учэпістых панскіх рук, з каня на зямлю саскочыў і на луг памчаўся, імчыцца, белы хвосцік мільгае, услед пыл завіваецца.

Дарэмна прыніжаўся пан, так ні з чым у замак і вярнуўся. Чацвёрты тыдзень да канца падыходзіць. Аканом кожны вечар зайцоў пералічвае і кастэляну дакладвае:

— Усе зайцы цэлыя. Як была тысяча, так і ёсць.

Перапалохаўся кастэлян: як тут быць, як бяду адвесці?

Загадвае ён чацвёрку коней у карэту запрагаць і да суседзяў едзе, да такіх жа, як сам, паноў, багатых і славурых.

Прыязджае і пра бяду сваю апавядае.

А яны яму ў адказ:

— Чаго гараваць, адчайвацца да часу! Ён яшчэ вам мяшок казак расказаць павінен. Тут ужо яму не выкруціцца! Няхай хоць усю ноч навывлёт расказвае, а вы кажыце: «Мала! Яшчэ не поўны мяшок». Вось і стане ён вашым халопам.

Паслухаўся кастэлян. Збірае ён баль, кліча на баль паноў, як ён сам, славурых ды багатых, з жонкамі і дочкамі.

А калі госці з'ехаліся, загадаў ён велізарны мяшок з-пад авечай воўны прынесці ды пастуха паклікаць.

Даведаўся пра гэта Усяміл, да аканом паспяшаўся і кажа:

— Як жа я ў гэтых лахманах у панскія пакоі з'яўлюся?

Паглядзеў аканом на яго парваную світку і прамовіў:

— Твая праўда, пастух! Нягожа ў панскія пакоі ў лахманах ісці.

Далі Усямілу каптан з тонкага сукна, пояс шырокі, боты з падкоўкамі ды капялюш з паўлінавым пярком.

Выкупаўся Усяміл у рэчцы, панскі цырульнік яму валасы пастрыг, падраўняў. А як апрануў ён новы каптан, на кухні так і ахнулі: маладзец малайцом, аж не пазнаць!

У гасцінай госці за сталамі паседжваюць, ядуць, п'юць, веселяцца.

— Паклікаць пастуха! — распарадзіўся кастэлян.

Заходзіць Усяміл — статны, прыгожы. Такого тут зроду не бачылі. Паненкі вачэй з яго не зводзяць, уздыхаюць, на дачку кастэляна з зайздрасцю паглядваюць, і кожная сама сабе думае: «Вось бы мне такога прыгажуну мужа, не паглядзела б, што ён пастух...»

Дачка кастэляна ўздыхнула горасна і шэпча:

— Ужо ж надта мяшок вялікі!

Стаў Усяміл, дзе яму загадалі, перад ім мяшок на распорках павесілі, і пачаў ён казкі расказваць.

Расказвае розныя былі-небыліцы, легенды ды паданні, што ў татарскай няволі ля кастра наслухаўся.

Адна казка страшней за другую, адна за другую пацешней і дзівосней.

Вось гаворыць ён гадзіну цэлую. Заслухаліся госці, есці-піць перасталі, думкамі ў дзікія стэпы перанесліся. Здаецца ім, быццам яны на дзікіх конях скачуць, у кібітках на голай зямлі спяць, з лукаў страляюць.

Колькі на белым свеце дзівосаў!

Паненка бацьку падміргвае, знакі робіць: загляні, маўляў, у мяшок, ці многа ён нагаварыў.

Заглянуў кастэлян у мяшок і толькі рукой махнуў:

— Мала! Яшчэ дно прасвечваецца.

Тут Усяміл кажа:

— Хопіць гэтых жахаў ды страхав! Раскажу я вам вясёлую гісторыю. Вось сяджу я неяк на лузе і зайцоў пасу. Гляджу — проста да мяне бядняк на клячы трухае. Каптан на ім стары, моллю пабіты. Замест сядла — радно, замест стрэмя — перавясла. І быў той бядняк як дзве кроплі вады на нашага пана падобны. Вочы, цот у цот, як у нашага пана, шэрыя, валасы, як у нашага пана, сівыя...

Кастэлян затурбаваўся, на лаўцы заёрзаў. «Што гэта ён балбоча? Раптам госці здагадаюцца?»

— Папрасіў у мяне бядняк зайца, а я яму і кажу...

У кастэляна халодны пот выступіў. «Зараз раскажа, як я сабаку ў нос цалаваў».

Не вытрымаў кастэлян, да мяшка падбег ды як закрычыць:

— Хопіць! Хопіць! Мяшок даўно поўны!

А дачка за ім паўтарае:

— З коптурам! Казкі на падлогу высыпаюцца.

Так стаў Усяміл зяцем знатнага пана-кастэляна.

СОЎКА — МУДРАЯ ГАЛОЎКА

Жыў калісьці не цар-царэвіч, не кароль-караlewіч, не мудрэц і не чарадзеі, не вясчун і не пустэльнік, не шляхціч і не пан яснавяльможны, не палітык асцярожны, не міністр, не вайсковец, не чыноўнік пыхлівы, не купчык тлусты, не спявак мілагучны, не лекар і не знахар, адным словам — проста араты, хвацкі селянін па імені Бурачок. А меў ён розум не царскі, і не шляхецкі, і не панскі, а, як кажуць, самы што ні на ёсць сялянскі.

Неяк быў Бурачок у горадзе, зайшоў на рынак і купіў там за некалькі грошаў лупатую саву — сыну ў падарунак. Пабрыў ён з ёю назад у сваю вёску. Пад вечар стаў міўся Бурачок і стаў падумваць пра начлег. Глядзіць: паблізу агеньчык у хаце свеціцца. «Дай жа, — думае, — зазірну туды. Ану ж добрыя людзі і пераначаваць пусцяць».

Падыходзіць да акенца і бачыць: на стале, накрытым

белым абрусам, ляжыць пірог, пульхны ды румяны, проста сам у рот просіцца, а побач гусь смажаная ды мёду кварта. На лаўцы сядзіць таўстуха-маладуха, рукавіцы вяжа, песні напявае, мужычка свайго чакае.

«Нічога не скажаш — вячэра слаўная!» — падумаў Бурачок і пастукаў у акно: тук-тук!

— Хто там? Гэта ты, Метэк?

— Пусці, прыгажуня, пагрэцца вандроўніка.

Гаспадыня замітусілася, забегала па хаце: у адзін момант пірог паляцеў са стала ў дзяжу, кварта мёду — у куфар, а гусь смажаная — у печ.

«Э, відаць, не для сабакі прысмакі! У такой гаспадыні і сухой скарынкай не разжывешся!» — з прыкрасцю сказаў сам сабе Бурачок і толькі паспеў адхінуцца ад акна, як раптам нечакана-негадана зарыпелі па снезе лёгкія сані і пад'ехалі да дома. Дужы, шыракаплечы чалавек у цёплым кажусе вылез з саняў, падышоў да варот, забарабаніў з усёй сілы ў брамку і крыкнуў:

— Гэй, жонка, адчыняй!

Вароты ў той жа міг расчыніліся, гаспадыня правяла каня ў двор, а гаспадар, убачыўшы Бурачка, звярнуўся да яго:

— А ты, браток, хто такі будзеш?

— Я чалавек вандроўны, — адказаў Бурачок, — пусці, гаспадар, пераначаваць.

— Што ж, заходзь, мы гасцям заўсёды рады! — сказаў гасцінны гаспадар і, звяртаючыся да жонкі, дадаў: — А ты, жонка, накрывай на стол!

— Ды што ж накрываць! — уздыхнула гаспадыня і скасавурылася на Бурачка. — Нічога ў доме няма, акрамя хлеба ды солі. Не чакала я цябе, Метэк, так хутка, нічога і не прыгатавала. І госця вось пачаставаць няма чым.

— Ну, на няма і суду няма, — адказаў міралюбіва гаспадар. — Што рабіць? Чым багаты, тым і рады: хлеб, соль ды вада — таксама яда. Давай дзе сесці, было б што з'есці!

І пакуль гаспадыня накрывала на стол, гаспадар, заўважыўшы на каленях у Бурачка лупатую саву, спытаў:

— А скажы, браток, што гэта ў цябе за цуда-юда?

— А гэта соўка — мудрая галоўка, птушка вельмі разумная, усё наскрозь бачыць і лгуноў ненавідзіць.

— Вось як? Хітрая, значыць, у цябе птушка! — пахваліў гаспадар саву і ўзяўся з апетытам упісваць хлеб з соллю.

Селянін Бурачок тым часам ушчыпнуў лупатую, і тая адклікнулася па-свойму.

— Што гэта яна кажа? — пацікавіўся гаспадар.

— Ды кажа, што ў дзяжы пірог ляжыць.

— Пірог? Ану, жонка, паглядзі!

— Ды адкуль яму там быць? — адказала сквапная гаспадыня і са страхам утаропілася на вешчую птушку. — Можа быць, які-небудзь заляжалы крышан? Вось пагляджу... — Яна зазірнула ў дзяжу і рукамі ўспляснула, быццам бы здзівілася.

Рабіць няма чаго — выняла з дзяжы румяны пірог.

Гаспадар і госьць пераглянуліся і, не кажучы ні слова, моўчкі ўзяліся аплятаць пірог за абедзве шчакі. Бурачок не доўга думаючы зноў ушчыпнуў соўку — мудрую галоўку, і яна зноў запішчала.

— Ну, а цяпер што яна кажа? — спытаў гаспадар з цікавасцю.

— Ды ўсё сваё плявузгае,— як бы саромеючыся, адказаў Бурачок.— Кажа, быццам у куфры кварта мёду стаіць!

— А што, бадай, праўдзіва кажа! — усклікнуў гаспадар, весела паціраючы рукі.— Ану, жонка, правер!

— Вось ужо, дальбог, не ведаю. Адкуль ёй быць? Можа, засталася якая кропля. Пагляджу зараз... — І на стала з'явілася цэлая кварта мёду.

Гаспадар і госьць зноў паглядзелі адзін на аднаго з хітрай усмешкай, моўчкі выпілі па чарачцы мёду і ўзяліся з апетытам закусваць пірагом.

— Ды ці замаўчыш ты! — ціха прыкрыкнуў Бурачок на саву, якая, атрымаўшы новы шчыпок, трэці раз падала голас.— Замаўчы, не твой клопат!

Але дапытлівы гаспадар хутка перапыніў гаворку Бурачка з усёзнайкай савою:

— Не ўжо, кажы, браток, што там яшчэ напарочыла твая сава — разумная галава.

— Ды пустое меле! — як бы нехаця адказаў Бурачок.— Кажа, быццам у печцы гусь смажаная.

— Гусь? Чуеш, жонка? Гусь, ды яшчэ і смажаная! Ану, нясі яе сюды ды заадно паглядзі, ці няма там яшчэ чаго-небудзь.

Гаспадыня кінулася да печкі, заглянула туды і зноў успляснула рукамі:

— Ну, так і ёсць! Ах, божа мой! Яшчэ нядаўна нічога не было, і раптам аднекуль ўзялася гэтая смажаная гусь! Розуму не дабяру, дзівосы, ды і толькі!

Дабрадушны гаспадар разрагатаўся, падміргнуў Бурачку і прапанаваў выпіць яшчэ чарачку — за соўку — мудрую галоўку, птушку вельмі разумную, якая ўсё наскрозь бачыць і лгуноў ненавідзіць.

Калі на другі дзень, ёмка паснедаўшы рэшткамі сытнай вячэры, Бурачок развітаўся з гасцінным домам, гаспадар падміргнуў жонцы і весела засмяўся:

— Ох, якая ні хітрая ты, Каська, ды не промах і кот Васька! Як ён цябе за тваю сквапнасць правучыў! Відаць, не прасячок гэты хвацкі селянін!

ПТУШКА ШЧАСЦЕ

Жылі на свеце муж і жонка. Мужа звалі Ясек, а жонку — Марыся. Жылі яны ў старым, трухлявым доме. І дом і зямля належалі багатаму пану. Нямала грошай пераплаціў Ясек пану за арэнду.

Аднойчы Ясеку і Марысі прысніўся ноччу сон, быццам нехта ў іх пытаецца:

«Калі хочаце жыць добра — у маладосці альбо ў старасці?»

І сніўся ім гэты сон тры ночы запар.

— Ну, жонка, што ты скажаш?

— Скажу, што замалада лягчэй гора гаравець.

— Што праўда, то праўда, — згадзіўся Ясек. — Замалада і на голай лаўцы мякка, а ў старасці і ад пярыны бакі баляць.

— Лепш ужо замалада пагаравець, а старасць пражыць спакойна, — вырашылі яны.

У тую ж ноч іх дом згарэў датла. Даведаўся пра гэта пан, раззлаваўся:

— Гэта вы знарок мой дом спалілі! Мне такіх арандатаруў не трэба! Выбірайцеся з маёй зямлі!

— Што вы, літасцівы пан! Ну якая нам у падпале карысьць? У агні нямала і нашага дабра згарэла.

— Ну добра, заставайцеся! Толькі пабудуйце мне новы дом.

— Што ж цяпер рабіць! Будзем новы дом будавець, — уздыхнула Марыся.

— Давядзецца! — згадзіўся Ясек.

І давялося ім новы дом пабудавець. Добра яшчэ, што Марыся паспела вынесці з агню грошы: некалькі гадоў збіралі яны з Ясекам гэтыя грошы, каб выкупіць зямлю ў пана.

Не год і не два будавалі Ясек з Марысяй той дом. Нарэшце адсвяткавалі яны наваселле! І ў тую ж ноч у іх здарыўся пажар. Ды такі, што Ясек і Марыся ледзь з полымя выскачыць паспелі.

Даведаўся пан, што зноў згарэў у яго арандатаруў дом, раззлаваўся яшчэ больш. Сеў на каня і прыскакаў на пажарышча.

— Выбірайцеся прэч з маёй зямлі! — закрычаў пан на пагарэльцаў.— Вы наўмысна падпалілі дом!

— Ну якая нам ад пажару карысьць? Мы на дом апошнія грошы патрацілі, ды яшчэ ў людзей напазычалі! — заплакала Марыся.

— Куды нам дзявацца? На гэтай зямлі спакон веку і прадзеда і дзяды нашы жылі. Куды ж нам з роднай зямлі ісці? — сказаў Ясек.

— Ну добра, так і быць, заставайцеся,— злітаваўся пан.— Толькі вы павінны пабудаваць новы дом, ды каб ён быў лепшы за ранейшыя.

Рабіць няма чаго, прадалі Ясек з Марысяй карову, каня, свіней; засталася ў іх адна каза, ды курыца з пеўнем.

Нямала гадоў прайшло, пакуль падвялі яны новы дом пад дах. Усім суседзям грошы вінаваты ды з сіл выбіліся. Недасыпалі Ясек з Марысяй, недаядалі, працавалі не складаючы рук і не заўважылі, як падкралася да іх старасць. Грошай ні капейкі, няма за што купіць ні чарапіцы, ні цвікоў. А дом без даху — не дом. Што рабіць? І вырашылі бедныя людзі накрыць дах саломай.

У тую ж ноч прыляцела нейкая невядомая птушка і з'ела ўвесь дах да апошняй саломінкі.

Вось бяда! Зноў накрыў Ясек дах і сеў пільнаваць. Апоўначы прыляцела невядомая птушка і ўзялася дзяўбіці салому.

— Акыш, бессаромная! Акыш, абжора! І куды ў цябе лезе? Сама маленькая, а жывот, відаць, бяздонны!

Спрабаваў Ясек злавіць зладзейку, ды дзе там! З'ела птушка ўвесь дах і паляцела.

— Ну, пачакай у мяне! — раззлаваўся Ясек.— Я цябе злаўлю!

Накрыў Ясек дах зноў і да кожнага пучка саломы прывязаў пятлю. Апоўначы прыляцела птушка, узялася дзяўбіці салому ды і трапіла ў пятлю.

Пасадзіў Ясек птушку ў клетку і павесіў клетку на акно.

Стала птушка ў Яся жыць. І так добра яна спявала, што ў людзей, якія яе слухалі, усялякае гора забывалася і на сэрцы рабілася лягчэй. Слава аб дзівоснай птушцы разляцелася паўсюль.

І празваў народ гэтую птушку — птушка Шчасце.

Дачуўся пан, што ў яго арандатара ёсць незвычайны цуд, і думае:

«Нягожа, каб у простага халопа было такое дзіва, якога ў мяне, яго пана, няма!»

Прыехаў пан да Яся, паслухаў дзівосныя спевы і кажа:

— Прадай мне гэтую птушку! Я табе за яе сто залатых не пашкадую.

«Эге! — скумекаў Ясек. — Калі наш сквапны пан за птушку сто залатых дае, дык кароль за яе і тысячу не пашкадуе!»

— Не, яснавяльможны пан! Не прадам я табе гэтую птушку.

— Ну, пачакай, халоп! Я табе за дзёрзкасць так заплачу, што табе неба з аўчынку здасца! — раззлаваўся пан і паехаў.

А Ясек не доўга думаючы ўзяў птушку і пайшоў да караля.

Ідзе па лесе, а птушка раптам кажа яму чалавечым голасам:

— Будзе табе кароль даваць за мяне любую плату — не бяры. Прасі ў яго толькі той цурбан, які на старой кухні валяецца.

Здзівіўся Ясек, што птушка загаварыла чалавечым голасам, і пытаецца:

— А навошта мне той цурбан?

— Бяры, я табе кажу, ніколі аб гэтым не пашкадуеш!

Прышоў Ясек у палац да караля. Паслухаў кароль дзівосныя спевы і кажа Ясеку:

— Колькі залатых хочаш за сваю птушку?

— Ніякіх тысяч за яе не хачу. У цябе на кухні валяецца стары цурбан — дай мне яго, і будзем квіты!

— Бяры, мне не шкада! — усміхнуўся кароль і ціхенька шапнуў каралеве: — Узяць замест золата стары цурбан! Ды такія дурні раз у сто гадоў нараджаюцца!

Закінуў Ясек цурбан на плячо і пайшоў дадому. Ідзе Ясек па лесе — сонца паліць, смага мучыць, а ад голаду жывот падводзіць.

Скінуў Ясек цурбан з плячэй, сеў на пянёк і, стукнуўшы сябе па лбе, загараваў:

— Пустая мая галава! Паслухаў дурную птушку і ўзяў замест золата просты цурбан! Відаць, у яго і тое больш розуму! — І Ясек сярдзіта пастукаў па цурбане.

І ў той жа момант на цурбане з'явіўся багаты пачастунак. Глядзіць Ясек на дзвівосны цурбан і вачам сваім не верыць. Такіх страў ён і на панскім стале не бачыў.

— Ай ды птушка! Ай ды разумніца! Такому дзіву і цаны няма! Ну, жонка, няма чаго нам гараваць цяпер! Будзем мы заўсёды пад'еўшыя, ды яшчэ застанецца, чым бедных людзей пачаставаць!

— Пачынай з мяне! — нечакана пачуўся чыйсьці голас.

Азірнуўся Ясек і бачыць: стаіць перад ім рыжы шальмаваты салдат.

— Садзіся, служывы, еш на здароўе!

Сеў салдат, наеўся дасыта, напіўся дап'яна, а пачастунку ўсё не меншае. Пацягнуўся салдат, каб наліць яшчэ чарку віна, і перакуліў цурбан. Пачастунак у момант знік, а салдат, разявіўшы рот, глядзіць на пусты цурбан.

— Затулі рот, а то варона ўляціць! — засмяяўся Ясек, паставіў цурбан і пастукаў па ім.

У момант на цурбане зноў з'явіўся пачастунак.

— Вось дык цуд! — здзівіўся салдат і нават языком прыцмокнуў ад задавальнення.— Слухай, халоп! Давай мянцца! Я дам табе чарадзейны кашалёк, а ты аддай мне цурбан!

— Ану, паказвай, што за кашалёк?

Салдат выняў з кішэні стары кашалёк. Адшпіліў Ясек кашалёк, зазірнуў, а ў ім — тры сухія гарошыны.

— Ты што? Смяешся? — пачырванеў ад гневу Ясек.— Навошта мне стары кашалёк з трыма гарошынамі?

— Гэта не простыя гарошыны, а чарадзейныя! — засмяяўся салдат.— Кінь гарох на зямлю і скажы: «Сып, гарох, салдатамі!» У той жа міг гарошыны пачнуць дзяліцца, і з кожнай палавінкі выскачыць па салдату.

І будуць да таго часу дзяліцца, пакуль ты не скажаш: «Сыпце, салдаты, гарохам!»

Стаіць Ясек і думае: мяняцца ці не мяняцца? А на вуха быццам хтосьці ціхенька шэпча: «Мяняйся, мяняйся!»

Азірнуўся Ясек па баках і бачыць: на галіне сядзіць дзівосная птушка, якую ён прадаў каралю. Ясек так узрадаваўся, што забыў і пра рыжага салдата, і пра цурбан, і пра кашалёк з чарадзейнымі гарошынамі. Гладзіць Ясек дзівосную птушку, распытвае, што ды як, ды чаму. А салдат, як чалавек не дурны, бачыць, што Ясеку не да яго, падхапіў цурбан — бокам у лясок, ды і наўцёкі! А калі ўспомніў Ясек пра салдата, дык таго і след прастыў.

Заплакаў Ясек, забедаваў, а птушка яго суцяшае:

— Не плач, не гаруй, Ясек! Крадзенае дабро на карысьць не ідзе.

Пасадзіў Ясек дзівосную птушку да сябе на плячо і пайшоў далей. І давалося яму значаваць у лесе. Распаліў Ясек цяпельца і прылёг каля яго. На агеньчык падышоў вандроўнік з кіем у руцэ.

— Можна пагрэцца? — спытаў ён.

— Садзіся, госцем будзеш! — ветліва адказаў Ясек і падкінуў у вогнішча ахапак сухога галля. — Калі б сустрэліся мы з табой раней, пачаставаў бы я цябе на славу! — І Ясек расказаў падарожніку і пра птушку Шчасце, і пра тое, як рыжы ашуканец украў у яго дзівосны цурбан.

— Ну, гэтаму гору лёгка дапамагчы! — засмяяўся вандроўнік і ўторкнуў кій у зямлю.

І ў момант перад ім з'явіліся тры гайдукі.

— Знайдзіце рыжага салдата, налупцуйце яго і адбярэце ў яго дзівосны цурбан! — загадаў вандроўнік гайдукам. — А за тое, што крадзе, вазьміце ў яго кашалёк з чарадзейнымі гарошынамі.

— Слухаемся! — дружна адказалі гайдукі і схаваліся ў начной цемры.

Вогнішча не паспела дагарэць, як гайдукі вярнуліся і прынеслі дзівосны цурбан і кашалёк з трыма чарадзейнымі гарошынамі.

— Я казала, што крадзенае дабро на карысць не ідзе! — сказаў дзівосная птушка і рассыпала вакол звонкі пошчак.

Вандроўнік ад здзіўлення нават кій выпусціў з рук.

А птушка ўсё спявала і спявала.

— Аддай мне дзівосную птушку! — пачаў маліць вандроўнік.

Ясек задумаўся: і з птушкай расставалася шкада, і аддзячыць падарожніка хочацца.

— Аддай мне птушку! — угаворваў Ясека вандроўнік. — А ўзамен я табе дам дзівосны кій.

Не ведае Ясек, што і рабіць.

А птушка, угадаўшы яго думкі, кажа:

— Я буду прылятаць да цябе ў госці, Ясек! Я ж бачу, што мой новы гаспадар — добры чалавек. Ён ведае, што мяне не ўтрымаць ні ў якіх клетках.

— Ведаю, — ласкава ўсміхнуўся падарожнік. — Не дарэмна цябе клічуць птушкай Шчасце. А шчасце — вольная птушка, на ланцугу не жыве!

Падумаў Ясек, падумаў і згадзіўся. Развітаўся ён з падарожнікам, аддаў яму дзівосную птушку і пайшоў дадому.

Прышоў Ясек дадому, а жонка з парога крычыць:

— Ну, кажы хутчэй, што табе далі за дзівосную птушку?

— Ды вось гэты цурбан! — І Ясек кінуў цурбан на падлогу.

— Ах ты, дурань! Варта было цягнуць цурбан праз такую далеч! Паглядзі, колькі ў нас на двары такіх цурбаноў валяецца!

— Не крычы, Марыся! Лепш дай мне чаго-небудзь паесці.

— Няма ў мяне для цябе нічога, стары цурбан! Хапіла розуму аддаць птушку за простае палена! Нясі яго назад і без птушкі не вяртайся! — ятрылася Марыся.

— Ну, не корміш — не трэба! — хітра ўсміхнуўся Ясек і пастукаў па цурбане.

У той жа момант на цурбане з'явіўся багаты пачастунак.

— Ну што, жонка? Калі няма ў цябе нічога, садзіся пачастую! — смяецца Ясек.

Падбегла Марыся да мужа, абдымае яго, цалуе і прымаўляе:

— Ой, Ясек! Ой, разумнік! Ды як жа ты здабыў такі цуд?

— Ці тое ў мяне яшчэ ёсць, жонка!

Толькі пачаў Ясек расказваць Марысі аб сваіх прыгодах, у двор зайшоў панскі слуга:

— Яснавяльможны пан гневаецца на цябе за тое, што ты не прадаў яму дзівосную птушку. Ён вырашыў выгнаць цябе з дому і загадаў тут жа з'явіцца да яго ў замак.

— Перадай свайму пану, што ад яго замка да маёй хаты столькі ж вёрст, колькі ад хаты да замка. І калі твой яснавяльможны пан хоча мяне бачыць, дык можа сам прыйсці,— адказаў Ясек.

Слуга перадаў пану ўсё, што сказаў Ясек.

— Сядлайце мне каня! Я так правучу нахабнага халопа, што ён праглыне свой мязотны язык! І выкіну яго з дому!

Прыскакаў пан і з бізуном накінуўся на Ясека.

Уваткнуў Ясек кій у зямлю, і ў той жа момант перад ім з'явіліся тры гайдукі.

— Што загадаеш, гаспадар? — спыталі яны.

— Схапіце гэтага пана, адлупцуйце яго добра, прывяжыце да сядла мацней і ганіце яго разам з канём да самага замка!

Так гайдукі і зрабілі.

Пабіты пан напісаў скаргу каралю і прасіў яго пакараць нахабнага халопа. Прачытаў кароль ліст і закрычаў:

— Што гэта робіцца? Халопы паноў б'юць? Паслаць пану полк салдат на падмогу!

Стаў пан на чале каралеўскага палка і пайшоў на Ясека. Пад'ехаў пан да Ясекавай хаты, акружыў яе і крычыць:

— Здавайся, дзёрзкі халоп! А не, дык горш будзе.

А Ясек выняў з кашалька гарошыны, кінуў іх на зямлю і загадаў:

— Сып, гарох, салдатамі!

Упалі гарошыны на зямлю і пачалі дзяліцца — з кожнай палавінкі выскачыла па салдату. А палавінка зноў раздзялілася напалам, і з кожнай палавінкі зноў выскачыла па салдату. І так мноства разоў. Сабралася ля Ясекавай хаты вялізнае войска, і пачалася бітва.

Каралеўскія салдаты падаюць адзін за адным, а ў Ясека аднаго салдата заб'юць — на яго месца два становяцца. Пад канец бітвы застаўся жывы адзін каралеўскі салдат, ды і той кінуўся наўцёкі. А пан яшчэ ў пачатку бітвы так перапалохаўся, што не паспеў выняць шпагу — памёр ад страху. Убачыў Ясек, што перамога на яго баку, і скамандаваў:

— Сыпце, салдаты, гарохам!

І ў момант салдаты перакінуліся ў гарошыны.

Паклаў Ясек гарошыны ў кашалёк і пасміхаецца:

— Ну, жонка, цяпер ніхто да нас і носа не паткне.

А каралеўскі салдат ледзь дабраўся да палаца.

— Ваша каралеўская вялікасць! — расказаў ён. — Ад усяго палка адзін я ацалеў! У таго Ясека салдат — безліч. Дзе нам з ім дужацца!

— Лепш, бадай, не чапаць таго халопа, — збаяўся кароль. — А то ён і да мяне дабярэцца.

Пачалі Ясек з жонкай пад старасць жыць — не тужыць, сабе на асалоду і ўсім людзям на радасць. А дзе пасля іх смерці падзеліся дзівосны цурбан, чарадзейны кашалёк і зачараваны кій, гэтага я не ведаю.

ПАРТУГАЛЬСКІЯ КАЗКІ

ЗГУБЛЕНЫ КАШАЛЁК

Жыў у Алемтэжу багаты купец. Чым больш грошай ён адкладваў у куфар, тым скупейшы рабіўся. Цэлымі днямі толькі аб тым і думаў, як бы нажыцца і кінуць у куфар яшчэ адну жменю залатых манетак.

Аднойчы ён купіў гурт авечак і прадаў яго з вялікім выйгрышам. Вясёлы, з тугім кашальком у кішэні, купец вяртаўся дахаты з базару. І як было яму не весяліцца! У кашальку пазвоньвалі чатырыста залатых эскуда.

«На гэтыя чатырыста я зноў куплю авечак і прадам іх за васемсот. Куплю новых і зноў прадам удвая даражэй...» — думаў прагны купец і так разлетуценіўся, што згубіў кашалёк з кішэні.

Толькі дома ён заўважыў згубу і разам з тугім кашальком ледзь не страціў розум. Усю ноч ён не спаў, уздыхаў і вохаў, а раніцай пайшоў да ўладара горада, вялікага герцага, і, нізка кланяючыся, пачаў прасіць у яго:

— О вялікі герцаг, заступнік няшчасных і абаронца ўсіх сумленных людзей! Выручы мяне з бяды, загадай аб'явіць указ: калі хто-небудзь знойдзе кашалёк з чатырмастамі эскуда, няхай прынясе да цябе і з чатырохсот атрымае соракак як узнагароду.

Герцаг пашкадаваў купца і ў той жа дзень загадаў аб'явіць на плошчы аб згубе і абяцанай шчодрой узнага-

родзе. А праз тры дні да герцага прыйшла бедная жанчына і аддала яму кашалёк з чатырмастамі эскуда.

— Твая сумленнасць варта ўзнагароды,— сказаў вялікі герцаг і загадаў паклікаць купца.

Убачыўшы свой кашалёк, купец высыпаў грошы на стол і з прагнасцю ўзяўся пералічваць залатыя. Іх было роўна чатырыста. Але цяпер купцу не захацелася расставацца з дзесятай доляй грошай.

— О жанчына! — усклікнуў махляр. — Тут не ўсе грошы! Акрамя гэтых вось чатырохсот эскуда, я паклаў у кашалёк яшчэ чатыры венецыянскія залатыя!

Жанчына спакойна адказала:

— Сеньёр купец, калі б я хацела прысвоіць сабе вашы грошы, я ўзяла б увесь кашалёк і не прынесла б яго сеньёру герцагу.

Усе зразумелі, што яна кажа праўду, але купец працягваў крычаць і ляць жанчыну.

Канечне, герцаг здагадаўся, што сквапны купец проста не хоча плаціць абяцанай узнагароды, і загадаў яму:

— Падыдзі да мяне і дай сюды кашалёк.

Купец выканаў загад.

Герцаг спытаў:

— Ты сцвярджаеш, што ў тваім кашальку былі яшчэ чатыры венецыянскія манеты?

— Ага, сеньёр герцаг.

— Чаму ж ты не сказаў мне аб гэтым раней? Ці ты хочаш прысвоіць чужое?

І, павысіўшы голас, сказаў:

— Гэты кашалёк не належыць купцу. Я таксама на днях згубіў кашалёк, і ў ім было якраз столькі ж залатых эскуда, але не было ніводнай венецыянскай манеты. Значыць, гэты кашалёк мой.

Затым, звярнуўшыся да жанчыны, герцаг дадаў:

— Шаноўная сеньёра, дорыць не той, хто багаты, а той, хто добры,— так кажуць у нас у народзе. Таму вось ты і прынесла сюды гэты кашалёк. Вазьмі ж яго сабе як узнагароду за дабрыню.

І аддаў жанчыне кашалёк з усімі эскуда.

А сквапны купец пайшоў ні з чым і надоўга стаў пасмешышчам для ўсяго Алемтэжу.

СЕЛЯНІН І ТРЫ САВЕТНІКІ КАРАЛЯ

Жыў калісьці кароль, і былі ў яго тры саветнікі. Яны лічылі сябе самымі мудрымі людзьмі на свеце. Але кароль не вельмі ж верыў мудрасці сваіх саветнікаў і вырашыў іх выпрабаваць.

Аднойчы кароль паехаў на паляванні і ўзяў саветнікаў з сабой. Па дарозе сустрэўся ім стары селянін, які араў поле. Кароль спыніўся і, зірнуўшы на старога, сказаў:

— Ох, колькі снегу выпала на вяршыні гары!

— Самы для гэтага час, — адказаў стары.

— А колькі разоў згараў твой дом?

— Два разы, ваша каралеўская светласць.

— А колькі яшчэ гарэць твайму дому?

— Тры разы!

— А што, калі я пашлю табе трох дурнаватых гусей? Ці здолееш ты ашчыпаць іх дагала?

— Прысылайце колькі хочаце. Ужо я іх ашчыпаю на славу! — засмяўся селянін.

Кароль развітаўся са старым і паехаў далей. Неўзабаве ён спытаў у сваіх саветнікаў:

— Ну, саветнікі, прыйшоў час даказаць вам сваю мудрасць. Адгадайце, аб чым я пытаў у старога і што значаць яго адказы? А калі не здолееце адгадаць, я загадаю вас пакараць смерцю.

Саветнікі закрычалі навывперадкі:

— Зараз? Адразу? Гэта немагчыма! Мы павінны спачатку падумаць!

— Добра! — згадзіўся кароль. — Але калі праз тры дні не адгадаеце, я загадаю вас пакараць.

Саветнікі перакапалі сотні кніг, але ні ў адной з іх не знайшлі адказу. Тады яны наведалься да старога селяніна, з якім размаўляў кароль:

— Скажы нам, стары, што азначалі пытанні караля і твае адказы яму? Мы не пашкадуем узнагароды.

— Добра, я скажу вам. Але за гэта здыміце ваша каштоўнае адзенне і аддайце яго мне.

— Навошта табе наша адзенне? — здзівіліся саветнікі. — Мы можам заплаціць грашмыма.

— Не,— заўпарціўся стары,— грошы мне не па-
трэбны.

Бачаць саветнікі — старога не пераканаш. Што
рабіць, распрануліся яны дагала і пытаюцца:

— Аб якім снезе на вяршыні гары сказаў кароль,
калі вакол усе горы пакрыты квітучымі садамі?

— Кароль убачыў сівыя валасы на маёй галаве, а я
яму адказаў, што яны пабялелі ад старасці.

— А чаму ты сказаў, што ў цябе двойчы гарэў дом
і што яшчэ тройчы будзе гарэць?

— Кароль спытаў, колькі дачок я выдаў замуж, а я
адказаў яму, што дзвюх. Бо выдаць дачку замуж ды даць
за ёю добры пасаг каштуе столькі ж, што і адбудаваць
дом пасля пажару. А ў мяне засталіся яшчэ тры дачкі.
Значыць, гарэць майму дому яшчэ тры разы.

— А якіх неразумных гусей ён абяцаў табе пры-
слаць, каб ты ашчыпаў іх дагала?

— Гэтыя дурнаватыя гусі — вы! — не вытрымаў ка-
роль. Ён тайком рушыў за сваімі саветнікамі і чуў усю
размову.

Саветнікі кінуліся ў ногі каралю і пачалі маліць
літасці.

— Добра, я дарую вам. Але вы павінны тройчы
падпаліць дом гэтага старога.

— Тройчы падпаліць дом? — здзівіліся саветнікі.—
Што гэта значыць?

— Гэта значыць, што вы павінны даць пасаг тром
маім дочкам! — засмяўся селянін.

І тры дурныя саветнікі караля, ратуючы свае галовы
ад сякеры каралеўскага кáта, далі багаты пасаг тром
дочкам разумнага селяніна.

РУМЫНСКІЯ КАЗКІ

ГРУШАВАЕ ДРЭВА

Ішоў аднойчы па вёсцы стары сляпы жабрак з павадыром. Жабрак як жабрак. Вопратка на ім падраная, за плячыма — жабрацкая торба, у руках посах. Хадзілі яны з дому ў дом — ніхто не пускае іх начаваць. Пастукаліся яны да старасты, а той як закрычыць:

— Вон з вёскі, абадранцы! Вон, а не дык я на вас сабак спущу.

Дапляліся жабракі да ваколіцы. Раптам стары чуе — плача нехта, захліпаецца.

— Хто гэта плача? — пытаецца жабрак у павадыра.

— Гэта дзяўчына-прыгажуня сядзіць ля калодзежа і горкія слёзы лье, — адказвае павадыр.

Падышоў жабрак да дзяўчыны, апусціў ёй руку на плячо і пытаецца:

— Чаго, дзяўчына, плачаш? Чаго бядуеш?

— Як жа мне не плацаць, як жа мне не бедаваць, дзядуля! З ранніх гадоў я засталася круглай сіратой. Жыву я з міласці ў стараставай хаце. Ды так жыву, што да мяне ў хату нават мухі не залятаюць — няма чым у мяне ім пажывіцца. Замуж мяне без пасагу ніхто не бярэ, толькі вось стараста сватаецца. «Не пойдзеш за мяне замуж — выганю з хаты!» — пагражае ліхі стары. А па мне, лепш утапіцца ў калодзежы, чым ісці за гэтага злыдня.

— Вось яшчэ што! У калодзежы тапіцца! — усміхнуўся жабрак і паглядзіў дзяўчыну па галаве.— Бяры мяне ў сваты — знайду я табе жаніха, што лепш і не трэба! Паўзямлі абыду, а сасватаю цябе за такога хлопца — табе на радасць, сяброўкам на зайздрасць!

— Дзякуй табе, дзядуля, за ласку! Ты, напэўна, стаміўся з дарогі? Пойдзем да мяне ў хату, адпачні.

Стары, трымаючыся за павадыра, паплёўся ціхенька. Прывяла дзяўчына жабракоў у хату, абмыла іх, абагрэла і падзялілася з імі апошняй скібкай хлеба.

— Кладзіся, дзядуля, на маю пасцель. У цябе, мабыць, усе костачкі ныюць, а я маладая — мне і на лаўцы спаць мякка.

Пераначавалі жабракі ў дзяўчыны і раніцай пасунуліся далей.

— Чакай мяне, Стана, з жаніхом, — сказаў на развітанне стары.

Доўга блукалі жабракі па зямлі. Нямала прайшлі яны сёл і вёсак, нямала пабачылі розных людзей. Прыглядаўся, прыглядаўся да людзей стары, ды так і не знайшоў панараўнага жаніха для добрай дзяўчыны. Забрыў неяк восенню стары з павадыром у бедную вёсачку. А ў той вёсачцы жылі тры браты. Год назад памёр у іх бацька. Пасля пахавання, паводле звычаю, пачалі браты дзяліць спадчыну. А дзяліць жа і не было чаго. Засталося пасля бацькі ўсяго толькі адно грушавае дрэва. Ну як яго падзеліш?

Старэйшыя браты спрачаліся, спрачаліся паміж сабой, ды так ні аб чым і не дамовіліся. Тады малодшы сказаў:

— Браты, зірніце на грушавае дрэва. На ім акурат тры галіны. Няхай старэйшы брат возьме сабе самую вялікую галіну, сярэдні брат няхай возьме сярэдняю галіну, а я вазьму сабе самую маленькую галінку. Мне і яе хопіць.

Братам спадабалася такая дзяльба, і яны згадзіліся. Вясною, калі ўсе дрэвы стаялі ў квецені, стукнуў мороз. Беласнежныя пялёсткі скруціліся, пачарнелі і ўпалі на зямлю. Дрэвы стаялі голяыя, і вецер маркотна варушыў аголеныя шэрыя галіны.

— Глядзіце, глядзіце! Усе дрэвы замёрзлі! — крычалі людзі.— Толькі адно грушавае дрэва з трыма галінамі не зачапіў сярдзіты мароз.

Летам на грушавым дрэве было так багата дзівосных пладоў, што людзі, праходзячы міма, любаваліся імі. А калі восенню грушы пачалі спець і налівацца, ад іх проста вачэй нельга было адвесці. З аднаго боку яны ззялі, як золата, а з другога пунсавелі, як полымя.

— Грушы ўжо даспяваюць. Хутка іх можна будзе здымаць,— сказаў старэйшы брат.— У гэтым годзе неўраджай, і мы возьмем за свае грушы добрую цану.

— Мы павінны пільнаваць свае грушы, а то іх украдуць,— затурбаваўся сярэдні брат.

— Добра,— згадзіўся малодшы брат, якога звалі Стэфан.

Першым пайшоў вартаваць грушы старэйшы з братоў.

Праходзіў паўз грушу жабрак з павадыром і спыніўся:

— Здаецца мне, што дзесьці паблізу спеюць дзівосныя грушы. Пайдзі выпрасі парачку. Скажы, што захацелася сляпому дзеду паспытаць груш перад смерцю.

Пайшоў павадыр да дрэва з трыма галінамі і кажа:

— Добры чалавек! Кінь мне ў шапку парачку груш для сляпога дзеда.

— Зараз! — ахвотна адклікнуўся старэйшы брат і кінуў у шапку павадыру некалькі груш. Але ён сарваў іх не са сваёй галіны, а з галіны сярэдняга брата.

Повадыр прынёс старому грушы і кажа:

— Ешце на здароўе!

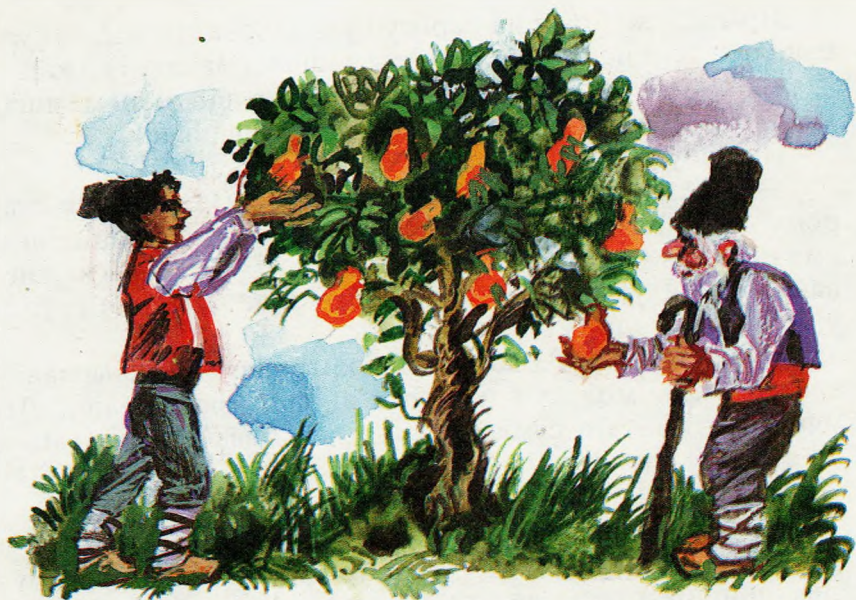
— Не буду я есці гэтыя грушы — яны крадзеныя,— сказаў стары, кінуў грушы на зямлю і пайшоў далей.

На наступную ноч ён зноў прыйшоў да грушавага дрэва з трыма галінамі і кажа павадыру:

— Пайдзі выпрасі для сляпога дзеда парачку груш.

Пайшоў павадыр да дрэва з трыма галінамі і бачыць — вартуе грушы нейкі чалавек.

— Добры чалавек! Кінь мне ў шапку парачку груш для старога дзеда.

— З задавальненнем! — адклікнуўся сярэдні брат і накідаў павадыру цэлую шапку груш. Але сарваў ён іх не са сваёй галіны, а з галінкі малодшага брата.

Прынёс павадыр старому грушы і кажа:

— Ешце на здароўе!

А стары ўзяў грушы і... кінуў на зямлю.

— Не буду я есці гэтыя грушы — яны крадзеныя! — і пабрыў далей, пагрукваючы посахам.

На наступную ноч стары зноў прыйшоў да грушавага дрэва і паслаў павадыра выпрасіць парачку груш.

Прыйшоў павадыр да дрэва з трыма галінамі. Бацьчыць — ляжыць пад дрэвам чалавек, грушы сцеражэ.

— Добры чалавек! Кінь мне ў шапку парачку груш. З раніцы ходзім мы, міласціну просім, і ніхто нам скарынкі чэрствага хлеба не кінуў. Баюся, як бы з голаду ногі не выцягнуць!

— Падстаўляй хутчэй шапку! — крыкнуў малодшы брат. Нагнуў сваю галінку, нарваў груш і насыпаў шапку ўкоптур. — Ешце на здароўе!

Прынёс павадыр грушы. Узяў стары грушы і кажа:

— Гэтыя грушы даў нам сумленны чалавек з добрым сэрцам і шчодрю рукой.

Прыселі жабракі на дарогу і ўзяліся за грушы, пакуль шапка не апусцела. Выняў стары з кішэні манету і кажа:

— Пайдзі да малайца, папрасі прадаць нам яшчэ некалькі груш. Ужо ж вельмі яны смачныя!

Пайшоў павадыр да юнака і кажа:

— Прадай нам яшчэ некалькі груш. Захацелася старому хоць раз паесці груш уволю. Ужо ж вельмі яны смачныя! — І працягнуў юнаку манету.— Толькі не гнейся за малую плату. Ведаю, што твае смачныя грушы ў тры разы даражэй каштуюць.

— Не вазьму я з вас платы за грушы! — пачырванеў юнак.— Хіба можна ў жабрака апошні грош браць? Ды мяне пасля гэтага сумленне загрызе! Давай сюды шапку.

Нарваў юнак груш са сваёй галінкі поўную шапку і кажа:

— Захоцае яшчэ — прыходзьце зноў.

Прынёс павадыр старому грушы. Калі з'елі яны грушы, пайшоў стары да юнака і пытаецца ў яго:

— Чаго б ты больш за ўсё хацеў на свеце: багацця, славы ці знатнасці?

— Не хачу я багацця, не патрэбна мне слава, ні да чаго мне знатнасць. Хацеў бы я толькі знайсці сабе верную сяброўку жыцця.

— Ну, тады пойдзем са мною! — узрадаваўся стары.— Я табе дапамагу яе знайсці. Не шкада табе пакідаць свае грушы? Немалую цану дадуць табе за іх на базары.

— Ну, прадаць іх я заўсёды паспею! Добрая жонка даражэй за грошы.

Пайшоў юнак з жабракамі. І прыйшлі яны ў тую вёску, дзе спаткаў стары ля калодзежа заплаканую дзяўчыну.

— Ну, прыгажуня, прымай сватоў! — сказаў стары, і стомленыя падарожнікі зайшлі ў хату.— Прывёў я табе жаніха!

А ў хаце, разваліўшыся на лаўцы, сядзеў стараста:

— Гэта яшчэ што за жаніх? Адкуль з'явіўся? Напэўна, такі ж жабрак, як і ты!

— Я не жабрак! У мяне ёсць цэлая галіна з дзівоснымі, спелымі грушамі! — пачырванеў ад сораму Стэфан.

— Хлусіш! Вясною мароз увесь цвет на грушах пабіў. Нават у караля за сталом не падаюць сёлета грушы. Яны зараз на вагу золата.

— А ў гэтага юнака грушам ліку няма, і ўсе вось такія! — І стары выняў з кішэні прыхаваную грушу.

У хаце разліўся водар спелай грушы. З аднаго боку груша ззяла, як золата, а з другога пунсавела, як польмя.

— Будзь маёй жонкай, прыгажуня! — прапанаваў юнак.

— Не магу я выйсці за цябе замуж! Няма ў мяне пасагу, няма за што мне нават вяселле справіць, — панурьўшыся, ціха прамовіла дзяўчына.

— Не трэба мне ніякага пасагу, ты сама золата! Прадам грушы — спраўлю табе пасаг, і вяселле згуляем на славу!

— Прэч з маёй хаты! — зароў, як шалёны бык, стараста. — Каб і духу вашага тут не было!

Завязала дзяўчына свае рэчы ў хатулёк і са слязамі на вачах выбегла з хаты. Стэфан — за ёю. А за Стэфанам — павадыр.

— Ну, а ты чаго марудзіш? — закрычаў стараста на старога.

— Сядзець табе сіднем у гэтай хаце да канца сваіх дзён! — з парога крыкнуў стары, ляпнуў дзвярыма і пайшоў.

Кінуўся было стараста за старым з кулакамі, а падняцца не можа: ногі да падлогі прыраслі.

Развітаўся жабрак з маладымі, пажадаў ім шчасця і патэпаў разам з павадыром. А маладыя ўзялі адзін аднаго за рукі і весела пайшлі, падлічваючы, за колькі можна прадаць грушы і што можна купіць на выручаныя грошы. Прыйшлі яны да грушавага дрэва. Глянў Стэфан на дрэва і ахнуў: стаіць дрэва голае, без адзінай грушы, а замест трох галін — усяго дзве. Трэцяя на зямлі валяецца. Пабег Стэфан да братоў і бачыць: сядзяць браты прыбраныя і грошы паміж сабой дзеліць. Ubачылі браты Стэфана і грошы пад абрус схавалі.

— Браткі, дарагія! Што здарылася? Дзе мае грошы? Хто зламаў маю галіну?

— Гэта ў цябе трэба спытаць. Дзе ты быў, чаму ўцёк ноччу і кінуў сцерагчы грушавае дрэва? Прыйшлі ноччу зладзеі, укралі грушы і зламалі тваю галінку. Сам ва ўсім вінаваты! Ідзі прэч, ты нас зрабіў беднякамі і сам жабраком застаўся! — закрычаў старэйшы брат і грукнуў кулаком па стале.

Стол пахіснуўся, абрус з яго споўз, і грошы са звонам пасыпаліся на падлогу. Кінуліся браты збіраць грошы, поўзаюць, круцяцца па падлозе і крычаць:

— Не чапай, гэта маё!

— Хлусіш, гэта мая манета!

Паглядзеў Стэфан на сваіх братоў, нічога не сказаў і пайшоў.

— Ну, жонка, благія нашы справы! Няма ў нас нічога, акрамя зламанай галіны грушавага дрэва, — горка ўздыхнуўшы, сказаў Стэфан. — Давядзецца начаваць нам пад адкрытым небам.

— Нічога, мілы! — суцешыла яго жонка. — Ляж адпачні, а я цябе папільную.

Лёг юнак на траву пад грушавым дрэвам; жонка паклала яго галаву да сябе на калені і накрыла яго сваім фартухом.

Брыдуць па дарозе жабракі. Павадыр і кажа:

— Што ж зараз робяць нашы маладыя?

— Сядзяць яны пад грушавым дрэвам, а малады Стэфан плача горкімі слязамі. Ды так моцна, што ўвесь жончын фартух наскрозь прамок, — адказаў стары.

— Чаго ж так горка плача Стэфан? — здзівіўся павадыр.

— Браты атрэслі яго грушы, прадалі, а грошы паміж сабой пачалі дзяліць. Ды ў прыдачу яшчэ ў спешцы і галінку яго на грушы адламалі! А зараз паміж сабой б'юцца — ніяк грошы падзяліць не могуць. І не падзяліць іх ім да канца сваіх дзён!

— Дрэнна будзе нашым маладым! — пахітаў галавой павадыр.

— Не будзе ім больш дрэнна! — усміхнуўся стары жабрак. — Дам я ім і хату, і зямлю, і жывёлу. Будзе ў іх не дом — поўная чаша. Будзе ў іх усё, што душы зажадаецца.

І ён стукнуў тройчы посахам аб зямлю і сказаў:

— Няхай збудзецца ўсё, што сніцца зараз Стане і Стэфану!

— Шаноўны! Ты вялікі чараўнік, а я толькі твой вучань. Навошта даваць так многа? Кажуць, багацце псуе людзей.

— Ты яшчэ толькі вучань і яшчэ не навучыўся чытаць у чалавечых сэрцах. Пражывеш з маё — навучышся!

...Прачнуўся Стэфан і бачыць: ляжыць ён на мяккай пасцелі, а ў галавах дрэмле яго Стана ў шлюбным уборы.

— Прачніся, Стана, прачніся!

Усхапілася Стана, агледзелася па баках і вачам сваім не верыць. Стаяць яны ў новым доме, кufры поўныя добра; выйшлі з хаты — у хляве рыкае жывёла, на полі жыта калосіцца.

— Ой, Стэфан! Глядзі, колькі добра! І ўсё гэта наша! А толькі што мы былі жабракамі.

— Вось таму паўз наш двор не можа прайсці цяпер ні адзін бедны чалавек. Кожнага мы павінны накарміць, прытуліць і даць чыстую вопратку.

— Быць па-твойму! — згадзілася Стана.

Прайшоў год. Неяк чараўнік са сваім вучнем ішлі паўз дом Стэфана.

— Давай, шаноўны, зойдем да Стэфана. Паглядзім, ці не сапсавала яго багацце.

— Зойдем! — згадзіўся чараўнік, тройчы стукнуў сваім посахам аб зямлю і перакінуўся ў запыленага беднага вандроўніка.

А вучань стаў павадыром. Зайшлі яны ў дом Стэфана. А Стэфан быў на паляванні.

— Добры вечар, гаспадыня!

— Дзякуй на добрым слове!

— Прытулі нас, гаспадыня, на ноч! Стаміліся мы, ногі больш не ідуць.

— Заходзьце, заходзьце! — замітусілася Стана. — Сядайце за стол, я зараз вас накармлю.

Разаслала Стана белы абрус, паставіла на стол хлеб і розны пачастунак.

— Ешце на здароўе! — сказала яна і кінулася ў свае клопаты.

Выняла Стана з куфра чысты мяшок, напхала яго свежай саломай і падрыхтавала пасцель. А калі падарожнікі наеліся, сказала:

— Цяпер, добрыя людзі, кладзіцеся спаць. Вы, напэўна, стаміліся. Вось вам пасцель.

— Што ты, гаспадыня, не трэба! Мы ляжам на падлозе, галаву на парог пакладзем. Дзе нам у пасцелі спаць! У нас вопратка брудная.

— А ў мяне вады ўдосталь! Здымайце бруднае, я памю. А пакуль наце вам чыстае адзенне.

Выняла Стана з куфра чыстае адзенне. Вандроўнікі пераапануліся, але так і не леглі ў пасцель, а прыткнуліся на падлозе каля парога, паклалі пад галовы жабрацкую торбу і заснулі.

Вярнуўся з палявання Стэфан, калі сцямнела. Зайшоў у хату, спатыкнуўся.

— Хто тут на падлозе ляжыць?

— Гэта вандроўнікі, — адказала Стана.

— Чаму ты іх на ложак не паклала? — раззлаваўся Стэфан.

— Ды яны не захацелі.

Пачаў Стэфан будзіць вандроўнікаў:

— Добрыя людзі! Кладзіцеся на ложак! Нядобра гасцям спаць на падлозе, а гаспадарам у пасцелях.

Будзіў Стэфан вандроўнікаў, будзіў, ды так і не дабудзіўся.

Раніцай вандроўнікі развіталіся з гаспадарамі, падзякавалі за начлег і пайшлі. Пачала Стана месці падлогу і наткнулася на жабрацкую торбу.

— Ой, Стэфан, бяда! Забылі вандроўнікі торбу!

Схапіла Стана торбу і падняць не можа — такая цяжкая. Зазірнула ў торбу — а ў ёй поўна грошай!

— Ой, муж! Глядзі, колькі грошай у торбе! Бяры яе ды бяжы за вандроўнікамі. Яны, мабыць, усё жыццё збіралі гэтыя грошы. Колькі ім давялося зямлі абысці, колькіх людзей прасіць! Бяжы, даганяй іх хутчэй!

Пабег Стэфан, а вандроўнікаў і след прастыў. Сеў Стэфан на камень і заплакаў.

— Што цяпер будзе з беднымі людзьмі? Ах, гора, гора найвялікае!

— Не плач, Стэфан, не патрэбны нам гэтыя грошы. Вазьмі іх сабе — яны вам спатрэбяцца,— пачуўся аднекуль голас чараўніка.— Я быў тваім сватам, я падарыў табе дом і ўсё дабро. Гэта я начаваў у цябе ўчора. Прымі ж мой апошні падарунак і заўсёды заставайся такім, якім ты быў да гэтага часу.

Стэфан азірнуўся і... нікога не ўбачыў. Толькі лёгкае воблачка пылу доўга кружылася ў паветры.

Стэфан і Стана пражылі да глыбокай старасці. Пра многіх людзей забылі, а добрых Стэфана са Станай і зараз успамінаюць.

ЛЕКАР ТОДЭРАШ

Жыў-быў, расказваюць, бядняк, і было ў яго тры сыны. Як старэйшых называлі, не помню, а меншага звалі Тоадэр, або проста Тодэраш. Выраслі сыны, узмужнелі, пачалі на паляванні хадзіць, ды так прыхваціліся, што дома іх не ўтрымаеш, цэлымі днямі па лясках гойсаюць.

Вось аднойчы налучылася ім у лесе значаваць. Сышлі яны з дарогі, развялі цяпельца пад вялікім дрэвам, пачалі вячэраць ды раду трымаць.

І вырашылі, што двое спаць лягуць, а адзін стане пры дарозе на варце.

А то ўсё можа быць: пройдзе міма нядобры чалавек, на іх, сонных, нападзе ды стрэльбы забярэ.

Сказана — зроблена.

Два малодшыя спаць леглі, а старэйшы зарадзіў стрэльбу і накіраваўся на варту. Стаіць ён, стаіць і роўна апоўначы чуе — колы стукаюць. Месяц свеціць ярка, і відаць — едзе чацвёрка вараных, брычку вязе.

— Стой, хто там? — крычыць старэйшы брат.

Толькі з брычкі ніхто яму не адказвае.

Другі раз крычыць — зноў няма адказу. Трэці раз крычыць старэйшы брат:

— Стой, а не дык курок спушчу!

І ў адказ чуе:

— Пачакай, не страляй. Пад'едзем — спынімся.

Не стаў ён страляць.

Параўнялася з ім брычка і спынілася.

У ёй двое сядзяць. Адзін падаў хлопцу паляўнічы рог з такімі словамі:

— Вазьмі гэты рог. Калі будзе табе блага — пратрубі ў яго, і збярэцца вакол цябе раць незлічоная, зямля ходырам заходзіць. А ў другі канец падзьмеш — і няма нікога.

Сказаў, коней сцебануў, паехала брычка.

А старэйшы брат вырашыў рог выпрабаваць: у адзін канец падзьмуў — адкуль ні вазьміся, з'явілася раць незлічоная. У другі падзьмуў — быццам нікога і не было.

Як пачало світаць, разбудзіў ён братоў і пытаецца:

— Ці моцна, браткі, спалі-адпачывалі?

— Моцна спалі, браток. А ты ці не бачыў, ці не чуў чаго? Або цябе таксама сон змарыў?

— Дзе гэта бачана, каб дзорца заснуў? Я вачэй не змружыў, нічога не бачыў, нічога не чуў.

Распалілі цяпельца, падсмажылі зайчаціны, перакусілі і ў дарогу выправіліся.

Цэлы дзень праблыталіся, думалі з лесу выйці. А пад вечар — што за дзівосы? — апынуліся на тым жа месцы, адкуль раніцай выйшлі.

Рабіць няма чаго, давялося зноў на начлег уладкоўвацца.

Цяпельца развялі, павячэралі і вырашылі зноў дзор выставіць. Настала чарга сярэдняга брата.

А роўна ў поўнач загрузкалі колы і паказалася брычка, запражаная чацвёркай вараных.

— Стой, хто там? — крычыць сярэдні брат. А адказу не чуваць.

Другі раз крыкнуў — маўчаць. Крычыць ён трэці раз:

— Стой, курок спушчу!

— Пачакай, не страляй! — адказваюць з брычкі.— Пад'едзем — спынімся.

Ён не стаў страляць. Пад'ехалі двое ў брычцы, і адзін працягнуў хлопцу тугі кашалёк.

— Вазьмі, — кажа. — Кашалёк гэты не просты. З яго колькі ні бяры, усё не вычарпаеш.

Далі кашалёк, і іх як быццам бы не было.

А сярэдні брат думае: ці няма тут падману? Высыпаў жменю залатых — глядзіць, а кашалёк зноў набіты ўкоптур. Вось было хлопцу радасці!

Як пачало світаць, разбудзіў ён братаў, загадаў снеданне гатаваць: ён, бачыце, ноч не спаў, ад голаду жывот падвяло.

— Ты, можа, што бачыў? — пытаюцца браты.

— Ды не, не давялося. Хаця я ўсю ноч вочы выпяльваў, заснуць баяўся. Самы час паесці і ў дарогу рушыць. Можа, выберамся цяпер з гущару.

Сказана — зроблена.

Цяпельца развялі, мяса на вугалях спяклі, наеліся дасыта і пайшлі нацянькі па лесе — прасветліну шукаць.

Ідуць яны, ідуць, а вакол усё гусцей, усё цямней. І пад вечар зноў яны на тым жа зачараваным месцы апынуліся.

Зноў развялі цяпельца, за вячэру ўзяліся. Пасля старэйшыя браты спаць леглі, а малодшы, Тодэраш, заступіў на варту, яго чарга прыйшла.

Да самай апоўначы прастаяў ля дарогі, люлькай дыміў.

Роўна ў поўнач грук пачуўся. Тодэраш стрэльбу ўзяў напaгaтoў, вочы навастрыў, бачыць: едзе брычка, запрэжаная чацвёркай вараных.

— Стой, хто там? — аклікае Тодэраш.

І, не дачакаўшыся адказу, яшчэ раз голас падае.

А брычка ўсё бліжэй.

Узвёў Тодэраш курок і крычыць апошні раз:

— Стой, а то курок спушчу!

А яму ў адказ:

— Пачакай, не страляй. Пад'едзем — спынімся.

Не стаў Тодэраш страляць. А брычка і сапраўды пад'ехала да яго і спынілася.

У брыццы — двое сядзяць. Адзін падае Тодэрашу капялюш і кажа:

— За тое, што ты нас паслухаўся, страляць не стаў, вазьмі сабе гэты капялюш. Ён не просты: надзень яго, скажы: «Гоп! Гоп!», і ён невідзімкам цябе зробіць і куды хочаш перанясе, хоць за царскі стол. Можаш з царом і з вяльможамі побач сесці, піць, есці і ніхто цябе не заўважыць.

Сказаў — і шлёгнуў коней.

А Тодэраш стаіць — вачам не верыць. Вось насунуў ён капялюш на галаву і кажа:

— Гоп! Гоп! Хачу да цара на пачастунак!

Вокам міргнуць не паспеў — а ён ужо ў царскіх палатах. Банкет на ўвесь свет: прыехалі да цара сваты, яго дачку сватаць. Тодэраш таксама за стол сеў, пачаў піць, есці ды па баках глядзець, балазе яго ж ніводная душа не бачыла.

Царэўна хлопцу спадабалася, маляваная красуня.

Адно вельмі непаслухмяная. Вазьмі ды аб'яві сватам: за таго толькі замуж пойдзе, хто з ёю ў карты гуляць сядзе і не прайграецца.

Тодэраш слухаў ды на вус матаў.

Наеўся, напіўся і мовіць:

— Гоп! Гоп! Хачу назад да братоў!

І зараз жа ў лесе апынуўся. Як развіднела, збудзіў Тодэраш братоў.

— Ці не бачыў чаго ноччу? — пытаюцца яны ў яго.

— Не, усё ціха, спакойна было, — адказвае Тодэраш.

Пайшлі браты па лесе, блыталіся-блыталіся, нарэшце ў нейкую вёску выйшлі.

Там старэйшыя браты знайшлі сабе нявест, пажаніліся, пачалі сваім домам жыць. Адзін Тодэраш у халасцяках застаўся.

І вырашылі браты адзін аднаму прызнацца: паказаць, што кожны з іх ад невядомых падарожнікаў у дарунак атрымаў. Пахваліліся, а Тодэраш і кажа сярэдньому брату:

— У цябе, браток, жонка ёсць, а ў мяне няма. А царская дачка, я чуў, за таго замуж пойдзе, хто з ёю ў карты на грошы гуляць будзе і не прайграецца. Давай мяняцца: ты мне кашалёк, я табе — капялюш. З тваім кашалёком ніколі не збяднееш. Ажанюся з царэўнай, вас абодвух генераламі зраблю.

Ударылі па руках.

Адаў Тодэраш свой капялюш, узяў кашалёк і выправіўся ў горад да цара.

Купіў сабе ў лаўцы адзенне, якое багацею мае быць, і пайшоў царскую дачку сватаць. Паглядзела царэўна на Тодэраша і кажа:

— Усім ты ўзяў, добры маладзец, як я пагляджу, ды толькі дала я зарок замуж пайсці за таго, хто са мной у карты будзе гуляць і не прайграецца.

— Згода, — сказаў Тодэраш.

Селі яны гуляць. Тры дні і ночы не падымаліся. Выйграла царэўна ў Тодэраша тры бочкі залатых манет, а ў яго кашальку не зменшылася.

Глядзіць царэўна на кашалёк — дзіву даецца. Вось стаміліся яны абое. Царэўна і кажа:

— Вось што, Тодэраш, хопіць, нагуляліся. Спадабаўся ты мне, я за цябе і так пайду.

Кінулі яны карты, пачалі баль баляваць.

Пакаштаваў Тодэраш дарагіх вінаў, захмялеў з непрывычкі і заснуў мёртвым сном.

А царэўна выцягнула ў яго чарадзейны кашалёк і на просты падмяніла.

Прачнуўся Тодэраш, а яна яму і прапаноўвае:

— Згуляем яшчэ, Тодэраш, можа, сваё золата адыграеш?

Селі яны гуляць, Тодэраш і прайграўся ўшчэнт: хіба ж у звычайным кашальку многа памесціцца? І выгнала яго царэўна вон з палаца.

Паплёўся Тодэраш да старэйшага брата, раскажаў, што ды як, і папрасіў рог, каб цара папужаць — кашалёк вярнуць.

Пазычыў яму старэйшы брат чарадзейны рог.

Прыйшоў Тодэраш да царскага палаца, падзьмуў у рог — адкуль ні вазьміся, сабралася раць незлічоная, пачала бітву з царовым войскам.

Перапалохаўся цар і кажа:

— Ведаеш што, Тодэраш, давай мірыцца: ты сваю раць прагоніш, маю дачку за жонку возьмеш.

Паверыў Тодэраш цару на слова. Падзьмуў у рог з другога канца, раці як і не было.

Завялі Тодэраша ў палац, як госця дарагога. Зараз, кажуць, папа прывядзём, вячанне наладзім.

А Тодэраш і вушы развесіў. Есць, п'е, папа чакае. Ну, і выпіў больш, чым жаніху належыць, яго сон і адолеў.

А цар тым часам падмяніў чарадзейны рог на просты. Разбудзіў Тодэраша і кажа:

— Бач, зяць які мне знайшоўся! Зматвайся куды хочаш, пакуль цэлы!

Раззлаваўся Тодэраш, схапіў рог і ну ў яго трубіць. Ды толькі ўсё дарэмна: рог жа быў падменены.

Стаў тады Тодэраш цара прасіць-маліць: не трэба, маўляў, яму за жонку царскай дачкі, няхай толькі верне рог і кашалёк.

Яго і слухаць не захацелі, выгналі з палаца, ды яшчэ і сабак нацкавалі, ледзь уцёк.

Ідзе Тодэраш па дарозе, крыўда яго разбірае, ідзе ён і галаву ламае, як бы крыўдзіцеляў правучыць. І прыходзіць да сярэдняга брата.

Усё брату расказаў, як было, і выпрасіў свой капялюш: пайду, кажа, паспрабую шчасця, можа, адбяру вашы падарункі.

Атрымаў капялюш, на галаву насунуў і вымавіў:

— Гоп! Гоп! Хачу быць у царскіх палатах, у цара і ў царэўны на абедзе.

І ў адзін момант апынуўся за сталом у цара. Есць-п'е невідзіткам, а потым як скіне з сябе капялюш. Глядзяць усе на Тодэраша — гэта яшчэ хто такі ды адкуль?

А Тодэраш — капялюш на галаву і зноў невідзіткам стаў. Пасядзеў побач з царэўнай, розных страў пакаштаваў, а потым царэўну моцна абняў і кажа:

— Гоп! Гоп! Хачу быць з царскай дачкой у дрыму-чым лесе, дзе з братамі блукаў.

Царэўна і крыкнуць не паспела, як апынуліся яны на лясной паляне, на траве-мураве.

Скінуў Тодэраш капялюш, пазнала яго царэўна і прыкінулася, быццам радуецца.

— Дзіўны ты, Тодэраш! — кажа. — Чаму ж ты мяне адразу не ўкраў! Я хацела за цябе пайсці, ды бацька з маці пярэчылі. Вось няхай цяпер паплачуць. Зажывём мы з табой у лесе, я цябе навучу, як кашалёк і рог вярнуць, як крыўдзіцеляў правучыць.

Лашчыцца да яго царэўна, прымаўляе:

— Вось бедны, вась малайчына, здолеў свайго дамагчыся!

А Тодэраш і расслабіўся.

— Даўно б, — кажа, — цябе ўкраў, калі б быў у мяне

гэты капялюш. Яго надзенеш — невідзімкам станеш. А варта сказаць: «Гоп! Гоп! Хачу быць там і там!» — у момант куды хочаш пераляціш.

Сказаў, а царэўне толькі таго і трэба. Пачала яна яго лашчыць ды цалаваць, пакуль Тодэраша сон не змарыў. Тады надзела яна яго капялюш на сябе і кажа:

— Гоп! Гоп! Хачу быць у бацькоўскіх палатах!

І сапраўды, апынулася ў сваім палацы, а Тодэраш на паляне спаць застаўся.

Вось прачнуўся ён, хапіўся — няма ні царэўны, ні капелюша. Што тут рабіць?

Да братоў сорамна на вочы паказацца, таму што іх падарункі з рук выпусціў.

І пайшоў Тодэраш па лесе куды вочы глядзяць. Самы раз сябе аддаць драпежным звярам, каб разарвалі. Такі яму свет нямілы зрабіўся.

Вось блукае ён, блукае па лесе, смага яго даймае, голад мучыць, — і выходзіць да раскідзістай яблыні, яблыкі на ёй — з кулак велічынёй, румяныя, налітыя, так у рот і просяцца.

Сарваў Тодэраш адразу два яблыкі, з'еў, і раптам выраслі ў яго на галаве рогі, цяжкія, вітыя, як у вала.

«Ну і ну! — думае Тодэраш. — Так мне і трэба. Трапіліся мне дзівосныя дары, а я іх з рук выпусціў, за царскай дачкой пагнаўся. Бадайся цяпер, дурыла, вась табе царская дачка!»

Не стаў ён больш заварожаныя яблыкі рваць, падаўся прэч.

Толькі адышоўся, глядзіць — грушавае дрэва, на галінах грушы велічынёй з гусінае яйка, залацістыя, з румянымі бакамі. Хочацца Тодэрашу і есці, і піць, а паспытаць грушу боязна. Потым рукой махнуў. «Эх, чаму быць, таго не мінуць». Сарваў грушу і з'еў.

Глядзіць: адзін рог у яго адваліўся.

Падзякаваў ён лёсу, з'еў другую, не стала ў яго і другога рога.

Пачаў тут Тодэраш думу думаць. І надумаўся.

Вярнуўся да яблыні, нарваў яблыкаў, колькі мог панесці, і пра грушы не забыў.

Потым пачаў дарогу шукаць і хутка з лесу выйшаў.

Дабраўся да горада, а народ якраз з царквы ідзе. Расклаў Тодэраш яблыкі, народ вакол яго стоўпіўся, як на кірмашы. Такіх дзіўных яблыкаў зроду ніхто не бачыў.

Пытаюцца ў яго людзі, што ён за іх просіць, а Тодэраш адказвае:

— Чатыры сотні за яблык.

Людзі падзівіліся: за такую цану можна пару валоў купіць.

Дайшла чутка аб дзівосных дарагіх яблыках да царскага палаца. Царэўна не выцерпела, дала служанцы грошай і загадала купіць чатыры яблыкі: бацьку з маці па адным, а пару — сабе.

Прынесла служанка царэўне яблыкі.

Дала яна па яблыку бацьку з маці, сабе два ўзяла і пайшла на сваю палавіну.

Цар яблык з'еў — і вырас у яго на лбе адзін рог.

Царыца яблык з'ела — і таксама рог на лбе выскачыў.

А царэўна — ласуха, як усе дзяўчаты, — адразу два яблыкі з'ела, і выраслі ў яе сапраўдныя валовыя рогі.

Толькі адразу не заўважылі ні цар, ні царыца, ні царэўна, што з імі сталася.

Вось сабраліся яны на абед, глянулі адзін на аднаго і абамлелі.

— Татачка, — кажа царэўна, — што гэта за рог у вас на лбе?

Так і ахнулі цар з царыцай.

— А ў цябе, дачушка, не адзін, а два! — кажуць.

Склікалі яны лекараў з усяго свету, якіх толькі лекаў ні выпрабавалі, нічога рогі не бярэ.

А Тодэраш на грошы, што за яблыкі выручыў, купіў у лаўцы лекарскае адзенне, капялюш, вялізны, як вядро, ды чорныя акулеры.

Начапіў усё на сябе і пайшоў перавальваючыся — рыхтык лекар.

Прыходзіць ён да царскага палаца.

— Ты хто такі? — пытаецца ў яго брамнік. — І навошта з'явіўся?

— Я лекар, лячу ад рагоў. Хачу цару паказацца.

— У добры час цябе прынесла,— кажа брамнік.—
У цара ж якраз рог вырас.

І прапусціў Тодэраша ў палац.

Цар узрадаваўся.

— Добра, што ты прыйшоў,— мовіць.— Бачыш, якая бяда: у мяне рог вырас ні з таго ні з сяго. І ў царыцы таксама. А ў дачкі нашай — адразу два. Нам з царыцай што, мы сваё пажылі. А дачку шкада. Да яе сватоў засылаць перасталі. Возьмешся нас вылечыць — нічога для цябе не пашкадую.

— Вазьмуся, а як жа,— адказвае Тодэраш.

Выняў ён бутэлечку з мазью і грушу.

— Паспытай грушу, цар-гасудар, пакуль я над рогам клапатаць буду!

Цар грушу есць, а Тодэраш прыкідваецца, што ён рог мазью намазвае. З'еў цар грушу, а Тодэраш узяўся за рог, той у яго ў руках і застаўся.

Цар сябе не помніць ад радасці, узнагародзіў Тодэраша кашальком золата і павёў да царыцы. Тодэраш і царыцу гэтак жа вылечыў, яшчэ адзін кашалёк атрымаў.

Надышла чарга царэўны.

Тодэраш кажа:

— З паненкай, мае мілыя, справа сур'ёзная, рагоў жа пара, ды яшчэ такіх важкіх. Вылечыць і яе вылечу, але так хутка не спраўлюся. Пакіньце нас удваіх і раней, чым праз гадзіну, не заходзьце. Рогі спярша падпілаваць давядзецца, царэўне балюча будзе, пачне яна крычаць, вас клікаць, а вы паслухайце мяне, не заходзьце, калі хочаце, каб ваша дачка зноў стала такой, як была.

— Табе відней,— адказвае цар з царыцай.

А царэўна сядзіць — вельмі рада, што такі вучоны лекар знайшоўся, бацькоў вылечыў і яе за гадзіну вылечыць.

Вось засталіся яны адны, выняў Тодэраш з кішэні вяроўку, прывязаў царэўну да лаўкі і ну яе бізуном лупцаваць. Яна галосіць — надрываецца, а ён ведай яе бізуном лечыць. Гадзіна мінула, заходзіць цар з царыцай.

— Ты што робіш, пан лекар? Гэтак ты яе пакалечыш!

— Не, цар-гасудар, гэта ёй навука. Дзе мой паляўнічы рог, кашалёк ды капялюш, што вы хітрасцю ў мяне забралі? Аддайце дабром, а то і вам дастанецца.

— Развяжы яе, вылечы, усё табе вернем,— пачалі маліць цар з царыцай.

Развязаў Тодэраш вяроўку.

Царэўна ў той жа міг дастала з куфра рог, кашалёк і капялюш. А ўзамен дзве грушы атрымала.

Забраў сваё дабро Тодэраш і, не развітаўшыся, насунуў капялюш і мовіў:

— Гоп! Гоп! Хачу да родных братоў!

І ў момант у братоў апынуўся. Вярнуў ён чарадзейныя падарункі і пра ўсе свае прыгоды расказаў — гэтак жа дакладна, як я вам зараз.

Што з ім далей сталася — ажаніўся ён ці не,— не ведаю. Ведаю толькі, што на царскіх дачок ён болей не квапіўся.

Пэўна, і цяпер жыве, калі не памёр.

РУСКІЯ КАЗКІ

ГОРА І ЗЛЫБЕДА

Жылі-былі ў адной вёсцы два браты. Жылі кожны сваёй сям'ёй, кожны сам па сабе, кожны са сваім лёсам. Старэйшы, Панкрат, вельмі ж багаты, а меншы, Іван, гол як сакол.

Бацька з маці памерлі амаль у адзін час. Панкрат і завалодаў усім скарбам, а малодшаму давялося пайсці з двара без нічога.

Сам Панкрат брата меншага пакрыўдзіў і сам жа ўзненавідзеў. Усё здавалася, што Іван на яго дабро квапіцца, чакае, калі Панкрат будзе з ім дзяліцца.

А ў Івана характар быў добры. Жыў ён з жонкай у старэнькай хаце, цешыўся і чэрстваму акрайцу. І рукі ў хлопца спрытныя, і галава светлая, і сталяр, і цясляр — на любую справу работнік, а не вялося ў доме дабро. Ну што ты скажаш?

З ранку да ночы малоў Іван у каменных жорнах сям'янае жыта, дзякавалі яму людзі за стараннасць, тым і зарабляў сям'і на харч. Так Іван і жыў, а бога не гнявіў.

Вось аднойчы ў дзень нараджэння брата кажа Іван жонцы:

— Налаўлю я рыбы ды павіншую брата. Ану ж не прагоніць з двара, а можа, і выдзеліць чаго з бацькоўскага дабра.

— Ой, не веру я, мужычок, што брацік твой і ў такі дзень расшчодрыцца. Прагнаму заўсёды ўсяго мала.

— Але і не павіншаваць таксама не па-братняму.

— Не па-братняму,— згадзілася жонка.

Узяў Іван у суседа сетку. Налавіў вядро рыбы. Адборная рыба трапілася, на тыдзень-другі хапіла б Івану з жонкай. Але як ісці без добрага падарунка? Ад сябе адымі, а зрабі чалавеку радасць. Просты Іван чалавек, а вось так прывык.

Пайшоў з рыбай да Панкрата. Ubачыў таго на падворку, пакланіўся, павіншаваў, падарунак перад братам паставіў.

— Слаўная рыба! — сказаў Панкрат.— Дзякуй табе, брат.

І пайшоў. Нават у дом не запрасіў. А жонка Панкрата і на ганак не выйшла.

Да слёз крыўдна стала Івану.

«Ну, ды бог вам суддзя!» — падумаў ён і пайшоў прэч.

Ідзе — дарогі не бачыць, крыўда вочы яму заціць.

— Здароў, хлапчына! Чаго галаву павесіў? — пытаецца ў яго сустрэчны дзядок.

— Будзь і ты здароў, дзядуля,— пакланіўся падарожніку Іван. Незнаёмы дзед, не з іх вёскі, бядней за жабрака апрануты. Але такі ўжо Іван — пажылым людзям ад яго заўсёды павага.— А сумны таму, што не ведаю, ці будзе калі канец злосці людскай?

— Будзе, сыноч. Як не быць?

— Ды калі ж ён прыйдзе, калі брат брата на парог не пускае? — і раскажаў Іван старому падарожніку пра ласку свайго брата, пра яго дзякуй і пра свае беды.

— Што ж! — сказаў стары.— Дзякуй — справа вялікая, за яго можна дорага даць. А ці не прадасі ты мне дзякуй твайго браціка?

— Не да месца жарты, дзядулька! — сказаў Іван.— Як жа можна дзякуй купіць? Гэта не цяля, не авечка, не мяшок аўса.

— А ты ўсё-такі прадай.

— Як жа мне яго прадаць? Ужо калі не жартуеш, бяры яго дарма.

— Так і вырашым, а маёю пустой калітой дамову змацуем!

Сказаў так дзядок, сунуў у рукі Івану сваю палатняную торбу з сухарамі, а самога — як і не было.

Хацеў Іван закінуць торбу за плячо, але адчувае — пацяжэла яна. Развязаў, а ў ёй — срэбра і золата.

«Ужо ці не чартоўскі падман? — спалохаўся Іван. — Ці не сам д'ябал жарты ўздумаў жартаваць?»

Перахрысціўся, торбу перахрысціў: як было ў торбе золата ды срэбра, так і засталася.

Пабег Іван дадому, расказаў жонцы пра ўсё, нічога не тоячы.

— Хаця святы чалавек табе трапіўся, — кажа жонка, — а хто таму паверыць? Убачаць людзі, што разбагацелі мы ні з таго ні з с'яго, пачнуць думаць невядома што... Трэба нам, мужычок, з гэтага месца ўцякаць, на другое перабірацца.

Згадзіўся Іван з жонкай. Як не згадзіцца? Стары ж знік, быццам яго і не было. Іван і падзякаваць яму не паспеў!

Перавозіцца ім было лёгка, зборы хуткія: хатулі на плечы, паклон старой лядачай хаце ды і рушылі за раку на новае месца. Купілі тут сабе новы дом і пачалі багацець. Ідзе ім удача, беднасць забылася. Не жыццё, а масленіца!

Аднойчы разгаварыліся Іван з жонкай ды сталі згадваць ранейшае гаротніцкае жыццё, жонка і скажы:

— Нядобра, Іван, мы з табой зрабілі.

— А што такое?

— Дарэмна, кажу, жорны ў старой хаце пакінулі.

— Навошта яны нам цяпер?

— Як кармілі нас, ты іх глядзеў. А непатрэбныя сталі, дык і з вачэй далоў.

— Твая праўда, — згадзіўся Іван. — Зараз жа пайду ды праведаю, як яны там, нашы кармільцы?

Прыйшоў, глядзіць: старая хата скрывілася, дах ветрам знясло, сцены ад дажджоў пачарнелі, грыбком узяліся, на двары палын ды чартапалох гаспадарыць.

І тут пачулася Івану: ці то аканіцы пад ветрам паскрыпваюць, ці то галасы нейкія ў хаце. Прыслухаўся —

і сапраўды, у хаце галасы: «Ліхадзеём стаў Іван, толькі разбагацеў, зачыніў нас тут на пакуту».

«Ужо ці не жорны мае дакараюць мяне?» — падумаў Іван і расчыніў дзверы.

Толькі ён ступіў у хату, а ўжо на спіне ў яго сядзяць два худыя, як шкілеты.

— Хто вы такія? — спужаўся Іван.— Што вам трэба?

— Бач, не ведае! — засмяяліся гэтыя двое.— Мы твае верныя слугі. Колькі мы табе верай і праўдай служылі! Забыў? Як пераехаў на той бераг, дык і не ўспомніў пра нас ні разу!

— А хто ж вы такія?

— Мы — тваё гора і злыбеда.

— Бог з вамі! — пачаў маліць Іван.— Адслужылі сваё і хопіць. Шчыра ўдзячны.

— Не ўжо! — крычаць гора і злыбеда.— Цяпер мы ад цябе не адстанем!

— Ну калі нельга мне без вас,— кажа Іван,— тады ўжо возьмем і жорны ў запас! Зажывём мы з вамі цудоўна, бярыце вась па жарнавіку кожны!

Прывязаў Іван гору ды злыбедзе на спіну па цяжкаму жарнавіку, развітаўся са сваёй старой хатай і падаўся назад.

А сам думае: «Вось прынесла мяне на котлішча нялёгкая! І чаго я там не бачыў? Што згубіў?»

Крэкчуць гора ды злыбеда пад камянямі, гнуцца ў тры пагібелі, а ідуць. Узяўся за гуж, не кажы, што не дуж.

Падышлі яны да моста. Іван ідзе ды прымаўляе:

— Ну вась масток пяройдзем, а там і дом!

Толькі дабраліся гора і злыбеда да сярэдзіны мастка, дзе ў рэчцы вір быў, падпіхнуў іх Іван у спіну, яны пайшлі каменем на дно.

— Дзякуй вам, жорны,— сказаў Іван, перахрысціўшыся.— Зноў вы мяне выручылі, няўдзячнага.

Прышоў дадому, сказаў жонцы, якая бяда з ім ледзь не прычынілася. Павохкала, павохкала жонка, ды, каб хутчэй жуду з душы прагнаць, наліла мужу добрую чарку віна.

Хутка дзень Іванавага анёла надышоў.

— Нядобра жывём,— кажа Іван жонцы.— Як перайшлі на гэты бераг, быццам з братам зусім чужымі сталі. У яго патрэбы ў мне не было, у мяне ж была. Цяпер у мяне патрэбы ў ім няма, можа, у яго ёсць?

— Што ж,— згадзілася жонка.— Хто доўга ліха помніць, той і сам ліхім робіцца. Каму чужы хлеб спаць не дае, таго ўжо не вылечыш. Ды купіў не купіў, а патаргаваць можна...

Пайшоў Іван з раніцы запрашаць брата на хлеб-соль, а жонка ўзялася за гатаванне-варку, каб не асароміцца перад раднёй.

Запрашае Іван Панкрата ў госці, а той дачуўся, што брат не горш за яго цяпер жыве, брыдка яму за свой ранейшы прыём.

— Не дакарай, брат,— адмаўляецца,— работа чакае. Яшчэ і жыта не абмалочана, у засеці не засыпана, яшчэ дроў на зіму пару вазоў трэба, яшчэ цялушку на базар трэба завесці...

А жонка Панкратава таксама чула пра сваякоў, быццам разбагацелі яны, але не верыла яна гэтаму і давай мужа дакараць:

— І што ты такое кажаш, Панкрат? Хіба ты роднаму брату не рады? Не па-хрысціянску, не па-боску будзе, калі не адзавёмся на запросіны... Дзякуй табе, Іван, што не забыў. Абавязкова будзем у гасцях.

Толькі Іван за вароты, яна рагатаць:

— І як табе, Панкрат, не цікава, чым цябе брацік пачастуе? Той раз рыбы вядро чужою сеткай налавіў. Цяпер, пэўна, і жорны ў суседзяў бярэ, каб жыта намалоць.

— Дык жа каб у гасцях есці, падарунак трэба несці,— кажа скупы ды прагавіты Панкрат.

— Быў клопат! Завядзём яму кульгавую цялушку. Усё адно не сённяя-заўтра здохне...

А прыйшлі яны на Іванаў двор, ад здзіўлення раты разявілі. У Івана і коні свае, сытыя ды гладкія, і каровы ў хляве пародзістыя, малочныя, і авечак у загарадзі поўна.

Селі за стол, пачала іх частаваць Іванава жонка:

і таго паспытайце, госцейкі дарагія, і гэтага пакаштуйце, і чырвонага віна выпіце, і беллага. Чаго душа пажадае — усё ёсць на стале.

І пачала Панкратава жонка ў Іванавай жонкі пытаць слова за слова: як жа гэта яны разжыліся так? З якіх такіх прыбыткаў разбагацелі?

Што сам Іван, што жонка яго — людзі простыя, добрыя ды даверлівыя. А тут яшчэ на падпітку — усё і распавяла Іванава жонка: і пра дзядулю з торбай, і пра гора са злыбедай, што спусташалі іх дарэшты на тым беразе, і пра тое, як утапіў іх Іван у рацэ, прывязаўшы на спіны жарнавікі.

Толькі пачула Панкратава жонка пра гора і злыбеду, пачала тут жа збірацца дахаты.

— Падымайся, мужычок, — штурхае Панкрата. — Трэба і меру ведаць! Колькі працы чакае на двары, а ты тут лодара корчыш!

Не хочацца Панкрату пакідаць багаты пачастунак, ды хіба з яго кабетай паспрачаешся? Заладзіла адно: дамоў ды дамоў, жывёла, маўляў, не кормлена, не поена.

Толькі выйшлі Панкрат з жонкай за вароты, толькі пачалі да мастка праз рэчку спускацца, жонка на вуха Панкрату: зы-зы-зы. І пра старога з торбай, і пра жорны, і пра гора са злыбедай.

— Лезь, Панкрат, у рэчку, вызвалі гора і злыбеду. Гэта ж трэба, з гразі ды ў князі брацік твой выпаўз, лепш за цябе жыве. Цялушку тваю не ўзяў. Кажа, самім спатрэбіцца, каровай не стане, дык на мяса пусціце. Знайшоўся дарадца! Скачы ў ваду, Панкрат! Не будзе нам спакою, пакуль з торбай па свеце яго не пусцім!

Скочыў у ваду Панкрат, убачыў на дне двух худых з жарнавікамі на спінах, развязаў вяроўкі. Худыя і выплылі з вады разам з ім.

— Ах вы, дабрадзеі нашы! Ах вы, выратоўцы нашы! Век вам будзем верай і праўдай служыць! — упалі яны ў ногі Панкрату і яго жонцы.

Зарадаваліся тыя.

— Вы пастарайцеся ўжо, — кажа Панкрат, — за выратаванне сваё! Апусташыце браціка майго Івана ўшчэнт! А гора са злыбедай ужо і след прастыў. Раней за

гаспадароў яны на Панкратаў двор прыбеглі ды схаваліся так, што ні адзін сабака не знойдзе.

Прыйшлі дадому Панкрат з жонкай, спаць леглі задаволеныя, шчаслівыя. Усю ж ночку летуценілася ім, як бяднее Іван, як ён зноў прыходзіць да іх у жабрацтве гарнец збожжа пазычыць, як нясе на дзень нараджэння Панкрата апошні акрайчык і як яны частуюць яго сваім дзякуй...

А ў гэты час гора са злыбедай ужо за справу ўзяліся. Панкратава пяцісценка ні з таго ні з сяго грыбком абсыпалася. Коні, якіх ён вельмі песціў, абязножалі. У кароў вымя высахла, давялося за бясцэнак збыць. Увесь ураджай высах на карані. За што ні возьмуцца Панкрат з жонкай — усё ім адны страты. Невядома, куды толькі дабро прападае. Што было, усё сплыло, хоць бяры хатуль на плечы ды жабраком ідзі міласціну прасіць.

Вось ужо трапна кажуць у народзе: не капай яму другому — сам у яе пападзеш.

Гэта пра такіх, як Панкрат з жонкай.

ПОП І ПАРАБАК

Жыў-быў поп. Ужо такі ён быў скупы і пераборлівы — ні адзін парабак не мог у яго ўжыцца. Накарміць забудуць, адпачыць не дадуць, а працы — край непачаты.

Хіба што не кожны дзень новага батрака поп шукаў, але каб нехта хоць тыдзень вытрымаў, не было такога смельчака. Не было — не было, ажно знайшоўся. Яму кажуць: «Не хадзі да папа, з голаду апухнеш». А той рагоча: «Не ўмелі вы, відаць, бацюшку прыслужыць».

Наняў поп новага батрака, прывёў на сядзібу, а тут ужо час пад абед.

— Ну што ж, мілы, садзіся — палуднаваць будзем.

Наліла пападдзя па талерцы наварыстай капусты з мясам.

Толькі б добранька наесціся, ды заплакала ў двары папоўская дачка.

Поп ківае парабку:

— Глянь жа, мілы, што там прычынілася! Супакой дзіця.

Пайшоў парабак на двор, супакоіў неразумнае дзіця, а вярнуўся — поп з пападдзёй ужо адпалуднавалі.

— Што ж, мілы,— развёў рукамі поп,— два разы стол не накрываюць!

Так зусім галоднаму і давялося парабку ісці на гумно — жыта малаціць.

Прыйшоў — ужо сцямнела на дварэ.

— Сядай за стол,— кажа пападдзя,— вячэраць будзем.

Памыў парабак рукі, за лыжку ўзяўся.

Паставіла пападдзя на стол гаршчок кашы, не паспела па талерках раскласці — расплакалася-раскрычалася, як на грэх, зноў папоўская дачка.

— Нясі яе, мілы, на двор! — кажа поп.— Няхай трошкі выравецца!

Вынес парабак крыкунку на ганак, угаманіў-супакоіў, а вярнуўся — на сталe ўжо ні гаршка, ні кашы.

— Што ж, мілы,— усміхнуўся поп,— у нашым доме два разы не вячэраюць, бог не дазваляе.

«Добра,— думае парабак,— ужо я цябе, скнару, правучу».

Раніцай падняўся ледзь развіднела, будзіць папа:

— Ну што, бацюшка, ці добра я ў цябе працую?

— Добра-добра, мілы.

— А калі добра, давай дамову заключым: я не здужаю работу, ты мяне гані з двара ў каршэнь! Без усякай платы. А калі ты раптам для мяне працы не знойдзеш — плату наперад!

Бацюшка думае: «Вось пашанцавала дык пашанцавала. Парабак жа, відаць, дурнаваты. Ужо я яго закідаю работай, а не здужае — у тры шыі з двара».

І ў той жа дзень зноў адправіў батрака на гумно.

Час палуднаваць, прыйшлі, селі за стол. Пападдзя бохан хлеба палажыла, за вілкі ўзялася — капусту з пецы дастаць. А батрак адхапіў ад бохана акраец па сабе, сядзіць, чакае.

Тут зноў зараўло-заплакала ў двары папоўскае дзіця.

— Пайдзі, мілы,— кажа поп.— Супакой дзіця.

Батрак сунуў за пазуху акраец, пайшоў. Пакуль быў на двары, увесь хлеб з'еў. Вярнуўся. Кажа папу:

— Капусты ж, бацюшка, я не пасёрбаў!

— Ну, мілы! У нас капусту два разы не вараць...

Змаўчаў батрак, пайшоў на гумно. Намалаціўся ўдоставіць, прыйшоў вячэраць.

Пападдзя паклала на стол рэшткі бохана, пайшла да печы па капусту. Батрак сунуў хлеб за пазуху, чакае, калі пашлюць яго няньчыць папоўскую дачку.

А вось і плач як па заказу. Узяў батрак дзяўчынку на рукі, выйшаў з ёю на ганак. Залюляў, закалыхаў яе на свежым паветры і бохан даеў.

Прышоў у дом, паклаў дзяўчынку ў калыску, а сам на печку ды і захроп для выгляду.

А пападдзя — у бядзе: як жа быць з такім едаком? Калі ён па бохану хлеба будзе есці, ім ніякіх запасаў не хопіць.

— Уцякаць нам з табой трэба, — кажа ёй поп. — Бо мы з ім як дамовіліся? Калі ён з працай не справіцца — мая ўзяла, магу гнаць яго ў каршэнь з двара. А калі я дамову парушу — плата наперад за тры гады. Дзе ж такую процьму грошай вазьму? Уцякаць трэба...

На другі дзень, пакуль батрак жыта малаціў, пападдзя насушыла два мяшкі сухароў, паставіла ў кут.

Прыходзіць батрак палуднаваць — так і дыхнула ў нос сухарамі. Убачыў два мяшкі — скумекаў, для чаго яны.

Селі за стол. І дзіця папоўскае маўчыць, загулялася, а батрак вучаны — адкроіць ад бохана акраец, есць, пакуль пападдзя капусту не паставіла.

Паелі, поп і кажа:

— Ты, мілы, пацягай сцірты з поля, а я адпачну ды таксама да цябе на падмогу прыйду.

— Добра, — кажа батрак. А сам, толькі яны з хаты, высыпаў з аднаго мяшка сухары ў падполле і ў той мяшок залез.

Чуе, ноччу пападдзя будзіць папа.

— Падымайся! Ці ж далёка ўцячом? Прачнецца — хопіцца, шукаць пачне.

Ускінуў бацюшка мяшок з батраком на плечы, пападдзя другі і бегчы з дому.

Выбеглі за вёску, полем бягуць, а батрак тут з мяшка голас падае:

— Куды вы? Пастойце! І я з вамі!

Хацеў поп спыніцца: хіба ж уцячэш ад маладога ды яшчэ з мяшком на плячах? А пападдзя яму:

— Яшчэ чаго? Адстане!

Бягуць далей.

А батрак зноў з мяшка:

— Пачакайце трошкі, даганю!

— Спынімся, жонка, — кажа поп. — Усё адно — дагоніць!

А пападдзя сваё сцвярджае:

— Не дагоніць, стоміцца!

Нарэшце, выбіліся з сіл, паваліліся з ног на беразе рэчкі.

Скінуў поп мяшок з плячэй, а батрак:

— Ой, бацюшка! Стукнуў ты мяне!

Ахнуў поп:

— Дык ты тут?!

— А дзе ж мне быць? Гэта вы хацелі ад мяне ўцячы.

А я ад вас ні на крок.

Рабіць няма чаго, развялі на беразе цяпельца, пачалі чай піць з сухарамі.

Адышоўся парабак у бліжэйшы лясок па сухое галлё, а пападдзя давай папа скубці:

— Пакладзём батрака з краю, бліжэй да рэчкі, а ноччу і скінем у ваду.

А батрак дацяміў, у чым справа: вельмі ўжо старанна пападдзя яго на самы край ладкавала, свайго шаліка не пашкадавала траву накрыць.

Леглі спаць. Батрак жа ноччу і перанёс пападдзю на сваё месца, а сам на яе месца да папа пад бачок лёг.

Прачнуўся поп, будзіць парабка, думае, што жонку.

— Падымайся! Час. А то світаць пачне.

Размахнуліся ды і шпурнулі пападдзю ў ваду.

Пляснуў тут батрак рука аб руку і кажа:

— Камень у ваду, чарцям падарунак!

— Гэта ты, ці што? — ахнуў поп.

— А то хто ж, бацюшка!

Схапіўся поп за галаву, ды позна. Недарэмна кажуць: не шукай дурнейшых за сябе.

ГОЛАД У ЧЫНАХ НЕ РАЗБІРАЕЦЦА

Жыў на сяле збяднелы пан.

Усё б добра, ды характар у яго быў нікчэмны. Парабкі больш як па месяцу не трымаліся.

Ішоў праз тое сяло кемлівы падарожнік. Пачуў пра мясцовага пана. Вырашыў наняцца да яго ў парабкі.

— А што ты ўмееш? — прыжмурыўся ўедлівы пан.

— А ўсё. Што ні загадаеш — усё зраблю.

— Добра, паглядзім. Паедзь жа ты, браток, на базар, купі чортаў тузін яек, — дае парабку грошы.

«Ці гэта служба? — усміхнуўся парабак. — Яек купіць. Раз-два і гатова».

Пабег парабак па сяле, павярнуў у першы завулак, дзе куры кудахталі, паўсміхаўся з гаспадыняй ды і купіў яйкі за паўцаны.

— Хутка вярнуўся! — задаволены пан. — Цяпер зва-

ры мне тры ўсмятку. Ды глядзі, не перавары. Укрутую атрымаюцца, сам будзеш есці.

Укінуў парабак усе яйкі ў кіпечень, а тры толькі памачыў ды тут жа і выняў.

Не паспеў яшчэ пан і рукі перад абедам апаласкаць, а парабак ужо стаіць за яго крэслам, а на стале, на сподку, тры яйкі. Як загадана.

«Аднак, слаўны парабак трапіўся,— думае пан.— І разумее з паўслова, і не пярэчыць, і ўсё ў яго ў руках гарыць».

Узяў сваю панскую сярэбраную лыжачку, разбіў адно яйка, а яно зусім сырое, тоненькая плевачка зварылася.

Нахмурыўся пан:

— Гэта ж, браток, хіба ўсмятку?

— Ага, ваша светласць. Цяпер увесь Пецярбург, усе князі ды графы толькі так яйкі ядуць.

— Праўду кажаш?

— А то як жа? Я з вашым чортавым тузінам так намучыўся. Гэта ж трэба — тры яйкі ўсмятку? У мяне раней на адно тузін выходзіў!

— Як так? — вытарашчыў вочы пан.

— А так,— як пакутнік зморшчыўся парабак.— Ледзь недагледзеў — і ўкрутую яйка зварылася. Даводзіцца самому яго есці. Ці жарт дзевяць як з'есці!

— Дык ты ўсе яйкі... умяў?

— А то як жа? — не міргнуў парабак і вокам.— Ці не ваша светласць загадала: як укрутую атрымаецца, дык самому есці. Ледзь не знудзіла мяне, ваша светласць, ледзь вытрымаў.

— Ну і дурань ты, браток! — разрагатаўся пан.

— А па мне, ваша светласць,— пакланіўся ашуканец,— сам памірай, а панскую волю выканай!

— Добра, ідзі супачывай,— адпусціў пан парабка і даў яму пятак на чай.— А заўтра з ранічкі едзем у госці да сястры маёй. Брычку правер ды змаж, каб колы не грукалі, коней накармі, напаі.

— Ці не загадаеце, ваша светласць, добрай ежы ў дарогу прыгатаваць?

— Навошта нам ежа на дарогу? — сказаў пан, надзвычай задаволены тым, што парабак называе яго па-

сталічнаму — і светласцю, і сіяцельствам.— Вячэраць будзем у сястрыцы. Яна даўно чакае. Я ўжо ёй у лісце паведаміў аб сваім візіце.

— І то праўда,— кажа парабак.— Калі вечарам у вашай сястрыцы будзем, ёй дужа спадабаецца, калі ваша правасхадзіцельства яе пачастункаў з ахвотай паспытае.

А сам думае: «Ты можаш і не запасацца харчамі, тоўсты япрук; а па мне, едзеш на дзень — ежы бяры на два. Ці мала што ў дарозе здараецца».

Раніцай падняўся парабак, запрог каня ў брычку, сеў на козлы. Сядзіць, чакае, а пан усё пацягваецца ў пасцелі.

Пакуль мыўся, пакуль лёкай яго пагаліў, духамі пакарапіў, пакуль кавы папіў пан, сонца ўжо высока.

Пад абед выехалі.

Дарога благая: ухабы ды рытвіны. Конь прытаміўся. Вечар хутка апусціўся. Сцямнела навакол. І ветрыкам халодным пацягнула.

Парабак убачыў на полі стог сена і павярнуў да яго.

— Начаваць трэба, ваша светласць, пакуль бяды не прычынілася.

— А што за бяда можа быць?

— Чаго-чаго, а гэтага дабра на начной дарозе колькі хочаш! І дрэнныя людзі могуць напасці, і ваўкі набягуць, а ў нас з сабой і стрэльбы няма! І конь поцемну можа нагу зламаць...

Паслаў парабак пану мядзведжую шкуру пад стогам.

— Кладзіцеся, васпан мой, раніца за вечар мудрайшая.

А сам залез з галавой у мяшок і давай прыпасы, якія захапіў, жэрці — толькі за вушамі трашчыць.

Чуе пан: жуе штосьці парабак. І не да твару пану харч простага чалавека, а голад у чынах не разбіраецца, жывот падцягнула.

Пытаецца пан:

— Іван, га Іван?

— Чаго хочаце, гаспадар мой?

— Чую, жуеш ты нешта?

— Жую, ваша светласць.

— Ці не дасі і мне трошкі?

— Я з маім задавальненнем, баццюшка,— адказвае парабак,— ды не спадабаецца табе наша ежа.

— А што ты ясі?

— Ды сена жую, гаспадар мой. Ты ж сам не дазволіў ежай запасціся, казаў, сястрыца частаваць будзе.

— Добра, дай, ці што, сянца.

Вылез парабак са свайго мяшка, вышмаргнуў са стога жмуток сена, падаў пану.

Той пажаваў-пажаваў ды і выплюнуў сена.

Ноч раскашуе. Халадком пацягнула.

Пан варочаўся на шкуры: то ў яго бок застыне, то ногі памерзнуць, то рукі заледзянеюць. І вялікая мядзведжая шкура, ды не ўмее пан абысціся з ёю як трэба. А парабак наеўся, спіць-пахрапвае ў сваім рагожным мяшку пад стогам.

— Іван, га Іван! — кліча пан.

— Што здарылася, ваша светласць?

— Ты на чым, браток, спіш?

— На чым жа нам спаць, пан? На рагожным мяшку.

— А ў галавах у цябе што?

— Мяшок.

— А ў нагах?

— Зноў жа ён.

— А накрыўся ты чым?

— Мяшком, ваша светласць.

— Дык даў бы мне адзін мяшок?

— Як жа я дам, пан? У мяне на ўсё адзін мяшок.

— І цёпла табе?

— Ды чаму не цёпла? Мяшок ён і ёсць мяшок, у ім ад цяпла і задыхнуцца нядоўга.

— Дык, можа, памяняемся? Я табе — мядзведжую шкуру, а ты мне свой мяшок.

— Воля ваша, чаму ж не памяняцца?

Аздаў парабак пану тонкі рагожны мяшок, увесь на дзірках ад старасці, узяў сабе мядзведжую шкуру.

Наскуб сена як болей ды і накрыўся цёплай мядзведжай шкурай і тут жа захроп, а пан так усю ноч і праварочаўся пад мяшком — то на галаву яго нацягне, то ногі абгорне. Ці багата ад мяшка цяпла, калі ім накрывацца? Батрак жа ў мяшок залазіў з галавой, сваім дыханнем сябе і грэў.

Надышла раніца.

Падняліся пан з парабкам, паехалі далей.

Пан злосны, нявыспаны, сядзіць у брычцы, думае, як бы яму ў сястры над парабкам сваім паздзекавацца. А то ж, як ні круці, пакуль ён, пан, у дурнях заставаўся. І яйкі, на яго грошы купленыя, парабак за мілую душу сцерабіў, а цяпер вось мядзведжай шкурай ні за што ні пра што абжыўся. Гэткае дзіва парваны рагожны мяшок!

— Ты вось што, Іван,— кажа ён парабку.— Калі прыедзем, што б я табе ні загадаў, адказвай мне па-нямецку.

— Як жа, ваша светласць, я па-нямецку адкажу, калі па-нямецку нічога не разумею?

— Маўчы, дурань. Ужо двум словам я цябе неяк навучу, вось іх і паўторыш.

— Воля ваша, гаспадар.

— Паўтарай за мной: «Алес гут!»

— Алес гут!

— Гэта значыць: усё добра. Маўляў, будзе споўнена.

А што рабіць пры гэтым, пан парабку не сказаў, а той яму і не напамінае знарок.

— Значыць, так: вы мне, ваша сіяцельства, па-нямецку загадаеце, а я вам у адказ: «Алес гут!»

— Вельмі добра,— радуецца пан. «Вось ужо сястрыца здзівіцца, што я пры маіх малых прыбытках сабе немца ў парабкі выпісаў».

Прыехалі. Пан павітаўся з сястрыцай па-руску і адразу ж са сваім слугой на нямецкую мову перайшоў.

А той выцягнуўся ў струнку, у вочы гаспадару заглядвае, а іншы раз і адкажа таксама па-нямецку: алес гут!

Пахадзіў-пахадзіў пан па сястрыному дому, сеў за стол. А стол — пусты. Чакала-чакала яго сястрыца ўчора, ды і загадала ўсё схваць, каб не скісла, не пратухла. Брат жа торкнуў кіем у пусты стол.

— Вас іст даст?

Маўляў, што гэта?

А сястрыца ж таксама па-нямецку не разумее, ды яшчэ тугаватая на вушы, думае, гэта ён свайму парабку

Уласу распараджэнне дае, каб той сам на стол накрыў: грэбуе яе пачастункам. Маўляў, Улас есці дасць.

Пакрыўдзілася. Да сябе пайшла. І прыслугу адпусціла.

А парабак тым часам папрасіў дваровых людзей пачаставаць яго чым бог паслаў ды паказаць, дзе ў іх лазенка. Маўляў, здагадалася сястрыца для браціка ў лазенцы выпаліць? Што лепш за лазню з дарогі? Ды нічога на свеце. І праўда, лазенка стаіць напаленая. Залез Іван на палок, напарыўся, памыўся ад душы. Прышоў у дом.

А пан яму:

— Ты што, такі-сякі, на стол не накрываеш?

— Дык я ж, ваша светласць, ваш загад выконваў. Вы мне па-нямецку, і я вам па-нямецку: алес гут! А калі вы паесці прасілі, трэба было па-руску сказаць. А я ж па-нямецку нічога не кумекаю. Я казаў вам пра тое.

І зноў давялося пану класціся спаць галодным.

НЕ ХОЧАШ — НЕ СЛУХАЙ, А ХЛУСІЦЬ НЕ ПЕРАШКАДЖАЙ

У адной вёсцы жыву селянін, і было ў яго тры сыны.

Захацелася аднойчы братам пайсці ў лес па грыбы. Узялі кошыкі ды і рушылі. Натрапілі на грыбныя мясціны, набралі поўныя кошыкі, трэба дамоў вяртацца, а яны з сіл выбіліся. Бацька-маці не навучылі, вось і пайшлі нашы грыбнікі ў лес без харчоў.

Як тут быць? Памеркаваў старэйшы брат:

— Зробім па-таёжнаму: падсмажым тых жа грыбоў ды і паядзім у ахвотку.

— Дык у нас жа патэльні няма, — кажа сярэдні.

— І масла, — дадае меншы.

— Хіба гэта бяда? — кажа старэйшы.

— Ідзі, — загадаў ён сярэдняму брату, — аблупі бярозу. Вось табе і патэльня. А ты, — паказвае меншаму, — залезь на кедр, нарві шышак, выцісні з арэхаў масла.

Зрабіў сярэдні брат патэльню з бяросты, меншы вылушчыў з дзесятак шышак — масла націснуў.

— А як жа агню здабудзем? — пытаецца ў старэйшага.

— І гэта бяда не бяда,— адказвае той.— Кладзіце сухога галля як болей — будзе вам агонь.

Нахіліліся сярэдні і меншы брат над суччам, складваюць дровы стрэшкай, а старэйшы брат узяў іх за каўняры ды як стукне лоб аб лоб — у іх іскры з вачэй пасыпаліся. Люба-дорага загарэлася вогнішча.

Насмажылі грыбоў браты, наеліся дасыта і разлетуценіліся.

— І навошта,— кажа старэйшы,— мне дадому вяртацца, каб татка мяне зябліва араць прымусіў?

— А мяне шкуры дубіць? — адклікнуўся сярэдні брат.

— А мяне збожжа малаціць? — дадаў меншы.

— Можа, пойдзем павандруем па свеце? — прапанаваў старэйшы брат.

— Паглядзім, як людзі жывуць,— падхапіў сярэдні.

— І сябе пакажам! — адгукнуўся меншы.

Так і вырашылі. І разышліся ў розныя бакі.

Вось ідзе старэйшы брат па тайзе. Якая з грыбоў ежа? Прагаладаўся зноўку.

«Эх! — думае.— Добра б зараз мяска ды хлебака!»

Не паспеў падумаць, як пачуў пах смажанай дзічыны.

— Адкуль жа гэта так слаўна пахне? Вось бы дзічынкай падмацавацца!

І налева пойдзе, і направа — пах, вось ён, а самой дзічыны не відаць. Стаміўся, плюнуў, упаў пад старую хвою адпачыць трошкі, падняў вочы на неба — а ў дупле ж над ім два смажаныя цецерыкі.

— Вось гэта ўдача! — ляпнуў сябе па каленях старэйшы брат.— Цяпер ужо закусім!

Ды не тут жа было: і з гэтага боку падступіцца да дрэва, і з другога — тоўстая хвоя — не абхопіш рукамі, і гладкая — ніяк не залезці.

— А дзе наша не прападала! — усклікнуў старэйшы брат, згарнуўся ў абаранак ды так абаранкам і пакаціўся. Спачатку на хвою, потым і ў дупло і давай аплятаць дзічынку. З галадоўкі аж і касцей не разбіраў. З'еў цецерыкоў, рукі выцер і, адчувае, растаўсцеў — у дупле не месціцца, заціснула. Як выбрацца цяпер?

Але старэйшы брат быў хлопец не промах. «Збегаю

дадому па сякеру! — вырашыў ён. — Прасяку дупло шы-
рэйшае».

Сказана — зроблена.

А ў гэты час сярэдні брат тэпаў сваёй дарогай і вый-
шаў ён да возера. Прама плыць — лодкі няма, укруга
абыходзіць — вельмі ж возера вялікае, а ў яго ўжо і сілы
няма, і живот падвяло ад голаду.

Успомніў сярэдні брат, як яны грыбы смажылі, і вы-
рашыў з возерам па-свойску абысціся. Згроб ён адну
палавіну возера ў вялікі вадзяны стог, другую палавіну
ў другі, а рыба ж уся на дне і засталася. Выбірай, якая на
цябе глядзіць. Хочаш на сонцы ды на ветрыку падвяль-
вай, хочаш юшку вары, хочаш смаж!

Пакуль раздумаў, як яму з рыбай быць, ужо і ноч
спусцілася. Давялося галоднаму на беразе спаць клас-
ціся.

А малодшы брат у той час яшчэ з лесу не выбіўся.
Трэба было думаць ужо пра начлег. Выбраў ён самы
галінасты дуб, каб яго сярод лістоты ні зверху якой
хіжай птушцы, ні знізу зверу якому не ўбачыць, залез на
той дуб і заснуў неспакойным сном. Які яшчэ будзе сон
на галодны страўнік? Грыбы, яны і ёсць грыбы: кінуў
есці, рукі выцер і можна зноў пачынаць.

І прыснілася меншаму брату, быццам падхапіў яго
магутны арол і панёс. Нясе і з боку на бок перакідвае —
то колюць хлопцу ў цела жорсткія сукі. А там, сніцца,
быццам арол і зусім выпусціў яго з дзюбы, скінуў са
страшняй вышыні.

Ляціць з гэтай вышыні меншы брат, вось-вось аб
зямлю разаб'ецца, а тут адкуль ні вазьміся клім-самалёт
пад ім, і паляцеў ён над палямі, над лясамі. Дзе паго-
рак — там і трасяне, дзе пералесак — там і сіняк на
баку.

Ачнуўся меншы брат — і ледзь не памёр ад страху.
Аказваецца, сядзіць ён вярхом на мядзведзю, а той
прэцца па лесе, не разбіраючы дарогі. І якім яшчэ цудам
аб якую дрэвіну не забіў мішка свайго седака.

А як жа справа была? Мішка тупаў сабе па лесе, чуе
храп з дуба, і чалавечынкай пацягвае. Падышоў ён да
дуба, а з-за галін і не разгледзіш, хто там. Скалануў

мішка дуб для парадку, а меншы брат і зваліся яму на спіну.

Сядзіць меншы брат на мядзведзю і мяркуе, як яму быць. Бо чаго добрага, разаб'е яго адурнелы звер. Скок-нуць на хаду таксама нельга — сам разаб'ешся.

Прыдумаў усё ж, як быць: зняў ён з сябе пояс, зрабіў пятлю і надзеў мядзведзю на шыю, а другі канец пояса за дрэва зачапіў.

Мядзведзь тузь-тузь ды і задушыў сябе, а меншы брат тут як тут — і шкуру з яго далоў.

«Вось дык удача! — думае хлопец. — І сам жывы застаўся, і шкурай мядзведжай абжыўся без стрэльбы, без рагаціны».

— Але, — памеркаваў, — пара і меру ведаць. За ўдачай і няўдача блукае. Не дай бог з няўдачай спаткацца.

Ідзе меншы брат з мядзведжай шкурай на плячы, а насустрач яму яго браты, старэйшы ды сярэдні. Таксама вырашылі не выпрабоўваць лёс. Адзін раз пашанцавала — другі не пашанцуе, і ўдачлівасць падводзіць.

ПРАРОЧЫЦА

У адной вёсцы жыла-была старая. Агарода не трымала, жывёлы не мела, а паесці смачна любіла. Салопы любіла на футры, хусткі з кутасамі, а жыць хацела, каб ведаць усе навіны.

Дачулася яна, што вясковы стараста свайго жарабца вельмі ж пасціць: корміць яго адборным аўсом, загадвае пасвіць па свежай траве — не дай бог, каб на вытаптаную лагчынку трапіў! — на ноч цёплай гунькай накрывае, ад усіх бедаў асцерагае.

Нагледзела, калі пастухі ў цянёк хаваюцца падрамаць, ды і выправіла ўнука з вуздэчкай.

— Злаві, унучак, белага жарабца цішком ды адвядзі за рэчку!

Злавіў унук любімца старасты, завёў у лясок за рэчку і прывязаў да крывой хвоі, каб месца пазнаць — не забыць. А старая тым часам да старасты ў дом наважылася.

Сядзіць, чай з тамашнімі дармаедамі п'е. Вярнуліся ў дом пастухі, далажылі, што прапаў белы жарабец. Стараста і замітусіўся па двары, вочы гараць, зубы скрыгочуць, хто пад руку незнарок трапіцца — бізуна атрымае.

А старая ціхім голасам і пытаецца ў старасты:

— Чаго бядуеш, кармілец? Можа, я чым дапамагу?

— Адстань, старая, — крычыць стараста, — і без цябе моташна.

— А ты скажы, мілы, скажы.

— Што тут казаць? Жарабец прапаў!

— Ой, бяда ж якая! — успяснула рукамі старая. — Ведаць бы мне, якой ён масці, я, глядзіш, і сказала б, дзе ён!

— Белы! Як воблака, белы быў! — шэпчуць старой.

— Не, — прыкідваецца старая. — Так не даведацца. Мне каб волас з яго грывы!

— Ану! — зароў стараста на конюха. — Знайдзі старой волас.

Пабег конюх на стайню, абшукаў жарабцова стойла, прынёс волас.

Бабка паглядзела на волас, панюхала.

— Твайму гору, мілы, — кажа старая, — лёгка дапамагчы. Укралі твайго каня!

— Што ўжо тут харошага, калі ўкралі? — не можа супакоіцца стараста. — Шукай цяпер ветру ў полі!

— Зноў няпраўда твая, — пакорліва пярэчыць бабуля. — Волас мне ўсё пра твайго каня раскажаў. Кепскія людзі пайшлі пакупца шукаць, а конь твой жывы і здаровы стаіць за рэчкай, да крывой хвоі прывязаны. Ужо зямлю да каленяў выбіў. Пасылай па яго людзей як найхутчэй.

Паслаў стараста конюха шукаць жарабца, і хутка той вярнуўся, трымаючы яго любімца на повадзе.

Стараста шчодро ўзнагародзіў хітрую бабулю. А яна яму і кажа:

— Толькі ты, бацюхна, калі ласка, нікому не раскажвай, што я табе пра каня напярочыла. І людзям сваім загадай. А то ж могуць і вядзьмаркай назваць!

Стараста арапнікам паабяцаў таго ўзнагародзіць, хто балбатне лішняе.

Выклікаў неўзабаве старасту пан.

— Чуў я,— кажа,— што ў цябе белы жарабец цудам знайшоўся.

«І хто ж гэта язык распусціў?» — думае стараста.— Ужо я з яго скуру спушчу».

— Чаму ж ты ад свайго пана хаваеш, што ў тваёй вёсцы прарочыца ёсць? Глядзі ў мяне.

— А што такое адбылося, бацюхна? Якая бяда? Можа, і напраўду мая бабуля дапаможа.

— Сто тысяч з куфэрка прапала.

— Сто тысяч?!

Успомніў стараста, як гадала яго вясковая варажбітка, і пытаецца:

— А ці не засталася ў тым куфэрку хоць адной паперкі?

— Як не засталася? Засталіся рублёўкі.

— Калі рублёўкі засталіся,— узрадаваўся стараста,— ёсць надзея. Пасылайце людзей па маю прарочыцу. Апошні дом у вёсцы. Ля самай рэчкі стаіць.

Павярнуўся пан да сваіх дварэцкага ды аканома, якія ля дзвярэй абіваліся:

— Чулі? Бярыце тарантас і каб адна нага тут, а другая там — па прарочыцу!

Паехалі дварэцкі з аканомам у вёску. Самі дрыжаць, а ехаць трэба, бо грошы ў свайго пана яны ўкралі. Прыехалі. А ў саміх ад страху і галасы пахрыплі:

— Дзе тут прарочыца жыве?

— Хто-хто? — перапытваюць людзі.

— Пра-ро-чы-ца! — хрыпяць.— Пра-ры-ца-цельні-ца!

— Няма ў нас такіх.

— А тая бабуля, якая старасце каня знайшла?

— А вунь крайні дом, ля самай рэчкі...

Вылезлі аканом і дварэцкі з тарантаса, а ногі ў іх аж падгінаюцца. На ганак панскія пасланцы не могуць падняцца.

А бабка з акенца ўпотай назірае за імі: «Навошта ім так мяне баяцца? Мабыць, сумленне ў іх нячыстае».

Падняліся, нарэшце, дварэцкі з аканомам на ганак. Грукаюцца ў дзверы.

— Хуткія госці ў акно, як чорт на гумно! — крычыць яна ім.

Тыя дык ледзь на парозе і не селі.

— Ці не ты, бабка, тутэйшая пра-ро-чы-ца?

— Я, я, шаноўныя.

— Ці не ты стараставага каня па воласу знайшла?

— А то ж хто? І вашу бяду рукамі развяду! — храбрыцца бабка.— Ехалі проста ды вухнулі з моста!

«Усё, прапалі,— думаюць дварэцкі з аканомам.— Трэба каяцца і задобрыць бабку».

— Што рабіць ты ўмееш, бабуля, мы ўжо ад твайго старасты начуліся. А вось ці ўмееш ты трымаць язык за зубамі?

— Было б што на зуб пакласці,— у тон ім адказвае бабка.

— Сто рублёў дадзім, калі бяду адвядзеш,— кажуць аканом з дварэцкім.

«Ага,— думае бабка,— калі яшчэ справы не ведаю, сто рублёў абяцаюць,— значыць, можна з іх і больш выціснуць».

— Ну, раскажывайце тады ўсё па парадку, каб мне незнарок лішняга чаго не сказаць пра вас!

«Пра нас! — адзначаюць дварэцкі з аканомам.— Сапраўдная прарочыца!», кладуць перад ёй сто рублёў у задатак і пачынаюць расказ, як абакралі панскі куфэрак, як узялі з тых ста тысяч па пяцьсот рублёў, як рэшту схавалі на стайні.

— Не гаруйце, шаноўныя,— кажа бабуля.— Усё будзе па-нашаму.

Селі яны ў тарантас, паехалі да пана.

Прывялі старую ў панскія пакоі. Расказаў ёй пан аб прапачы. Пакруціла бабка ў руках разны куфэрак, па-стукала аб донца, панюхала яго, высыпала з куфэрка жменьку залатых сабе ў кішэнь.

— Каб не перашкаджалі,— нашэптвае,— дух галоўных грошай пачуць.

А справа ўжо надвечоркам была.

— Агню мне! — кажа старая.— Ды паболея.

— Падаць сюды свечак! — распарадзіўся пан.

Прынеслі лёкаі кандэлябры — па пяць свечак у кожным.

— Вядзі мяне, куфэрак, да астатніх грошай! — кажа старая і пайшла з палат. Усе за ёю.

— Дзе ў вас стайня?

Паказваюць ёй дарогу. Прыйшлі.

Адлічыла бабка дзесяць маснічын ад дзвярэй.

— Падымайце!

Паднялі маснічыну, а там скрутак з грашыма.

Зарадаваўся пан, што знайшлася згуба. Але хочацца яму яшчэ раз пераканацца ў бабуліным знахарстве.

— А ці не скажаш ты мне, шаноўная, — усе тут грошы?

— Я, мілы, да ста тысяч лічыць не ўмею. Не было ў мяне такой процьмы грошай. Бачу толькі, няма аднаго пачка.

Пералічыў тут панскі казначэй пачкі:

— Ай ды бабка! Ай ды варажбітка! — крычыць. — Дзевяноста дзевяць пачкаў. Акурат аднаго не стае!

Узяў тады пан адзін пачак, аддаў бабулі:

— Бяры, чарадзейка. Заслужыла!

Пакланілася бабка пану ў пояс ды хутчэй з двара, каб толькі не спыталі, чаго яна не ведае.

СЕРБСКІЯ КАЗКІ

ХТО НЕ ПРАЦУЕ, ТОЙ НЕ ЕСЦЬ

У караля Матыі была прыгажуня дачка, але з гультайствам: ніколі нічога не рабіла, ды і не ўмела рабіць, цэлымі днямі сядзела перад люстэркам і любавалася сабой.

Прыйшоў час выдаваць яе замуж. Кароль абвясціў: хто за тры гады навучыць яго дачку працаваць, за таго ён яе і замуж аддасць. Час ідзе ды ідзе, а каралеўну ніхто не сватае. Паслаў кароль набліжаных шукаць мужа для дачкі. Паехалі яны ў розныя бакі. І вось спаткаўся ім неяк хлопец — арэ поле на васьмі валах. Яны тут жа яму загадалі ісці да караля. Хлопец спалохаўся, але рабіць няма чаго. Прыходзіць ён да караля, а той яму і расказаў усё па парадку. Згадзіўся хлопец, абяцаў за тры гады навучыць дзяўчыну працаваць. Прывёў ён каралеўну дадому. Маці выбегла насустрач, дзівуецца на цудоўную дзяўчыну.

На другі дзень хлопец узяў плуг, запрог валоў і паехаў на поле, а маці сказаў, каб не прымушала нявестку працаваць. Вечарам вярнуўся з працы, маці падала вячэру, а сын пытаецца:

- Хто сёння працаваў, маці?
- Я і ты,— адказвае яна.
- Ну, хто працаваў, той і есці можа.

Не спадабалася гэта каралеўскай дачцэ, раззлавалася яна і галодная пайшла спаць. І на другі дзень усё гэтак жа было.

На трэці каралеўна і кажа свекрыві:

— Мама, дай і мне якую-небудзь работу, каб не сядзець без справы.

Тая загадала ёй накалоць дроў.

Вечарэла. Селі за стол, а хлопец зноў пытаецца:

— Хто сёння працаваў, маці?

— Мы трое: я, ты і каралеўна.

— Ну, хто працаваў, той і есці можа.

І ўсе трое павячэралі. Так, пакрысе, каралеўна навучылася працаваць.

Праз тры гады прыязджае кароль наведаць дачку. Бачыць — працуе яна дружна са свекрывёй. Зарадаваўся і кажа:

— Як, і ты навучылася працаваць?

— А як жа, — адказвае каралеўна, — у нас так вядзецца: хто працаваў, той і есці можа. І ведаеш, тата, калі ты хочаш павячэраць, пайдзі ды накалі дроў.

Кароль прывёз дачцэ і зяцю багата падарункаў, пагасцяваў, а потым завёз усіх трох да сябе ў палац. Хлопца таго ён прыняў, як роднага сына, абяцаў яшчэ пры жыцці перадаць яму каралеўства.

ЗАЛАТАЯ ЛОДКА

Жылі муж і жонка, такія бедныя, што не было ў іх зусім нічога, акрамя хіба маленькага сына. Адночы муж сказаў жонцы:

— Жонка, нам сёння нават сына пакарміць няма чым. Нічога, ну проста крошкі не засталася. Што рабіць будзем?

А жонка ў адказ:

— Адкуль я ведаю? Ты муж, сам і вырашай.

Выйшаў бядняк з дому і пайшоў куды вочы глядзяць, каб знайсці ўдачу. Ішоў ён і думаў: «І прадаць мне няма чаго. Хоць сына прадавай».

І толькі ён гэта падумаў, адкуль ні вазьміся — дзядок.

— Аб чым задумаўся? — пытаецца.

— Ні аб чым,— адказаў бядняк.

— Так ужо і ні аб чым? — усміхнуўся дзядок.—

А мне падалося, што ты хацеў бы прадаць сына. Дык прадай яго мне за дынар. Не звычайны дынар, а нерэзменны. З гэтым дынарам ты і накупляеш усяго і рэшту атрымаеш, а дынар як нічога не было ў цябе ў кішэні цэленькі будзе ляжаць. Згаджайся!

Падумаў-падумаў бядняк. Карміць хлопчыка няма чым. Усё роўна з голаду памрэ. І прадаў сына за дынар. Узяў дзядок хлопчыка і пайшоў сваёй дарогай. Праходзіў ён паўз каралеўскі палац. Вызірнуў кароль з акна і спытаў:

— Што гэта ты, стары, нясеш?

— Не бачыш хіба? Хлопчыка,— адказаў дзядок.

— Колькі хочаш за яго? — зноў спытаў кароль.

А дзядок яму:

— За колькі купіў, за тое і прадам. За адзін дынар.

Даў кароль дзядку адзін дынар і забраў хлопчыка. Паказаў ён сваю пакупку каралева.

— Глядзі,— сказаў ён,— якога цудоўнага хлопчыка я купіў усяго за адзін дынар. Як бы яго нам назваць?

— Для хлопчыка, купленага так нядорага, самае вартае імя — Драган,— сказала каралева.

— Быць па-твойму,— згадзіўся кароль.

І з таго часу хлопчыка называлі Драганом. Вырас Драган, стаў прыгожым юнаком, і кароль сказаў неяк каралева:

— Ведаеш, якая мая воля? Выдадзім за нашага Драгана сваю адзіную любімую дачку. Тады ўсе, хто нам дарагія, застануцца заўсёды з намі.

— Божа мой! — усклікнула каралева. — Дык гэта ж і маё самае вялікае жаданне!

Усё было добра. Але тут высветлілася, што з іх дачкой даўно ўжо збіраецца ажаніцца сын суседняга караля.

— Не аддасі дачку дабром, забяру сілай,— прыгразіў кароль.

А сілы ў яго было багата. Давялося каралю склікаць сваіх міністраў і спытаць у іх рады. Узяліся міністры

думаць ды меркаваць. Думалі так, меркавалі гэтак і, нарэшце, вырашылі: адправіць абодвух жаніхоў гандляваць. І той, хто праз тры гады прынясе больш грошай, атрымае за жонку каралеўскую дачку.

Згадзіўся суседні кароль з такой умовай і даў свайму сыну шэсць вазоў дынараў. Паехаў каралевіч за свет удачу шукаць. А тым часам добры кароль паклікаў да сябе Драгана і сказаў яму:

— Бачыш, Драган, як атрымалася. Давядзецца нам разлучыцца на час. Суседні кароль даў свайму сыну шэсць вазоў дынараў. Я дам табе сем. І пастарайся нагандляваць больш, чым суседскі каралевіч. Але, магчыма, табе мала сямі вазоў? Прасі колькі хочаш.

— Навошта мне столькі? — засмяўся Драган. — Дай мне не больш і не менш таго, што я каштаваў табе, — адзін дынар.

Паклаў Драган у кішэнь адзін дынар, сунуў у хатуль акраец хлеба і пайшоў развітацца з каралеўскай дачкой.

— Я цябе буду чакаць, — сказала яна. — Вазьмі ў залог мой пярсцёнак.

І вось выправіўся Драган у шлях. Ішоў ён, ішоў і спаткаў дзядка, які сядзеў каля вогнішча ў адкрытым полі. Падышоў да яго Драган і павітаўся.

— Бог у помач, дзядуля.

— Добры дзень, сыноч, — адказаў дзядок. — Што цябе сюды прывяло?

Драган яму ўсё і распавёў.

— Сядай, сыноч, да агню бліжэй, — сказаў дзядок. — Адпачні, а там што-небудзь прыдумаем.

Так Драган і зрабіў. А назаўтра раніцай дзядок яго разбудзіў і загадаў збірацца.

— Ідзі, — сказаў ён, — праз тую даліну ў горад, купі першае, што трапіцца табе на вока, і вяртайся.

Драган рушыў у горад і па дарозе сустрэў чалавека з чорным сабакам.

— Ці не прадасі мне сабаку? — спытаў Драган.

— А чаму б і не?

— Што хочаш за яго?

— Адзін дынар, — адказаў падарожнік.

Драган аддаў яму свой дынар, узяў чорнага сабаку і вярнуўся да дзядка.

— Глядзі, дзядуля, што я купіў! — крыкнуў ён.

— Добрая пакупка, — сказаў дзядок. — Прывяжы сабаку да дрэва і садзіся ля агню.

Драган прывязаў сабаку да дрэва, потым прысеў побач з дзядком, і яны да самай ночы размаўлялі аб тым аб сім. А раніцай дзядок разбудзіў Драгана і сказаў:

— Пайдзі, сыноч, зірні, што сталася з тваёй пакупкай.

Драган пайшоў да дрэва, а сабакі як і не было. Вярнуўся ён да дзядка і развёў рукамі.

— Прапала, дзядуля, мая пакупка. Няма там нічога.

— Як так нічога? — раззлаваўся дзядок. — Дрэнна шукаў. Пайдзі і пакапайся яшчэ на тым месцы. Можа, што-небудзь і знойдзеца.

Драган разгроб рукамі зямлю пад дрэвам і — трэба ж! — знайшоў гаршчок са свіным тлушчам.

— Глядзі, дзядуля, што я знайшоў! — здзівіўся Драган.

— Вось і добра, — зарадаваўся дзядок. — Вазьмі гэты тлушч, пайдзі тою нізінай. Выйдзеш да шырокай, як мора, ракі. На беразе ўбачыш каралеўскага стырнавога. Пакліч яго, няхай ён перавязе цябе на сваёй лодцы на другі бераг. Ён табе адкажа, што не можа гэтага зрабіць, бо сляпы. Тады ты вазьмі з гаршка трэшкі свінога тлушчу і памаж яму вочы. Ён і стане відушчым. Перавязе ён цябе ў краіну, дзе ўсе — і кароль, і падданыя — сляпыя. Не шкадуй тлушчу. Усіх лячы. Так ты і здабудзеш столькі грошай, колькі табе трэба, каб атрымаць каралеўскую дачку за жонку.

Уважліва выслухаў Драган дзядка і накіраваўся да ракі. Там ён убачыў сляпога стырнавога. Усё ён зрабіў, як наказаў дзядок, і стырnavы, пачаўшы бачыць, пераправіў яго на другі бераг. Дачуўся сляпы кароль пра чарадзейныя лекі і пачаў прасіць Драгана вылечыць яго.

— Я стаміўся, — сказаў Драган. — Вось пасплю і вылечу.

Лёг ён спаць, і прыснілася яму залатая лодка, што ходзіць пасуху, як па моры, бяжыць па небе, як па зямлі. Назаўтра Драган памазаў каралю вочы свіным тлушчам, і кароль зрабіўся відушчым.

— Вылечы маіх воінаў,— сказаў кароль,— і прасі чаго хочаш.

— Я вылечу не толькі воінаў, але ўвесь твой народ,— адказаў Драган.— Але абяцай падарыць мне за гэта залатую лодку, што ходзіць пасуху, як па моры, бяжыць па небе, як па зямлі.

— Добра,— згадзіўся кароль.— Але спачатку давядзецца табе вылечыць маіх залатароў, каб яны выкавалі табе лодку з чыстага золата.

Драган вылечыў залатароў, а потым узяўся лячыць усіх і кожнага. І ў гэты момант, як ён вылечыў апошняга сляпога, скончыўся ў гаршку свіны тлушч.

— Усё ў парадку? — спытаў кароль.

— Усё,— адказаў Драган.

— Тады садзіся ў залатую лодку і будзь шчаслівы,— сказаў кароль.

Паплыў Драган на залатой лодцы. Дзе па вадзе слізгае, калі трэба — па зямлі бяжыць, а іншы раз і па небе ляціць. І трапіў ён у адзін горад. А там мітусня, крыкі, беганіна. Спытаў ён, што тут адбываецца? А яму і растлумачылі:

— Злавілі аднаго купца. Набраў ён тавараў цэлую гару, а плаціць яму няма чым. Вось і вырашылі яго павесіць.

Пайшоў і Драган на месца пакарання. Бачыць, а гэта, аказваецца, той самы каралевіч, што разам з ім адправіўся гандляваць. Але, відаць, прагандляваўся.

— Адпусціце яго,— сказаў Драган.— Я за яго разлічуся!

Застаўся Драган замест каралевіча. А той спакойна адправіўся дахаты. Як толькі Драган расплаціўся з усімі яго даўгамі, то сеў на залатую лодку і паплыў.

Тым часам каралевіч дабраўся дадому. Ён усім пачаў расказаваць, што Драгана павесілі за даўгі. Каралю нічога не заставалася, як аддаць сваю дачку за каралевіча. Хутка зрабілі вяселле. Пачастункі стаялі на сталах. Гасцей з'ехалася безліч.

І тут з'явіўся Драган на сваёй залатой лодцы. Ён паставіў яе на полі перад каралеўскім палацам. Лодка так зіхацела, што ўсё навокал шарэла ад яе бляску.

— Глядзіце! — закрычалі ўсе. — На полі каля палаца апусцілася сонца!

Ніхто з гасцей не рашаўся наблізіцца да таго месца, дзе стаяла зіхатлівая лодка. Тады кароль паслаў стражніка. Той на каленях прыпоўз да Драгана і прашаптаў:

— Калі ты не бог, то прыйдзі да караля ў госці.

— З якога выпадку кароль гасцей кліча? — спытаў Драган.

— Ён аддае сваю дачку за сына суседняга караля.

— Няхай сам кароль прыйдзе клікаць мяне, — сказаў Драган.

Стражнік вярнуўся і перадаў каралю словы Драгана. Пайшоў да Драгана сам кароль. Калі ён наблізіўся да залатой лодкі, зьявіўся яе так асляпіла яго, што ён таксама хацеў упасці на калені. Але Драган яго стрымаў:

— Не станавіся перада мной на калені. Бо ты мой бацька.

Аднак кароль так збянтэжыўся, што і зразумець нічога не мог.

Тады Драган сказаў:

— Вяртайся, кароль, я хутка прыйду.

Калі Драган прыйшоў у палац, там пачынаўся баль. Яго пасадзілі за стол, але Драган нічога не стаў есці. Ён паклаў на стол руку так, каб быў відзён яго пярсцёнак. Толькі зайшла ў залу каралеўская дачка, як ёй кінуўся ў вочы прамяністы пярсцёнак. Яна адразу яго пазнала і кінулася да Драгана.

— Гэта ж наш Драган! — крычала яна. — Глядзіце, мой пярсцёнак у яго на пальцы.

Калі ўсе гэта пачулі, то акружылі Драгана, і ён ім расказаў аб усім. А каралевіч павінаваціўся. Кароль тут жа хацеў яго павесіць за хлусню і каварства, але Драган сказаў:

— Я яго адзін раз выратаваў ад вісельні не для таго, каб яго ўсё-такі павесілі. А вось за сталом з ім сядзець не жадаю.

І каралевіча з ганьбай выгналі з палаца. Нават за сталом пабыць не дазволілі. А ўсе госці яшчэ доўга весяліліся.

Вось так Драган з адным толькі дынарам у кішэні здабыў сваё шчасце.

СЛАВАЦКІЯ КАЗКІ

ВАЛАДАР КАМЯНЁЎ І РУД

Не ў вёсцы і не ў горадзе, а ў вялікім паселішчы ў даліне сярод гор жыла ўдава. З таго часу як памёр муж, галеча ды гора ля яе парога стаялі, але яна іх у дом не пускала. Галечу працай адганяла, а адзіная дачка гора аблягчала.

Расла-падрастала дачка і з кожным годам прыгажэла. І вырасла такой прыгажуняй, што вачэй не адвесці. Станам стройная, каса да пояса, бровы дугой, вочы, быццам неба, сінія. Усім добрая дзяўчына, ды толькі ганарлівая вельмі. З сяброўкамі не дружыць, на сялянскіх хлопцаў глядзець не хоча. Увесь дзень, з раніцы да вечара, аб уборах думае, у люстэрка глядзіцца. А ўдава працуе, ва ўсім ёй дагаджае.

Вось аднойчы падала ёй маці на вечар кубак сырадою ды скібку свежага духмянага хлеба. Дачка кубак адсунула, хлеб адкінула.

— Абрывд мне хлеб,— сказала,— век бы яго не бацьць. У горадзе адны абаранкі і булачкі ядуць. Нешчаслівая я! Усяго ж у мяне тры сукенкі. Ні пярсцёначка, ні ўбору, каб валасы ўпрыгожыць...

І ўзялася плакаць. Гледзячы на яе, і ўдава заплакала.

— Што рабіць, дачушка, не багатыя мы! Ды не ў багацці і шчасце. Мы з тваім бацькам, маім дарагім

мужам, бедна жылі, затое ў каханні і згодзе. Таму і хлеб нам быў салатзей салодкага.

Вось леглі яны спаць. А ўдаве не спіцца. Прыпаднялася яна на локці, бачыць пры месячным святле, як дачка ў сне ўсміхаецца. Спакайней стала ў яе на сэрцы, яна таксама заснула.

Раніцай пытаецца:

— Што табе снілася, дачушка? Чаму ты ноччу ўсміхалася?

— Снілася мне, — адказвае дачка, — што прыехаў мяне сватаць жаніх у меднай карэце, падарыў пярсцёнак з камянямі, што гарэлі, як зорачкі на небе. Надзела я пярсцёнак і пайшла па вуліцы. Усе толькі на мяне і глядзелі, маім пярсцёначкам любаваліся.

— Да чаго б такі сон? — здзівілася маці і пайшла клапаціцца па гаспадарцы.

А дачка села ля акна з люстэркам у руцэ.

Вось у поўдзень пад'ехаў да двара сялянскі воз. Коні сытыя, воз новы, і хлопец сядзіць на ім маладзец малайцом — румяны, плячысты. Прыехаў ён сватаць прыгажуню, дачку ўдавы.

Удава зарадавалася, вельмі ёй жаніх спадабаўся. Відаць, добры, працавіты хлопец. Але дачка на яго і не паглядзела, так сказала:

— Калі б нават ты прыехаў у меднай карэце, калі б нават падарыў пярсцёнак з каменьчыкамі, што гараць, як зорачкі на небе, і тады не пайшла б за цябе.

Засмуціўся сялянскі сын, аперэзаў сваіх коней і паехаў.

Маці зажурылася, дакарае дачку:

— Чаму ж ты такому добраму хлопцу адмовіла?! Ён не бедных бацькоў сын, ведаю я іх сям'ю. У іх дом дыхтоўны, зямля ўрадлівая, хлеба заўсёды ўдосталь.

— Ах, матуля, ці для таго расквітнела мая краса, каб ад цяжкай сялянскай працы завянуць?

Нічога не адказала маці, галавой пахітала.

Дзень прайшоў. Дачка рана спаць легла. Маці яшчэ доўга за шытвом сядзела — новую сукенку сваёй любіміцы шыла. А калі нарэшце спаць клалася, убачыла, як дзіўна ўсміхаецца дачка ў сне.

«Пэўна, зноў маёй галубцы штосьці радаснае ўбачылася!» — падумала.

І праўда! Ледзь дачка раніцай вочы расплюшчыла, узялася апавядаць:

— Мне сёння, мама, сон сніўся лепшы за ўчарашні. Быццам прыехаў мяне сватаць жаніх у сярэбранай карэце і падарыў сярэбраны прыбор на галаву, што зіхацеў, быццам месячнае святло. Надзела я той прыбор, і ўсе на вуліцы на мяне глядзелі, усе зайздросцілі.

— Гэта, дачушка, я аканіцу няшчыльна зачыніла, месяц на цябе ярка свяціў.

Ідзе дзень сваім парадкам. Ледзь сонца за поўдзень апусцілася, пад'ехала да дому брычка. Дзяўчына падбегла да акна, паглядзела і адварнула.

А ў дзверы зайшлі сваты з горада, з імі малады купецкі сын. Маці затурбавалася, узрадавалася, частаваць гасцей наважылася.

Толькі сваты хацелі ўсё, што трэба, сказаць, жаніха пашанаваць, нявесту расхваліць, дзяўчына павярнула да купецкага сына, сама загаварыла:

— Калі б нават ты прыехаў у сярэбранай карэце, калі б нават падарыў мне сярэбраны прыбор на галаву, што блішчыць, як месячнае святло, я і тады не стала б тваёй жонкай.

Пакрыўдзіўся купецкі сын, і сваты пакрыўдзіліся. Селі ў брычку і паехалі.

Ужо як удава сваю дачку любіла, песціла, а тут не вытрымала, палаяла:

— Занадта ты ганарлівая, дачка, занадта пераборлівая. А ён жа, купецкі сын, і прыгожы, і багаты. У горад бы цябе завёз, апануў прыгожа... Чаго табе яшчэ трэба?

— Трэба мне сама не ведаю чаго,— адказвае дачка.— Пачакаю яшчэ, дачакаюся свайго часу.

— Я цябе не прыспешваю,— кажа маці.— Хачу толькі, каб ты сваё шчасце не прамінула. Ды яшчэ хачу, каб ты з людзьмі ветлівай была.

На трэцюю ноч прагнулася ўдава ад таго, што дачка ў сне засмялася. Звонка так, быццам званочак правінеў.

Раніцай дачка апавядае:

— Паслухай, мама, які мне сон прысніўся. Прыехаў па мяне жаніх у залатой карэце, падарыў залатую сукенку, што ззяла, як сонечны прамень. Я тую сукенку апранула, па вуліцы пайшла, а яна ўсім вочы слепіць, хто ні гляне — зажмурыцца і адвернецца.

— Не на дабро такі сон табе прысніўся, — кажа маці. — З чаго б гэта людзям ад тваёй красы адварочвацца?

— На дабро, мама, на дабро, — смяецца дачка. — Вось убачыш, хто мяне сёння сватаць прыедзе.

— Ніхто не прыедзе, — сказала маці. — Двух жаніхоў ты прагнала, астатнія самі не захочуць крыўдлівую адмову слухаць.

А сапраўды выйшла не так, як маці баялася, а так, як дачка казалася.

Роўна апоўдні стук пачуўся на вуліцы, гром, звон. Заехалі ў двор тры карэты. Першая карэта медная, вязуць яе два цёмна-гнядыя кані. Другая карэта сярэбраная, і запрэжаны ў яе чатыры кані серабрыста-шэрага колеру. Трэцяя карэта залатая, восем коней залацістай масці з пазалочанымі капытамі цуглі грызучь, пастронкі рвучь.

З меднай карэты выскачылі хлопчыкі-пажы ў сініх штанах, у зялёных камізэльках, у чырвоных каптурках. Падбеглі яны да сярэбранай карэты, з паклонам адчынілі дзверцы. Выйшлі адтуль прыдворныя паны ў капелюшах з пёрамі, у шэрых доўгіх сурдутах. Накіраваліся прыдворныя да залатой карэты, нізка кланяючыся, адчынілі дзверцы. Тут сышоў на зямлю такі прыгажун, якога не толькі ў сяле, а і ў горадзе, бадай, не бачылі. Вопратка на ім з чыстага золата, спражкі на чаравіках алмазамі ўпрыгожаны.

Глянула на яго дачка, схавала маці за руку.

— Глядзі, мама, глядзі! Гэта ён тры разы да мяне ў сне прыязджаў. Нарэшце я свайго жаніха дачакалася. А прыгажун той і праўда прыехаў сватацца.

Дзяўчына радуецца, а ў маці на сэрцы цяжка. Прыгожы жаніх, і багаты, і знатны. Ды невядома, адкуль прыбыў, куды мілую дачку павязе. І яшчэ заўважыла маці, што позірк у жаніха цяплом не свеціцца, гараць

вочы не жывым бляскам, а ззяюць, як самацветныя камяні.

Дзяўчына выбегла ў сад, нарвала вельмі яркі букет, паднесла жаніху ў знак згоды. А жаніх падарыў ёй пярсцёнак з каменьчыкамі, што гарэлі, быццам зорачкі на небе, сярэбраны прыбор на галаву, які зіхацеў, нібы мясечнае святло, і залатую сукенку.

Узяла нявеста падарункі, пайшла ў другі пакой пера-апранацца. Маці жаніху кажа:

— У мяне дачка адзіная, дзіця пешчанае. Ці будзеш ты яе кахаць, шкадаваць? Ці не будзеш строгі да яе?

Жаніх адказвае:

— Пакахаў я тваю дачку за горды нораў і халоднае сэрца. Чаго яна хоча, тое ў маім царстве і атрымае.

— А ці далёка тваё царства?

— Далёка не далёка, а трапіць туды цяжка.

— Значыць, нельга будзе мне дачку наведваць?

— Нельга. Але калі яна пажадае, буду адпускаяць яе раз у год на тры дні.

Вось выйшла нявеста ў залатой сукенцы, сярэбраны прыбор на галаве, пярсцёнак на пальцы самацветамі пераліваецца. Ведала маці, што дачка прыгажуня, не раз ёю любавалася, а тут і зусім вачэй не адвесці.

Жаніх узяў нявесту за руку і павёў да залатой карэты.

Людзі выбеглі, дзівуюцца на незвычайнае вяселле. А нявеста хоць бы раз на аднавяскоўцаў зірнула, хоць бы раз напаследак усміхнулася!

Вось расселіся ўсе па карэтах, аперачаў фурман залацістых коней, ірванулі яны з месца, памчаліся. За імі серабрыста-шэрыя коні, а за тымі — цёмна-гнядыя.

Маці доўга стаяла на парозе, глядзела, як пыл пад коламі завіваецца. Разрываецца яе сэрца, адчувае, што больш ім з дачкой не спаткацца.

Вяскоўцы па хатах разыходзяцца, між сабой перамаўляюцца:

— Нядобра зрабіла нявеста. Не захавала старажытны звычай — з сяброўкамі на дзявочніку не развіталася, не пакланілася суседзям, мацеры перад разлукай у ногі не кінулася.

А тры карэты ўсё імчацца. Палі мінулі, лясы мінулі, у горы ўехалі.

Думае-гадае маладая, куды ж вязе яе муж, але спытаць не адважваецца.

Вузей, вузей сціскаюцца горы, вышэй падымаюцца. Апынуліся яны ў цясніне, такой вузкай, што карэты ледзь праходзяць. Вось і канец цясніне, упіраецца яна ў тупік. Ды не, не ў тупік — зіхаціць перад імі ўваход у пячору, быццам пашча каменнага дракона. Коні, не замаруджваючы бегу, так і ўляцелі туды.

Толькі ўехалі, уздрыгнула зямля, гул ззаду іх пачуўся — гэта сышла з гор лавіна, заваліла ўваход у пячору. Адразу стала цёмна, хоць вока выкалі. Спалохалася маладая, прыціснулася да мужа, абароны шукае. Ён яе супакойвае:

— Не бойся, жонка, усё так, як быць патрэбна. Хутка дома будзем.

І праўда, пасвятлела наперадзе. Выехалі яны з пячоры зноў у горы. Па схілах гор лес расце. І горы дзіўныя, і лес дзіўны. Прыгледзелася маладая — усё вакол алавянае. Скалы з волава, на дубах ды асінках галіны і лісце з волава, на елках і хвоях кара алавяная, ігліца алавяная. Высунулася з акенца маладая, паглядзела ўгару — і неба над ёй алавянае, цьмяным святлом свеціцца. Усё быццам у сне замёрла, не варухнецца, ды і адкуль пад зямлёй ветру ўзяцца?!

Расступіліся нарэшце алавяныя горы. Широкая даліна перад імі. Усё заблішчала вакол. Трава там з зялёнага каменю, кветкі самацветныя з блакітнага каменю, неба над галавой. А пасярод даліны стаіць залаты палац з сярэбранымі вокнамі.

— Вось мы і дамоў прыехалі, дарагая мая жонка, — сказаў муж. — Усё, што бачыла, што яшчэ ўбачыш, — маё, а цяпер і тваім будзе.

Усміхнулася яму маладая. Зайшлі яны ў палац, усё вакол зіхаціць, ад каштоўных камянёў без свяцільнікаў светла. Збегліся тут слугі — маленькія чалавечкі ў сініх штанах, у зялёных камізэльках, у чырвоных каптурыхах. Пакланіліся і пытаюцца:

— Валадар камянёў і руд, ці не загадаеш стол накрываць?

Махнуў той рукой. Замітусіліся слугі. У момант на-крылі стол, заставілі яго ўсялякімі стравамі.

Маладая пакаштавала, ледзь беленькі зуб не злама-ла — усё стравы каменныя, ніводнай не разгрызеш. А муж есьць і жонку частуе: гэтага паспытай, таго пакаш-туй!

Жонка яму кажа:

— Ах, дарагі муж, не хачу я нічога. Мне б хлеба кавалачак.

Пляннуў валадар камянёў і руд у далоні. Прынеслі горныя чалавечкі на медным падносе медны хлябок.

Маладая жонка толькі галавой пахітала. Кінуліся з усіх ног слугі, прынеслі на сярэбраным падносе сярэбраны хлябок, а потым і залаты на залатым падносе.

Жонка да мужа павярнулася:

— Не патрэбны ні медны, ні сярэбраны, ні залаты хлеб, загадай падаць скібку простага хлеба.

Муж адказвае:

— А ты ж не любіла простага хлеба і глядзець на яго не хацела. Рад бы табе дагадзіць, ды няма ў маім царстве таго, чаго ты просіш.

Так і паднялася маладая з-за стала галодная.

Ідзе час у падземным царстве, а дзень ад ночы не адрозніш. Толькі пясочны гадзіннік тэрмін пазначае — калі светлы пясок цячэ, дзень на зямлі, чорны пясок бяжыць — там, значыць, цёмная ноч цяпер.

Муж з маладой жонкай прыветлівы, суровага слова ніколі не скажа. І яна яго кахае. А журба чым далей, тым мацней ёй смокча сэрца.

— Чаму не вясёлая, дарагая мая жонка? — пытаецца муж.

Яна адказвае:

— Сумую я па сонечнаму святлу, па месячнаму ззянню, па чорнай зямлі...

Нахмурыўся муж:

— А я ж, калі цябе сватаў, думаў, што ўсё табе тут спадабаецца. Але не гаруй, хутка міне год, выйдзеш ты на тры дні, на тры ночы з падземнага царства на сонечнае святло.

Зарадавалася жонка.

— Першым чынам я з маткай павітаюся, — сказала.
Тут муж яшчэ больш нахмурыўся:

— Баяўся я цябе засмуціць, не сказаў праўду.
Я тваёй маці багатыя падарункі паслаў, ды няма каму іх узяць. Памерла твая матуля, нядоўга і пражыла пасля нашага вяселля.

Успляснула рукамі жонка, горка заплакала.

Ходзіць маладая жанчына ў глыбокім смутку па падземнаму царству. Не радуець яе ні багатыя ўборы, ні самацветныя камяні. Толькі на пясочны гадзіннік яна і глядзіць. А ў гадзінніку то светлы пясок струменіцца, то чорны перасыпаецца.

Вось надышоў прызначаны тэрмін, выйшла прыгажуня з гары. А вакол ранняя вясна. Сонца ласкава свеціць, птушкі ў высокім небе лятаюць.

Упала яна на чорную зямлю, цалуе яе — з зямлі зялёная трава прабіваецца. Гладзіць яна голая галінкі на дрэвах — раскрываюцца пупышкі, клейкія лісцікі разгортваюцца. Гладзіць радаснымі вачыма — кветкі квітнеюць.

А ўбачыла людзей — кінулася, абняла, аднаго просіць:

— Дайце кавалачак хлеба!

Здзіўляюцца людзі — не жабрачка, не ўбогая гэтая жанчына, маладая і прыгожая, і сукенка на ёй багатая, а міласціну просіць. Здзіўляюцца, але даюць.

Тры дні і тры ночы была на волі жонка валадара камянёў і руд. У лесе начамі блукала, глядзела, як на досвітку птушкі гнёзды ўюць, звяркі з нор выходзяць. Ці сонца, ці вецер, ці дождж — усё ёй сэрца радуе.

За тры дні ўсё вакол расквітнела, зазелянела. Тут і тэрмін яе скончыўся. Падышла яна да гары, расступіліся скалы, упусцілі яе і замкнуліся.

З таго часу так і кажуць людзі, калі вясна сілу бярэ:

— Гэта выйшла з падземнага царства жонка валадара камянёў і руд. Калісьці не ведала яна цаны цёпламу хлебу і яснаму сонцу. Цяпер ведае, і так яна, бедная, свету беламу радуецца, што ўсё ёй насустрач расцвітае.

ЗАЛАТАЯ ПАДКОВА, ЗАЛАТОЕ ПЯРО, ЗАЛАТЫ ВОЛАС

Жыў-быў адзін селянін, і было ў яго дванаццаць сыноў. Аднойчы вырашылі ўсе дванаццаць братоў шукаць сабе службу і прыйшлі да караля.

— Слаўны, найсветлы кароль, ці не прымеце вы нас да сябе на службу?

— А чаму б і не,— кажа кароль,— толькі службыце сумленна!

Адслужылі яны ў яго год. А калі год выйшаў, кароль у іх пытаецца:

— Ну, якую ж узнагароду вы сабе просіце?

— Слаўны, найсветлы кароль! Дайце нам па аднаму валу.

— Добра,— кажа кароль,— вунь там статак, выбірайце любых.

Пайшлі браты ў статак, выбралі сабе дванаццаць лепшых валоў і вярнуліся з імі дадому.

— Пабяжы,— кажуць яны самаму малодшаму,— пакліч бацьку.

Бацька выйшаў на двор і бачыць выдатных дванаццаць валоў.

— Ну,— кажа,— відаць, добра вы служылі, гэта мне падабаецца.

Прайшоў нейкі час, і зноў дванаццаць братоў выправіліся службыць. Прыходзяць яны зноў да караля.

— Слаўны, найсветлы кароль, ці не прымеце вы нас зноў на службу?

— А чаму б і не,— кажа кароль,— толькі службыце сумленна!

Зноў адслужылі яны год. А калі год выйшаў, кароль у іх пытаецца:

— Ну, якую ўзнагароду вы сабе просіце?

— Слаўны, найсветлы кароль! Дайце нам па карове!

— Добра,— кажа кароль,— вунь там статак, выбірайце любых!

Пайшлі браты ў статак, выбралі сабе дванаццаць лепшых кароў і вярнуліся з імі дадому.

— Пабяжы,— кажуць самаму малодшаму,— пакліч бацьку.

Бацька выйшаў на двор і бачыць выдатных дванаццаць кароў.

— Ну,— кажа,— зноў вы добра служылі, і гэта мне падабаецца.

Цяпер у іх былі і валы, і каровы, і захацелася ім яшчэ зарабіць. Зноў выправіліся яны шукаць сабе службу і па старому знаёмству зайшлі да таго ж караля.

— Слаўны, найсветлы кароль! Хацелася б нам яшчэ ў вас паслужыць.

— Можна,— кажа кароль,— толькі зноў служыце мне сумленна.

І яшчэ год яны адслужылі. А калі год прайшоў, пытаецца ў іх кароль:

— Ну, а цяпер што вам даць?

— Слаўны, найсветлы кароль! Нам бы па каню!

— Добра,— кажа кароль,— вось там табун, выбірайце любых!

Пайшлі браты ў табун і выбралі сабе самых лепшых скакуноў, толькі самы малодшы ўсё хадзіў сярод коней. Узяць добрага каня ён баяўся — яшчэ скіне; узяць кепскага — яшчэ не вытрымае яго.

Так ён і пайшоў прэч без каня. А там каля нейкай лужыны пасвіўся адзін конік, і гэты конік кажа яму:

— Янка, вазьмі мяне, я табе добра паслужу. А калі прыйдзем да караля, будуць табе даваць сядло самае лепшае, але ты яго не бяры, а прасі сядло, якое ўжо сем гадоў на гарышчы валяецца...

Так ён і зрабіў. Кароль яго ўпрощваў: маўляў, бяры вось гэтае сядло, зусім новенькае, а ён — як той баран. Ну што ж, загадаў кароль пачысціць старое сядло і аддаць малодшаму брату.

Як выехалі яны з горада, старэйшыя браты адразу далёка наперад вырваліся. Тут конік пытаецца:

— Янка, як пойдзем: як сонца ці як вецер?

— Конік мой, так едзь, каб ні табе, ні мне нічога не зрабілася.

Адзін раз страпянуўся конік, і стаў раптам Янка медны, і конік стаў медны; не паспеў Янка апамятацца, як апынуўся ў прыдарожным шынку раней за сваіх братоў.

Заходзяць браты ў шынок, а Янка ўжо за сталом сядзіць.

— Сам чорт цябе нёс, ці што? — прыкрыкнулі яны на яго.

— Ды я што, — кажа Янка, — я ўсё ціхенька, ды па ўезджанай дарожцы, а вы бог ведае дзе блыталіся.

А яны на яго:

— Маўчы, дурань! Калі б паехаў з намі, убачыў бы меднага прынца на медным кані.

А Янка сядзіць сабе ды памоўквае.

Выйшлі яны з таго шынка, і браты яго паскакалі далёка-далёка наперад. Зноў конік пытаецца:

— Янка, як пойдзем: як сонца ці як вецер?

— Конік мой, едзь так, каб ні табе, ні мне нічога не зрабілася.

Конік страпянуўся, і стаў Янка сярэбраны, і конік стаў сярэбраны; перагнаў Янка сваіх братоў і спыніўся ля шынка.

Прыходзяць браты — Янка за сталом сядзіць.

— Зноў цябе чорт на сабе вёз? — накінуліся яны на яго.

— Ды я ж што, я ўсё ціхенька, ды па ўезджанай дарожцы, а вы бог ведае дзе блыталіся.

А яны на яго:

— Маўчы, дурань! Калі б з намі паехаў, убачыў бы сярэбранага прынца на сярэбраным кані.

Янка ведай сядзіць сабе і памоўквае.

Сабраліся ў шлях браты і паскакалі, а Янка ідзе сабе, ледзь ногі валачэ. За шынком спытаў у яго конік:

— Янка, як пойдзем: як сонца ці як вецер?

— Конік мой, так едзь, каб ні табе, ні мне нічога не зрабілася.

Конік страпянуўся, і стаў Янка залаты, і конік стаў залаты.

Прыехаў Янка раней за братоў.

Прыходзяць браты, а Янка ля печы сядзіць.

— Гляньце на яго, — здзіўляюцца тыя, — зноў ён ужо тут! Які чорт цябе дадому прынёс раней за нас?

— Ды я што, я ўсё ціхенька, ды па ўезджанай дарожцы, а вы бог ведае дзе блыталіся.

А яны на яго:

— Маўчы, дурань! Калі б паехаў з намі, убачыў бы залатога прынца на залатым кані.

Янка сядзіць ціхенька — слова баіцца сказаць.

Бацькі якраз дома не было, а калі ён прыйшоў, то старэйшых пахваліў, што коні ў іх добрыя, а на Янку насварыўся за яго нядошлага коніка.

На другі дзень кажучь браты бацьку:

— Бацюхна, мы ўжо сваё адпрацавалі, цяпер хочам ажаніцца. Усе мы аднаго бацькі, пашукайце ж нам нявест адной маці.

Самы старэйшы асядлаў свайго каня, бацька сеў на яго і паехаў шукаць ім нявест.

Едзе ён і бачыць, як адна старая кабета на шасці кабылах арэ. Ён і спытаў у яе, ці няма ў тутэйшых мясцінах такой маці, каб у яе дванаццаць дачок было? А яна яму загадала ехаць далей: маўляў, ёсць такія і живуць вось у такім доме. А гэта была старая вядзьмарка, і ў яе было дванаццаць дачок. Стрэліла яна пугай над кабыламі і ў момант апынулася дома.

Вось прыходзіць бацька ў гэты дом, там яго сустракаюць, як дарагога гасця, а ён просіць паказаць яму нявест. Вядзьмарка пабегла на стайню, узяла пугу з-за дзвярэй, хвоснула кожную кабылу па разу — і сталі перад ёй дванаццаць дзяўчат.

— Ідзіце ў хату, — крычыць бабуля, — да вас сватацца прыйшлі.

Яны пайшлі ў хату адна за адной. Бацьку дзяўчаты спадабаліся, і яны тут жа змовіліся, калі жаніхам прыязджаць на вяселле.

У прызначаны час асядлалі дванаццаць братоў сваіх коней і паехалі па нявест.

Як пачалі яны да таго дома пад'язджаць, конік і кажа:

— Янка, пачнуць цябе ўсаджваць пасярод стала, а ты сядзь з краю, адмоўся, што табе, маўляў, патрэбна коней даглядаць. Як я капытом стукну — выходзь на двор! Пачнуць цябе віном частаваць, а ты першы кубак вылі пад стол, і замест кубка будзе ў цябе кілішак. Ты гэты кілішак непрыкметна засунь у кішэню.

Янка пайшоў у хату і ўсё так і зрабіў. Кілішак у яго быў у кішэні. Конік стукнуў капытом, і Янка выйшаў. Кажа яму конік:

— Цяпер пачнуць вас частаваць супам, а ты першую лыжку зачэрпні і вылі пад стол. Замест лыжкі будзе ў цябе шчотка. Ты шчотку падымі і схавай у кішэні.

Янка вярнуўся ў хату і ўсё так і зрабіў. Цяпер і шчотка была ў яго ў кішэні. Конік стукнуў капытом, і Янка выйшаў. Кажа яму конік:

— Пададуць на стол смажаніну, а ты выпусці першы кавалак разам з відэльцам. Замест відэльца будзе ў цябе грэбень. Бабуля адчуе нядобрае і нагнецца, каб табе гэты відэлец падаць, але ты не зявай і хутчэй схавай грэбень у кішэню. Потым можаш есці смела.

Янка вярнуўся ў хату і ўсё так і зрабіў. Паклаў ён грэбень у кішэню і цяпер ужо наеўся ўволю. Калі паелі, леглі ўсе спаць. Потым і старая вядзьмарка ўляглася.

Конік стукнуў капытом, і Янка выйшаў. Кажа яму конік:

— Перакладзі братоў на месца бабуліных дачок, а іх пакладзі на месца братоў. І сам не забудзь на другое месца легчы!

Толькі ён іх месцамі памяняў і сам пералёг, як прыходзіць вядзьмарка з мячом — і адразу да жаніхоўскіх пасцеляў. Наматала валасы на руку і паадсякала галовы дзяўчатам — думала, жаніхам. Узрадавалася, што дванаццаць душ загубіла, і пайшла спаць.

Конік стукнуў капытом, і Янка выйшаў. Кажа яму конік:

— Разбудзі братоў, няхай сядлаюць коней і скачуць наперад, а ты застанешся дзверы зачыніць.

Браты падняліся, коней асядлалі і паскакалі прэч, а Янка застаўся замкнуць дзверы. Калі ён дзверы замкнуў, мовіў яму конік:

— Садзіся на мяне, Янка, і, што б ты па дарозе ні ўбачыў, не спыняй мяне!

Сеў Янка на коніка, і, калі яны паўз вокны ляцелі, ён крыкнуў:

— Баба, баба, старая баба, якая дачок сваіх загубіла, дзякуй табе за вячэру!

Падхапілася баба-яга, пабегла да дачок — а яны ўсе мёртвыя! Ледзь яна не лопнула ад злосці! Села на лапату і пусцілася за братамі ў пагоню. Але тыя ўжо былі далёка.

— Пачакайце,— мармыча баба-яга,— я вас здолею прытрымаць!

І закінула наперад залатую падкову.

— Гоп, конік мой,— крычыць Янка,— на дарозе залатая падкова! Падняць мне яе?

А конік яму адказвае:

— Падымеш — дрэнна, не падымеш — яшчэ горш будзе.

Янка саскочыў і падняў падкову; але пакуль ён з ёю валтузіўся, пачала іх баба-яга даганяць.

— Дрэнь справы, Янка,— крычыць конік,— кідай на зямлю грэбень.

Янка кінуў грэбень — і падняўся густы лес. Пакуль баба-яга праз лес прадзіралася, яны ўжо далёка былі.

— Пачакай, вось я да цябе дабяруся! — І кінула вядзьмарка залатое пяро.

— Гоп, конік мой,— крычыць Янка,— тут залатое пяро на дарозе! Ну як, падняць яго мне ці не?

А конік яму адказвае:

— Падымеш — кепска, не падымеш — яшчэ горш будзе.

Янка саскочыў і пяро падняў. І зноў іх баба-яга даганяе.

— Дрэнь справы, Янка,— крычыць конік,— кідай на зямлю шчотку.

Янка кінуў шчотку, і вырас калючы цярноўнік. Пакуль баба-яга праз кусты прадзіралася, яны зноў далёка былі.

— Пачакай, усё адно ты ад мяне не ўцячэш! — І вядзьмарка кінула залаты волас.

— Гоп, конік мой,— крычыць Янка,— тут залаты волас на дарозе! Можна мне яго падняць?

— Падымеш — кепска, не падымеш — яшчэ горш будзе.

Пакуль Янка залаты волас падымаў, вядзьмарка іх зусім дагнала, вось яна ўжо каня за хвост хапае...

— Янка, дрэнь справы,— крычыць конік,— кідай кілішак.

Кінуў Янка кілішак, і разлілося вялікае мора. Паплысці цераз мора вядзьмарка не адважылася, давялося ёй вярнуцца з пустымі рукамі, а Янка з конікам шчасліва прыскакалі дадому. Цяпер ужо браты не крыўдзілі Янку: яны былі рады, што ён іх ад блізкай смерці выратаваў. І не лаялі яго болей, а ўсё да яго «браток» ды «браток». Але ў Янкі ўсё душа балела, што яны да гэтага ні разу не назвалі яго братам. Развітаўся ён з бацькам і з братамі, асядлаў свайго коніка і паехаў куды вочы глядзяць — шукаць сабе службу.

Ехаў ён, ехаў, і нарэшце паказаўся перад ім горад.

— Янка,— кажа конік,— бачыш гэты горад? Там жыве кароль, да яго ты і папросішся на службу. Калі ён цябе прыме, служы яму верай і праўдай. А калі што будзе не так, ты мне толькі скажы, я табе заўсёды дапамагу!

Калі яны да горада наблізіліся, конік страпянуўся і адразу стаў вельмі худы, і ўся шэрсьць у яго злямчылася, быццам яго дванаццаць гадоў ніхто не часаў.

Прыходзіць Янка да караля.

— Слаўны, найсветлы кароль! Ці не знойдзецца ў вас для мяне службы?

— Чаму ж,— кажа кароль,— мне якраз яшчэ адзін конюх патрэбен.

Далі Янку дванаццаць коней, каб іх даглядаў, а конік быў трынаццаты і стаяў спакойна ў закутку.

Другія конюхі за тыдзень нямала свечак марнавалі, а Янка свечак не прасіў, і коні ў яго заўсёды былі сытыя і гладкія. Кароль вельмі гэтаму здзівіўся і лаяў астатніх конюхаў, што яны столькі свечак спалілі, а коні ў іх усё адно горшыя. Ды і саміх конюхаў гэта бянтэжыла.

— Ага! — кажуць яны.— Трэба нам даведацца, у чым тут загадка.

І ў той жа вечар яны падгледзелі ў шчыліну, што ў Янкі на стайні залатая падкова свеціцца. Болей ім і не трэба было ведаць. На другую раніцу прыходзяць яны з даносам:

— Слаўны, найсветлы кароль! Цяпер мы ведаем,

чаму ён свечак не паліць. У яго ж там ёсць залатая падкова, яна яму і свеціць.

Як пачуў навіну кароль, тут жа загадаў паклікаць Янку.

— Што гэта ў цябе за падкова? — кажа. — Хутчэй нясі яе сюды, а не — дык я загадаю цябе пакараць без усялякага суду!

Прыйшоў Янка на стайню, абняў коніка за шыю і горка заплакаў. Пытаецца ў яго конік:

— Янка, чаго ты плачаш, што з табой?

— Ах, конік мой, як жа мне не плакаць, калі кароль загадаў аддаць яму залатую падкову, а не дык пакарае ён мяне без усялякага суду!

А конік яму на гэта:

— Я ж табе казаў: падымеш — кепска будзе; а калі б ты яе не падняў, было б яшчэ горш. Не плач, Янка, аддай яму залатую падкову.

Янка занёс падкову і падумаў было, што цяпер яго пакінуць у спакоі. Але кароль раптам вазьмі і спытай у яго:

— Адкуль у цябе гэтая падкова?

— Я яе на дарозе падняў там і там.

Глядзіць кароль, паглядае то на слугу, то на падкову і нарэшце кажа:

— Добра, дзе ты яе падняў, да таго мне справы няма. Але я табе вось што скажу: калі не прывядзеш мне каня, які гэтую падкову згубіў, быць табе без галавы. А прывядзеш, багата грошай атрымаеш.

Вярнуўся Янка на стайню, расплакаўся і ўсё коніку расказаў.

— Ну-ну, не журыся, чаму быць — таго не мінуць, — кажа на гэта конік, — толькі насып мне аўса паболей, а заўтра рушым у дарогу.

Яшчэ толькі світаць пачало, а яны ўжо былі ў дарозе. Ляцелі яны праз горы, праз доли, і калі прыляцелі да дома бабы-ягі, ужо была ноч. Конік спыніўся і кажа:

— Вось мы і на месцы, Янка, і якраз своечасова прыйшлі. Наша бабуля зараз спіць, а конь у яе на стайні стаіць. Ты да яе ціхенька зайдзі і выцягни ключы ў яе з-пад падушкі; меч, які з ёю побач ляжыць, закінь куды-

небудзь у куток, стайню адамкні і вядзі гэтага каня сюды. Толькі будзь асцярожны і хутчэй вяртайся!

Усё Янка зрабіў як трэба: выцягнуў ключы з-пад падушкі, меч у куток закінуў, стайню адчыніў. І нават вочы рукой прыкрыў — да таго асляпіў яго залаты конь. Адвязаў ён яго і прывёў да свайго коніка.

— Садзіся,— кажа конік,— і каня трымай мацней!

Янка сеў на свайго коніка, а калі яны паўз вокны ляцелі, ён крыкнуў:

— Баба, баба, старая баба, якая дачок сваіх загубіла, забіраем мы ад цябе залатога каня.

Падскочыла баба-яга, схапілася за меч, а яго няма на месцы. Пакуль яна па кутках шукала, яны цераз тры гары пераляцелі. Толькі калі яны ўжо ля мора былі, убачыла іх баба-яга і закрычала:

— Янка, Янка, ці прыйдзеш яшчэ да мяне?

— Прыйду, прыйду, а ты ж ключы лепей пільнуй!

Ля мора вядзьмарчына ўлада скончылася, давалося ёй вяртацца з пустымі рукамі, а Янка прывёў залатога каня дадому.

Вельмі зарадаваўся кароль каню і паставіў яго ў асобную дыхтоўную стайню. Сваім конюхам ён нахваляцца не мог, але аб узнагародзе і думаць забыў. Хацеў было Янка пайсці да караля, напамніць, але конік яму сказаў:

— Не ідзі, патрывавай трошкі.

Свечак Янка і цяпер не браў, а коні ў яго ўсё адно былі самыя дагледжаныя.

Кароль гэтаму вельмі здзіўляўся і сварыўся на астатніх слуг.

— Якія ж вы,— кажа,— работнікі? Няма ў Янкі больш залатой падковы, і ўсё адно вашы коні горшыя, дарма вы толькі свечкі марнуеце.

— Слаўны, найсветлы кароль! Ды навошта ж яму свечкі, калі ў яго залатое пярэе ёсць!

Загадаў кароль паклікаць Янку.

— Чуў я,— кажа,— што ў цябе залатое пярэе ёсць. Нясі яго сюды, ды хутчэй, а не — дык загадаю цябе пакараць без усялякага суду!

Пайшоў Янка на стайню, абняў коніка за шыю і заліўся горкімі слязамі.

Толькі і сказаў яму конік:

— Калі б ты гэтае пярэ туды не падняў, яшчэ горш было б. Не плач, Янка, аддай яго каралю.

Занёс Янка залатое пярэ. Глядзіць кароль, паглядае то на слугу, то на пярэ.

— Вось што,— кажа ён нарэшце,— залатога каня ты мне прывёў, а цяпер дастань мне качку, якая гэтае пярэ згубіла. Калі дастанеш, атрымаеш паўкаралеўства, а не дастанеш — загадаю цябе пакараць смерцю.

Вярнуўся Янка на стайню, зноў плача, а конік яму:

— Ну-ну, не журыся, чаму быць — таго не мінуць! Насып мне аўса паболей, а заўтра рушым у дарогу.

Яшчэ толькі дзень пачало, а яны ўжо былі ў дарозе. Ляцелі яны праз горы, праз доли, і калі прыляцелі да дома бабы-ягі, ужо была ноч.

— Вось мы і на месцы,— кажа конік,— і прыйшлі якраз своечасова. Наша бабуля зноў спіць, а качка ў яе ў другім пакоі, сядзіць у залатой клетцы на дванаццаці яйках і кожны дзень нясе па аднаму яйку. Заходзь, але глядзі не разбудзі бабулю, таму што ключы ў яе на гэты раз за поясам! Выцягни іх ціхенька, меч, які з ёю побач ляжыць, паламі і кавалкі па двары раскідай; потым адчыні ціхенька другі пакой і прынясі качку разам з залатой клеткай! Толькі глядзі, будзь асцярожны і хутчэй вяртайся.

Янка ўсё зрабіў як трэба. Ціхенька выцягнуў ключы з-за пояса, меч паламаў і абломкі па двары раскідаў, адчыніў пакой, падхапіў клетку з качкай і вярнуўся да свайго коніка.

— Садзіся,— кажа конік,— ды трымай клетку мацней!

Янка сеў на коніка, а калі яны пад акном ляцелі, крыкнуў:

— Баба, баба, старая баба, якая дачок сваіх загубіла, украў я тваю залатую качачку!

Падскочыла баба-яга, схапілася за меч, а яго няма на месцы. Пакуль яна абломкі па двары збірала, пакуль да кавалю бегала, каб ён іх скляпаў, Янка з конікам цераз пяць гор пераляцелі. Толькі калі яны ўжо ля мора былі, убачыла іх баба-яга.

— Янка, Янка, ці прыйдзеш яшчэ да мяне?

— Прыйду, прыйду, а ты ж ключы лепш пільнуй!

Ля мора вядзьмарчына ўлада скончылася, давялося ёй вяртацца з пустымі рукамі, а Янка вярнуўся дадому з залатой качкай.

Кароль вельмі зарадаваўся качцы з залатымі яйкамі і павесіў яе клетку над сваёй пасцеллю. Янку ён пахвальваў і па плячы паляпваў, але аб тым, што абяцаў яму паўкаралеўства, і думаць забыў.

Хацеў было Янка напамінь каралю, але конік яго адгаварыў:

— Не хадзі, патрывавай крыху.

Па-ранейшаму Янка даглядаў дванаццаць коней, а конік яго быў трынаццаты і стаяў у кутку.

Свечак ён і цяпер не браў, і ўсё ж яго коні заўсёды былі самымя дагледжаныя. Кароль толькі дзіву даваўся, а іншыя конюхі затаілі на Янку злосць, таму што кароль на іх сварыўся.

— Якія ж вы,— кажа,— работнікі? Бо няма ў яго ні залатой падковы, ні залатога пярэ, і ўсё адно вашы коні горшыя, і свечак на вас ніяк не набярэцца!

— Слаўны, найсветлы кароль, ды навошта яму свечкі, калі ў яго ёсць залаты волас!

Кароль тут жа загадаў паклікаць Янку.

— Што ў цябе там за залаты волас? — кажа.— Нясі яго сюды зараз жа, а не дык загадаю цябе чацвертаваць!

Пайшоў Янка на стайню, абняў коніка за шыю і горка заплакаў.

Пытаецца ў яго конік:

— Янка, чаго ты ўсё плачаш, што з табою?

— Ах, конік мой, як жа мне не плакаць, бо кароль загадаў мне аддаць залаты волас, а не — дык ён загадае мяне чацвертаваць!

І зноў конік яму сказаў:

— Калі б ты гэты волас тады не падняў, яшчэ горш было б. Не плач, Янка, аддай яму залаты волас!

Занёс Янка залаты волас. Глядзіць кароль, паглядае то на слугу, то на гэты волас і нарэшце кажа:

— Вось што. Залатога каня ты мне дастаў, ёсць у мяне і залатая качка, а зараз ты павінен прывесці да

мяне тую, якая гэты волас згубіла. Зробіш гэта — аддам табе ўсё каралеўства, а калі не зробіш, загадаю цябе пакараць смерцю.

Вярнуўся Янка на стайню і ўсё коніку расказаў, а той яму кажа:

— Ну-ну, не журыся, чаму быць — таго не мінуць! Насып мне аўса паболей, а заўтра рушым у дарогу.

Яшчэ толькі дзень пачало, а яны ўжо былі ў дарозе. Ляцелі яны праз горы, праз доли, і калі прыляцелі да дома бабы-ягі, цемра была такая густая, хоць нажом яе рэж.

— Вось мы і на месцы, Янка,— кажа конік,— і прыйшлі якраз своечасова. Наша бабуля ўжо спіць, а залатая дзяўчына ў яе ў трэцім пакоі за шклом. Зойдзеш ціхенька, але цяпер узяць ключы не так і лёгка: вядзьмарка трымае іх у зубах, а калі яна прачнецца — бяда будзе. Калі зможаш, ціхенька выцягні ключы ў яе з зубоў, меч паламі на кавалкі і ў акенца выкінь. Потым адамкні трэці пакой. Баяцца табе няма чаго, таму што дзяўчына ахвотна пойдзе з табой. Але не ўздумай яе пацалаваць, а не дык нам кепска будзе.

Янка ўсё зрабіў як трэба: ключы ціхенька выцягнуў у вядзьмаркі з зубоў, меч паламаў і ў акенца выкінуў, а потым адамкнуў трэці пакой. Залатая дзяўчына ззяла быццам чырвонае сонейка, а калі ён зайшоў, яна ветліва яму ўсміхнулася. Падбег ён да яе і ледзь было яе не пацалаваў, але потым апамятаўся: успомніў словы свайго коніка, узяў яе за правую руку і прывёў да коніка.

— Малайчына Янка,— кажа конік,— а цяпер сядайце абое!

Селі яны на коніка, а калі пад акном праляталі, Янка крыкнуў:

— Баба, баба, старая баба, украў я ў цябе залатую дзяўчыну!

Падскочыла баба-яга, схапілася за меч, а яго няма на месцы. Пакуль яна на вуліцы кавалкі збірала, пакуль да каваля бегала, яны цераз сем гор пераляцелі. Калі яны ўжо ля мора былі, убачыла іх баба-яга.

— Янка, Янка, ці прыйдзеш яшчэ да мяне? — крычыць яна ім услед.

А ён ёй у адказ:

— Не, не прыйду болей, жыві сабе спакойна!

Пачула баба-яга, што ён болей да яе не прыйдзе, і разлілася ад злосці лужынай дзёгцю.

А конік з Янкам і залатой дзяўчынай шчасліва вярнуліся дадому.

Кароль ад радасці ног пад сабой не чуў і адразу задумаў згуляць вяселле. А дзяўчына — не: маўляў, толькі за таго яна пойдзе, хто яе вызваліў. Кароль да яе па-ўсякаму — і па-добраму, і па-кепскаму, але яна і бацьць яго не хоча.

Раззлаваўся кароль і задумаў чорную справу: вырашыў ён Янку пакараць смерцю. Ён думаў, што калі Янкі не стане, то дзяўчына хутчэй за яго пойдзе. І ён загадаў перадаць Янку, што вось у такі дзень суджана яму памерці, але ён, маўляў, вольны выбраць сабе такую смерць, якую сам жадае.

Пачуў Янка гэтую ліхую вестку і ад страху ледзь з ног не паваліўся. Гарываў ён і плакаў, бядак, быццам малое дзіця, і ўсё прымаўляў:

— Вось і дачакаўся я ўзнагароды, вось і дачакаўся!

Тут конік адазваўся з кутка:

— Янка, чаго ты зноў плачаш, што з табой?

— Ах, конік мой, ты яшчэ пытаеш! Кароль загадаў перадаць мне, што ў такі вось дзень суджана мне памерці, толькі смерць сваю я вольны сам выбраць.

— Уга, тут ужо не жарты,— кажа конік,— але не плач, мы і з гэтай бядой справімся. Скажы, каб закіпяцілі малако ў вялікім катле і цябе ў ім зварылі. І папрасі, каб перад смерцю табе дазволілі са мной развітацца.

На другі дзень кароль паклікаў да сябе Янку.

— Ну,— кажа,— што ты надумаў?

Адказвае яму Янка:

— Калі я павінен памерці, зварыце мяне ў катле малака.

І вось ужо кіпіць малако ў катле, і побач стаіць сумны Янка.

— Ах,— кажа,— аб адным толькі прашу: прывядзіце сюды майго коніка, каб я з ім развітаўся.

Кароль сказаў: «Добра», і коніка прывялі.

Малако закіпела, і Янка павінен быў скокнуць у кацёл. Але тут конік удыхнуў у сябе ўсю гарачыню з малака. Скочыў Янка ў малако і стаў увесь залаты.

Убачыў гэта кароль, закрычаў:

— Вылазь адтуль, ды жвавей!

Янка выскачыў з катла, а кароль у яго скочыў. Тут конік выдыхнуў усю гарачыню назад у кацёл, кароль і зварыўся.

А залатая дзяўчына выйшла за Янку, якога цяпер выбралі каралём. З таго часу і яму жылося добра, і яго коніку.

СЛАВЕНСКАЯ КАЗКА

ДВАНАЦЦАЦЬ КАЧАК

Служыў у адным далёкім палку вайсковы барабаншчык. Былі яны з жонкай бяздзетныя. Але жонцы барабаншчыка вельмі хацелася сына.

У тым жа горадзе жыў нечувана багаты купец. Яго жонка нарадзіла цудоўнага хлопчыка. Акурат у гэты час полк, у якім служыў барабаншчык, пераводзілі ў другое месца. Жонка барабаншчыка не змагла з сабой саўладаць, украла ў купца дзіця і схавала яго ў барабан.

І пачаў хлопчык расці ў сям'і вайсковага барабаншчыка. На барабане ён еў, на барабане спаў, на барабане гуляў. І вырас дужым, прыгожым і разумным юнаком, з умелістымі рукамі. Але вось памерлі яго прыёмныя бацькі, і застаўся ён адзін. Узяў тады юнак адзіную сваю спадчыну — барабан і пайшоў блукаць па беламу свету, шчасця і прыстанку шукаць.

Ні дзень, ні два хадзіў ён і трапіў у густы лес. Забрыў ён у самы гушчар і не ведаў, як адтуль выбрацца. І тут убачыў велізарнае дрэва. Хутка ўскарабкаўся юнак на самую яго макаўку. Скрозь гушчар лесу ўдалечыні ён убачыў слабы агеньчык і папусціў у той бок на зямлю шапку, каб не страціць правільнай дарогі.

Доўга ён ішоў, пакуль не выбраўся ў рэшце рэшт, стомлены і змучаны, з лесу. Тут ён убачыў невялікую хатку пасярод зялёнага лугу. Пагрукаў ён у дзверы, і яму адчыніў маленькі дзядок — пустэльнік. Ён моўчкі завёў госьця ў хатку і паставіў перад ім міску варанай садавіны і кубак халоднай вады. Потым саступіў яму сваю пачэль, засланую мяккімі травамі і мохам.

Раніцай стары гэтак жа моўчкі пайшоў, а юнак падняўся і пабег на сажалку мыцца.

Раптам ён пачуў шум крылаў, на сажалку апусціліся дванаццаць качак.

Яны скінулі пер'е і перакінуліся ў дванаццаць цудоўных дзяўчат. Хлопец схаваўся за дрэвам, а дзяўчаты выкупаліся ў сажалцы, апрануліся ў птушынае пер'е і паляцелі туды, адкуль з'явіліся.

Ледзь дачакаўся юнак старога, каб расказаць, што бачыў.

— Ведаю,— сказаў пустэльнік,— гэта дванаццаць зачараваных сясцёр. Жывуць яны на Залатой гары пад уладай ліхой мачахі-чарадзейкі.

— І ніяк іх нельга выратаваць? — пытаецца юнак.

— Можна,— адказаў пустэльнік.— Заўтра да ўсходу сонца схавайся каля сажалкі ў кустах. Як прыляцяць качкі, вазьмі пер'е той, якая прыляціць апошняяй. Тая, чыё пер'е ты схаваш, стане жонкай тваёй. Але хавай пер'е добра. Калі яна яго знойдзе, паляціць, і больш ты яе не ўбачыш.

На наступную раніцу зноў прыляцелі качкі. Юнак пачакаў, пакуль апошняя — малодшая — скіне пер'е, схопіў яго і схаваў у хатцы. Толькі паспеў ён сунуць пер'е ў барабан, як пад вокны прыбегла голая дзяўчына і пачала прасіць пустэльніка даць ёй якое-небудзь адзенне.

Стары сплёў ёй з сухой травы сукенку. А потым пад тысячагадовым дубам, што раскінуў свае галіны над хаткай, павянчаў юнака і дзяўчыну-качку.

— Цяпер у цябе ёсць маладая жонка,— сказаў пустэльнік.— Ты павінен яе завесці да сваіх бацькоў.

— У мяне няма бацькоў,— сумна сказаў юнак.

Тады пустэльнік напісаў штосьці на шматку паперы і падаў яго юнаку.

— Твой бацька жыве ў вялікім прыморскім горадзе. Яго імя напісана на гэтым лістку. Аддай яго бацьку. Ён помніць цябе і шукае з таго няшчаснага дня, калі цябе ў яго ўкралі.

З удзячнасцю юнак пацалаваў пустэльніка і разам з маладой жонкай рушыў у прыморскі горад. Каля брамы горада ён сказаў жонцы:

— Пачакай мяне тут. Спачатку я павінен адшукаць сваіх бацькоў. А потым ужо прывяду цябе ў іх дом.

— Добра, — сказала яму жонка. — Толькі ведай, калі твая маці пацалуе цябе раней за бацьку, ты забудзеш мяне і ўсё, што з табой было раней.

Юнак хутка адшукаў свайго бацьку, вядомага ў горадзе гандляра. Прышоў ён у дом купца і паказаў яму шматок паперы, які атрымаў ад пустэльніка. Купец тут жа пачаў чытаць яго ўголас. Ён адразу зразумеў, што перад ім яго даўно страчаны сын. А маці падбегла да юнака і са слязамі пачала цалаваць яго. І ў той жа момант ён забыў сваю жонку і ўсё, што з ім было раней.

А дзяўчына доўга чакала яго перад гарадскімі варотамі і нарэшце зразумела, што здарылася так, як яна і прадказвала. Паўз горад працякала чыстая рэчка. Успомніла яна, як купалася, калі была качкай, і акунулася ў празрыстую ваду. А ў гэты час міма праходзіла адна дурнаватая і пыхлівая служанка. Яна глянула ў ваду і ўбачыла там цудоўны жаночы тварык. Падалося служанцы, што гэта яе адлюстраванне.

— Вось не думала, што я такая прыгажуня! — усклікнула дурнаватая служанка. — І каб я з такой прыгажосцю заставалася простай служанкай?

Яна заспяшалася ў горад і сказала сваёй пані, што болей не жадае служыць у яе. А няшчасная дзяўчына-качка акурат прыйшла ў гэты дом прасіцца на працу. Старой гаспадыні спадабалася сціплая дзяўчына, і яна тут жа ўзяла яе да сябе. Новая служанка так добра спраўлялася з працай, што гаспадыня не магла ёю нахваліцца, хоць і была пераборлівай і бурклівай. Да таго ж яна закінула ўсе справы, акрамя адной — выдавала адзіную дачку замуж. А ў жаніхі ёй сватала сына багатага купца, які толькі што знайшоўся. Дзяўчына-

качка адразу здагадалася, што гэта ніхто іншы, як яе муж.

У дзень вяселля зачынілася яна ў сваім пакойчыку і выняла з рукава тры качыныя яйкі. Разбіла першае яйка і дастала з яго пунсовую, вышытую золатам сукенку. Прыбралася ў гэтую сукенку і накіравалася ў дом купца. Госці не маглі вачэй адвесці ад цудоўнай незнаёмкі. Вядома ж, ніхто не сумняваўся, што гэта прыезджая прынцэса. У каго яшчэ магла быць такая выдатная сукенка?

Муж, які забыў усё, што з ім было раней, канечне, не пазнаў у гэтай незнаёмцы сваю былую жонку. А яго цяперашняя нявеста вельмі захацела мець такое ж самае адзенне. Тады старая гаспадыня, яе маці, папрасіла незнаёмку прадаць сукенку за любую цану. Але тая адказала, што аддасць яго задарма, калі ёй дазволяць пагаварыць з жаніхом сам-насам. Хітрая бабуля згадзілася, але падмяшала жаніху ў пітво соннага зелля. І калі дзяўчына-качка засталася з ім сам-насам, ён моцна заснуў. Колькі дзяўчына яго ні будзіла, ён так і не прачнуўся. Тады яна пачала гладзіць яго па валасах і расказваць, як ёй цяжка жывецца, забытай і няшчаснай.

Раніцай юнак здзіўлена сказаў:

— Дзіўны сон мне сніўся, быццам успомніў я штосьці знаёмае. Але толькі не памятаю, што гэта было.

А дзяўчына-качка прыйшла да сябе ў пакойчык, разбіла другое яйка і з'явілася ў дом купца ў яшчэ лепшых строях, і зноў пазайздросціла ёй нявеста. І на другі раз бабуля напаіла юнака сонным зеллем. Білася, білася над ім няшчасная дзяўчына, але так і не змагла разбудзіць.

— О, няўжо ён мяне так моцна забыў? Гора маё! — заплакала яна. І горкія слёзы капалі на твар соннага юнака.

Раніцай ён выйшаў да гасцей задумлівы. Сабраў усіх каля сябе і сказаў:

— Раскажу я вам адну гісторыю. Слухайце ўважліва. Быў у мяне куфэрак з залатым замочкам і такім жа залатым ключыкам. Але здарылася няшчасце — я згубіў залаты ключык. Тады я замяніў яго сярэбраным. І вось

нядаўна залаты ключык зноў знайшоўся. Цяпер у мяне два ключыкі — залаты і сярэбраны. Як вы думаеце, які мне пры сабе пакінуць?

— Канечне, залаты! — у адзін голас закрычалі госці.

І тады юнак расказаў ім усё, што з ім адбылося раней. Давялося старой пані са сваёй дачкою пайсці ні з чым. А шчаслівую дзяўчыну-качку пасадзілі побач з жаніхом. Яна разбіла трэцяе яйка і прыбралася ў самую прыгожую сукенку. І банкет працягваўся, і гасцям на ім было яшчэ веселей, чым раней.

І зажыў юнак са сваёй маладой жонкай шчасліва. А барабан з качыным пер'ем схваў у старую шафу і ключ ад яе заўсёды насіў пры сабе.

Але аднойчы, ад'язджаючы на паляванне, згубіў заветны ключ. Жонка знайшла яго і з цікаўнасцю адмакнула старую шафу. Там яна знайшла дзіравы запылены барабан.

«Дзіўна, — падумала яна, — што б магло ў ім быць?»

Яна патрэсла барабан, і з яго выпала качынае пер'е. Толькі яна дакранулася да пер'я, як зноў перакінулася ў качку. Гучна залопала крыламі качка і вылецела ў адчыненае акно. Села яна на дрэва і пракрычала:

— Перадайце майму няшчаснаму мужу — цяпер я павінна жыць на Залатой гары!

І паляцела пад воблакі, жаласліва пакракваючы.

Нядоўга раздумаў юнак, а сабраўся і пайшоў напраткі да пустэльніка.

Той яму вельмі зарадаваўся і пачаў распытваць пра жыццё-быццё. Юнак расказаў яму сваю журлівую гісторыю.

— З таго часу, як ты забраў адну з дванаццаці сяцёр, качкі больш на сажалку не прыляталі, — сказаў стары. — Але ты пайдзі да майго брата. Ён жыве за тры лясы адсюль. Ёсць у яго вялікая карта ўсяго свету. Магчыма, па ёй скажа, дзе стаіць Залатая гары.

Пасля доўгай і стамляльнай дарогі прыйшоў юнак да брата пустэльніка. Той быў рады пачуць вестку пра брата, якога ён не бачыў ужо сто гадоў. Але колькі ні шукаў ён па сваёй карце, так і не змог знайсці Залатую гары.

— Не засмучайся,— сказаў ён юнаку.— Ёсць у мяне старэйшы брат, што жыве адсюль за тры лясы. Усе птушкі яго сябры. А ўжо яны лягаюць усюды. Магчыма, і над Залатой гарой праляталі.

Старэйшы брат доўга распытваў юнака пра сваіх братоў, якіх ён не бачыў сто гадоў. А потым расчыніў у сваёй хатцы ўсе чатыры акны і моцна свіснуў. З усіх чатырох бакоў пачалі злітацца птушкі. І ў кожнай старац пытаў пра Залатую гару. Тры дні і тры ночы прыляталі птушкі да хаткі, але ні адна не магла сказаць, дзе стаіць Залатая гара. Але тут прычыкіляла да акна сарока. Ніводнага пёрца не было на яе крылах.

— Чаму ты прыйшла пяхком, а не прыляцела? — спытаў у яе старац.

— Ох,— адказала сарока.— Няблізкі шлях ад Залатой гары. Ляцела я, усе пёрцы на дарозе згубіла, і рэшту дарогі давялося цягнуцца пяхком.

Зарадаваўся юнак і хацеў тут жа ісці да Залатой гары. Але сарока яго спыніла.

— Ты не дойдзеш,— сказала яна.— Па дарозе ў цябе будуць тры моры. Іх можна толькі пераляцець.

Тады старац свіснуў яшчэ мацней, і прыляцела велізарная птушка. Крыламі яна засланяла сонца, а дзюба ў яе была велічынёй са скалу. Старац засмажыў цэлага быка, разрэзаў яго на чатыры кавалкі. Адзін кавалак ён даў з'есці птушцы, а астатнія закінуў ёй на спіну. Узмагнула птушка крыламі і падняла юнака пад воблака. Адною рукой ён моцна ўшчаперыўся за шыю велізарнай птушкі, а ў другой трымаў сароку.

Ляцелі яны высока над сінім морам і доўга не маглі пераляцець яго. Нарэшце птушка, зусім слабая, апусцілася на другім беразе. Яна прагна з'ела другі кавалак мяса і зноў паляцела. Так яны пераляцелі ўсе тры моры. Птушка апусціла юнака на зямлю, а сама ўзвілася пад воблакі і знікла. Накіраваўся ён з сарокай у руках пяхком да Залатой гары.

Доўга ішоў, пакуль не наткнуўся на мёртвага каня, ля якога сварыліся мядзведзь, ястраб і мураш. Ніяк яны не маглі падзяліць мяса каня паміж сабой. Тады юнак даў ястрабу вантробы, мурашу — галаву, а мядзведзю — усю

астатнюю тушу. І тым памірыў іх. У падзяку мядзведзь даў яму пучок сваёй шэрсці, ястраб — пяро, а мураш — сухую мурашыную ножку.

Варта толькі выняць з кішэні касмычок шэрсці, пяро або мурашыную ножку, як тут жа перакінешся ў мядзведзя, ястраба альбо ў мураша.

Юнак адпусціў сароку, а сам хутчэй перакінуўся ў хуткакрылага ястраба. І ў адзін момант даляцеў да Залатой гары. Пасля ён выняў з кішэні касмычок шэрсці і стаў мядзведзем. І лёгка ўскарабкаўся на самую вяршыню гары. Там стаяў дом з адным маленькім акенцам. Перакінуўся юнак у мураша і праслізнуў у акно праз шчыліну.

І ўбачыў ён дванаццаць сясцёр. Сумныя, яны сядзелі ў святліцы. Зноў ён стаў чалавекам, і малодшая сястра адразу пазнала ў ім свайго мужа. Загадала яна яму хутчэй схвацца. Юнак выняў з кішэні мурашыную ножку і перакінуўся ў маленькага мураша. Тут акурат і мачаха-чарадзейка прыляцела. Агледзела яна ўважліва святліцу, пералічыла сясцёр і села вячэраць. А малодшая ёй кажа:

— Дзіўны я сёння сон бачыла. Быццам хтосьці збавіў мяне ад чарадзейства, а Залатая гара на пясок рассыпалася.

Разрагаталася ліхая чарадзейка.

— Цяжка знайсці такога чалавека, які змог бы вызваліць вас. Бо для гэтага ён павінен ператварацца і ў мядзведзя і ў птушку.

— А навошта яму гэта? — спытала малодшая сястра.

— Толькі мядзведзь мае сілу адарваць усе сем галоў майму брату-змею. І калі б нават яму гэта ўдалося, то змей адразу ператварыўся б у голуба. А дагнаць гэтага голуба зможа толькі хуткакрылы ястраб. Але і тады яшчэ нельга мяне перамагчы, таму што выпадзе з голуба яйка. Трэба знайсці гэтае яйка і разбіць яго аб маю галаву. Ну, хто здольны ўсё гэта зрабіць?

І яна засмяялася яшчэ мацней. А мураш тым часам ціхенька праслізнуў у шчыліну і зноў перакінуўся ў юнака. Пайшоў юнак шукаць сямігаловага змея. Знайшоў ён

яго на балоце ў самай дрыгве. Выпаўз сямігаловы змей з балота і хацеў накінуцца на смелага юнака. Але той выхапіў з кішэні касмык шэрсці і перакінуўся ў велізарнага мядзведзя. Зароў мядзведзь і ў момант адну за адной адарваў змею ўсе яго сем мярзотных галоў.

І тады знік змей, а замест яго ўспыхнуў над балотам голуб і стралой узвіўся ў неба.

Але юнак узяў птушынае пярэ і перакінуўся ў ястраба. Дагнаў ястраб голуба, і паляцелі ва ўсе бакі галубіныя пёркі. Выпала з голуба яйка і ўпала ў траву. А юнак ператварыўся ў мураша, пабегаў паміж травінкамі і знайшоў яйка.

Мачаха-чарадзейка сядзела дома на Залатой гары і нічога не ведала.

Раптам з'явіўся перад ёю юнак, размахнуўся і разбіў яйка аб яе галаву. І ў момант рассыпалася Залатая гара на дробны пясок, а ненавіснае качынае пер'е асыпалася з дванаццаці сяцёр і прапала.

Вярнуўся юнак дадому са сваёй маладой жонкай і яе сёстрамі. І такое было вяселле, што расказаць немагчыма, а самому трэба бачыць.

УКРАЇНСКІЯ КАЗКІ

ПРА ЗЛЫДНЯЎ

Жыў у нейкім сяле чалавек, такі бедны, што часта, бывала, і паесці няма чаго і маленькім яго дзецям, і яму з жонкай. Працаваць ён не ленаваўся, працаваў з самай раницы да позняга вечара, а ўсё штосьці не ладзілася. Б'ецца як рыба аб лёд, ніяк з галечы вылезці не можа.

«Што за прычына? Чаму я ніяк з галечы не вылезу?» — думае бядняк.

А прычына гэтаму была такая: пасяліліся ў яго хаце пад печкай злыдні і ва ўсім яму перашкаджалі.

За што селянін ні возьмецца — усё злыдні псуюць, усялякія брыдоты прыдумваюць, усялякую шкоду яму робяць: то пшаніцу гнояць, то валоў замораць, то ў агарод чужых свіней пусцяць.

Неяк раз пад свята расстараўся бядняк кавалак сала ды краец хлеба і пачаў карміць сваіх дзяцей.

А быў ён музычка — любіў на скрыпцы іграць. І так чудоўна іграў, што заслухацца было можна.

Вось пасля вячэры ўзяў ён скрыпку і пачаў іграць.

Як пачулі дзеці мўзыку, падхапіліся ўсе — рукі ў бокі і давай скакаць!

Скачуць дзеці, а бацька глядзіць на іх, радуецца. Глядзіць — разам з імі скачуць нейкія чалавечкі: вы-

родлівыя, маленькія, ручкі доўгія, шыйкі тоненькія, мордачкі брыдкія, злосныя. І так іх багата, што і не палічыш.

Здагадаўся бядняк, што гэта злыдні. Паклаў ён скрыпку ўбок, а злыдні ўсёй гурмой кінуліся пад печку. Піхаліся, піхаліся — схаваліся.

Вось бядняк і здагадаўся адразу, як ад іх пазбавіцца. Як залезлі злыдні пад печ, ён і пытаецца ў іх:

— Можа, вам пад печку цесна, нязручна сядзець?

А злыдні яму ў адказ:

— Не, нядрэнна! Нам добра! Зручна! Мы ўсюды можам змясціцца!

Выняў бядняк ражок для табакі, панюхаў тытуню ды і кажа:

— А ў гэты ражок змесціцеся?

— Змесцімся! — адзваюцца злыдні.

— Ану паглядзім, як вы змесціцеся! — сказаў селянін ды і апусціў адчынены ражок ніжэй.

— Ну, дзе вы ўсе?

А галасы ўжо з ражка чуюцца:

— Вось мы ўсе ў тваім ражку!

— А пад печкай застаўся хто?

— Нікога няма! Усе ў ражку! Усе!

А селяніну толькі таго і трэба. Зачыніў ён шчыльней свой ражок, потым пайшоў да закінутага млына і засунуў ражок пад цяжкі жорнавы камень.

— Заставайцеся тут назаўсёды, не патрэбны вы мне!

Ды і вярнуўся дадому.

І з таго дня адразу стала бядняку добра: што ні задумае — усё яму ўдаецца, ва ўсім яму ўдача. З'явіўся ў яго дастатак, перасталі яго дзеці галадаць. Завёў ён валоў, свіней. Глядзяць на яго людзі, самі дзівуюцца.

А ў тым жа сяле жыву другі чалавек, багаты — багацей за яго ва ўсім сяле нікога не было. І быў ён такі зайздрослівы, што другога такога і не знойдзеш! Вельмі яму было прыкра, калі хто іншы жыву добра, на паклон да яго не ішоў.

Даведаўся ён, што бядняк з галечы вылез, роўны яму стаў, і так засердаваў, што і не раскажаш!

Доўга багацей гадаў ды раздумваў, як гэта стаў заможным селянін гаротны, але не мог адгадаць, не мог дадумацца.

Вось пайшоў ён неяк да бедняка і пачаў з рознымі жартамі ды прымаўкамі выпытваць у яго, чаму той стаў у такім дастатку жыць.

— Ды вось працую рук не чуючы, таму і жыву добра!

— Ну, а раней хіба менш працаваў?

— Не менш, ды злыдні перашкаджалі: у хаце ў мяне пасяліліся, усе справы псавалі, ва ўсё лезлі. Добра, здагадаўся я, як выбавіць іх!

— Як жа здагадаўся? Як пазбавіўся?

— Ды вось завабіў іх у ражок, зачыніў моцна і засунуў гэты ражок са злыднямі пад жарнавік на закінутым млыне.

— Вось яно што! — кажа багаты. — Ну, бывай, мне дамоў трэба!

Развітаўся і пайшоў. Ды не дадому пайшоў, а адразу на той закінуты млын. Прышоў, знайшоў жарнавік, пад які бядняк свой ражок засунуў, прыпадняў яго і выняў ражок. Адчыніў вечка і кажа:

— Ану, злыдні, выходзьце на волю! Ідзіце да свайго гаспадара! Ён па вас засумаваў.

Думаў багацей, што злыдні так і кінуцца назад да бедняка.

А злыдні пішчаць:

— Ну не! Не пойдзем мы да яго! Баімся. Ён зноў якую-небудзь хітрыку прыдумае. Таго і глядзі, зусім нас загубіць, са свету зжыве!.. Ты нас выбавіў, ты нас на волю з ражка выпусціў — да цябе ў хату і пойдзем: ты добры!

— Э! — закрычаў багацей. — Навошта вы мне патрэбны! Не хачу!.. Не вазьму вас да сябе ў хату! Прэч ад мяне ідзіце!

Дзе там! Усе злыдні гуртам кінуліся да багацея-зайздросніка, абхапілі яго моцна з усіх бакоў, ушчаперыліся — і не адарвеш! Скідваў ён злыдняў, скідваў, ды не мог скінуць, не мог вызваліцца — так і пайшоў са злыднямі дадому.

Зайшоў у хату — злыдні саскочылі з яго і разбегліся, схаваліся хто куды. Ды так схаваліся, што і не знойдзеш! І пачалі злыдні з таго дня жыць у багатага. І прапала ўсё яго багацце: валы ды каровы пачалідохнуць, коней

укралі, пахварэлі авечкі і свінні, жыта перастала радзіць. А потым згарэла ў яго і хата, і хлеў згарэў. І стаў зайздросны багацей жабраком.

ЯК СЕЛЯНІН З ФАНАБЭРЫСТЫМ ПАНАМ ПАЛУДНАВАЎ

Жыў калісьці на свеце пан, багаты ды фанабэрысты. Нікога ведаць не хацеў. А сялян і зусім за людзей не прызнаваў: ад іх дух нядобры — зямлёй пахне. І загадваў сваім лёкаям праганяць сялян як далей.

Сабраліся аднойчы сяляне, пачалі пра пана размаўляць. Адзін кажа:

— Я нашага пана блізка бачыў — на полі спаткаў.

Другі кажа:

— А я ўчора праз плот заглянуў — бачыў, як пан на балконе каву п'е.

Падышоў да іх самы бедны селянін, паслухаў і пачаў смяяцца.

— Якая, — кажа, — важнасць! Ды я не тое што праз плот на пана пагляджу, захачу — папалудную з ім.

— Дзе табе з панам папалуднаваць! Ды ён цябе як убачыць, загадае ў каршэнь выпхнуць і блізка да дома не падпусціць! — адказваюць яму.

Пачалі сяляне горача сварыцца.

— Хлусіш ты! — крычаць.

— А вось і не хлушу!

— Ну, калі папалуднуеш з панам — атрымаеш ад нас тры мяшкі пшаніцы ды двух валоў, а не папалуднуеш — будзеш рабіць усё, што загадаем.

— Згодзен! — адказвае селянін.

Пайшоў ён у панскі маёнтак. Угледзелі яго лёкаі, выскачылі, хацелі селяніна праганяць.

— Пачакайце! — кажа селянін. — Ёсць у мяне для пана добрая вестка.

— Якая твая вестка?

— Нікому не скажу, аднаму пану скажу!

Пайшлі лёкаі да пана, дакладваюць: так, маўляў, і так.

Цікава стала пану: не прасіць селянін прыйшоў, а з нейкай весткай. Можа, ад таго карысьць якая будзе... Загадаў ён лёкаям:

— Пусціце мужыка!

Прапусцілі лёкаі беднага селяніна. Выйшаў да яго пан і пытаецца:

— Што ў цябе за вестка?

Селянін на лёкаяў зірнуў і кажа:

— Мне б, пане, з табой вока на вока паразмаўляць.

Узяла пана цікаўнасць: што такое? Загадаў ён лёкаям пайсці.

Як засталіся яны ўдвух, селянін ціхенька кажа:

— Скажы мне, літасцівы пан: колькі каштуе кавалак золата з конскую галаву?

— А табе навошта? — пытаецца пан.

— Трэба мне...

У пана вочы разгарэліся, рукі затрэсліся.

«Э,— думае,— недарэмна мужык пытаецца! Відаць, ён скарб знайшоў...»

Пачаў ён дапытвацца:

— Скажы, а навошта табе ведаць гэта?

Уздыхнуў селянін і кажа:

— Ну, калі не хочаш сказаць — твая воля. А мне часу няма — палуднаваць ісці патрэбна!

Пан і пыху сваю забыў, ад прагнасці трасецца: «Падману я гэтага мужыка — выдуру ў яго золата!»

Кажа пан селяніну:

— Вось што, мужычок: навошта табе дахаты спяшацца? Калі ты галодны, папалуднай са мной!

Крыкнуў лёкаям сваім:

— Хутчэй на стол накрывайце, гарэлкі нам нясіце!

Лёкаі — раз-раз — хутка стол накрылі, закусак, гарэлкі падалі.

Пачаў пан частаваць селяніна:

— Пі, мужычок! Еш, мужычок! Удосталь еш! Не саромейся.

Селянін і есць, і п'е, не адмаўляецца. А пан ведай яму ўсё падкладвае ды налівае.

Накарміў, напаіў пан селяніна дасыта і кажа:

— Ну, цяпер ідзі хутчэй — нясі мне кавалак золата з конскую галаву! Я з ім лепш распарадзіцца здолею. А табе ўзнагарода будзе — карбаванец падару!

— Не, пан, не прынясу я табе гэта золата!

— Ды чаму ж, мужычок?

— А таму, што ў мяне яго няма.

— Як так — няма? А навошта ж ты пытаў, колькі яно каштуе?

— А так, для інтарэсу.

Разлютаваўся пан, пасінеў увесь, затупаў нагамі, закрываў:

— Пайшоў прэч, дурань!

А селянін яму ў адказ:

— Ой, паночак мой літасцівы! Не такі ўжо я дурань безгаловы, як ты думаеш: я і з цябе пазбыткаваў, і тры мяшкі пшаніцы ды двух крутарогіх волікаў выйграў. Дурню гэта не па розуму!

З тым і пайшоў.

НАЗВАНЫ БАЦЬКА

Засталіся тры браты сіротамі — ні бацькі, ні маці. Ні каля ні двара. Вось і пайшлі яны па вёсках, па хутарах у парабкі наймацца. Ідуць і думаюць: «Эх, каб наняцца да добрага гаспадара!» Глядзяць, дзядок ідзе, стары-стары, барада белая да пояса. Параўняўся дзядок з братамі, пытаецца:

— Куды, дзеткі, шлях трымаеце?

А яны адказваюць:

— Наймацца ідзем.

— Хіба ў вас сваёй гаспадаркі няма?

— Няма, — адказваюць. — Каб нам добры гаспадар трапіўся, мы б сумленна ў яго працавалі, слухаліся і як роднага бацьку паважалі.

Падумаў стары і кажа:

— Ну што ж, будзьце вы мне сынамі, а я вам — бацькам. Я з вас людзей зраблю — навучу жыць правільна, па сумленню, толькі слухайцеся мяне.

Згадзіліся браты і пайшлі за тым дзядком. Ідуць цёмнымі лясамі, шырокімі палямі. Ідуць, ідуць і бачаць — хатка стаіць, такая прыбраная, беленькая, стракатымі кветкамі абсаджана. А каля хаткі вішнёвы садзік. А ў садзіку — дзяўчына прыгожая, вясёлая, як тыя кветачкі. Паглядзеў на яе старэйшы брат і кажа:

— Вось бы мне гэтую дзяўчыну за жонку! Ды кароў, ды валоў паболеі!

А стары яму:

— Што ж, пойдзем сватацца. Будзе ў цябе жонка, будуць у цябе і валы, і каровы — жывы шчасліва, толькі праўды не забывай.

Пайшлі яны, сасваталіся, адгулялі вясёлае вяселле. Зрабіўся старэйшы брат гаспадаром і застаўся з маладой жонкай у той хатцы жыць.

А дзядок з малодшымі братамі пайшоў далей. Ідуць яны цёмнымі лясамі, шырокімі палямі. Ідуць, ідуць і бачаць — хатка стаіць, прыгожая, светленькая. А побач сажалка, на сажалцы млын. І прыгожая дзяўчына каля хаткі нешта робіць — такая працавітая. Сярэдні брат паглядзеў на яе і кажа:

— Вось бы мне гэтую дзяўчыну за жонку! А ў прыдачу млын з сажалкай. Сядзеў бы я на млыне, збожжа малоў — быў бы сыты і задаволены.

А стары яму:

— Што ж, сыноч, хай будзе па-твойму!

Пайшлі яны ў тую хату, высваталі дзяўчыну, згулялі выселле. Цяпер сярэдні брат застаўся з маладой жонкай у хаце жыць.

Кажа яму стары:

— Ну, сыноч, жыві шчасліва, толькі праўды не забывай.

І пайшлі яны далей — меншы брат і названы бацька. Ідуць яны, глядзяць — бедная хатка стаіць, і дзяўчына з хаткі выходзіць, прыгожая, а так ужо бедна апранутая — проста латка на латцы. Вось меншы брат і кажа:

— Калі б мне гэтую дзяўчыну за жонку! Працавалі б мы — быў бы ў нас хлябок. Не забывалі б мы і пра бедных людзей: самі б елі і з людзьмі дзяліліся.

Тады стары і кажа:

— Добра, сыноч, так і будзе. Толькі глядзі, праўды не забывай.

Ажаніў і гэтага, ды і пайшоў сабе шляхам-дарогаю.

А браты жывуць. Старэйшы так разбагацеў, што ўжо і дамы сабе будзе, і чырвонцы збірае — толькі аб тым і думае, як бы яму тых чырвонцаў паболея назапасіць. А каб беднаму чалавеку дапамагчы, аб гэтым і гаворкі няма — вельмі скупы стаў!

Сярэдні таксама абжыўся: пачалі на яго батракі працаваць, а сам ён толькі ляжыць, есць, п'е ды камандуе.

Малодшы жыве ціхенька: калі што дома завядзецца, з людзьмі падзеліцца, а няма нічога, і так добра — не скардзіцца.

Вось хадзіў, хадзіў названы бацька па беламу свету, і захацелася яму паглядзець, як жа яго сыны жывуць, з праўдай не разлучаюцца. Прыкінуўся ён старцам убогім, прыйшоў да старэйшага сына, ходзіць па двары, кланяецца нізка, прымаўляе:

— Падайце дзядку ўбогаму на пражытак ад даброт ваших.

А сын адказвае:

— Не такі ты стары, не прытварайся! Захочаш — заробіш! Я сам нядаўна на ногі падняўся. Ідзі адсюль!

А ў самога ад дабра куфры ломяцца, дамы новыя панабудаваны, тавару поўныя лаўкі, збожжа поўныя засека, грошам няма ліку. А міласціны не даў!

Пайшоў стары ні з чым. Адышоўся, можа, з вярсту, стаў на пагорку, аглянуўся на тую гаспадарку ды на тое дабро — так усё яно і запалала!

Пайшоў ён да сярэдняга сына. Прыходзіць, а ў таго і млын, і сажалка, і гаспадарка добрая. Сам каля млына сядзіць.

Пакланіўся дзед нізенька і кажа:

— Дай, добры чалавек, хоць жменьку мукі! Я ўбогі вандроўнік, няма чаго мне есці.

— Ну але, — адказвае сын, — я яшчэ і сабе не нама-лоў! Багата вас тут такіх блытаецца, на ўсіх не назапа-сішся!

Пайшоў стары ні з чым. Адышоўся трошкі, стаў на пагорку, аглянуўся — так і ахапіла той млын дымам-полымем!

Прышоў стары да меншага сына. А той жыве бедна, хатка маленькая, толькі што чысценькая.

— Дайце, — кажа стары, — людзі добрыя, хоць ска-рыначку хлеба!

А меншы яму:

— Ідзі ў хату, дзядуля, там цябе накормяць і з сабой дадуць.

Прыходзіць ён у хатку. Гаспадыня паглядзела на яго, бачыць — ён у лахманах, запэцканы, пашкадавала яго. Пайшла ў камору, прынесла сарочку, штаны, дала яму. Апрунуўся ён. А як пачаў сарочку нацягваць, убачыла гаспадыня ў яго на грудзях вялікую рану. Пасадзіла яна дзядка за стол, накарміла, напіла. А тады гаспадар і пы-таецца:

— Скажы, дзядуля, ад чаго ў цябе на грудзях такая рана?

— Ды, — кажа, — такая ў мяне рана, што ад яе хутка я памру. Адзін дзень мне жыць засталася.

— Якая бяда! — кажа гаспадыня. — І хіба няма ад гэтай раны ніякіх лекаў?

— Ёсць,— кажа,— адно. Ды толькі яго ніхто не дасць, хаця кожны можа.

Тады гаспадар кажа:

— А чаму ж не даць? Скажы, якое лякарства?

— Цяжкае! Калі гаспадар возьме ды і падпаліць сваю хату з усім дабром, а попелам з таго пажарышча засыпле маю рану, то рана закрыецца і загоіцца.

Задумаўся малодшы сын. Доўга думаў, а потым і кажа жонцы:

— А ты як думаеш?

— Ды так,— адказвае жонка,— што мы хату другую нажывём, а добры чалавек памрэ і другі раз не народзіцца.

— Ну, калі так, вынось дзяцей з хаты.

Вынеслі яны дзяцей, выйшлі самі. Глянуў чалавек на хату — шкада яму свайго дабра. А дзядка яшчэ больш шкада. Узяў ды і падпаліў. Хата дымна занялася і... прапала. А на яе месцы вырасла другая — белая, высокая, дагледжаная.

А дзед стаіць, у бараду ўсміхаецца.

— Бачу,— кажа,— сыноч, што з вас трох толькі ты адзін з праўдай не размінуўся. Жыві шчасліва!

Тут пазнаў меншы сын свайго названага бацьку, кінуўся да яго, а яго і след прастыў.

ФІНСКАЯ КАЗКА

ВЯСЁЛЫ МАЦІ

Жылі дзед ды баба. Былі ў іх два сыны. Старэйшага звалі Тойва. Добры ён быў, працавіты, толькі вельмі ўжо хмурны. Ніколі не засмяецца, ніколі не заспявае, адно ведае — люльку курыць, дым пускае. Рыбу на возеры ловіць — маўчыць, хвою ў лесе сячэ — маўчыць, лыжы майструе — маўчыць. За гэта яму і далі мянушку: Тойвапануры.

А малодшага звалі Маці. Добры ён быў хлопец. Працуе — песні пяе, размаўляе — весела смяецца. Умеў ён і на гусях-кантэле іграць. Як пачне струны пашчываць, як пачне мелодыі выцінаць — ніхто на месцы не ўстаіць, ногі самі ў скокі ідуць. За гэта яго ўсе і звалі Маці-весьялун.

Паехаў неяк Тойва ў лес па дровы. Паставіў сані збоку і давай секчы. Пайшоў па лесе грук ды стук.

А каля хвоі мядзведзева бярлога была.

Прачнуўся гаспадар-мядзведзь:

— Гэй, хто грукае? Хто мне спаць не дае?

Вылез з бярлогі, глядзіць: хлопец хвою сячэ, трэскі з-пад сякеры ва ўсе бакі ляцяць.

Ух, раззлаваўся мядзведзь:

— Ты навошта ў маім лесе грукаеш, спаць не даеш? Чаму курыш-дыміш? Прэч выбірайся!

Ды як стане на дыбкі, ды як хопіць Тойва лапай — толькі куртка затрашчала.

Тойва ад страху сякеру выпусціў, сам па снезе пакаціўся, перакуліўся ды проста ў сані і паваліўся.

Спалохаўся конь, тузануўся і панёс сані па сумётах, па пнях, па палянах ды і вывез Тойва з лесу.

Прыехаў Тойва дадому — ні дроў, ні сякеры, куртка парваная і сам ледзь жывы. Ну ды што паробіш? А дровы ж патрэбны — печку паліць няма чым.

Сабраўся ў лес Маці-весьялун. Узяў сякеру ды кантэле, сеў у сані і паехаў. Едзе — іграе і песню спявае.

Прыязджае Маці-весьялун у лес і бачыць — стаіць хвоя, з аднаго боку падсечаная, а побач на снезе сякера ляжыць.

«Эге, ды гэта ж мой браток Тойва сек!»

Паставіў Маці сані збоку, падняў сякеру, хацеў было хвояй секчы, ды перадумаў: «Дай жа спачатку на кантэле пайграю — весьялей праца пойдзе!»

Вось які ён быў, Маці-весьялун!

Сеў на пянёк ды зайграў. Пайшоў па лесе звон. Прачнуўся мядзведзь-гаспадар:

— Хто гэта звініць? Хто вушы мне казыча?

Вылез з бярогі, бачыць: хлопец на кантэле іграе, шапка на патыліцы, бровы круглыя, вочы вясёлыя, шчокі румяныя — сам песні спявае.

Хацеў мядзведзь на Маці кінуцца, ды не змог: ногі самі ў скокі так і просяцца — моцы няма!

Заскакаў мядзведзь, завухкаў, зароў:

— Ух, ух, ух, ух!

Перастаў Маці іграць на кантэле. Перавёў мядзведзь дух і кажа:

— Гэй, хлопец! Навучы мяне на кантэле іграць.

— Можна, — кажа Маці-весьялун. — Чаму не навучыць?

Сунуў кантэле мядзведзю ў лапы. А ў мядзведзя лапы тоўстыя, б'е ён па струнах — ох, як кепска іграе!

— Не, — кажа Маці, — блага ты іграеш! Трэба табе лапы танчэйшыя зрабіць.

— Зрабі! — крычыць мядзведзь.

— Ну, будзе па-твойму!

Падвёў Маці мядзведзя да тоўстай яліны, надсек яе сякерай, у шчыліну клін уставіў.

— Ну, гаспадар, засунь лапы ў шчыліну ды трымай, пакуль я не дазволю выняць!

Засунуў мядзведзь лапы ў шчыліну, а Маці сякерай па кліну як стукне! Вылецеў клін, мядзведзю ж лапы і прышчаміла. Зароў мядзведзь, а Маці смяецца:

— Цярпі, трывай, пакуль лапы тонкімі стануць!

— Не хачу іграць! — раве мядзведзь. — Ну цябе з кантэле тваім, адпусці мяне!

— А будзеш людзей палохаць? Будзеш з лесу праганяць?

— Не буду! — раве мядзведзь. — Толькі адпусці!

Загнаў Маці клін у шчыліну, выцягнуў мядзведзь лапы і хутчэй у бярогу пабраўся.

— Глядзі, — кажа Маці, — не забудзь сваё абяцанне! А то прыеду — напамню табе!

Насек Маці поўныя сані хваёвых дроў і паехаў з лесу. Едзе, сам на кантэле іграе ды песні спявае.

Вось ён які, Маці-весьялун!

З таго часу мядзведзь на людзей перастаў нападаць. Як пачуе голас ды стук сякеры, думае: «Ужо ці не Маці прыехаў?» і ляжыць у сваёй бярозе ціха ды спакойна.

ФРАНЦУЗСКІЯ КАЗКІ

НЕПАСЕДЛІВЫ ПЕЎНІК

Даўным-даўно наводшыбе адной беднай вёсачкі стаяла ферма, такая ж бедная, як і сама вёсачка. І жыў на гэтай ферме худы, але надзіва ганарлівы пеўнік. Худы ён быў таму, што не ўсялякі дзень удавалася яму валляк набіваць, ну а ганарысты — гэта ўжо ад характару. Рэдка, вельмі рэдка шанцавала яму заскочыць у гаспадароў сад і паласавацца там вусенямі, чарвякамі, смаўжамі альбо проста зялёнай траўкай. Заўважала яго ў садзе гаспадыня і праганяла прэч. І вяртаўся тады пеўнік зноў у двор, пакрыўджаны, ды не пакорлівы.

Аднак і ў двары ў яго была радасць — вялікая куча гною, у якой знаходзіў ён для сябе спажыву.

Неяк кешкаўся пеўнік у кучы і раптам знайшоў пад сапрэлым лісцем туга набіты кашалёк. Ён адразу скумекаў, што кашалёк гэты — цэлае багацце, і, забыўшы пра ўсё на свеце, нават пра голад, тут жа кінуўся пералічваць залатыя экю. Было ў кашалёку роўна сто манет. Не помнячы сябе ад радасці, ён ганарліва выпучыў грудзіну, загарлапаніў на ўсю вёску і пабег з усіх ног абвясціць вясковых пеўняў і кур аб шчасці, што напаткала яго.

А ў тую самую хвіліну праязджаў па дарозе кароль са

світай. Пачуў ён звонка-залівістыя спевы пеўніка і спытаў, што там здарылася. Расказалі яму слугі пра ўдачлівага пеўніка і пра сто залатых экю. Задумаўся кароль: як бы іх вывудзіць? Бо быў ён у даўгах як у шаўках. Падумаў, паклікаў да сябе пеўніка ды і кажа:

— Паслухай, мілы, пазыч мне свае сто экю. Вярну табе іх роўна праз тры месяцы.

— З радасцю, ваша вялікасць! — раскланяўся пеўнік. — Толькі працэнты заплаціце.

— Ну якая можа быць размова! Атрымаеш у прызначаны тэрмін і грошы і працэнты. Даю табе сваё каралеўскае слова, — запэўніў пеўніка кароль і, забраўшы сто залатых экю, паехаў далей, у свой каралеўскі замак.

Ну, а пеўнік вярнуўся ў двор да сваёй кучы гною.

Прайшло тры месяцы. Грабецца пеўнік па-ранейшаму ў панылай кучы, напаўняе ўсю ваколіцу звонкім «ку-ка-рэ-ку» і ўсё чакае не дачакаецца караля-даўжніка. А ад караля, як знарок, ні слыху ні дыху. «Мабыць, не да мяне яму цяпер, — думае пеўнік. — Клопатаў у яго хапае. Пачакаю крыху, мне пакуль не прыспічыла».

Але калі мінула чатыры месяцы, а кароль усё не падаваў аб сабе вестак, затурбаваўся пеўнік. Узяў ліст паперы, вырваў самае лепшае пяро з хваста, завастрыў яго і напісаў каралю ліст:

— Ку-ка-рэ-ку! Ку-ка-рэ-ку!
Сто экю вярні без здзеку!

Прабеглі дні, прамільгнулі тыдні, а адказу ад караля ўсё няма і няма. Напісаў пеўнік яшчэ адзін ліст... і яшчэ, ды толькі дарэмна ён стараўся: маўчыць кароль, маўчаць і яго прыдворныя.

І вось аднойчы раніцай узляцеў наш непаседлівы пеўнік на плот і важна заявіў, каб усе чулі:

— Пайду я да караля па свае кроўныя грошыкі. Павінен кароль вярнуць іх мне, ды яшчэ і з працэнтамі. На тое даў ён мне сваё каралеўскае слова.

Пачысціў пеўнік пёркі, прапаласкаў у нізіне дзюбу, саскроб грязь са шпораў, мяшок за спіну закінуў і рушыў напрасткі да каралеўскага замка.

Сустрэў яго на дарозе воўк і пытаецца:

— Куды гэта ты, кум, ідзеш на самым досвітку?

— Вядома куды!

Каралю хачу спаткаць —

Сто экю свае забраць.

— Можна, ты і мяне прыхопіш? Дарога ж у цябе доўгая, а я буду табе добрым сябрам.

— Што ж, я не супраць. Удвух весялей. Садзіся да мяне ў мяшок!

Залез воўк у мяшок, і рушыў пеўнік далей. Раптам трапляецца яму насустрач ліса.

— Добры дзень, пеўнік! Куды гэта ты на світанку выправіўся?

— Добры дзень, кумка-ліса!

Каралю хачу спаткаць —

Сто экю свае забраць.

— Ой, як цікава! — пачала падлізвацца ліса. — Шчаслівы ты, пеўнік, самога караля ўбачыш! А вось мне бачыць яго не давялося... Узяў бы і мяне з сабой, дружа. Хоць палюбуюся на яго каралеўскую вялікасць.

— Калі хочаш, залазь у мяшок. Толькі ўлічы: у мяшку ўжо воўк сядзіць. Як бы вы не пабіліся выпадкова.

— Ды што ты, дружа! Мы ж з ваўком старыя сябры-прыяцелі. Дзяліць нам няма чаго.

Пайшоў пеўнік далей. Ідзе сабе, песні спявае ды пакрэтвае: як-ніяк воўк і ліса — ноша нялёгкая! Раптам чуе:

— Каррр... Каррр... Куды гэта ты шлях трымаеш, пеўнік?

Зірнуў пеўнік угару і ўбачыў на галіне вяза старога крумкача. Ну як яму не адказаць, калі сабрат ён па птушынаму царству? І кажа пеўнік:

— Каралю хачу спаткаць —

Сто экю свае забраць.

— Каррр... Карр...раля, — пракаркаў крумкач. — Вазьмі і мяне з сабою. Можна, я табе спатрэблюся там.

— Калі не баішся ваўка і лісы, залазь да мяне ў мяшок.

— Баяцца мне іх няма чаго, разам жа ў лесе жывём, адну і тую ж ежу дзяўбём.

Нырнуў крумкач у мяшок, і пачуўся адтуль вясёлы смех. Аднаму пеўніку было не да смеху. Ішоў ён з цяжкім мяшком на спіне і ўсё думаў-гадаў: аддасць яму кароль грошыкі альбо не аддасць?

Падышоў пеўнік да каралеўскага замка і бачыць: расчынены вароты насцеж, а каля варот стаіць варта. Выпучыў пеўнік грудзіну, задзёр угару галаву і прайшоў важна міма стражнікаў. Ну, а тым і няўцям распытаць у яго, чаму ды навшта ідзе ён да караля. Вельмі ўжо ганарліва ён прайшоў — і не падступішся!

Так пеўнік і дайшоў да самых каралеўскіх пакояў. Дайшоў ды як загарланіць:

— Ку-ка-рэ-ку! Ку-ка-рэ-ку!
Сто экю вярні без здзеку!

Пачуў кароль пеўнікаў крык, раззлаваўся і аддаў хутчэй загад:

— Гэй, слугі, схапіце пеўня і кінце яго ў куратнік! Няхай ён ад'есца на каралеўскіх харчах, а потым за-смажце яго і да майго стала падайце!

Вось вам і каралеўскае сумленнае слова! Ні грошай, ні працэнтаў, ды і само жыццё беднага пеўніка на валаску павісла.

Не паспеў пеўнік азірнуцца, як накінуліся на яго каралеўскія слугі, схапілі і разам з мяшком у куратнік кінулі. Аднак не збаяўся пеўнік, падхапіўся на ногі, атрапаўся, выпусціў баявы кліч і пачаў новых знаёмцаў разглядваць. Ды што там разглядваць: былі ў куратніку адны важныя каралеўскія пеўні ды куры, няма з кім і паразмаўляць шчыра. Паглядзелі яны з агідай на худага пеўніка, параліся між сабой аб чымсьці — не спадабаўся, мусіць, ім наш пеўнік! — і давай яго дзяўбці куды пападзе. Свет белы бедаку сцягнеў! Трываў ён, трываў, а калі прыйшоў канец яго цяпенню, гучна паклікаў:

— Вылезь, лісачка-кума,
Болей сіл трываць няма!

Выскачыла з мяшка ліса, зубы ў яе клацаюць, вочы

галодным бляскам свецяцца! Убачылі пеўні і куры страшную лісу і ў момант разбегліся хто куды.

Раніцай адчынілі слугі куратнік і ахнулі: у куратніку — нікога, акрамя худога пеўніка. Пабеглі яны ў палац, расказалі каралю пра навіну дзіўную, а той у адказ:

— Ах, нягоднік певень! Кіньце яго тут жа ў маю аўчарню!

Паспяшаліся слугі каралеўскі загад споўніць: схапілі пеўніка і шпурнулі ў аўчарню. Убачылі авечкі пеўніка, раззлаваліся, капыткамі застукалі, зусім заштурхалі бедака. Вырашыў пеўнік, што прыйшоў яго смяротны час, і з адчаю крыкнуў:

— Ку-ка-рэ-ку! Ку-ка-рэ-ку!
Шэры воўк ратуй ад здзеку!

Выскачыў з мяшка воўк, страпянуўся і ўзяўся за справу: у момант усіх авечак распалохаў. Ад страху выбілі яны лбамі вароты і разбегліся хто куды.

Раным-рана кароль сам пабег у аўчарню. Бачыць: вароты насцеж расчынены, у аўчарні — ніводнай авечкі! Ад злосці плюнуў кароль на зямлю, а пеўнік зноў яму крычыць:

— Гэй, кароль, не хмур вачэй —
Сто эцю аддай хутчэй!

Зусім раззлаваўся кароль і загадаў:

— Гэй, слугі, вырвіце ўсе да адзінага пёрцы ў пеўня!

Тут ужо не да жартаў пеўніку стала. Узляцеў ён на самую высокую перакладзіну і закрычаў:

— Ку-ка-рэ-ку! Ку-ка-рэ-ку!
Выратуй, крумкач, ад здзеку!

Не прымусіў крумкач сябе доўга чакаць. Вылецеў з мяшка, узмахнуў крыламі і апусціўся на каралеўскую макаўку — таго і глядзі, дзеўбане караля проста ў цемя. Спалохаўся кароль і давай прасіць:

— Не чапай мяне, махляр!

— Ах, гэта я махляр? Кар...rrr! — раззлаваўся крумкач. — Аддавай пеўню сто залатых эцю! — і цюк караля ў макаўку!

— Ой, ой, ой! — закрычаў кароль. — Аддам, усё аддам! — І загадаў свайму казначэю тут жа адлічыць пеўніку сто залатых эцю.

Атрымаў пеўнік сто эцю і ад радасці нават аб працэнтах забыў.

Праспяваў пеўнік сваё «ку-ка-рэ-ку», заціснуў у дзюбе кашалёк з манетамі і пайшоў з замка са сваімі сябрамі.

Калі ж апынуліся яны на двары, крумкач раптам і кажа:

— Кар... rrr! Паслухай, дружа, не зашкодзіла б табе нас узнагародзіць. А таму дай мне за верную маю службу дзесяць эцю.

Аднак не пачуў яго чамусьці пеўнік. Ішоў сабе наперад, а да крумкача нават і не павярнуўся. Паглядзеў крумкач на пеўніка яшчэ раз, усміхнуўся сам сабе і прэч паляцеў.

«ПАПАЎСЯ, ЦВЫРКУН!»

У даўнія часы не даводзілася дзецям, як цяпер, кожны дзень хадзіць у школу, зрэшты, тады ж і школ не было. А замест школы вучыў дзяцей вясковы стараста,

які ўмеў з грахом напалам трошкі чытаць, трошкі пісаць і трошкі лічыць. Вось і збіраў стараста ў сваім доме ўсіх, хто хацеў вучыцца. Вучыліся дзеці толькі зімой, таму што ранняя вясной браўся стараста разам з сялянамі за пасяўныя работы — тут ужо не да вучобы. Дарэчы, і дзецям заняткаў быў: апраналі яны горшае адзенне і пасвілі на лузе статак альбо сухое галлё ў лесе збіралі. А іншы раз сыходзіліся ўсе разам на якой-небудзь паляне, распальвалі вогнішча і весяліліся да самай раніцы.

Вось якраз у тыя часы жыву-быў у вёсцы маленькі пастух. Звалі яго Венсан, а па мянушцы — Цвыркун.

Аднаго разу падышоў ён да свайго бацькі і кажа:

— Ведаеш, бацюхна, каб зарабіць сабе на жыццё, стану я празорцам.

— Празорцам? Ты? — засмяяўся бацька. — Выйдзе з цябе празорца, толькі ліпава.

— А вось пабачыш! — сказаў Венсан і пабег на луг да дзяцей, каб расказаць аб сваім намеры.

— Наладзім яму іспыты! — вырашылі дзеці. — Павінен ты тры рэчы ўгадаць, — казалі яны Венсану. — Калі ўгадаеш, будзем лічыць цябе празорцам, а не — атрымаеш на арэхі!

Сабраліся дзеці ўсе разам, узялі алавяную талерку, паклалі штосьці ў яе, прыкрылі вялікім лопухам і перад Венсанам паставілі.

— Кажы, што ў талерцы?

Пачухаў хлапчук за вухам, падумаў-падумаў, нічога не прыдумаў і сказаў з прыкрасцю:

— Эх, недарэмна бацька казаў мне, што буду я празорцам, ды толькі ліпавым!

Скінулі дзеці лопух з талеркі, а ў ёй лісце ліпы ляжыць.

— Малайчына! — пахвалілі яго. — Разгадаў першую загадку. Цяпер другая.

Напісалі яны штосьці на шматку паперы, згарнулі яго ў чатыры столкі і пытаюцца ў Венсана:

— Што напісалі мы на гэтай паперцы?

Зноў быў Венсан у тупіку і, пашкадаваўшы ўжо, што пахваліўся раней часу, прамармытаў быццам сам сабе:

— Эх, Венсан, Венсан!

Разгарнулі дзеці паперку і паказалі напісанае на ёй слова «венсан», што абазначала ў тыя далёкія часы лічбу «дзве тысячы»¹.

— Зноў ты ўгадаў! — пахвалілі яго сябры. — Цяпер апошня, трэцяя загадка. Ну, пачакай нас трошкі.

Пайшлі кудысьці і хутка вярнуліся, трымаючы ў руках закрытую каробку.

— Угадай, што ў ёй?

Ламаў, ламаў сабе галаву Венсан, думаў, думаў і, вырашыўшы, нарэшце, што без наганяю яму не абысціся, усклікнуў:

— Ну, папаўся, Цвыркун!

Адчынілі каробку, а ў ёй самы сапраўдны цвыркун сядзіць. Вось тады і прызналі Венсана-Цвыркуна празорцам. Ды ён і сам у гэта паверыў і вырашыў у далёкі шлях рушыць, каб на людзей паглядзець ды заадно і сваё вялікае майстэрства паказаць.

Ішоў, ішоў Венсан і дайшоў да вялікага горада. Акурат у тыя дні быў кірмаш і народу там сабралася вялікае мноства. Не пабаяўся Венсан і аб'явіў, каб усе чулі, што ён — вялікі празорца і гатовы паказаць сваё майстэрства любому, хто пажадае.

Ну і адчайная галава!

Тут падбегла да яго нейкая жанчына і з сумненнем спытала, разглядаючы яго неважнецкае адзенне:

— Гэта вы празорца?

— Але, я, Венсан-Цвыркун уласнай персонай, сапраўдны празорца.

— Тады пойдземце за мной. У маёй пані ўкралі дарагія пярсцёнак з брыльянтамі. Калі знойдзеце злодзея, яна ўзнагародзіць вас па-каралеўску.

Пайшоў Венсан за служанкай у дом яе гаспадыні і там даведаўся, што адбылося. Аказваецца, калі яна падразала ў садзе ружы, то зняла пярсцёнак і паклала яго на край фантана. І забыла яго там. Потым спахапілася, а пярсцёнка ўжо і след прастыў.

¹ Тут гульня слоў: «Венсан» і «дзве тысячы» вымаўляюцца па-французску аднолькава, але пішуцца па-рознаму.

— Васпані, я знайду злодзея,— упэўнена сказаў Венсан.— Дайце мне на гэта тры дні!

— О! Жывіце ў нас колькі захочаце! — сказала пані.— Я загадаю адвесці для вас лепшы пакой, і падаваць вам будуць самыя найлепшыя стравы!

«І то нядрэнна,— падумаў сам сабе Венсан.— Прынамсі, будзе ў мяне цэлых тры дні добрая пасцель і смачная ежа. Ну, а там паглядзім».

Вечарам падаў яму слуга ў пакой абед. Ні разу ў жыцці не еў Венсан такіх смачных страў. Наеўся ён на славу, выйшаў з-за стала і, падумаўшы, што адзін з трох абедару ўжо з'едзены, усклікнуў:

— Ну вось, адзін ужо ззаду!

Пачуў гэтыя словы слуга, які стаяў за Венсанам, збялеў і кінуўся на кухню, дзе чакалі яго з нецярпеннем двое іншых слуг. А чакалі таму, што гэта яны, змовіўшыся, укралі пярсцёнак.

— Ён сапраўдны празорца! — крыкнуў слуга, уварваўшыся на кухню.— Ubачыў мяне ён і кажа: «Ну вось, адзін ужо ззаду!» Больш нізашто да яго не пайду.

А наш Венсан праспаў ноч у мяккай пасцелі, цудоўна выспаўся і раніцай у сад выйшаў. Палюбаваўся ён кветкамі, агледзеў фантан і вярнуўся да сябе ў пакой.

У той дзень прынёс яму абед другі слуга. Наеўся, напіўся празорца, падняўся з-за стала і сказаў:

— Ну вось, і другі ззаду!

Перадаў слуга гэтыя словы сваім хаўруснікам, і тут ужо яны не на жарт перапалохаліся.

На трэці дзень падаваў Венсану трэці слуга. Калі абед быў з'едзены, пачуў слуга, як кажа празорца:

— Вось і трэці ззаду. Бадай, трэба з гэтым канчаць!

Сказаў і пайшоў спаць. Аднак заснуць не мог, а ўсё думаў, як бы на світанку непрыкметна з дому ўцячы.

Тым часам сабраліся на кухні трое слуг і давай раду трымаць.

— Лепш прызнацца нам,— вырашылі яны,— а не — дык заўтра раніцай кінуць нас у турму. Зробім так: вернем пярсцёнак празорцы, угаворым яго, каб ён нас не выдаваў, а за гэта аддадзім усе нашы зберажэнні.

Прыйшлі яны ўсе трое да Венсана і кінуліся перад ім на калені.

— Пан празорца, угадалі вы: гэта мы ўкралі злашчасны пярсцёнак. Вось ён, вазьміце. Але не выдавайце нас, інакш не мінуць нам турмы. Скажыце лепш пані, што знайшлі вы пярсцёнак у садзе, а за гэта аддадзім мы вам усе нашы зберажэнні.

Акінуў Венсан бедакоў суровым позіркам і кажа:

— Подлыя зладзюжкі! Заслугоўваеце вы вісельні! Але так і быць, не выдам я вас... Зрэшты, і грошай вашых не вазьму.

Потым падумаў і спытаў:

— Скажыце, ці няма на птушыным двары гусака?

— Ну як жа, як жа! У нас на двары пятнаццаць гусак і адзін белы гусак.

— Тады ідзіце па гусака і прымусяце яго праглынуць гэты пярсцёнак.

Закруцілі слугі пярсцёнак у камячок салодкага цеста і падсунулі яго беламу гусаку. Схапіў дзюбай гусак салодкі камячок і праглынуў яго ў момант.

На наступную раніцу Венсан-Цвыркун папрасіў правесці яго да пані.

— Васпані,— важна прамовіў ён,— знайшоў я вінаватага. Праглынуў ваш пярсцёнак белы гусак. Загадайце яго зарэзаць, і ў валяку ў яго знойдзеце ваш пярсцёнак.

Загадала гаспадыня кухарцы зарэзаць белага гусака, і ў валяку ў яго сапраўды знайшлі пярсцёнак.

— Васпан! — усклікнула здзіўленая пані.— Сапраўды вы вялікі празорца. Атрымайце ж з маіх рук шчодрую ўзнагароду.

І працягнула Венсану вялікі кашалёк, напханы залатымі манетамі.

Рушыў Венсан у зваротны шлях і хутка дома апынуўся. Купіў ён сабе добрую ферму і зажыў слаўна і весела. Нікому не адмаўляўся даць параду, ну а пра тое, што быў ён калісьці празорцам, не любіў успамінаць.

ЗАВЯШЧАННЕ МЛЫНАРА

У старога млынара было чацвёра сыноў. Не багаты ён быў, а ўсё ж чацвярых сыноў выгадаваў і, паміраючы,

завяшчаў ім: старэйшаму — вятрак, сярэднім братам — пеўня і лесвіцу, а малодшаму — ката.

Жыць бы ім дружна ды пажываць, толькі не вельмі памяркоўным быў старэйшы брат. Як стаў гаспадаром ветрака, да братоў сваіх пачаў чапляцца, дакараць іх кавалкам хлеба. Не вытрымаў малодшы брат, узяў ката пад паху — усё багацце сваё! — і шчасця шукаць пайшоў.

Ці далёка, ці блізка, прыйшоў ён у такі край, дзе катоў зроду не бачылі. Паклікала яго ў дом адна добрая жанчына. Яна якраз кашу варыла сваім дзецям — усяго іх сямёра было, — а заадно і стомленаму падарожніку паесці прапанавала. Як толькі была згатавана каша, селі ўсе за стол і за лыжкі ўзяліся. Але тут раптам набеглі мышы, вялікая процьма, і на кашу накінуліся.

— Вось так кожны раз! — паскардзілася жанчына. — Ратунку ад іх няма! Хутка мы ўсе з голаду тут памром, калі не прыдумаем, як нам ад мышэй пазбавіцца.

— Не журыцеся, гэту бяду можна паправіць! — сказаў ёй малодшы брат і выпусціў на мышэй свайго ката.

Кот хутка з імі расправіўся: каго не з'еў, тыя разбегліся. Жанчына не ведала, як і дзякаваць юнаку.

— Так усё чыста і з'елі б, каб не ваш звярок слаўны.

— Што ж, бярыце яго ў падарунак. Вам ён больш патрэбны, а мне і так ні добра, ні дрэнна.

Каб аддзячыць за ката, усе жыхары вёскі чаго толькі ні падарылі слаўнаму юнаку, нават цэлы кашэль грошай сабралі. І вярнуўся ён дадому вельмі задаволены сваёй удачай.

— Бадай, і нам дома адседжвацца няма радасці, — вырашылі сярэднія браты. — Удача сама ў рукі не ідзе, трэба яе пашукаць!

Але старэйшы брат не адпусціў адразу абодвух братоў, і пайшоў шукаць шчасця той, каму ў спадчыну выпаў певень.

Ці далёка, ці блізка зайшоў, толькі застала яго ў дарозе ноч, і ён пастукаўся ў адзін дом наводшыбе вёскі, каб пераначаваць у добрых людзей.

— Толькі ведай, — казалі яму гаспадары, — сёння наша чарга дзень сустракаць, так што падымацца нам рана давядзецца.

— Як гэта дзень сустракаць? — здзівіўся юнак.

— А вось як, — адказвае гаспадар. — Падымаемся мы зацемна, садзімся ў брычку і едзем на край поля дзень сустракаць. Як зоймецца золак, мы ў вёску вяртаемся і ўсіх будзім: прачынайцеся, маўляў, дзень прыйшоў!

— Вось дзівакі, — пасмяяўся другі брат. — Ды хіба няма ў вас пеўняў?

— Пе-ў-няў? — здзівіліся людзі.

Тады юнак паказаў ім свайго пеўня.

— Кладзіцеся спакойна спаць, — сказаў ён, — мая птушка за вас дзень сустрэне і вам аб гэтым тройчы скажа. Вось на трэці раз і падымацца трэба.

Паверылі людзі, леглі спаць. А як пачало світаць, певень, вядомая рэч, як усе пеўні, закрычаў:

— Ку-ка-рэ-ку, дзень пачаўся!

А потым і другі, і трэці раз пракукараў, калі сонца паднялося. А за ім услед і людзі прагнуліся. Падзякавалі юнаку за навуку і за дапамогу і ну прасіць, каб ён пеўня ім прадаў.

Шкада было юнаку са сваім пеўнем расставацца, але паспачуваў ён людзям і аддаў свайго пеўня. А тыя яго за гэта ўзнагародзілі чым бог паслаў. І другі брат дадому таксама не з пустымі рукамі вярнуўся. Ды па дарозе трапіў ён у адно вельмі дзіўнае мястэчка, дзе вятрак высокі стаяў. А дзіўнае таму, што сяляне там ніколі нават не чулі пра лесвіцу, і адзін лез на спіну другому, каб наверх трапіць і адтуль мяшкі з зернем уніз перадаваць.

Вось вярнуўся другі брат дадому і расказаў аб гэтых дзіваках трэцяму брату, таму самаму, каму ў спадчыну лесвіца дасталася. А далей, нябось, самі здагадаецца, што выйшла.

Словам, абжыліся тры малодшыя браты сякім-такім скарбам і самі добры вятрак пабудавалі. Весела ў ім колы круціліся, сам вецер падганяў яго крылы. А ў вясёлых братоў і збожжа салатзей, чым у пахмурага.

Праз нейкі час згалеў старэйшы брат і пайшоў па свеце бадзяцца і гараваць. Малодшыя браты яго да сябе клікалі, ды адмовіўся ён.

ХАРВАЦКАЯ КАЗКА

МАЛЕНЬКІ ЧАЛЯДНІК І ПАДСВЕЧНІК

Жыў калісьці дрывасек. І быў у яго чаляднік, зусім яшчэ хлопчык. Разам яны хадзілі ў лес па дровы.

Аднойчы хадзілі яны туды-сюды па лесе ў пошуках патрэбнага дрэва і раптам наткнуліся на лесвіцу, якая вяла ў падзямелле.

Заглянуў у гэты змрок дрывасек і не рашыўся спусціцца.

— Гэй, хлопец, — сказаў ён свайму чалядніку, — спускайся. Калі што-небудзь знойдзеш, абяцаю аддаць табе палавіну.

Нырнуў маленькі чаляднік у цямрэчу і асцярожна, навобмацак пачаў спускацца. І дабраўся, нарэшце, да падзямелля. Там ён убачыў тры гары золата. Усё падзямелле так і зіхацела ад яго.

На адной залатой гары сядзеў вялізны арол. Вакол другой абвіўся гіганцкі змей з трыма галовамі. Каля трэцяй скакаў чорт і шчэрыў зубы.

Але маленькі чаляднік не быў палахлівы. Ён падышоў да першай гары, прагнаў арла і хацеў узяць золата. І тут скеміў, што такую гару золата яму не панесці. Пачаў чаляднік аглядвацца, каб знайсці які-небудзь мяшок або куфэрак. А ўбачыў толькі маленькую шкатулку. Толькі ён яе ўзяў у рукі, як пацямнела ўсё вакол, наляцела бура і панесла маленькага чалядніка ў невядомую далеч. Апынуўся ён у бязлюднай камяністай пустыні.

Хадзіў, блукаў чаляднік сярод камянёў, направа ішоў,

налева зварочваў, пад гару падымаўся і спускаўся ў цяніны. І раптам убачыў мора.

Тады ён на беразе назбіраў бяргвенняў і звязаў з іх плыт. На гэтым плыце ён шчасліва пераплыў мора і ўбачыў горад.

«Мяне тут ніхто не ведае,— падумаў чаляднік.— У каго папрашу дапамогі?»

Доўга кружляў ён па горадзе і спыніўся перад дзвярыма аднаго шынка. Шынкар наняў яго калоць дровы за начлег і вячэру. А на другі дзень сказаў яму:

— За дровы я ўжо расплаціўся з табою вячэрай. А больш ты мне не патрэбен. Пашукай сабе іншае месца.

Пайшоў чаляднік шукаць работу. Але нідзе не мог нічога знайсці. Прыйшоў ён на гарадскі пляц і пастукаўся ў нейкую лаўку.

— Што трэба, малы? — спытаў у яго гаспадар.

— Прашу вас,— сказаў маленькі чаляднік.— Дайце мне манетку, каб я мог папалуднаваць, а не — дык я памру з голаду.

Пашкадаваў яго гандляр.

— Вось табе,— сказаў ён,— два дынары на два абеды.

Падзякаваў чаляднік гаспадару, узяў манеты і купіў сабе ежы. А калі зноў прагаладаўся, зноў прыйшоў у тую ж лаўку. І на гэты раз добры чалавек даў яму дзве манеткі. Але на трэці дзень гандляр сказаў:

— Не магу болей даваць табе грошай, сыноч, а работы ў мяне ніякай для цябе няма. Пашукай дзе-небудзь у іншым месцы.

Вярнуўся маленькі чаляднік у шынок, у сваю цёмную каморку, і пачаў думаць, як бы зарабіць грошай на ежу, але так нічога і не прыдумаў. Тады ён пачаў абмацваць кішэні, спадзеючыся знайсці хоць грошык. Аднак замест грошыка знайшоў шкатулку. Тую самую, што падняў у падзямеллі. Адчыніў ён яе, а там ляжыць падсвечнік з дзевяццю кубачкамі для свечак.

«Эх,— падумаў чаляднік,— калі б у мяне былі дзевяць свечак, запаліў бы я іх і стала б святлей у маёй каморцы!»

Падышоў ён да гаспадара шынка і сказаў:

— Дай мне дзевяць манет, за іх я адпрацую табе дзевяць дзён. Што ні скажаш, тое і буду рабіць.

Згадзіўся гаспадар. Адпрацаваў чаляднік дзевяць дзён, атрымаў дзевяць дынараў і купіў сабе на іх дзевяць свечак. Уставіў ён гэтыя свечкі ў падсвечнік, запаліў.

І вось цуд! Паказаліся ў дзвярах дзевяць цудоўных дзяўчат. Яны спявалі, ігралі на жалейцы, скакалі да паўночы. А калі прабіла дванаццаць, кожная падышла да маленькага чалядніка і дала яму кашалёк з золатам.

— Вазьмі, гаспадар, — казалі яны, — табе можа спатрэбіцца.

І калі ў руках у чалядніка было дзевяць аднолькавых кашалькоў, набітых золатам, усе дзевяць цудоўных дзяўчат зніклі.

Раніцай чаляднік папрасіў у шынкара самы багаты абед.

Шынкар разрагатаўся і сказаў яму:

— У цябе няма ні гроша, каб заплаціць за кавалак хлеба, а ты патрабуеш самы багаты абед.

Тады чаляднік паказаў шынкару дзевяць кашалькоў, туга набітых золатам, і адказаў:

— Са сваімі дынарамі я магу купіць увесь твой шынок разам з усімі абедамі і вячэрамі.

Шынкар вачам сваім не паверыў. Доўга разглядваў ён кашалькі, а потым спытаў:

— Адкуль жа столькі золата, калі ўчора яшчэ ў цябе не было ні гроша ў кішэні?

— Калі я табе раскажу, ты ўсё адно не паверыш. Лепш прыходзь сёння вечарам да мяне ў каморку. Толькі не забудзь прыхапіць з сабой дзевяць свечак.

Вечарам шынкар прынёс дзевяць свечак. Маленькі чаляднік уставіў іх у свой падсвечнік і запаліў. І тут жа ў каморцы з'явіліся дзевяць цудоўных дзяўчат. Яны спявалі, ігралі, скакалі да паўночы. Потым кожная дала чалядніку кашалёк золата і ў той жа час усе яны прапалі.

Багата дзён мінула з таго часу. Нямала свечак дагарэла ў каморцы маленькага чалядніка. Ён так разбагацеў, што мог купіць паўгорада разам з яго шынкамі і лаўкамі. І ніколі нікому ён не адмаўляўся дапамагчы. Асабліва тым, хто быў без начлегу і ежы.

Чутка аб цудоўных дзевяці дзяўчатах разляцелася ўсюды. Даляцела яна і да султана ў Царградзе. Сабраў султан усіх царградскіх паноў і іх слуг і рушыў у той горад, дзе жыў чаляднік.

— Чуў я, — сказаў султан чалядніку, — што да цябе з'яўляюцца дзевяць цудоўных дзяўчат і кожны раз абдорваюць цябе золатам. Ці можа такое быць?

Чаляднік засмяўся і адказаў:

— Пачакай, усёмагутны султан, да вечара. А там прыходзь да мяне адзін. Ды не забудзь прыхапіць дзевяць свечак.

Як толькі сцямнела, султан ужо быў каля дзвярэй. Чаляднік узяў дзевяць свечак, уставіў іх у чарадзейны падсвечнік, запаліў.

І ў той жа момант з'явіліся дзевяць цудоўных дзяўчат. Яны спявалі, скакалі, ігралі і роўна апоўначы зніклі. А ў руках маленькага чалядніка пакінулі дзевяць кашалькоў з золатам.

Пазайздросціў султан такому багаццю і вырашыў адабраць шкатулку з чарадзейным падсвечнікам.

На наступны вечар ён з'явіўся да чалядніка з усімі царградскімі панамі і іх слугамі. Як толькі султан і яго прыдворныя паселі на шаўковых падушках, маленькі чаляднік запаліў дзевяць свечак.

І ў тое ж імгненне пачуўся гром і трэск. І замест дзевяці цудоўных дзяўчат уварваліся ў пакой дзевяць дужых малайцоў з дубінкамі.

Яны накінуліся на царградскіх паноў і давай іх дубасіць. Паны пачалі пішчаць, скардзіцца, крычаць. А калі дубінка дабралася да султана, ён стаў маліць, каб маленькі чаляднік выратаваў яго ад малайцоў.

— Я цябе палюбіў, як роднага сына! — крычаў ён. — А шкатулку пакінь сабе. Яна мне не патрэбна!

Тады чаляднік патушыў святло, і малайцы з дубінкамі зніклі.

Так ён правучыў султана.

А потым набыў карабель, пераплыў мора і дабраўся да сваіх родных мясцін. Ён і цяпер, напэўна, жыве там шчасліва, калі не памёр ужо ад старасці.

ЦЫГАНСКІЯ КАЗКІ

ЯК ЦЫГАН ДУРНЯЎ ШУКАЎ

Жыла-была на свеце старая цыганка, і быў у яе адзіны сын. І вось настаў час ісці гэтаму хлопцу ў салдаты. Забралі цыгана. Праходзіць год, праходзіць другі. Неяк з'явіўся ў табары незнаёмы цыган, апрануты ў салдацкую форму. Падыходзіць ён да старой цыганкі і кажа:

— Добры дзень, бабуля, я ад твайго сына прыйшоў. Мы з ім разам службу нясем. Мяне ў водпуск адпусцілі. Кланяўся ён табе і прасіў споўніць адну яго просьбу.

Узрадавалася цыганка:

— Ай, дзякуй, сыноч, што добрую вестку прынёс. Скажы, што ён прасіў, усё для свайго сына зраблю.

— Жыццё ў нас там, бабуля, несалодкае, кормяць нас слаба, а апранаюць і таго горш. Глядзі, як я абнасіўся.

Глядзіць цыганка: і сапраўды — форма ў салдата зусім кепская.

— Вось і прасіў твой сын, каб ты яму ежы як болей прыслала, ды і вопраткі ўсялякай, і абутку.

Пайшла цыганка ў шацёр, выграбла адтуль усё, што ў яе было і што магло сыну спатрэбіцца, завязала ў хатэль і аддала незнаёмаму цыгану:

— Вазьмі, дарагі, перадай сыну ды пакланіся яму ад мяне.

Пайшоў цыган, а старая нават імені яго не спытала, хто ён, што ён — так і не даведалася.

Праходзіць час. Вяртаецца сын з войска. Зарадавалася маці:

— Ой, сыноч, вярнуўся нарэшце. А я ж цябе чакала, чакала, вачэй не заплюшчвала. Тут твой таварыш прыходзіў, вестку ад цябе прынёс, а я яму ежу ды вопратку перадала, усю, што ў цябе была.

— Які таварыш, адкуль?

— Ды не ведаю, сыноч. Я не спытала.

— Эх, маці, што ж ты так? Ну і дзіўная ты! Не даведалася, хто і адкуль, а ўзяла і аддала дабро першаму сустрэчнамму. Ну нічога, маці, зраблю я так: пайду па беламу свету шукаць, і, калі знайду чалавека дурнейшага за цябе, усё будзе добра, дарую я табе, але калі не знайду такога чалавека, то дахаты не вярнуся. Мне такая неразумная маці не патрэбна.

І пайшоў цыган па беламу свету шукаць чалавека, які б быў дурнейшы за яго маці. Праз нейкі час падыходзіць ён да панскага дома. Бачыць цыган: перад самым домам гуляе свіння з маленькімі парасятамі. Здымае капялюш цыган, становіцца ў грязь на калені і пачынае свінні паклоны адбіваць. У гэты час на ганак пані выходзіць. Глядзіць на цыгана і здзіўляецца:

— Што ж гэта вы, мой мілы, свінні кланяецеся?

А цыган ёй і адказвае:

— Дарагая пані, у нашай свінні вяселле, наша свіння замуж выходзіць, вось і запрашаю свіней з усёй ваколіцы на вяселле нашай свінні.

І цыган зноў пакланіўся свінні, прымаўляючы:

— Мілая свіння, ужо вы не адмовіце, прыходзьце да нашай свінкі на вяселле.

— Ды перастаньце вы кланяцца свінні ды ўгаворваць яе, — кажа пані, — невялікая асоба, каб ёй кланяцца ў ножкі. Забярыце яе сілай разам з парасятамі, і справе канец.

Забірае цыган свінню з парасятамі, кладзе ў мяшок і пытаецца ў пані:

— А ў чым жа я павязу іх на вяселле?

— Столькі бяды,— адказвае пані.— Забірайце маю карэту і едзьце на здароўе!

Запрэгли цыгану карэту, пагрузілі ў яе свінню з парасятамі, і паехаў ён сам далей. Едзе і думае: аказваецца, на зямлі ёсць людзі дурнейшыя за маю маці.

Вось едзе цыган па дарозе і бачыць: насустрач яму пан скача на вельмі прыгожым кані. Выскачыў цыган з карэты, зняў капялюш і хуценька надзеў на пень, што тырчаў каля дарогі. Пад'язджае пан і кажа:

— Ты што, цыган, робіш?

— Ды вось,— адказвае цыган.— Жар-птушку злавіў. Баюся, як бы яна не ўцякла. Ды мне трэба тэрмінова дамоў заехаць, у бабкі-варажбіткі кніжку чарадзейную ўзяць, каб малітву прачытаць. А то без малітвы яна ў рукі не даецца.

— Слухай, цыган,— кажа пан,— давай я папільную жар-птушку, а ты садзіся ў карэту і едзь па чарадзейную кніжку.

— Эх, пан, слабы мой конь, ледзь карэту цягне, баюся, пакуль туды даеду ды пакуль назад вярнуся, паляціць жар-птушка.

— А ты вазьмі майго каня,— адказвае пан,— запражы яго ў сваю карэту, дык хутчэй справа будзе. А я пакуль птушку тваю чароўную папільную.

Прыпрог цыган другога каня, павярнуў карэту і памчаўся ў свой табар. А пан сядзеў, сядзеў над капелюшом, чакаў цыгана, а таго няма і няма.

— Што такое? — прамармытаў пан.— Куды гэта ён падзеўся? Ну ж я на жар-птушку пагляджу.

Падняў пан капялюш і ўбачыў пень. Плюнуў пан з прыкрасці і паплёўся пяшком на сваю сядзібу.

А цыган прыехаў у свой табар у карэце, запрэжанай парай выдатных коней, ды і свінню з парасятамі з сабой прывёз. Выбгае да яго насустрач маці. А ён ёй і кажа:

— Ну што ж, маці, паездзіў я па беламу свету, пабачыў людзей. Ёсць, аказваецца, на зямлі людзі, дурнейшыя за цябе ў сто разоў. Застаюся жыць з табою, дарую табе. Па дабраце ды па прастаце сваёй ты глупства зрабіла, а яны ад нараджэння дурні!

ХІТРЫКІ ЦЫГАНА

Жыў цыган. Быў ён вельмі бедны. А сям'я вялікая — жонка, гурма дзяцей. Як такую процьму пракарміць?

Сядзіць цыган каля шатра і вялікую думу думае: «Што рабіць мне, бедаку?» І раптам бачыць цыган, як да яго пан кіруецца. «Як бы мне пана ашукаць?» — падумаў цыган. А на цяпельцы ў цыгана каша варылася. Кіпіць вада, булькае. Схапіў цыган міску з гарачай кашай і ў пясок паставіў. Сядзіць ён над міскай і балбоча словы незразумелыя. Падыходзіць пан бліжэй. Што за цуд? Стаіць міска на пяску, агню няма, а каша кіпіць, аж пара ідзе.

— Ты што робіш, цыган? — пытаецца пан.

— Як што раблю? — адказвае цыган. — Хіба не бачыш? Кашу вару!

— Як гэта так? Якую кашу? Агню ж няма! Хіба можна без агню кашу варыць?

— Вось так і вару. Міска ж мая не простая — чарадзейная. Скажу я сваё заповітнае цыганскае слова, і каша сама варыцца.

— Слухай, цыган, прадай мне гэтую чарадзейную міску, я табе добра заплачу. Колькі ты за яе хочаш?

— Дорага табе гэта, пане, абыдзецца. Ды і мне не вельмі хочацца з чарадзейнай міскай расставатца.

— Ды што ты, цыган, калі ты ведаеш чарадзейнае слова, то ты такіх жа місак колькі захочаш зробіш. Гэта я не ведаю. Прадай мне сваю міску.

— Прадаць прадам, ды толькі адна міска не варыць. Бачыш, кіёчак у мяне ў руках? Я ім кашу мяшаю. Без гэтага кіёчка нічога ў цябе не зварыцца. Так што купляй і кіёчак у прыдачу.

— Добра, — сказаў пан, — гавары сваю цану.

— Плаці дзвесце рублёў і ідзі з богам.

Адлічыў пан грошы, узяў міску, кіёчак і пабег хутчэй. А цыган таксама доўга не марудзіў. Сабраў ён свой скарб, пасадзіў жонку, дзяцей на воз і паехаў далей ад таго месца, дзе толькі што пана падмануў. «Трэба адсюль хутчэй уцякаць, — падумаў цыган, — а то як даведаецца пан пра мой падман ды наладзіць пагоню — не мінуць мне бяды».

А конік у цыгана старэнькі, слаба воз цягне. Ледзь-ледзь дабраўся цыган да бліжэйшай вёскі. Накупляў ён там усяго ўсялякага, каня купіў добрага, шацёр памяняў, дзяцей прыадзеў ды накарміў дасыта. Зноў стаіць сабе на полі, стаіць і думае ды мяркуе: «А ўсё ж знойдзе мяне пан, бачыць бог, знойдзе!» Толькі падумаў цыган, глядзіць, а пан тут як тут. А ў цыгана ў руках пуга. Шапнуў ён на вуха сваёй жонцы два словы і давай яе пугай лупцаваць. Быццам бы і па ёй б'е, а сам усё побач ды побач. А жонка крычма крычыць, па зямлі, як змяя, звіаецца, поўзае. Як убачыў пан цыгана, закрычаў:

— Ах ты такі-сякі, як адважыўся ты мяне падмануць?!

Апусціў цыган пугу, падышоў бліжэй:

— А што здарылася? У чым мой падман, пане?

— Паставіў я місачку на пясок, пачаў ваду кіёчкам памешваць, а яна як была халодная, так і засталася.

— А ты слова цыганскае сказаў?

— Якое слова?

— Вось бачыш, пра слова ты ў мяне не спытаў, а цяпер на мяне ж і крычыш.

— Скажы мне, цыган, якое яно, цыганскае слова?

— Пачакай, пане, дай мне сваю справу закончыць, а потым ужо і размову весці будзем,— сказаў цыган і зноў узяўся за пугу, і зноў пачаў сваю жонку лупцаваць.

— Што ты робіш, цыган, ты ж яе так да смерці заб'еш!

— Бачыш, пане, дасталася мне непаслухмяная жонка, варта б правучыць яе трошкі. Вось зараз наб'ю яе, а потым як сперажу пугай упоперак, дык яна і падымецца жывенькая і здаровенькая. І будзе слухацца мяне, як сабачка цыганскі.

Сказаў так цыган, потым сперазаў пугай упоперак. Жонка яго тут жа з зямлі падхапілася як нічога і не было, цыгана абняла і пытаецца:

— Муж мой любімы, скажы мне, што рабіць? Усё я для цябе зраблю, што ні папрасіш.

— Пайдзі цяпельца распалі, абед згатуй, дзяцей накармі, спаць пакладзі, потым ля агню сядзь і песні мне спявай да світання.

— Усё зраблю, муж мой дарагі, як ты мне загадаеш,— сказала цыганка і пайшла ў лес па сухое галлё.

А пан думае: «Вось бы мне такую пугу — жонку сваю правучыць, а то зусім яна ў мяне ад рук адбілася».

— Слухай, цыган, прадай мне гэтую пугу.

— Прадаць прадам, ды толькі дорага табе гэта абыдзеца, пане.

— Нічога, я табе любую цану дам. Называй.

— Давай трыста рублёў і ідзі з богам!

Адлічыў пан грошы, узяў пугу і толькі хацеў ісці, як тут жа павярнуўся.

— Э, не, цыган, цяпер ты мяне не падманеш. Ану кажы сваё чароўнае слова.

Сказаў цыган пану два словы на вуха, і той пайшоў сваёй дарогай. А цыган запрог коней і зноў на новае месца пераехаў ад пана як найдалей. Купіў цыган сабе яшчэ пару коней, зусім багаты стаў.

А пан, пакуль ехаў дадому, усё цыганскае слова паўтараў. Паўтараў, паўтараў і забыў. «Не бяды,— думае пан,— пуга і без цыганскага слова жонку правучыць». Прыехаў пан дадому і адразу да жонкі, схапіў пугу і давай яе лупцаваць. Яна, бедная, крычма крычыць, а пан не сунімаецца.

— Не бойся, гаспадыня,— крычыць пан,— вось зараз я ўпоперак цябе пугай сперажу, і падымешся ты жывая, цэлая і мужу пакорлівая.

Як аперазаў пан жонку сваю пугай упоперак жывата, яна адразу і сканала. Пан за галаву схапіўся. Пабег ён цыгана-падманшчыка шукаць. Два гады шукаў — знайшоў.

Убачыў цыган пана і думае: «Канец мне прыйшоў! Што рабіць?»

А стаяла зіма. Мароз люты. Забег цыган у шацёр, распрануўся дагала, узяў у рукі сваю сарочку, выскачыў вонкі і давай па снезе басанож бегаць ды сарочкай абмахвацца.

— Ой,— крычыць цыган,— гарачыня якая!

— Папаўся, цыган,— крычыць пан,— ну, цяпер канцы табе прыйшлі, больш ты нікога падманваць не будзеш.

— Пачакай, пане, карай пагражаць, дай мне хоць бы перад смерцю папарыцца. Ой, горача мне, ой, горача!

А сам усё па снезе бегае ды сарочкай абмахваецца.

Што за цуд? Мароз лютуе, пану і ў футры сваім лісіным холадна, а цыган у чым маці нарадзіла бегае ды яшчэ сарочкай абмахваецца.

— А чаго гэта, цыган, табе так горача? — пытаецца пан.

— Бачыш, у мяне сарочка чарадзейная? З ёю мне ніякі мароз не страшны. Мне і зараз горача, а як сарочку надзену, дык спёку зусім цярпець нельга.

— Слухай, цыган, прадай мне сваю сарочку.

А сам думае: «Чым дарагія футры купляць ды адзенне цёплае, куплю ж я ў цыгана гэтую сарочку. У ёй цёпла і лёгка».

— Прадаць я табе яе прадам, ды толькі дорага яна табе абыдзецца.

— Прасі любую цану.

— Давай тысячу рублёў і ідзі з богам.

Адлічыў пан грошы, схапіў сарочку і дадому. Прыязджае да сябе ў маёнтак, народ склікае і давай хваліцца:

— Глядзіце, людзі, якую я чарадзейную сарочку купіў. Мне ў ёй любы мароз не страшны.

Зняў пан дарагое футра, вопратку ўсю зняў і давай у чым маці нарадзіла па двары бегаць ды сарочкай абмахвацца.

Здзіўляецца народ:

— Здурнеў ты пане, ці што? Каляды на носе, а ты галяком бегаеш.

Сорамна пану прызнацца, што цыган зноў яго ашукаў, вось ён і не паказвае выгляду.

— Ой, горача мне, ой, горача! — крычыць пан. — Ой, не магу, горача!

Крычаў, крычаў, крычаў, крычаў, так і замёрз.

А цыган на тыя грошы, што ў пана выдурывуў, усё жыццё са сваёй сям'ёй жыў прыпяваючы.

ЧАРНАГОРСКАЯ КАЗКА

ЯК ДЗЯЎЧЫНА ЦАРА ПЕРАХІТРЫЛА

Жыў-быў бядняк. Нікога родных у яго не было, акрамя дачкі. Жылі яны тым, што добрыя людзі дадуць. Дачка ўмела казаць разумныя прамовы і бацьку вучыла, як трэба размаўляць. Адночы прыйшоў бядняк да цара міласціну прасіць. Цар спытаў, адкуль ён і хто навучыў яго размаўляць так разумна. Бядняк адказаў, што дачка навучыла.

— А яна ў каго навучылася? — спытаў цар.

— Яе мудрай зрабіла наша беднасць.

Тады цар даў тры дзiesiąткі яек і сказаў:

— Занясі іх дачцэ і скажы, каб яна вывела мне з іх куранят. Выведзе — я яе ўзнагароджу, а не — буду цябе катаваць.

Бядняк, плачучы, вярнуўся дадому і сказаў аб усім дачцэ. Тая здагадалася, што яйкі вараныя, адправіла бацьку спаць, сказаўшы яму, што пра ўсё паклапоціцца сама. Бацька паслухаўся, лёг спаць, а дачка ўзяла кацёл, напоўніла яго вадой, укінула туды бабы і зварыла іх.

На другую раніцу паклікала яна бацьку і загадала яму ўзяць плуг, запрэгчы валоў і араць каля дарогі, па якой паедзе цар.

— Як убачыш цара, — сказала яна бацьку, — сей бабы і крычы: «Гэй, валы, варушыцеся! Ды паможа бог

урадзіцца вараным бабам!» Цар спытаецца: «Як жа могуць урадзіцца варанья бабы?» — «Гэтак жа, як з вараных яек могуць вывесціся кураняты», — адкажаш ты.

Выслухаў дачку бядняк, пайшоў араць каля дарогі, а згледзеўшы цара, пачаў крычаць:

— Гэй, валы, варушыцеся! Ды паможа бог урадзіцца вараным бабам!

Цар спыніўся.

— Бядняк, як жа могуць урадзіцца варанья бабы? — спытаў цар.

— Гэтак жа, найслаўны цар, як з вараных яек могуць вывесціся кураняты, — адказаў той.

Цар адразу зразумеў, што так яго дачка навучыла адказваць. Ён загадаў слугам схапіць бядняка і прывесці да сябе. Даў яму цар касмыль ільну і сказаў:

— Вазьмі і зрабі з гэтага канат, ветразі і ўсе астатнія снасці, якія патрэбны для карабля, а не зробіш — прапала твая галоўка!

Бядняк са страхам узяў касмыль ільну, заплакаў і пайшоў дадому расказаць аб усім дачцэ. Тая адправіла яго спаць, сказаўшы, што пра ўсё сама паклапоціцца. Раніцай яна ўзяла кавалачак дрэва, разбудзіла бацьку і кажа:

— Вазьмі гэты кавалачак дрэва і занясі цару: няхай ён мне з яго зробіць прасніцу, верацяно, кросны і ўсё іншае, тады і я зраблю, што ён хоча.

Бядняк сказаў цару, як дачка навучыла. Пачуўшы адказ, цар здзівіўся і пачаў думаць, што ж цяпер рабіць. Потым ён узяў кубачак і даў яго бядняку:

— Вазьмі кубачак і занясі сваёй дачцэ: няхай ім яна вычарпае мора, каб на яго месцы стала сухое поле.

Бядняк заплакаў, занёс кубачак дадому і расказаў аб усім дачцэ. Тая загадала яму пачакаць да раніцы і абяцала пра ўсё сама паклапаціцца. Раніцай яна паклікала бацьку і дала яму касмыль кудзелі:

— Занясі цару, няхай ён гэтай кудзелляй загаціць усе азёры, рэкі і ручаі, тады я яму вычарпаю мора.

Бядняк пайшоў і перадаў усё цару. Цар, бачачы, што дзяўчына разумнейшая за яго, загадаў прывесці яе і, калі разам з бацькам яна з'явілася перад ім, сказаў:

— Угадай, дзяўчына, што чуваць далей за ўсё?

— Найслаўны цар, далей за ўсё чуваць гром і хлусня,— адказала дзяўчына.

Тады цар узяўся за бараду, павярнуўся да сваіх прыбліжаных і спытаў:

— Угадайце, колькі каштуе мая барада?

Адны адказалі так, другія гэтак, а дзяўчына сказала:

— Царова барада каштуе трох летніх дажджоў.

— Дзяўчына бліжэй за ўсіх да праўды,— сказаў цар і спытаў у яе, ці не хоча яна выйсці за яго замуж, таму што ён вырашыў узяць яе за жонку.

Дзяўчына пакланілася і сказала:

— Найслаўны цар! Як ты хочаш, так і будзе. Толькі прашу цябе, напішы сваёй рукой на паперы, што, калі ты на мяне раззлуешся і прагоніш з двара, я маю права ўзяць з сабою тое, што мне больш за ўсё падабаецца.

Цар згадзіўся і напісаў. Прайшоў некаторы час, і цар загневаўся на жонку.

— Не хачу,— кажа,— каб ты была маёй жонкай. Ідзі з майго палаца куды вочы глядзяць!

— Добра, найслаўны цар! Я пайду, толькі дазволь мне пераначаваць, раніцай мяне тут не будзе.

Цар дазволіў, а царыца за вячэрай падмяшала ў віно нейкай духмянай травы і, частуючы цара, прымаўляла:

— Пі, цар, весялей! Заўтра раніцай мы расстанемся, і, павер, я буду шчаслівейшая, чым у той дзень, калі мы з табою спаткаліся.

Цар хутка заснуў, а царыца падрыхтавала карэту і завезла яго ў каменную пячору. Цар прачнуўся, убачыў, дзе ён спіць, і закрычаў:

— Хто мяне сюды прывёз?

— Я цябе сюды прывезла,— адказала царыца.

— Навошта ты гэта зрабіла? Я ж сказаў, што ты мне больш не жонка.

Тады яна выняла паперу:

— Правільна, найслаўны цар, ты мне так казаў. Але ж паглядзі, што напісана на гэтай паперы: што мне больш за ўсё падабаецца ў тваім доме, тое я і магу забраць з сабой, калі буду пакідаць цябе.

Цар пацалаваў жонку і вярнуўся з ёю ў палац.

ЧЭШСКІЯ КАЗКІ

ВАРАНЫЯ ЯЙКІ

Адзін бедны чаляднік пайшоў блукаць па свеце ды вопыту набірацца. Вось ён ішоў, ішоў і адчуў, што ад голаду не можа на нагах стаяць. Завітаў ён тады ў шынок, загадаў прынесці яму куфель піва, чацвярцінку хлеба з сырам і папрасіў зварыць восем яек. Гаспадар яйкі прынёс, чаляднік пачаў па кішэнях мацаць, каб расплаціцца. Толькі ў кішэнях у яго ні гроша не засталася. Што ж рабіць? Вось ён выпіў піва, з'еў кавалак хлеба з сырам, схваў яйкі ў кішэнях, пачакаў, калі гаспадар у склеп спусціцца, і выскачыў праз акно ў сад, а адтуль — на поле.

Гаспадар на чым свет стаіць лаяў бадзягу, які яго так бессаромна ашукаў, але з цягам часу забыў пра гэта.

Прайшло дваццаць гадоў, і ў адзін цудоўны дзень перад шынком спынілася багатая карэта, з яе выйшаў купец, зайшоў у шынок і загадаў прынесці яму куфель піва, чацвярцінку хлеба з сырам і восем яек укрутую. Гаспадар пачаў прапаноўваць багатаму купцу курачку, але ён ад курачкі адмовіўся і хацеў, каб яму прынеслі тое, што ён заказаў. Наеўся купец і папрасіў гаспадара падлічыць, колькі ён яму павінен заплаціць. Гаспадар падлічыў і кажа:

— Трыццаць грошаў!

Тут купец выняў кашалёк і адлічыў яму пяць залатых.

— Памылка выйшла,— запярэчыў гаспадар.— З вас трыццаць грошаў.

— Бяры, бяры,— кажа яму купец,— я плачу за аднаго бадзягу, чалядніка, які ў вас дваццаць гадоў назад спыняўся, загадаў тое ж самае, што і я, і не заплаціў.

Гаспадар пачаў распытваць, што гэта быў за чаляднік, і сказаў, што грошай не возьме, пакуль купец не растлумачыць яму ўсё падрабязна.

— Ну, каб табе зразумела было, скажу адно: я сам быў тым чаляднікам! — кажа купец.

Гаспадар крыху памаўчаў, а пасля зацягнуў другую песню:

— Ах, найдаражэйшы, давядзецца вам цяпер разлічвацца па-іншаму! Падумаць толькі, восем яек! Калі б я тады палажыў іх пад квактуху, праз дваццаць гадоў у мяне магла б быць нядрэнная гаспадарка! Я цяпер усё гэта падлічу, а вы мне заплаціце, а не заплаціце — да суда справу давяду!

Купец спачатку толькі смяўся над яго словамі, але гаспадар паклікаў старасту, сказаў яму пра ўсё, запісаў, дзе жыве купец. А праз два тыдні купец атрымаў скаргу.

Купец раззлаваўся на гаспадара шынка з-за таго, што не мінуць яму цяпер турбот з судом, і стаў ад усяго гэтага нервовы і няшчасны.

У гэтага купца быў прыказчык, добры, сумленны чалавек, правая рука свайго гаспадара ў любой справе. Ён заўважыў, што купец месца сабе не знаходзіць, і пачаў распытваць. Той сказаў аб сваёй спрэчцы з гаспадаром шынка і аб тым, што цяпер давядзецца справу з судом мець.

— Варта з-за гэтага бедаваць! — кажа яму прыказчык.— Пайдзіце і скажыце суддзі, што бераце мяне сваім абаронцам, і ўбачыце, што шынкар нічога не даможацца!

Купец зарадаваўся і заявіў вярхоўнаму суддзі з замка, што бярэ сабе абаронцу.

Праз некалькі дзён пачаўся судовы разбор. Купец

прыйшоў своєчасова, а гаспадар шынка са сваім абаронцам яшчэ раней. Купец папрасіў усіх трошкі пачакаць свайго абаронцу. Вярхоўны суддзя згадзіўся, але вось прайшла гадзіна, шынкар быў як на іголках, а яго абаронца стаў гаварыць, што ўжо час пачынаць.

Вось-вось павінен быў пачацца разбор, як раптам адчыніліся дзверы і зайшоў прыказчык.

— Вось і я тут! — заявіў ён.

— Хто вы такі і што вы тут робіце? — накінуўся на яго суддзя, але купец растлумачыў, што гэта і ёсць абаронца.

— Чаму ж вы своєчасова не прыйшлі? — разлаваўся яшчэ мацней суддзя.— Чакаем вас ужо цэлую гадзіну.

— Прашу прабачэння,— сказаў прыказчык.— Толькі я раней не мог прыйсці. У брата майго домік ёсць ды шматок поля. Задумаў ён на тым полі пасеяць гарох, вось я і прывёз мяшочак гароху з нашай крамы. Але, самі ведаеце, пакуль зварыш гарох, пакуль ён астыне, каб яго можна было пасеяць,— час вельмі ідзе!

— Што вы балбочаце? — засмяўся вярхоўны суддзя.— Дзе ж гэта бачана, каб вараны гарох сеялі? Ён жа ў вас не ўзыдзе?

— Як не ўзыдзе? Калі з вараных яек квактуха можа куранят выседзець, як напісана ў скарзе гаспадара шынка, значыць, і вараны гарох сеяць можна.

Тут вярхоўны суддзя адвёў гаспадара шынка ўбок, пагутарыў з ім, той разам са сваім абаронцам і пайшоў ціхенька дадому, нават прысуду не стаў чакаць. Тым суд і скончыўся.

СОЛЬ

Жыў на свеце кароль: кароль як кароль — у пазалочаным крэсле сядзеў, на галаве карона. І было ў яго тры дачкі.

Усе тры прыгожыя, ды не аднолькавай прыгажосці. Старэйшая пышная, як ружа. Сярэдняя ганарлівая і стройная, быццам ліляя. А малодшая... Малодшую толькі

з фіялкай лясной і параўнаеш. З фіялкай, што хаваецца ў траве пад лісткам, сваю красу ад усіх тоіць. Не ўсялякі яе заўважыць, а хто ўбачыць — век не забудзе, стане яна таму мілей за самыя яркія садовыя кветкі.

Кароль, зразумела, усіх трох дачок любіў. Дзвюх старэйшых — каралеўскай любоўю, а малодшую — бацькоўскай. Як зірне на яе, так і растае ў яго сэрца ў грудзях, быццам воск перад агнём.

Вось аднойчы гуляў кароль з дочкамі па садзе і спытаў у іх:

— Скажыце мне, кожная па чарзе, як вы нас, свайго бацьку, любіце?

— Васпан,— адказала старэйшая,— калі на адну шалю вагаў пакласці маю любоў, а на другую — усё золата, што на свеце ёсць, ніводная не перацягне. Люблю вас, як золата.

— Ну, што ж,— сказаў кароль,— калі золата не перацягне, значыць, моцна ты нас любіш.

— Васпан,— загаварыла сярэдняя,— калі сабраць у адну кучу ўсе каштоўныя камяні, бляск іх параўнаецца з зьяннем любві да вас у маім сэрцы. Люблю вас, як каштоўныя камяні.

— Бачу, дачка, што і ты нас дорага цэніш. А ты, мая маленькая галубка, што адкажаш?

Памаўчала малодшая каралеўна і так сказала:

— Васпан мой бацюхна, я люблю вас, як соль.

Нахмурыўся кароль.

— Падумай, дачка, апамятайся! Што ты кажаш? Нас, караля, з простаі соллю параўнала.

Схіліла каралеўна галаву і паўтарыла:

— Васпан мой бацюхна, люблю вас, як соль. Таму што соль даражэй за золата і каштоўныя камяні.

Тут кароль зрабіўся быццам навальнічная хмара, што зараз лясне перуном. Так і здарылася: заблішчала ў каралеўскіх вачах маланка, прагрымеў гнеўны голас:

— Вось табе наша слова! Тады дарую табе, калі соль і сапраўды стане даражэй за золата і каштоўныя камяні. А такога ніколі не будзе! Ідзі прэч з маіх вачэй! Бачыць цябе не хачу, ведаць цябе не жадаю.

Ціхенька заплакала каралеўна і пайшла з саду.

У каморцы пад лесвіцай знайшла яна бедную служанку, што вечна попел выграбала ды каструлі чысціла, і выпрасіла ў яе старое адзенне. Не хацела, каб яе па дарагому ўбору пазналі. Баялася зганьбіць бацьку, што родную дачку з дому выгнаў.

Пайшла каралеўна з палаца куды вочы глядзяць, куды ногі вядуць.

А кароль загадаў з гэтага часу забыць, што яна была ў яго калісьці трэцяй дачкой, загадаў ніколі яе не згадаць ні словам, ні думкай.

Каралеўскі ўказ — загад. Калі хто і ўспамінаў аб малодшай каралеўне, то ціха, ад людзей тоячыся.

Хутка пасватаў заморскі каралевіч старэйшую дачку, што была пышная, як ружа. І аддаў кароль за ёю ў пасаг амаль усё золата з каралеўскіх кладовак. Так сказаў:

— Любіць яна нас, быццам золата, сама гаварыла. Няхай жа ў чужым каралеўстве ёй золата аб нас нагадвае.

Забрала золата старэйшая дачка, паехала і думаць пра бацьку забыла.

Кожнай кветачцы свая пара. Не засядзелася і сярэдняя дачка, стройная і ганарлівая, як лілея. За ёю кароль даў у пасаг амаль усе каштоўныя камяні з каралеўскіх кладовак.

— Няхай іх бляск,— сказаў,— нагадвае ёй аб ззянні нашага твару.

Паехала і гэтая дачка ў далёкае царства і да канца сваіх дзён ні разу пра бацьку не ўспомніла.

Жыве кароль адзін у вялікім палацы. Няма каля яго дачок... Але ж была ў яго калісьці малодшая, любімая дачка. Дзе яна цяпер? Што з ёю?

А з малодшай каралеўнай вось што здарылася. Крыўда і гора гоняць яе ўсё далей і далей. Удзень ідзе, уначы пад стог залазіць. На світанні зноў у дарогу выбіраецца. Так і забрыла ў густы лес на мяжы каралеўства, дзе ні сцежак, ні дарожак няма. Зусім заблудзілася, куды ісці, не ведае.

Раптам з цёмнай пушчы, з ляснога гушчару выйшла ёй насустрач бабуля. Уся згорбленая, кіем падпіраецца, за спінай вязанка сухога галля. Як ні стамілася кара-

леўна, зняла з яе плячэй вязанку, на свае плечы перакінула.

— Бачу, бачу, добрае ў цябе сэрца, дзяўчына,— сказала бабуля.— Ды няма тваёй дабраце прытулку. Пайшлі да мяне.

Прывяла каралеўну ў сваю хатку. Пачалі разам жыць. Каралеўна ёй нічога не апавядае. Бабуля ў дзяўчыны ні пра што не пытаецца. А дружна, добра живуць. Усёй хатняй рабоце каралеўна навучылася: і ў печы паліць, і ваду носіць з ручая, і хлеб у гарачай печы пячэ.

Вось аднойчы паласкала яна бялізну ў возеры. Тут пачуўся тупат каня, і выехаў з лесу малады паляўнічы. На шапачцы пяро, у руцэ лук, ля пояса ў калчане стрэлы, да сядла два зайцы прывязаны. А на каптане каралеўскія знакі нашыты.

Убачыў дзяўчыну паляўнічы, спыніў каня. Глядзіць быццам зачараваны, вачэй з яе не зводзіць. Вострыя стрэлы ў яго калчане, любую дзічыну падаб'юць, ды зараз яму не да палявання. Самога пранізала страла, што вастрэйшая за ўсе стрэлы на свеце. Каханнем тая страла называецца.

І дзявочае сэрца тая страла пранізала. Зардзеліся румянцам шчокі ў каралеўны, падхапіла яна бялізну і кінулася бегчы.

Прыбегла да бабулі, плача і смяецца, слова не вымавіць.

— Ведаю, ведаю,— кажа бабуля,— ён у лесе часта палюе, у возеры каня поіць.

— Ну, дык я болей на возера не пайду,— адказвае каралеўна.— Ён жа каралевіч, а я бедная дзяўчына.

Бабуля галавой паківала.

— Нічога ты мне не раскажвала, ды мне слоў і не патрэбна. Усё я ведаю, усе твае тайны мне адкрыты. І ты, як ён, каралеўскага роду. Надыдзе час вярнуцца табе да бацькі. Вернешся, тады і каралевіч тваім будзе.

— Нельга мне! Васпан мой баццюхна сказаў, што мяне за дачку прызнае, калі соль стане даражэй за золата і каштоўныя камяні.

— Як ён сказаў, так і споўніцца,— бабуля прамовіла.

Наступнай раніцай на самым досвітку расплюшчыла

каралеўна вочы, бачыць — няма бабулькі, і кія яе няма. Значыць, пайшла кудысьці.

Чакае, чакае каралеўна з ранішняй зары да вячэрняй, з вячэрняй да ранішняй, ды зноў да вечара, ды зноў да раніцы...

Не раз, не два прыезджаў каралевіч на бераг возера і да хаткі пад'язджаў. Толькі хавалася ад яго каралеўна. За куст забярэцца альбо пад ялінай прытоіцца. Ён паедзе — яна слёзы лье.

А тым часам у каралеўстве яе бацькі дзіўныя рэчы тварыцца пачалі.

Прыбег да караля кухар, дакладвае:

— Ваша каралеўская вялікасць, бяда ў нас, растала ўся соль, саліць няма чым.

— Што за бяда! — паціснуў плячыма кароль. — Соль растала — салі чым-небудзь іншым.

— Эх, ваша каралеўская вялікасць, яе нічым не заменіш.

— Ну, не салі зусім!

Так і пайшоў бедны кухар на кухню.

Падалі каралеўскі абед. Кароль пакаштаваў адну страву — есці не стаў, пакаштаваў другую — убок адсунуў.

Паклікаў кухара і кажа:

— Дзе хочаш, солі дастань! Хоць купі, хоць адбяры.

Кухар адказвае:

— Ах, ваша каралеўская вялікасць, ва ўсім каралеўстве солі не засталася.

Рабіць няма чаго! Дзень кароль пагаладаў, на другі без солі не паеў, на трэці — на ежу глядзець не хоча.

Склікаў раду. Радзіцца, дзе солі здабыць.

Саветнікі галовамі ківаюць. Дрэнныя справы ў каралеўстве, людзі хварэць пачалі, каровы малака не даюць, у авечак воўна аблезла. Паабяцалі за соль золата і каштоўныя камяні, ды ніхто не прадае. Трэба было б да мора абозы паслаць, дзе салявары соль вараць. Ды высадзіліся там на бераг войскі, вялізная процьма — суседнія каралі паміж сабой вайну ўздумалі. Ні прайсці, ні праехаць.

Хутка і сам кароль занядужаў. І ўспомніў ён сваю малодшую дачку.

«Дурань я, стары дурань! — шкадуе.— Сапраўды малодшая дачка мяне больш за ўсіх любіла. А я нічога не зразумеў! Ды як яе вярнуць! Дзе ж яна цяпер?»

А каралеўна ў лясной хатцы таксама адна бядуе, пра бацьку ўспамінае.

Прачынаецца неяк раніцай, бачыць — вярнулася бабуля. Клапоціцца, штосьці ў мяшчак насыпае.

— Добры дзень, бабуля,— зарадавалася каралеўна.

Бабуля адказвае:

— Добры дзень, мая прыгажуня, і бывай! Ідзі да бацькі. Усё, як па сказанаму, зрабілася. Дам я табе солі ў мяшчочку, даражэй яна цяпер за золата і самацветы. І яшчэ вазьмі вось гэты пруток. Калі павее табе ў твар цёплы вецер, пойдзеш яму насустрач. Пройдзеш тры даліны, тры вяршыні, стукнеш прутком аб зямлю і расступіцца перад табой зямля. Там ты знойдзеш свой пасаг.

Шкада было каралеўне з бабуляй развітвацца. Аднак паплакала, развіталася і пайшла.

Ішла, ішла і прыйшла да палаца свайго бацькі, дзе яна нарадзілася, дзе вырасла. Хацела ў палац зайсці, а варта яе не пускае.

— Ідзі,— кажуць,— прэч, дзяўчына! Кароль хворы, нікога бачыць не хоча.

Каралеўна адказвае:

— Нясу я каралю такі падарунак, які яго адразу вылечыць.

Ці то паверыла варта, ці то не паверыла, а прапусціла дзяўчыну.

Знаёмымі лесвіцамі, знаёмымі пераходамі паднялася дзяўчына ў каралеўскую спачывальню і нізка пакланілася каралю. Хочацца ёй абняць бацьку, пацалаваць яму руку, ды не адважваецца.

Не пазнаў бацька сваю дачку.

— Чаго прыйшла прасіць, дзяўчына? — пытаецца.

— Загадайце прынесці кавалак хлеба, ваша вялікасць.

Пляснуў у далоні кароль, загадаў прынесці скібку хлеба.

Узяла дзяўчына хлеб, крута пасаліла са свайго мя-

шочка і паднесла да вуснаў. Кароль убачыў соль — аж затрэсла яго.

— Дай і мне куснятка, — просіць.

З'еў хлеб, густа пасолены, і на ногі падняўся.

— Вось цяпер я здаровы! Да чаго ж смачна! Чым табе аддзякаваць, дзяўчына? Чаго ты ў дар хочаш?

— Хачу вашай любові, васпан мой бацюхна! Любіце мяне, як соль! Больш мне нічога не трэба.

Тут кароль і пазнаў сваю дачку, да грудзей прытуліў. Нарадаваліся яны, нагаварыліся.

А ўжо людзі пачулі, што вярнулася пад бацькоўскі дах малодшая каралеўна, ды яшчэ мяшочак солі з сабою прынесла.

Пацягнуліся людзі ў палац. Каралеўна нікому не адмаўляе, хоць трошачкі солі ды дасць.

Пачаў пусцець мяшочак. Кароль ледзь не плача, дачку ўгаворвае:

— Што ты робіш, неразумная! Як жа мы самі без солі жыць будзем?

— Як вашы падданыя, так і мы пражывём, — адказвае каралеўна.

Толькі аддала каралеўская дачка апошнюю шчопаць, падзьмуў ёй у твар моцны цёплы вецер. Узяла каралеўна

пруток і пайшла насустрач ветру па пасаг, што бабуля паабяцала.

Прайшла тры даліны, узышла на тры вяршыні і стукнула прутком аб зямлю. З грукатам зямля расступілася, скалы рассунуліся і адкрыўся перад ёю ход у пячору.

Смела каралеўна туды ступіла і ў той жа час зажмурылася. Блішчаць і іскрацца сцены пячоры, выступ за выступам у глыбіню апускаюцца. Ні ў якім палацы такой прыгажосці не ўбачыш! Дзівосныя травы вясёлкамі пераліваюцца, звяняць ціхенька. Кветкі што каштоўныя камяні зіхацяць. Азіраецца каралеўна і думае: ці то са шкла ўсё тут, ці то з лёду?

Раптам чуе голас:

— Не з лёду, не са шкла ўсё тут, каралеўна! Гэта саяное царства! Соль — твой пасаг!

Голас знаёмы. Быццам бабуля з ёю ў беднай хатцы размаўляе. А самой бабулі не відаць нідзе.

— Рада я такому пасагу, — вымавіла каралеўна, — ды шкада гэтую прыгажосць разбураць.

Адказвае ёй бабульчын голас:

— Не бойся, каралеўна, багата скарбаў у саяным палацы, зноў гэтая прыгажосць вернецца. Не скончыцца соль у падземным царстве.

Змоўк голас. А каралеўна зняла з галавы хусцінку, набрала ў яе солі і дадому пайшла за тры вяршыні, цераз тры даліны. Каго ні спаткае, дзеліцца добраю весткай, расказвае, як прайсці да саяной пячоры.

Ох, як зарадаваўся кароль! Паклікаў кухара і загадаў наладзіць банкет, якога ніхто не бачыў.

Ужо якіх толькі страў кухар не нагатаваў — і смажанае, і паранае, і печанае, і варанае! Толькі з радасці перасаліў крыху ўсе стравы, але госці не скардзіліся, кожны еў, колькі мог, ды пахвальваў.

Гасцей з'ехалася найвялікае мноства. І сярод іх — хто б вы думалі? — той самы малады паляўнічы, каралевіч з суседняга каралеўства.

Апусціла каралеўна вейкі, з-пад веек толькі на яго і глядзіць. А ён, як убачыў каралеўну, быццам аслупянеў. Увесь вечар смеласці набіраўся, і калі пачаліся скокі, падышоў да яе, сказаў:

— Не бывае такой прыгажосці двойчы. А я паклясці-ся гатовы, што ты не прыснілася мне. Адкрый гэтую загадку, каралеўна.

Каралеўна хітравата ўсміхнулася:

— І я маладога паляўнічага ля возера не ў сне бачыла!

Далей і апавядаць няма чаго. Гэта пра беды ды гора доўгі расказ. А пра шчасце што доўга гаварыць! Шчасце — яно шчасце і ёсць. Кожнаму зразумела.

Выйшла каралеўна замуж за каралевіча, як бабулька абяцала.

Адшумела вяселле. Кажа каралеўна маладому мужу:

— Трэба бабульку наведаць, што мне другой маці стала. Калі б не яна, не сустрэліся б мы з табой.

Паехалі ў далёкі лес. Каралеўна добра дарогу ведала, ды не знайшла лясной хаткі. Уздоўж і ўпоперак увесь лес абшукалі — і слядоў хаткі няма. І бабулька кудысьці прапала.

Мабыць, зрабіла чараўніца сваю добрую справу і назаўсёды пайшла з гэтага лесу.

КАВАНЫ КУФАР

Даўным-даўно гэта сталася. Мусіць, гадоў трыста таму назад. Можа, болей, можа, меней.

Ехаў праз лес багацей, спяшаўся да вечара ў Прагу трапіць.

Даехаў да развілкі, загадаў фурману спыніць коней. Дарогу ведалі дрэнна, а спытаць няма ў каго. Фурман кажа: направа трэба павярнуць. Багацей кажа: налева. Ну і павярнулі, куды гаспадар сказаў.

Едуць, едуць, а ўжо вечарэе. З-пад елак змрок паўзе, ахутаў усе сцяжыны і дарогі. Заблудзіліся яны, словам.

І раптам непадалёку паміж дрэў сіні агеньчык мільгануўся. Спыніліся коні, храпуць, фыркаюць, вушамі стрыгуць. А сіні агеньчык усё разгараецца, чырвоным зрабіўся, потым жоўтым. Такое ззянне пайшло, што вачам балюча. Коні дышаль выварочваюць, на дыбкі становяцца.

Фурман кажа:

— Не стрымаць мне коней!

Багацей адказвае:

— Завяжы ім вочы. Сам зажмурся. А я пайду пагляджу, што там такое.

Ідзе, за кустамі, за стваламі хаваецца. Нарэшце выйшаў на палянку.

І што ж ён убачыў?! На той палянцы вялікі камень стаіць. Ля каменя — хочаш вер, хочаш не вер! — куфар з адкінутым вечкам. Побач з куфрам куча золата. Ад яе па лесе ззянне разліваецца. Два карлікі з касматымі брывамі, з сінімі бародамі залатыя манеты лічаць і кідаюць у куфар.

Многа золата багацей меў, але такое багацце толькі ў сне магло прысніцца.

Багацей дыханне затаіў. Са званам падаюць манеты на дно куфра, а для яго той звон саладзей за музыку.

Не стрымаўся багацей, усклікнуў:

— Каму ж гэта столькі золата?

Карлікі ўздрыгнулі. У момант пацьмянеў залаты бляск, быццам растала грудка манет. А адзін карлік ускочыў у куфар, ляпнуў за сабой вечкам і разам з куфрам скрозь зямлю праваліўся. Толькі і паспеў крыкнуць:

— Не для цябе гэтае золата!

А другі карлік злавіў светлячка і пачаў вакол зямлю аглядваць. Светлячком водзіць, быццам ліхтарыкам.

І вось упаў праменьчык на тры манеты, што ўбок адкаціліся.

Багацей падскочыў да іх і руку працягнуў, каб сабе схапіць. Але карлік стукнуў яго па руцэ:

— Сказана, не для цябе золата!

— А для каго ж?

— Для наступніка!

— Хто ж такую спадчыну пакідае?

— Той, хто знайшоў, ды не ўбачыў.

Нічога багацей не зразумеў, далей выпытвае:

— А наступнік хто?

— Муж тваёй дачкі.

— Які муж? Яна ж яшчэ маленькая.

— Маленькія вырастаюць,— сказаў карлік.

— Назаві хоць імя жаніха,— просіць багацей.

Карлік галавой паківаў:

— Не магу!

— Ну хоць прыкметы скажы! Раптам памылюся, не за таго дачку выдам.

У адказ карлік толькі плячыма паціснуў.

А багацей усё таргуецца.

— Дык аддай мне хоць гэтыя тры манеты, якія на зямлі валяюцца.

— Што ты! Што ты! — замахаў рукамі карлік.— Ніяк нельга. Хіба вось што... Магу памяняцца. Ты мне свае тры дукаты дасі, а я табе аддам гэтыя.

Так і зрабілі.

Пакуль багацей з зямлі манеты падымаў, знік і другі карлік.

Вярнуўся багацей да сваёй брычкі. Коні супакоіліся, можна было і далей ехаць. А багацей загадвае да раніцы чакаць. Хоча мясціну выведаць і дарогу запомніць.

Нарэшце развіднела. Багацей агледзеўся вакол, каб кожны каменьчык, кожнае дрэўца ў памяці зберагчы. Толькі тады яны ў зваротны шлях рушылі.

Хутка выбраліся на шырокую дарогу і апоўдні ў Прагу прыехалі.

Ідзе час: дзень за днём, тыдзень за тыднем, месяц за месяцам... Багацей усё спакою не мае: дужа хочацца яму выведаць, каму скарб дастанецца. Вось і надумаўся. Узяў адну з трох заповітных манет і раннім ранкам выкінуў з акна на маставую. Сеў ля акенца, чакае.

Дзіўная рэч! Шумная вуліца пад акном, ездзяць і ходзяць людзі, і хоць бы хто-небудзь залаты пад нагамі ўбачыў.

Цэлы дзень прайшоў, хутка вечар пачаўся. Багацей ужо сабраўся ісці на вуліцу, свой дукат падняць, але тут адкуль ні вазьміся прыбег абадраны хлапчук, схапіў манету і ўцёк. Багацей і вохнуць не паспеў.

— Ну, першы раз нельга браць пад увагу! — сказаў ён сабе.— Шкада дуката, ды інакш нічога не даведаешся.

На наступную раніцу другую манету кінуў.

І зноў увесь дзень дукат на вуліцы праляжаў, а надвечоркам прыбег той жа хлапчук — ды адразу да манеты. Засунуў яе сабе ў кішэню і даў дзёру.

— Няўжо я за такога абадранца дачку аддам? — бядуе багацей.— Выпрабую лёс за трэцім разам.

Цяпер багацей не ля акна сеў, а пад варотамі, стаіўшыся, вартаваў.

Толькі хлапчук паказаўся, багацей яму напярэймы кінуўся. Хлапчук за манету, а багацей яго за руку.

— Стой! — кажа.— Адкуль ты даведаўся пра манету?

Хлапчук адказвае:

— Ад карліка. Трэцюю ноч у сне да мяне карлік прыходзіць, загадвае манету падняць. Я думаў, яны нічыйныя, але, калі яны вашы, я вам два дукаты адразу аддам, а трэці пасля, калі зараблю. Я на яго маме лякарства купіў.

«Значыць, і праўда, ён наступнік!» — падумаў багацей і сказаў:

— Ну, ідзём у дом.

Загадаў слугам ежы падаць. Хлапчук за абедзве шчакі аплятае, а багацей у яго распытвае: хто ён і адкуль?

І вось што хлапчук раскажаў.

Жылі яны раней хоць і не багата, а ў дастатку. Быў

у бацькі рэдкі дар ды тры заповітныя палачкі-развілкі — арэхаваая, бярозаваая і дубоваая. Умеў ён угадваць, дзе пад зямлёй вада бруіцца, дзе руда хаваецца. Тым на жыццё і зарабляў. Возьме палачку-развілку і ходзіць. Пахіліцца галінка да зямлі, тут і трэба калодзеж капаць. І на руду галінкі паказвалі. Толькі рана бацька хварэць пачаў, зрок страціў. Ужо амаль сляпы, заблудзіўся неяк у лесе, ледзь назад выбраўся. З таго часу заняджаў і болей не падняўся. А перад смерцю ўсё пра нейкі скарб казаў. Мабыць, без памяці быў...

Слухае багацей і дух у яго замірае: ён гэта, пэўна, жаніх даччын! І далей слухае.

Памёр бацька, калі хлапчуку было сем гадоў. З таго часу згалелі яны зусім. Маці па людзях бялізну мыла, пакуль не захварэла. Тады хлапчук пайшоў вучнем да каваля. Так чаляднікам і працуе.

«Ну,— вырашыў багацей,— маёй дачцэ каваль не патрэбны».

Пайшоў багацей да беднай удавы. Так з ёю дамовіўся: ён ёй дапамагаць будзе, а хлапчука да сябе возьме, купецкай справе навучыць.

Балюча маці з сынам расставацца, але падумала яна і згадзілася. А ў мацярынскім сэрцы больш турботы аб сынавым шчасці, чым аб сваім.

Кемлівым паказаў сябе хлапчук. Усялякае разумнае слова на ляту лавіў. І ў гандлі, і ў навуцы ўсіх абышоў. Хутка стаў багацею першым памочнікам.

Вось ужо гадоў пяць прайшло. Расквітнела дачка багацея, быццам кветка ў садзе. Семнаццаць гадоў ёй споўнілася. І хлапчуку вось-вось дваццаць гадоў будзе.

«Час,— думае багацей,— вяселле спраўляць!»

Навошта справу адкладваць? Як вырашыў, так і зрабіў. Згулялі вяселле.

На наступны ж дзень загадаў багацей запрагаць коней і павёз маладога зяця ў лес, на тую самую палянку.

Прыехалі пад вечар. Фурману загадалі далей ад'ехацца, селі ля каранёў дуба, чакаюць. Стары багацей ведае, чаго чакае, а малады зяць ведаць не ведае, дзівуецца старэчай прыхамаці.

Цёмная палянка, ціха вакол, ні гуку, ні шолаху. Месяц з-за хмары выглянуў, потым зноў схаваўся. Вось ужо і світанне блізка. Птушкі ў кустах завалтузіліся, раса на траву выпала. Перамерзлі абодва, прамоклі.

«Няўжо ж падманулі праклятыя карлікі?!»

Глядзіць багацей, ужо і сонца падымаецца. Чакаць больш няма чаго! Сеў разам з зяцем у брычку, і паехалі яны назад у Прагу.

З тае начы быццам падмянілі багацея. На ўсіх злуецца, усё яму не так. А больш за ўсё зяцю перападае. Зусім яму жыцця не стала. З ранку да вечара адны папрокі чуе. І да таго дайшло, што прычапіўся багацей да нейкай дробязі і выгнаў зяця з дому. Ды яшчэ крыкнуў услед:

— Каб і нагі тваёй на маім парозе не было, жабрак і вырадак!

Тут дачка бацьку сказала:

— Ты майго мужа выгнаў, і я за ім пайду, як нітка за іголкай. Добры ці дрэнны, бедны ці багаты, але ён мой муж каханы. Абяцала я дзяліць з ім гора і радасць і сваё слова стрымаю.

Як ні прасіў багацей, пайшла дачка з дому, не кінула мужа. Застаўся багацей са сваім багаццем сам-насам.

Маладыя пасяліліся ў старэнькай хатцы на ўскраіне горада. У збуцвелым хляве паставіў муж горан ды кавадла, пачаў тым рамяством на хлеб зарабляць, якому раней навучыўся. Жылі ў галечы, ды ў радасці, у клопатах, ды ў згодзе. І бабульку, маці мужа, да сябе ўзялі.

Вось стаіць неяк каваль на парозе сваёй кузні, чакае, паглядае, ці не прывядзе хто каня падкаваць.

Раптам пад'язджае воз, на возе куфар каваны, на куфры сядзіць дзядок. Сам маленькі, а барада доўгая.

Злез дзядок, зняў куфар з воза і, ні слова не кажучы, у кузню занёс.

Каваль глядзіць, што далей будзе. А дзядок кажа:

— Вось, майстар, пакажы сваё ўмельства. Адчыні гэты куфар. Ключ ад яго згублены, а замок з сакрэтам. Адчыніш — не пашкадуеш! Я пакуль у горад паеду. У мяне там клопаты.

— Сам жа ты адкуль? — пытаецца каваль.

— З селішча Круглая Паляна, з вуліцы Яловай.

— Не ведаю я такога селішча,— сказаў каваль.

— А табе дачасна і ведаць не трэба,— адказвае дзядок.

Сеў на воз і паехаў.

Хацеў каваль куфар павярнуць перадам на святло, каб разгледзець замок лепей, але дзе там — яго і з месца не скрануць.

— Як жа гэта дзядок такі цяжар, быццам пуховую падушку, падымаў?! — здзівіўся каваль.

Толькі ўзяўся за вечка, яно само адчынілася. А ў кufры ж, у кufры... поўна залатых манет, і такі ад іх бляск, што ў кузні светла стала. Каваль нават спужаўся. Зачыніў хутчэй вечка і пачаў чакаць, пакуль дзядок вернецца.

Прачакаў да вечара — няма дзядка! Тыдзень пракаў, месяц — ні слыху ні дыху.

«Трэба самому дзядка шукаць! — думае каваль. — Ён, пэўна, і не ведаў, якое ў кufры багацце ляжыць».

Выпрасіў у суседа каня з возам і паехаў шукаць Яловую вуліцу ў селішчы Круглая Паляна. У каго ні спытае, ніхто пра такую вуліцу не ведае, пра такое селішча не чуў.

Усе вёскі ў наваколлі дарэмна аб'ездзіў, ні аднаго хутара не мінуў — не знайшоў вуліцы Яловой і селішча Круглая Паляна не знайшоў.

Рабіць няма чаго.

Павярнуў назад.

Едзе лесам. Ужо і ноч надыходзіць, даехаў да развілкі дарог, трэба на Прагу ўправа паварочваць. А конь улева бярэцца, лейцаў не слухае. Каваль яго ўгаворвае, а ён як павярнуў, дык і цягне воз па левай дарозе.

Ужо і дарога скончылася, яліны калматымі лапамі за колы хапаюцца.

Раптам спыніўся конь, паміж дрэў два агеньчыкі заблішчалі. Злез каваль з воза, два крокі ступіў і выйшаў на круглую паляну.

Пасярод паляны ляжыць вялікі камень, а ля каменя стаяць два дзядкі і ліхтарыкамі-светлячкамі яму махаюць, шлях да сябе паказваюць.

Прыгледзеўся каваль да аднаго карліка — гэта той

дзядок, што да яго з куфрам прыезджаў, толькі быццам бы меншы ростам. Глянуў на другога, падумаў: не, гэты дзядок куфар прывозіў. Падобныя яны, быццам дзве ігліцы на адной елцы, быццам браты-блізняты.

Заўсміхаліся карлікі, разам казалі:

— Калі ласка на нашу Яловую вуліцу, у селішча Круглая Паляна. Ведаем, чаго ты ездзіў, каго шукаў. Нічога не пытайся, садзіся ля каменя і нас паслухай.

Сеў каваль. Адзін карлік пачаў расказваць:

— Даўным-даўно, так даўно, што ў людской памяці і знаку не засталася, цараваў у тутэйшых мясцінах кароль. Усё сваё жыццё абдзіраў ён падданных ды збіраў багацце. І на старасць сабраў незлічоныя скарбы. Багацце ёсць, а пакінуць няма каму. Сясцёр і братоў лёс не даў, і дзетак ён не завёў. «Дык няхай жа мае скарбы нікому не дастануцца!» — вырашыў кароль. Скінуў усе каштоўныя камяні, золата і срэбра ў куфры і загадаў надзейным слугам закапаць іх у розных месцах. А каб ніхто не даведаўся, дзе скарбы схаваны, адсек слугам галовы. Так аддзякаваў ён за тое, што царскую службу сумленна неслі. Ад людзей утаіў, ды ад нас, карлікаў, не схаваў. Бо нам падуладныя ўсе руды, усе металы, што пад зямлёй ляжаць.

Замоўк карлік. Другі загаварыў:

— І так наш карлікавы народ паміж сабой дамовіўся: няхай ляжаць скарбы да пары да часу. Знойдзе добры чалавек — аддадзім. Дрэжны знойдзе — не ўзяць яму скарбаў. Затлумім галаву, у вочы туману напусцім, вакол запаветнага месца абвядзём, з чым прыйшоў, з тым і назад пойдзе. Твой бацька добры быў чалавек...

— І па рамяству быў ён нашым братам, — перапыніў першы карлік. — Столькі нашых тайнаў ведаў, што мы ад яго не хаваліся. І вось аднойчы бяда ў нас здарылася. Прапала крыніца, з якой мы ваду бралі. Ці то перасохла, ці то заваліла яе. Зусім кепска нам давялося — бо няма ў нас улады над вадой. Ні над стаячай, ні над цякучай, ні над тою, што з неба падае. Тут і дапамог нам твой бацька. Узяў арэховую палачку-развілку, пахадзіў вакол перасохлай крыніцы, адшукаў нам ваду і на зямлю вывеў. А за гэта адкрылі яму Круглую Паляну, дзе ты сядзіш,

і куфар з золатам аддалі. Сляпы ды хворы быў на той час твой бацька, не давялося яму скарбам пакарыстацца. Сам ведаеш, ледзь ён дамоў даплёўся і хутка памёр. І пакляліся мы аддаць скарбы яго сыну, калі падрасце. Даўно б ты бацькаву спадчыну атрымаў, каб не багацей, твой цесць. Ён бы тое золата на зло павярнуў. А ты валодай ім сабе на карысьць, людзям на радасць.

— Дзякуй вам,— сказаў малады каваль.— Усё, што загадаеце, споўню. Сам галечы паспытаў, не заганаруся, дапамагу, каму трэба.

Развітаўся з карлікамі, сеў на каня і да раніцы ў Прагу прыехаў.

Пражыў ён з жонкай доўгае жыццё. Багата добра зрабіў. Пакінуў пасля сябе добрую памяць, расказваюць і пераказваюць аб ёй людзі. А мы пачулі і вам паведамілі.

ШВЕДСКАЯ КАЗКА

ХТО БОЛЬШ З'ЕСЦЬ

Жыў-быў пастух, ён пасвіў авечак. Ішоў ён аднойчы па лесе і на веліканаву хату набрыў. Пачуў велікан, як авечкі бляяць, і выйшаў паглядзець, што за шум. Убачыў пастух велікана, касматага ды страшнага,— і ўцякаць, а авечкі за ім.

Прыйшоў пастух вечарам дадому і бачыць: маці сыр прыгатавала. Узяў ён кавалак сыру, укачаў у попел і ў торбу схваў. Раніцай пайшоў ён, як заўсёды, чараду пасвіць і зноў да веліканавай хаты прыйшоў. Пачуў велікан шум, раззлаваўся, выйшаў з хаты, схапіў камень вялікі, ды так яго ў кулаку сціснуў, што толькі аскалёпкі пасыпаліся. І сказаў велікан:

— Калі ты яшчэ раз сюды з'явішся і мне перашкаджаць будзеш, я цябе, як гэты камень, расцісну.

А пастух — нічога сабе, не спужаўся, узяў сыр, у попеле пакачаны, сціснуў у кулаку, а сыроватка з яго так і пацякла. І сказаў пастух:

— Калі ты зараз жа не пойдзеш, я цябе так сцісну, што з цябе, як з гэтага каменя, вада пальцеца.

Убачыў велікан, што пастух такі дужы, спужаўся і пайшоў. На тым яны пакуль і рассталіся.

Прайшло трохі часу, і яны зноў сустрэліся. Пастух спытаў:

— Ці не хочаш памерацца сілай?

Велікан згадзіўся.

Тады пастух кажа:

— Давай кідаць сякеру, хто вышэй закіне.

Пачаў велікан першым сякеру кідаць. Размахнуўся, кінуў, высока-высока заляцела сякера і на зямлю ўпала.

Убачыў гэта пастух і кажа:

— Не, я вышэй закіну.

Размахнуўся ён з усёй сілы, а сам сякеру ў торбу засунуў. Чакалі яны, чакалі, а сякера ўсё не падае.

— Бачыш,— пастух кажа.— Я вышэй закінуў.

І зразумеў велікан, што пастух дужэйшы за яго. Рассталіся яны, і кожны пайшоў сваёй дарогай.

Вось зноў прайшло трохі часу, і зноў яны сустрэліся. І спытаў велікан, ці не пойдзе асілак пастух да яго на службу? Згадзіўся пастух, кінуў авечак у лесе, а сам з веліканам пайшоў, і прыйшлі яны да веліканавай хаты. І папрасіў велікан, каб пастух яму дапамог дуб паваліць.

— Ты што будзеш рабіць — секчы ці трымаць?

— Лепш трымаць,— сказаў пастух,— толькі вось я да макаўкі не дастану.

Узяў велікан, нахіліў дуб да зямлі, пастух за вяршаліну ўхапіўся, дуб выпрастаўся, і пастух угару паляцеў. Глядзеў велікан, глядзеў, куды ён падзеўся, не дачакаўся пастуха і сам пачаў секчы. А пастух сяк-так спустыўся з дуба, зусім закульгаў. Велікан спытаў, чаму ж ён яму не дапамагаў, а пастух яму ў адказ:

— А ты можаш так скакаць?

— Не,— кажа велікан.

— Ну, а калі не можаш, сам трымай, сам і сячы,— кажа пастух.

Давялося велікану самому з дубам саўладаць.

Вось наважыўся велікан дуб дадому несці і кажа:

— Ты за вяршаліну нясі, а я за камель панясу.

— Не,— адказвае яму пастух,— сам за вяршаліну нясі, а я за камель панясу.

Згадзіўся велікан і паклаў дуб макаўкай да сябе на плячо. А пастух яму ззаду крычыць:

— Уперад зруш!

І так крычаў, пакуль велікан дуб на плячо сярэдзінай не палажыў, ды сам і панёс. А пастух на дуб ускочыў і ў галлі схаваўся. Прайшоў велікан крыху і стаміўся.

— Ну,— кажа,— ты не стаміўся?

— Не! — адказвае пастух.— Няўжо ты ад такой дробязі стаміўся?

Не захацеў велікан прызнацца, што яму гэтая праца цяжкая, і далей пайшоў. Прыйшлі яны дахаты, а велікан ужо ледзь дыхае. Скінуў ён дуб на зямлю, а пастух таксама на зямлю саскочыў.

— Ты не стаміўся? — спытаў велікан.

А пастух яму ў адказ:

— Няўжо ж я ад такой дробязі стамлюся? Ды я і адзін гэты дуб панёс бы.

Назаўтра велікан і кажа:

— Вось пасвятлее і малаціць пойдзем.

А пастух яму:

— Не, лепш зацемна пойдзем, да сьнеданьня.

Згадзіўся велікан, пайшоў, два цапы прынёс і адзін сабе ўзяў. Пачалі яны малаціць, пастух нават падняць цэп не можа, да таго ён цяжкі. Схапіў ён кій і пачаў тым кіем па зямлі стукаць. А велікан малоціць і нічога не заўважае. Вось развіднелася, пастух і кажа:

— Ну, а цяпер дамоў пойдзем, сьнедаць.

— Добра,— кажа велікан,— мы слаўна з табой працавалі, можна і паснедаць.

Вось прайшло трохі часу, паслаў велікан свайго парабка араць і сказаў:

— Калі прыйдзе мой сабака, адвяжы быкоў і няхай за ім ідуць, ён іх у катух завядзе.

Абьяцаў яму пастух, што так і зробіць. Адвязаў ён быкоў, а сабака прывёў іх да дома без дзвярэй, таму што велікан вырашыў выпрабаваць пастуха, ці хопіць у яго сілы дом з месца падняць, каб быкоў у катух завесці. Стаў пастух думаць, як тут быць. Думаў-думаў і прыдумаў. Пасек быкоў на кавалкі і праз акенца ў катух пакідаў. Прыйшоў ён дахаты, а велікан у яго і пытаецца:

— Ну, паставіў быкоў у катух?

— Але,— кажа пастух,— толькі я іх на часткі парэзаў.

Не спадабалася гэта велікану, і ён пачаў думаць, як ад пастуха пазбавіцца. Жонка яму параіла:

— Вазьмі даўбешку і забі яго, пакуль ён спіць.

А пастух у гэты час пад дзвярыма стаяў і ўсё чуў.

Вось настаў вечар, паклаў пастух у сваю пасцель гаршчок з малаком, коўдрай прыкрыў, а сам за дзвярыма схаваўся. Прыйшоў ноччу велікан, узяў даўбешку, і ну па гаршку малаціць — смятанка адтуль так і пырснула. Зарагатаў велікан, пабег да жонкі і кажа:

— Я яму ўсе мазгі выбіў!

Зарадавалася веліканша, пачала мужа хваліць.

— Нарэшце, — кажа, — мы ад яго пазбавіліся.

Вось настала раніца, пастух прыйшоў да велікана і кажа:

— Добры дзень!

Здзівіўся велікан і спытаў:

— Ды хіба ты не памёр? А я ж думаў, што цябе даўбешкай забіў.

— То-та ж мне ноччу падалося, быццам мяне бляха ўкусіла!

Вечарам прыйшоў ім час вячэраць, веліканша кашу зварыла.

Вось пастух і кажа:

— Давай паспрачаемся, хто больш з'есць.

Велікан згадзіўся, і пачалі яны есці. Пастух схаваў у сябе пад кашуляй торбу і ў гэтую торбу кашу соўгаў. Адно лыжку ў рот пакладзе, дзве ў торбу засуне. З'еў велікан кашы сем місак і наеўся да адвалу, а пастух сядзіць і далей есць. Велікан і пытаецца:

— Ты вунь які маленькі. Чаму ж ты болей за мяне ясі?

А пастух яму ў адказ:

— Зараз я табе растлумачу. Я як наемся, жывот сабе разрэжу і далей ем.

Сказаў ён так, узяў нож, разрэзаў торбу, ну, а каша з яе ўся і выцекла. Зарадаваўся велікан, хапіў нож і жывот сабе распароў. Ды толькі адтуль не каша, а кроў пацякла, і прыйшлі велікану канцы.

А пастух забраў усё яго дабро і пайшоў. Вось і ўся казка пра хітрага пастуха і дурнога велікана.

ШВЕЙЦАРСКІЯ КАЗКІ

БЯССТРАШНЫ ЗАМІ

На адным горным выгане ў Альпах вяліся ў даўніну прывіды. Таму ўсе пастухі на той выган хадзіць баяліся. Бо з году ў год там каровы гінулі. І не якія-небудзь, а самыя малочныя. Сёй-той з альпійскіх пастухоў не верыў у прывіды і думаў, што ўжо з яго каровамі справа абыдзеца. Толькі і яны ўсе без свайго статка заставаліся, беднякамі рабіліся. Нарэшце ніхто не захацеў на тым выгане жывёлу пасвіць. Цэлы год ні адной жывой душы там не бачылі. Але вось цуд! Пастухі, якія па суседству статак сцераглі, чулі здалёку, як летам на страшным выгане бразготкі пабразгваюць ды званочкі звяняць. Быццам раніцай статак на луг выганяюць. І над пастуховай хаткай з ранку да вечара віўся сіняваты дымок, быццам на чароўным выгане абед гатуюць або сыр вараць. Але ніколі ніхто там ніводнай жывой душы не бачыў: ні пастуха, ні хлапчука на пабягушках.

Людзі ў даліне казалі, што выган зачараваны. І калі хто-небудзь хоць адну ноч там у хатцы правесці не пабаіцца, выган ад закліяцця пазбавіць. Дастанецца тады яму і паша, і статак, і хатка з усёй гаспадаркай. А ў прыдачу — скарбы, якія быццам бы з незапомных часоў на выгане закапаны.

Знаходзіліся адчайныя галовы, не раз яны ў горы падымаліся, але ніхто назад не вярнуўся.

Вось аднойчы спусціўся ў даліну з далёкіх гор малады пастух. Пачуў пра чароўны выган і зусім не спалохаўся.

— Паспрабую ж я шчасця! — смела сказаў ён.

— І не думай, — адгаворвалі яго мясцовыя пастухі. — Прападзеш ні за панюх табакі! Гэта ў табе маладая кроў бушуе! У маладыя гады нічога не страшна!

Але Замі — так звалі пастуха — усё адно не спалохаўся. І падняўся адзін у горы. А там, на выгане, цішыня ды спакой: ветрык не прашуміць, птушка не праляціць, галінка на дрэве не шалясціць, ні адна былінка, ні адна кветка не варухнецца. Сярод камянёў ручай маўклівы бяжыць, вадугу ў калодзеж бязгучна нясе. Замі нават уласных крокаў не чуў, калі па зарослай, глухой сцяжынцы ішоў. Стала яму не па сабе, душа ад страху ў пяткі зайшла. Каб падбаздзёрыць самога сябе, пачаў ён на ўсё горла спяваць з пералівамі — на цірольскі лад. Але ні ў горных цяснінах, ні ў скалістых гарах не адгуквалася рэха. У пастуховай хатцы таксама ўсё быццам вымерла: на драўляных сценах нават мухі не поўзаюць. Замі крыкнуў у адчыненае акенца:

— Гэй, хто там ёсць?

Ніхто не адгукнуўся. Падышоў Замі да дзвярэй, пастукаўся. І зноў ніхто яму не адказаў. Раптам дзверы самі па сабе нячутна адчыніліся. Пераступіў Замі парог і зайшоў у хатку.

Бачыць — у печцы агонь гарыць, ды толькі паленцы не трашчаць, полымя не калышацца. Над агнём — кацёл вісіць, быццам хто сыр варыць сабраўся. Пачаў Замі зноў нябачнага пастуха на ўвесь голас клікаць. Зноў ніхто не адгукнуўся.

— Ну, пачакай, я табе пакажу! — пагразіў Замі.

Прыкінуўся Замі, быццам шукае пастуха ў хатцы. Нібы той дзе-небудзь у кутку прытаіўся.

— Гэй, выходзь! — гучна закрычаў ён. — Я цябе не баюся.

Ніхто не адгукнуўся.

Падышоў тады Замі да дзвярэй, якія ў другі пакой-

чык вялі, і дзверы раптам таксама бясшумна адчыніліся. Зайшоў туды Замі — бачыць: усё чыста прыбрана! На агні каша ў гаршку кіпіць, пасярэдзіне — накрыты стол, на ім міскі ды сподкі расстаўлены, лыжкі раскладзены. А ў місках і ў сподках усякай ежы ўдосталь: сыру, малака, масла, хлеба. Як заведзена ў пастухоў у Альпах. Пачаў Замі зноў гаспадара кліцаць:

— Гэй, выходзь! Я цябе не баюся!..

Ні гуку ў адказ. Бачыць Замі — ля сцяны вялікі ложак за квяцістай фіранкай стаіць.

«Нічога! — падумаў ён. — Як настане час, гаспадар з'явіцца!»

Лёг у ложак за фіранкай. Толькі зручней на падушку галаву прымасціў, толькі заснуць сабраўся, чуе — шоргае нехта нагамі па зямлі, моцна-моцна, у хатку кіруецца! Не паспеў Замі азірнуцца, як крокі ўжо ля дзвярэй пачуліся, потым на парозе, і вось яны ўжо зусім побач!

«Мабыць, гэта сам гаспадар і ёсць!» — падумаў Замі, сеў у ложку, пачаў праз дзірачку ў фіранцы глядзець. Бачыць: стаіць перад ім страшная пачвара — ці то звер, ці то чалавек. Ногі конскія з капытамі, галава таксама конская, з пашчы полымя так і дышае, так і дышае! Усё цела поўсцю зарасло, шэрсць дуба стаіць. Замест рук у пачвары — лапы з вострымі кіпцюрамі. Падышла пачвара да стала, міскі, сподкі пералічыла, яшчэ больш натапырылася, ды як закрычыць:

— Стол накрыты, каша кіпіць.

Няма за сталом таго, хто ў ложку ляжыць!

І падалося раптам Замі, быццам гром загрымеў. А гэта пачвара да ложка ступіла, квяцістую фіранку сарвала, пасцель развярнула. Круціўся пастух, быццам уюн на патэльні, усё ад пачвары выкруціцца хацеў. Але так Замі і не выкруціўся. Схапіла пачвара яго за руку, і здалося пастуху, быццам руку яго агнём апякло.

— Ану, падымайся, садзіся за стол, еш кашу! — зараўла пачвара і пацягнула Замі да стала.

Той сам сабе думае: «Ну трымайся! Цяпер альбо ніколі!» І гучна ды цвёрда кажа:

— Нічога я не варуў, нічога і есці не буду. Ты кашу заваруў, ты і расхлёбвай.

Села пачвара да стала, кашу ў міску наліла і пачала хлябтаць. Пасля патэпала невядома куды, вярнулася назад са свечкай, з кіркай, з рыдлёўкай, кінула ўсё пад ногі пастуху і бурчыць:

— Ану, паднімі свечку ды кірку з рыдлёўкай, нясі ў склеп!

— Нічога я са склепа не прыносіў і нічога туды не панясу,— кажа Замі.

Сам жа выгляду не паказвае, што баіцца.

Узяла пачвара свечку, кірку з рыдлёўкай і прахрыпела:

— Пайшлі са мной!

— Добра,— сказаў Замі,— толькі ты наперад ідзі.

Пачала пачвара ўніз па лесвіцы спускацца. У склепе начарціла нейкі знак на земляной падлозе, натапырылася, схапіла камень велічынёй з кулак і расцерла яго на парашок ды як зараве:

— Ану, выкапай яму на гэтым месцы!

— Нічога я тут не згубіў і яму капаць не збіраюся! — смела сказаў Замі і з месца не зрушыўся.

Давялося пачвары самой за работу ўзяцца. Дзяўбла яна зямлю кіркай, дзяўбла, капала рыдлёўкай, капала, раптам бачыць пастух — вялікі кацёл з ямы паказаўся.

— Выцягні яго наверх! — закрычала пачвара так, што сцены ўздрыгнулі.

— Я яго ў яму не апускаў і выцягваць не буду! — цвёрда адказвае Замі.

Тузанула пачвара цяжкі кацёл, выцягнула яго з ямы.

— Ану, нясі яго наверх! — закрычала пачвара.

— Я яго ў пограб не прыносіў і наверх не панясу! — храбра адказвае Замі.

Закінула пачвара кацёл на плечы, па лесвіцы ў святліцу пацягнула ды і бразнула на падлогу.

— Ану, падымі вечка! — крычыць.

— Я кацёл вечкам не накрываў і адкрываць не буду! — смела адказвае Замі.

Давялося пачвары самой вечка падымаць. А кацёл жа ўкоптур сярэбранымі манетамі набіты! Зарагатала тут пачвара ды і высыпала ўсё з катла на стол. Потым падзяліла сярэбраныя талеры на тры роўныя долі і кажа Замі:

— Выбірай сабе любую долю! Угадаеш — тваё шчасце! І мяне ад закліяцця пазбавіш! Не ўгадаеш — сатру цябе на парашок, і давядзецца мне да скону веку такім вось страшыдлам блукаць... Адна доля тут — твая, другая — беднякоў, якія ўсё дабро сваё на гэтым выгане пакінулі, а трэцяя — удоваў ды сірот тых пастухоў, якіх я тут панішчыла. Выбірай цяпер любую.

Не паспела пачвара апамятацца, як схопіў Замі срэбра абедзвюма рукамі і ўсе тры долі ў адну кучу згроб.

— Адна доля напэўна мая, а беднякам, удовам і сіротам я сам іх долю аддам, — прамовіў ён.

Пачуўся тут такі грукат, што сцены захісталіся, а дах над хаткай угару падняўся. Ледзь толькі грукат заціх, бачыць Замі — стаіць перад ім малады, прыгожы пастух. Усміхаецца ён ласкава і кажа:

— Ты мяне ад закліяцця пазбавіў. Цяпер і горны выган, і альпійскі луг — твае!

Павярнуўся і прэч пайшоў.

Замі ў той жа дзень спусціўся з гор у даліну. Прынёс ён з сабою дайніцу, поўную сярэбраных манет, і раздаў іх беднякам, удовам ды сіротам. Павярнулася да яго шчасце тварам, і зажыў ён прыпяваючы. З таго часу перасталі прывіды на выгане вадзіцца, і ўсе ў наваколь-

ных далінах аж уздыхнулі. І пайшлі ў Альпах такія прымаўкі:

— Хто не баіцца — заўсёды ў выйгрышы застанецца! Смеламу ўвесь свет належыць!

ХРУСТАЛЬНЫ КАЛОДЗЕЖ

Жыла-была ў гарах у старадаўнім замку маладая дзяўчына. Прыгажуня была, толькі ўжо вельмі ганарлівая. Колькі да яе жаніхоў ні сваталася, усім адмаўляла. Ды яшчэ і з насмешкай.

У адзін цудоўны летні дзень з'явіўся ў замак юнак. Спадабаўся ён дзяўчыне, аднак не дазволіў ёй гонар у тым прызнацца. Чаго ён толькі ні рабіў — і каштоўнымі падарункамі яе асыпаў, і казкі расказваў, і песні спяваў — яна кожны раз яму ў сваёй руцэ адмаўляла. Як ні маліў ён яе, як ні прасіў, не хацела яна стаць яго нявестай, усялякі раз адно толькі слова паўтарала:

— Не!

Аднойчы вечарам пайшлі яны да крыніцы — крыніца з-пад скалы струменіла. І сказала дзяўчына:

— Ведаю, што ты можаш мне да дня вяселля трон княжацкі падарыць. Толькі гэтага мала. Хачу, каб замест скалы каля крыніцы ты пабудаваў мне калодзеж з каштоўных камянёў. Тады я стану тваёй нявестай. Але камяні павінны быць чыстыя, празрыстыя, як вада крынічная.

На тым і рассталіся.

А матухна таго юнака ўсёмагутнай чарадзейкай была. Расказаў ён ёй, што дзяўчына ад яго патрабуе. Махнула яна чароўнай палачкай, і ў тую ж ноч калодзеж з каштоўных камянёў ля скалы з'явіўся. Пераліваецца калодзеж усімі колерамі вясёлкі. І назвалі яго ў народзе — Хрустальны.

На другую раніцу кажа дзяўчына юнаку:

— Нічога не скажаш, добры калодзеж ты па хаценню майму пабудаваў. Толькі ёсць у мяне яшчэ адно жаданне. Калодзеж без саду мне не патрэбны, так што

давядзецца табе замест лесу ды калючага цёрну ў гарах сад пасадзіць. Тады пайду за цябе замуж.

Расказаў юнак сваёй матухне, што дзяўчына ад яго патрабуе. Махнула чарадзейка палачкай — і ўсё навокал расквітнела!

Як вечар апусціўся, прыйшла дзяўчына да крыніцы. Села ля Хрустальнага калодзежа, агледзелася: вакол фіялкі ды ружы пунсовыя распусціліся, дрымучы лес квітучым садам стаў. Пакрылася зямля кветкамі, у кустах птушкі заспявалі. Вось дзе прыгажосць!

У дзяўчыны сэрца ад радасці так і страпянулася. Падышоў да яе юнак, і захацелася ёй нявестай яго назвацца, але тут раптам убачыла свой замак, і падаўся ён да таго старым, да таго някідкім побач з дзівосным садам і каштоўным калодзежам. Вось яна і кажа:

— Цудоўны гэты сад. Толькі ёсць у мяне яшчэ адно жаданне: хачу я замест старога замка новы, ды не просты, а ўвесь з рубінаў і жэмчугу. Тады пайду за цябе замуж.

Расказаў юнак сваёй матухне, чаго дзяўчына ад яго патрабуе. Разгневалася чарадзейка, палачкай сваёй махнула, і ў адзін момант цудоўны сад як скрозь зямлю праваліўся. І калодзеж зноў лясной крыніцай стаў.

Кожны вечар да лясной крыніцы цудоўная дзяўчына прыходзіла, у смутку суджанага свайго чакала. Але ён так і не вярнуўся. Зразумела яна: капрыз да добра не прыводзіць!

ШАТЛАНДСКІЯ КАЗКІ

ВЕЛІКАНЫ З ЛОХ-ШЫЛА

Паміж сінімі гарамі, недалёка ад Лох-Шыла, згубілася вузкая даліна. Роўныя і зялёныя палі ў гэтай даліне і гладкія схілы навакольных гор, між тым як па суседству ўсе даліны ўсыпаны мноствам камянёў.

Багата гадоў таму назад і гэтая вузкая даліна была неўрадлівай, усе сцяжынкі былі загрузачаны вялікімі валунамі, усюды тырчалі абломкі скал і вострыя камяні. Людзі ў даліне жылі надгаладзь — не было дзе ім жыта сеяць, не было дзе пасвіць худую жывёлу. А ў маленькай хатцы ля падножжа гары жыў стары казачнік. Але ён не толькі ўмеў казкі складваць, а наогул славіўся сваёй мудрасцю. Адночы жыхары даліны прыйшлі да яго прасіць парады.

«Навучы, мудрэц, што нам рабіць, — казалі яны. — Няма людзей бяднейшых за нас, бо жывём мы ў цеснай даліне, заваленай камянямі, што ўпалі з гор. Жыта ў нас рэдка даспявае, а жывёлу крадуць зладзеі, якім проста схавацца за вялікімі валунамі. Няўжо не знайсці нам такой мясціны, дзе схілы не такія камяністыя і зямлю лёгка апрацоўваць?»

Стары мудрэц пачуў гэтыя скаргі, адкаціў некалькі камянёў, і пад імі паказалася зямля.

«Нідзе вы не знойдзеце зямлі больш урадлівай, чым у нашай даліне»,— адказаў ён.

«Можа, яно і так,— адказвалі жыхары даліны,— ды не пад сілу нам ачысціць яе ад гэтых велізарных камянёў».

А трэба сказаць, што ў тыя часы на зямлі яшчэ вадзіліся веліканы. І па суседству з далінай, высока ў гарах, жылі два сярдзітыя веліканы, якія пастаянна спрачаліся, хто з іх дужэйшы. У той жа дзень стары мудрэц падняўся ў горы і сказаў кожнаму з іх:

«Хопіць вам сварыцца ды спрацацца. Канечне, я ўсяго толькі бедны стары, але, наколькі я разумею, спрэчку вашу вырашыць не цяжка. Спусціцеся ў даліну і пакажыце людзям сваю моцу. А я задам вам задачу, каб вы памераліся сілай, і тады ўбачым, хто з вас дужэйшы».

Раніцай зашумела, загуло ў гарах — гэта веліканы спускаліся ў даліну. Стары мудрэц і ўсе жыхары выйшлі ім насустрач.

«Ну, паглядзім,— сказаў стары,— хто з вас можа закінуць камень на вяршыню гары».

Веліканы засмяяліся, паднялі па валуну з такой лёгкасцю, быццам гэта былі дробныя камянычкі, і закінулі іх на самую макаўку гары.

«Спрытна! — пахваліў стары.— Ніколі не бачыў, каб камяні закідвалі так далёка. А цяпер вазьміце ж большыя камяні».

Веліканы паднялі валуны велічынёй у сем чалавечых галоў і без цяжкасці закінулі іх за гару. Людзі пачулі аддалены грукат кінутых камянёў і задрыжалі ад страху.

«Не зразумееш, хто з вас дужэйшы,— сказаў стары мудрэц.— Давядзецца задаць вам новую задачу. Бачыце вы гэтыя камяні велічынёй з дом? Паглядзім, колькі кожны з вас зможа кінуць такіх камянёў спярша левай, а потым правай рукой».

Веліканы зараз жа ўзяліся за справу. Падымаючы велізарныя валуны левай рукой, яны закідвалі іх за высокія горы. Так яны рухаліся па даліне, адрывалі валуны ад зямлі, і такі падняўся гул і грукат, быццам бура разгулялася.

Стаміўшыся кідаць камяні левай рукой, веліканы

пачалі шпурляць іх правай і шпурлялі да самага вечара. Хутка ў даліне не засталася ні аднаго каменя. А веліканы так змардаваліся, што ледзь стаялі на нагах. «Клянуса сямю яркімі зоркамі, — сказаў стары, — ніяк не зразумееш, хто з вас дужэйшы, — мы ўжо з ліку збіліся. Ідзіце ж у горы і знайдзіце камень, які ўпаў далей за іншыя, а потым вяртайцеся, і мы паглядзім, хто з вас зноў закіне яго гэтак жа далёка. Вось тады і даведаемся, хто дужэйшы».

Працягваючы моцна спрацацца, прастадушныя веліканы пайшлі шукаць камень, які ўпаў далей за іншыя. Напэўна, яны шукаюць яго і па сённяшні дзень, таму што так і не вярнуліся. А жыхары даліны, не марнуючы часу, узяліся апрацоўваць зямлю, ачышчаную веліканамі. І цяпер няма нідзе лепшай збажыны, чым у вузкай зялёнай даліне паблізу Лох-Шыла. Але да сённяшняга часу, калі вецер даносіць у даліну далёкі гул з-за гор, людзі смяюцца і кажучь адзін аднаму: «Гэта дурныя веліканы спрачаюцца, хто з іх дужэйшы».

ЧАРАДЗЕЙНАЕ ЗОЛАТА

С'юмас Маквін быў самы вялікі і лянівы чалавек у Расшыры. А яшчэ быў ён вялікім майстрам іграць на дудзе. І паколькі ён вызначаўся дабрыйнёй, яго ўсе любілі.

Бяда толькі, што ад яго пакутавала жонка Мары. Наколькі вялікі і марудлівы быў яе муж, настолькі яна была маленькая і вяртлявая. Але часам яна проста-такі з ног падала, бо акрамя дамашняй работы ёй трэба было і торфу прынесці, і кароў дагледзець, і курэй пакарміць. Да таго ж яшчэ і поле было зусім запушчана.

Яно вось і турбавала яе больш за ўсё. Добра яшчэ, што з дарогі былі бачны толькі два ўчасткі, але і яны не рабілі гонару ляніваму фермеру. Пакуль С'юмас іграў дзе-небудзь на сваёй дудзе або лавіў фарэль, жывёла ламала агароджу паміж участкамі, авечкі адбіваліся ад чарады або заходзілі ў кусты, а закінутае поле густа зарасло пуштазеллем.

Мінула зіма, і прыйшоў час садзіць бульбу. Усюды фермеры выходзілі на поле са сваімі сем'ямі і спяшаліся ўскапаць зямлю, пакуль стаіць добрае надвор'е. А ў С'юмаса насенная бульба прарастала ў мяшках — расткі пайшлі доўгія, даўжэй за самых доўгіх дажджавых чарвякоў. Мары сарамаціла яго, ды што карысці! С'юмас ведай сабе пасміхаўся і пераконваў яе, што як толькі адпачне, дык і возьмецца за работу. А сам забіраў дуду і вудачку і знікаў на цэлы дзень.

Нарэшце Мары гэта так абрыдла, што яна зняла з пальца заручальны пярсцёнак і ўжо гатова была выкінуць яго ў акно, як раптам ёй у галаву прыйшла адна думка.

Яна ўзяла скрыначку з таннымі цацкамі, высыпала ўсё ў прыпол, выбрала тры медныя фартынгі¹ і салдацкі гузік і разам з пярсцёнкам завязала ў ражок хусткі. Потым узяла мяшок з бульбай і пайшла на поле.

Вялікім круглым каменем яна пачала лупіць па манетах і меднаму гузіку, пакуль яны не сталі амаль аднолькавыя на выгляд, а затым нацерла іх так, што яны заблішчалі, як золата. Тады яна закапала іх у розных месцах і вярнулася ў дом.

Вечарам, калі прыйшоў С'юмас, Мары шчыльна прычыніла дзверы, засунула засаўку і ціхенька сказала:

— Ведаеш, С'юмас, дзіўная рэч адбылася. Хадзіла я сёння на поле садзіць бульбу. Не паспела капануць, як знайшла ў зямлі пярсцёнак. Выгляд у яго быў не дужа які, пакуль я яго як трэба не пацерла, але думаецца мне, што ён залаты!

Мары развязала ражок хусткі, паказала яму бліскучы пярсцёнак. С'юмас, не адрываючыся, глядзеў на золата, што зіхацела ў промнях вярчэняга сонца. Яму і ў галаву не прыйшло, што гэта заручальны пярсцёнак яго жонкі.

— Скажы, калі ласка! — прашаптаў ён, узяўшы пярсцёнак у рукі.— Які прыгожы пярсцёнак — пэўна залаты! Вось жа ўдача, Мары. Дык ты кажаш, на бульбяным полі?

— Але, С'юмас, і калі б я не стамілася, я даўжэй

¹ Фартынг — самая дробная разменная англійская манета.

пакапалася б, бо там, можа быць, яшчэ што-небудзь схавана. Вось было б цудоўна, калі б мы знайшлі месца, дзе чараўніцы хаваюць свае скарбы!

Вочы ў С'юмаса заблішчалі — і яму прыйшла ў галаву тая ж думка.

— Чарадзейнае золата! Я і раней чуў пра яго. Вось бы натрапіць на яго! Тады ўжо не давялося б мне болей працаваць! Але дзіўна, колькі разоў я перакопваў гэтае поле, а ніколі не знаходзіў нічога, акрамя камянёў.

— Гэта таму, што ты не вельмі глыбока капаеш, С'юмас. Калі б я была дужым мужчынам нахштальт цябе, я б не пашкадавала ні сябе, ні рыдлёўкі. Хто ведае, які там скарб схаваны!

Канечне, лянота-матухна раней за С'юмаса нарадзілася, але думка пра скарб запала яму ў душу. Ён ужо ўяўляў сабе, як будзе напаўняць золатам мяшок за мяшком. І вось на наступную раніцу падняўся ён зацемна, каб выправіцца на пошукі скарбу, нават есці не захацеў. Жонка аклікнула яго з пасцелі:

— Паслухай, С'юмас, а ці не лепш табе для выгляду саджаць бульбу? А то калі суседзі здагадаюцца, што ты золата шукаеш, збяруцца вакол цябе і будуць назіраць.

С'юмас паслухаўся парады і прыхапіў з сабой на поле мяшок з бульбай. Вось дык здзівіліся суседзі, калі, прагнуўшыся, убачылі, што С'юмас Маквін капае зямлю і садзіць бульбу з такім стараннем, як быццам ад гэтага залежыць яго жыццё. А ўжо гракам была спажыва — багата С'юмас выкапаў чарвякоў, глыбока рыхлячы зямлю.

Прайшло гадзіны дзве, і запал С'юмаса трохкі ахаладзеў. Спіна заняла ад нязвычайнай працы, і ён хацеў было кінуць капаць, ды пачуў, як аб рыдлёўку штосьці бразнула. Гэта быў салдацкі гузік. Вочы яго расшырыліся ад здзіўлення. З трапяткім сэрцам ён падняў гузік, але, колькі ні стараўся, ніяк не мог зразумець, што гэта такое. У адным ён не сумняваўся: мяркуючы па колеру, прадмет быў залаты.

Знаходка прыдала яму настрою. З новай надзеяй ён узяўся капаць і садзіць. Праз некалькі хвілін ён знайшоў

адну з манет і заскакаў ад радасці. Цяпер С'юмас быў упэўнены, што хутка адкапае вялікі скарб.

Так працаваў ён да вечара, спыняючыся толькі, каб паесці. Усялякі раз, калі яго пачынала адольваць стома, брынчанне манет у кішэні надавала яму сілу. Суседзі паглядвалі на яго са сваіх надзелаў з поўнай упэўненасцю, што ён звiхнуўся: як інакш маглі б растлумачыць раптоўнае пераўвасабленне гэтага бесклапотнага абiбока ў такога руплівага, стараннага работніка.

Нарэшце поле было ўскапана ад краю да краю і ў кожнай баразне пасаджана бульба. С'юмас зусім знясілеў ад стомы і расчаравання. Бо ён знайшоў толькі тое, што схавала Мары! Вечарам ён як сноп паваліўся ў пасцель, засунуўшы пад падушку пярсцёнак, тры манеты і салдацкі гузік, і праспаў усю ноч і ўвесь наступны дзень.

Мары была дужа рада, што яе план удаўся, і ласкава паглядвала на стомленага мужа, які спаў волатаўскім сном. Ніколі раней ён не спаў так моцна і не хроп так гучна! Прачнуўшыся, С'юмас пацягнуўся: усё цела яго ныла. Тут ён успомніў аб марных пошуках скарбу і хутка засунуў руку пад падушку, каб пераканацца, што яму гэта не ў сне ўбачылася. Але там нічога не было! Пакуль ён спаў, Мары зноў надзела пярсцёнак на палец, а астатняе кінула ў калодзеж.

— Ды не, не магло мне гэта прысніцца, — сказаў ён жонцы, — бо да гэтага часу ад работы на полі ўсё цела ломіць. Я ж выкапаў некалькі манет і паклаў іх сюды разам з пярсцёнкам, які ты знайшла. Куды яны падзеліся!

— Напэўна, чараўніцы прыйшлі, забралі сваё дабро, С'юмас, і зноў схавалі дзе-небудзь на полі, — адказала яна. — Можа быць, калі ты зноў пачнеш капаць...

Пры гэтых словах С'юмас моцна застагнаў, павярнуўся на другі бок і зноў заснуў. На наступную раніцу ён падняўся, апрануўся, ёмка паснедаў і пайшоў лавіць фарэль. З уздыхам паглядзела Мары на мужа, які зноў узяўся за старое, але тут жа кradком усміхнулася: бульбу ж ён усё-такі пасадзіў!

ЭСТОНСКІЯ КАЗКІ

КОЖНЫ СВАЁ АТРЫМАЎ

Ішоў аднойчы па дарозе бедны стары вандроўнік. А час быў ужо вячэрні, змяркалася.

Вырашыў падарожнік зайсці ў бліжэйшы дом, папрасіцца на начлег. Стукнуў у акенца вялікага дома:

— Пусціце пераначаваць!

Выйшла з дома гаспадыня-багацейка і давай сварыцца на вандроўніка, давай крычаць на яго.

— Зараз,— крычыць,— сабак з ланцуга спушчу! Пазнаеш, які ў мяне начлег! Ідзі з маіх вачэй!

Пайшоў падарожнік далей. Убачыў бедны маленькі домік, пастукаў у акенца і сказаў:

— Гэй, гаспадары, прытуліце мяне на адну ноч!

— Заходзь, заходзь! — ветліва адазвалася гаспадыня.— Начуй, толькі ўжо не крыўдуй: цесна ў мяне, вельмі шумна.

Зайшоў вандроўнік у дом і бачыць: бедна ў доме, дзяцей багата, кашулькі на ўсіх падраныя.

— Чаму ж гэта ў цябе дзеці ў такіх лахманах ходзяць? — пытаецца падарожнік.— Чаму ты ім новыя кашулі не пашыеш?

— Дзе там! — адказвае жанчына.— Муж у мяне памёр, адна я дзяцей гадую, як мне ўжо ім новыя кашулі шыць!.. У нас і на хлеб грошай няма.

Выслухаў яе вандроўнік, ні слова ў адказ не сказаў. А гаспадыня сабрала на стол вячэру і пачала клікаць падарожніка:

— Садзіся, паеш з намі!

— Не, — адказаў падарожнік, — не хачу. Сыты я, нядаўна паеў.

Развязаў ён сваю торбу, выняў усё, што было з харчоў, і сам пачаставаў дзяцей. А потым лёг і адразу ж заснуў.

Раным-рана стары прачнуўся, падзякаваў гаспадыні за начлег і сказаў на развітанне:

— Усё, што ты пачнеш рабіць з раніцы, будзеш рабіць да вечара!

Не зразумела жанчына слоў вандроўніка і ўвагі на іх не звярнула. Правяла яна старога да весніц, вярнулася дадому і падумала:

«Ну, калі нават гэты бядняк кажа, што мае дзеці абадранцы, то што ж могуць сказаць іншыя!»

І вырашыла яна пашыць з рэшткаў палатна, якое ў яе было, хоць адну кашулю. Пайшла да багатай суседкі і папрасіла ў яе аршын, каб вымераць палатно: ці хопіць яго хоць на адну кашулю?

Вярнулася бедная жанчына ад суседкі і зараз жа пайшла ў кладоўку.

Узяла з паліцы кавалак палатна і пачала яго мераць. Яна мерае, а кавалак усё даўжэйшы робіцца, усё канца не відаць. Цэлы дзень мерала і толькі позна вечарам дамерала да канца.

Ну, цяпер і ёй самой і ўсім яе дзецям на ўсё жыццё хопіць палатна на кашулі!

«Дык вось аб чым казаў мне раніцай вандроўнік!» — здагадалася бедная жанчына.

Вечарам яна занесла аршын багатай суседцы і расказала ёй без утойвання, як яна па слову вандроўніка атрымала поўную кладоўку палатна.

«Ах, навошта я гэтага вандроўніка не пусціла начаваць!» — падумала багацейка і закрычала:

— Гэй, парабак! Запражы хутчэй каня! Скачы ўслед за ім! Што б там ні было, прывязі яго сюды! Бедным трэба дапамагаць, не скупіся! Я заўсёды гэта казалала!

Парабак зараз жа паехаў шукаць старога падарожніка. Толькі на наступны дзень ён дагнаў яго. Але стары не захацеў вяртацца.

Забедаваў парабак і кажа:

— Ну, бяда мне: не прывязу цябе — выгане мяне гаспадыня і заробак не аддасць.

— Не гаруй, хлапчына, — адказвае стары. — Так і быць, паеду з табой!

Сеў на воз і паехаў.

А багацейка ля варот стаіць, чакае не дачакаецца. Сустрэла старога з усмешкаю, правяла ў дом, напаіла, накарміла, на мяккую пасцель палажыла:

— Кладзіся, дзядуля, адпачывай, мілы!

Пражыў стары вандроўнік у багацейкі дзень, пражыў другі, пражыў трэці. Есць, п'е, спіць, люльку курыць. Гаспадыня яго частуе, ласкавыя словы яму кажа, а сама злуецца, думае:

«І калі толькі гэты стары нягоднік выберацца адсюль!»

А прагнаць старога не адважыцца — баіцца: прагоніш яго, тады ўсе турботы дарэмна прападуць.

На чацвёрты дзень, на вялікую яе радасць, раным-рана вандроўнік пачаў збірацца ў дарогу. Багацейка выйшла яго праводзіць. Ідзе стары да варот, а сам маўчыць. Выйшаў за вароты — і зноў ні слоўца. Не стрымалася багацейка і кажа:

— Скажы ж ты, што мне рабіць сёння?

Паглядзеў на яе вандроўнік і сказаў:

— Усё, што пачнеш рабіць з раніцы, будзеш рабіць да вечара!

Забегла багацейка ў дом, схапіла аршын, каб мераць палатно. Але тут яна моцна чыхнула — так моцна, што куры на двары ад перапуду разляцеліся ў бакі.

І чыхала яна ўвесь дзень, не спыняючыся:

— Ап-чхі! Ап-чхі! Ап-чхі!

Ні піць, ні есці, ні адказваць на пытанні багацейка не магла. Толькі і чуваць было:

— Ап-чхі! Ап-чхі! Ап-чхі!

І толькі калі сонца зайшло і зусім сцямнела, перастала яна чыхаць.

ЯК ПАН КАНЁМ СТАЎ

У старыя часы жыў адзін люты пан. Парабкаў сваіх ён зусім не шкадаваў — замучваў іх на рабоце да паўсмерці. Нават на святы адпачыць не даваў.

Неяк раніцай на вялікае свята, калі ўсе іншыя людзі адпачывалі пасля працы, пан пагнаў сваіх парабкаў у гумно малаціць.

А парабкі перад тым малацілі цэлы дзень і ўсю ноч навывёт і ледзь на нагах стаялі ад стомы.

Толькі яны ўзяліся за работу, як прыбег у гумно сам пан з кіем у руках: падалося яму, што парабкі марудна малоцяць. Накінуўся ён на іх з лаянкай, з пагрозамі. Размахвае кіем, крычыць:

— Ах вы, абібокі! Да таго часу з гумна не выпушчу, пакуль не змалоціце ўсё жыта, якое тут ёсць!

Пачалі парабкі прасіць пана, каб ён дазволіў каня ў малатарню запрэгчы, тады і справа хутчэй пойдзе.

— Што?! — закрычаў пан. — Каня вам даць?.. Ды я вас усіх, гультаёў несусветных, сваімі рукамі пераб'ю, калі вы яшчэ раз адважыцеся падумаць аб гэтым! Не дам вам каня! Каню адпачыць трэба. Самі працуйце!

Пакрычаў пан і выскачыў з гумна: каму ж прыемна пыл глытаць!

Толькі выскачыў, чуюць парабкі — нехта крыкнуў:

— Тпру! Стой! Тпру!..

Потым конь заржаў і цуглі зазвінелі. Відаць, хтосьці каня запрагае.

Хто б гэта мог быць?

Тут заходзіць у гумно стары, нягеглы, з доўгай сівой барадой, а вочы, як маланкі, блішчаць. І вядзе стары на повадзе дужага гнядога жарабца...

Павітаўся ён з парабкамі і кажа:

— Вось вам конь. Запрагайце яго ў малатарню, а потым пускайце на самыя цяжкія работы. У лес паедзеце — дровы на воз не накладвайце. Як ссечаце дрэва, прывяжыце гэтага каня да верхавіны і няхай цягне на панскі двор цалкам, з усімі сукамі. А пачне ўпарціцца, не захоча цягнуць — лупцуйце яго няшчадна, бізуна не шкадуйце! Лупіце і па баках, і па спіне, толькі па галаве не біце.

Есці яму нічога не давайце. Як прыедзеце вечарам на стайню, падцягвайце да столі. Няхай пасля дня работы павісіць усю ноч. Яму ўсё толькі на карысць будзе!

Сказаў гэта стары і знік.

А конь заржаў моцна, і голас яго нагадваў голас пана. Тут парабкі здагадаліся, што за конь у іх з'явіўся.

— Напэўна, гэта сам бацька Перкон, гаспадар грому і маланкі, прывёў нам каня! — кажуць парабкі. — Ну, яго загад трэба дакладна выконваць. Што загадаў, тое і будзем з гэтым канём рабіць.

Тут жа запрэгли гнядога жарабца ў малатарню і пачалі працаваць. А жарабец упарціцца, іржэ, капытамі стукае, галавой круціць — не хоча працаваць! Тут яму і ўсыпалі як трэба, каб не ўпарціўся!

Так з таго дня і пайшло.

Як трэба самую цяжкую работу зрабіць — абавязкова гнядога жарабца запрагаюць. А не хоча працаваць — бізунамі і кіямі без усялякай літасці яго лупцююць.

Папрацуе жарабец цэлы дзень без адпачынку, а на ноч яго ў стойла завядуць, да столі падвесаць:

— Вісі да раніцы!

І ежы гнядому зусім не давалі. За ўвесь час удалося

яму зімой ухапіць крадком з воза пучок саломкі ды летам пашчыпаць крапівы пад плотам — вось і ўсё.

І з таго самага дня, як з'явіўся гняды жарабец, люты пан знік. Пані пашукала, пашукала яго, але знайсці так і не магла.

Прайшоў цэлы год. Быў жарабец дужы, моцны, статны, а праз год схуднеў — вочы запалі, губы абвіслі, на баках рэбры выступілі, спіна скрывілася, шэрсць касмылямі вісіць.

Неяк убачыла пані на двары жарабца і кажа старасце:

— Трэба гэтую паршывую клячу ў лес завесці ды і прыкончыць там. Ні да чаго яна больш не здатная, і глядзець на яе моташна!

Але стараста, відаць, таксама здагадваўся, што гэта за конь такі, і таму не забіў яго.

Аднойчы раніцай на вялікае свята, калі ўсе адпачывалі, гняды жарабец выйшаў ціхенька са стойла. Залез ён у панскі агарод і давай есці капусту.

Пані выйшла пагуляць, зайшла ў агарод і бачыць: паршывы жарабец з прагнасцю хапае і глытае капусту.

Зазлавала пані.

— Ах ты,— крычыць,— нягодная жывёліна! Пачакай, я зараз цябе правучу!

Падняла тоўсты кій — ды хвоснула каня па галаве! І толькі хвоснула, як у тую ж хвіліну перад ёю з'явіўся сам пан.

Кажа ён слабым ды жаласлівым голасам:

— Мілая жончка, за што ж ты б'еш мяне? Няўжо табе шкада капуснага лісця?.. Бо для мяне яно пасля цэлага года галадоўкі смачнейшае за самыя лепшыя стравы, якія я раней еў!..

Тут пані пазнала яго, завохкала, заахала. А пан і не падобны на сябе: худы, чорны, барада адрасла, на руках ногці доўгія, цела ўсё на драпінах, ад вопраткі толькі рубцы ды лахманы засталіся.

Хапіла яго пані за руку і павяла ў дом ціхенька, каб ніхто не ўбачыў.

З таго часу пан прыціх ды паспакайнеў.

З М Е С Т

Аўстрыйскія казкі	
Селянін, граф і звон —————	5
Дзевяноста дзевяць гульдэнаў ———	7
Албанскія казкі	
Кемлівая дзяўчына —————	11
Тры браты і мудры старац —————	15
Англійскія казкі	
Містэр Воцат —————	18
Тры «разумныя» галавы —————	21
Балгарскія казкі	
Чаму старым пашана —————	26
Сярэбраны алень —————	28
Беларускія казкі	
Як кот звяроў напалохаў —————	35
Пшанічны каласок —————	39
Ад крадзенага не пасыцееш —————	42
Гарошак —————	43
З рога ўсяго многа —————	49
Баснійская казка	
Цыган і велікан —————	56
Венгерскія казкі	
Марці, сумленны злодзей —————	63
Кажушок —————	68
Старая і смерць —————	72
Грэчаская казка	
Змяінае дрэўца —————	75
Дацкія казкі	
Ханс-асілак —————	81
Малёк —————	89

Ірландская казка	
Ляніва прыгажуня і яе цётхны ———	96
Ісландскія казкі	
Гілірут —————	101
Жаніх і здань —————	104
Іспанскія казкі	
Нявеста трох жаніхоў —————	108
Саступі з дарогі! —————	112
Селянін і маладыя сеньёры —————	115
Італьянскія казкі	
Разіна ў печы —————	120
Традзічына —————	125
Карэльскія казкі	
Торба, дай розуму! —————	129
Разумны казачнік —————	135
Латвійскія казкі	
Бядняк і багацей —————	137
Сіла і кемлівасць —————	139
Літоўскія казкі	
Найшла каса на камень —————	141
Прыгонны лекар —————	142
Кароль і землякоп —————	146
Македонская казка	
Бядняк і лісіца —————	148
Малдаўскія казкі	
Дзівосны скарб —————	153
Кухар і пан —————	155
Нямецкія казкі	
Тры матылькі —————	158
За сем дзяўчат прыгажэйшая —————	159
Нарвежскія казкі	
Сямёра жарабят —————	165
Сумленна здабытая манета —————	172
Польскія казкі	
Пастух, які тысячу зайцоў пасвіў ———	177
Соўка — мудрая галоўка —————	188
Птушка Шчасце —————	192
Партугальскія казкі	
Згублены кашалёк —————	200
Селянін і тры саветнікі караля ———	202

Румынскія казкі	
Грушавае дрэва —————	204
Лекар Тодэраш —————	213
Рускія казкі	
Гора і злыбеда —————	223
Поп і парабак —————	229
Голад у чынах не разбіраецца —————	233
Не хочаш — не слухай, а хлусіць не перашкаджай —————	238
Прарочыца —————	241
Сербскія казкі	
Хто не працуе, той не есць —————	246
Залатая лодка —————	247
Славацкія казкі	
Валадар камянёў і руд —————	253
Залатая падкова, залатое пяро, залаты волаc —————	261
Славенская казка	
Дванаццаць качак —————	275
Украінскія казкі	
Пра злыдняў —————	283
Як селянін з фанабэрыстым панам палуднаваў —————	286
Названы бацька —————	289
Фінская казка	
Вясёлы Маці —————	293
Французскія казкі	
Непаседлівы пеўнік —————	296
«Папаўся, Цвыркун!» —————	301
Завяшчанне млынара —————	305
Харвацкая казка	
Маленькі чаляднік і падсвечнік —————	308
Цыганскія казкі	
Як цыган дурняў шукаў —————	312
Хітрыкі цыгана —————	315
Чарнагорская казка	
Як дзяўчына цара перахітрыла —————	319
Чэшскія казкі	
Вараныя яйкі —————	322
Соль —————	324

Каваны куфар —————	331
Шведская казка	
Хто больш з'есць —————	341
Швейцарскія казкі	
Бясстрашны Замі —————	345
Хрустальны калодзеж —————	350
Шатландскія казкі	
Веліканы з Лох-Шыла —————	352
Чарадзейнае золата —————	354
Эстонскія казкі	
Кожны сваё атрымаў —————	358
Як пан канём стаў —————	361

Хрустальны калодзеж: Казкі народаў Еўро-
X95 пы: Для дашк. і малод. шк. узросту/Пер. на беларус. мову В. Гардзеі; Мастак В. Тарасаў.— Мн.: Юнацтва, 1996.—367 с.: каляров. іл.— (Б-ка за-
межнай дзіцячай літаратуры).

ISBN 985-05-0109-X.

У зборнік увайшлі папулярныя казкі многіх народаў Еўропы.

Яны асуджаюць зло, прагнасць, жорсткасць і ўслаўляюць смеласць, кемлівасць, дабрыню, працалюбства.

820000000—013

X _____ 110—95

ББК 82.33(4)-6

М 307(03)—96

Літаратурна-мастацкае выданне

ХРУСТАЛЬНЫ

КАЛОДЗЕЖ

Казкі народаў Еўропы

Для дзяцей

Рэдактар *Н. І. Мірончык*

Мастацкі рэдактар *Ю. Ц. Цярэшчанка*

Тэхнічны рэдактар *Г. Ф. Дуброўская*

Здадзена ў набор 24.08.93. Падысана да друку 14.12.94. Фармат 60×90¹/₁₆. Папера кн.-часоп. Гарнітура Тып Таймс. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 23,0. Ум. фарб.-адб. 92,5. Ул.-выд. арк. 18,11. Тыраж 6 000 экз. Зак. 501.

Выдавецтва «Юнацтва» Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку. Ліцэнзія ЛВ № 7. 220600, Мінск, Машэрава, 11.

Мінская фабрыка каляровага друку. 220115, Мінск, Каржанеўскага, 20.

Дыяпазітывы тэксту падрыхтаваны Мінскім ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінатам МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

Бібліотека закордонної дитячої літератури

PRINCIPALS

